

Tóth Krisztina

Állatságok

Oposzum

*Alábbi opuszom
tárgya az oposzum.
Nem láthatsz te ilyet
se utcán, se buszon.*

*Pici, de nem pisze:
abszolút ronda ő.
Ne tűnődj a puszin,
és vágj se epeessen,*

*szőrös az oposzum,
hosszú mint a bosszúm,
csak arra vigyázz, hogy
egy ág orrba ne... vágjon,*

*ha arra mendegél
éppen az oposzum.
Erdőségekben él,
széklete epezzin.*

Vombat

*Hogyha jó a vombat,
az ember mit mondhat?
A vombat külsején
kevés dolog ronthat.*

*Egy erszényes patkány,
ráadásul törpe,
jogos, hogy a napját
üregekben töltse...*

*Hogy az irodalom
a lelkére hogy hat,*

*nem tudni. Rovaron
éldegél a vombat.*

*Elég nyugodt állat,
úgy hat kilót nyomhat.
Tilos a vadászat
és rádobni bombat!*

Dzseláda

*A pávián rokona a barna dzseláda.
Azt hinnéd, Brehm úr csak kitalálta,
pedig ő nemcsak hallott róla, de látta,
de látta:*

*Etiópia sűrű erdeiben
ugrál vígan a barna
dzseláda.*

*Négy lábon blattyog a barna dzseláda,
s ha gyökér, ha gumó, ha saláta,
az neki mind ízlik, a szája
zöldekkel, gyökerekkel van tele, így jó,
tűnődik közben a barna dzseláda,
csak sose jöjjön az oroszlán meg a
kígyó.*

Nagy mara

*Áruld el nekem, nagymama,
milyen állat a nagy mara?
Van-e nagy feje, nagy hasa?
Egészen véve nagy maga?*

*Kisfiam, szólt a nagymama,
pici állat a nagy mara.
Mint egy nyúl, de a füle apró:
de most ezzel egy kicsit hagyj, jó?*

*Majd elmegyünk az állatkertbe,
ott legelészik, majd meglátod
a kis marát, a nagy marát meg
az összes ilyen maraságot.*

Dugong

*Mikor a dugong
időnként dühöng,
a tenger belereng,
a part meg beledöng.*

*Az ausztrál partok
állata a dugong.
Három méter hosszú
álmatag vízidög.*

*Lassan járj, tovább érsz,
tűnődik a dugong.
Nem dül benne az ész,
de nem gyötri a gond.*

Ínia

*Az Amazonasban él az ínia,
az apróbb halacskákat eszi,
és erre muszáj innia.
Van egy rokona is, a gangeszi,*

*csőrös delfin az is, hosszú a szája,
olyan, mint aki épp csücsörít,
de a két fajnak más a hazája,
elkerülendő az összecserét.*

Rozsomák

*Menyétek közt Góliát,
nagyobb, mint a vidra, nyest.
Vadállat a rozsomák,
ki harapni sose rest,
futnak a rókakomák,*

*ha őrjöng a rozsomák,
olyan éles foga, karma,
hogy elfut a kutya farka.*

*S hogy min él a rozsomák?
Nem a rozs és nem a mák
amit kedvel, csak a hús,
de ha látod, mégse fuss:*

*embert nem zabál soha.
Mély erdő az otthona,
meg a völgy, a mélyben futó.
Latin neve gulo gulo.*

Aguti

*Párás brazil erdők nagy fáin között
ugrál a hőségben a sárga aguti.
Furcsa, hogy nem üti meg a guta,
pedig nem ehhez öltözött, az tuti.*

*Aranyos színű prém van rajta,
jól érzi magát benne, ugrál,
selymes pici rágcsálófajta,
piszok jól fut, jobban a nyúlznál.*

Baziliszkusz

*Képzeld el, a baziliszkusz
az nem egy nagy bazi fikusz,
mégcsak nem is bazsalikom,
hogy fűszernek bezsákolom,
nem: a baziliszkusz állat!
Bazi nagy gyík, zöld a bőre!
De ha egy gyík, ki a másik?
Akkor kettő van belőle?!*

Pitbull

*Az ember
ha kuttyát
simogat,
izgul,*

*főleg, ha
a kutya
netalán
pitbull.*

*Pedig
nem is egy
ideges
fajta:*

*akkor is
harap
ha ne nem
akarja.*

*Mindegy,
az ember
lába
vagy karja,*

*a pitbull
aztat
szépen
lekapja.*

*Vagyis
ha éppen
sétálni
indul
az ember
jobb, ha
nem jön a
pitbull.*

*De ha jön
akkor
ne simo
gassa,*

*mert a ku
tya öt
ketté ha
rapja.*

Okapi

*A zsiráf rokona a okapi,
bizonyos értelemben ükapa,
de a színe az más neki
és rövidebb is a nyaka.*

*Kurta szarva van a fején,
kérődző, akár a tehén,
ősi származása okán
fennmarad – enni ha kap ő.*

Véznaujjú maki (áje-áje)

*Mászik lassan a fán a kis áje-áje,
kiabál neki a mama, hogy állj le, állj le,
de csak mászik a véznaujjú maki,
hiába rikoltoz a mama neki.*

*Aztán megáll a maki egy lyuknál,
kicsi ujjával lárvákat turkál,
mert azt szereti az áje-áje,
azzal van tele most is a szája-szája.*

*Mindig sötétben mozog a véznaujjú,
mert a homályban mászni az oly jó,
a napra ellenben sose jönne ki,
éjjeli állat, a fény nem jó neki.*

A repülő hal

*Olykor a déli tengereken
ha kiáll az ember a fedélzetre
az esti levegő megreteg
és arra száll egy hal lebegve,*

*legalábbis az utasok így mesélik,
miközben nevetnek a tengerészek:
„ott repül és a hasa fénylik!”
– de drága uram, maga részeg!*

*pedig az volt, nem madár röpte,
mert a repülő hal tényleg ott él,*

*kitárt uszonnal szálldos körbe
ha föltámad az esti sós szél,*

*így a levegőben kell pecázn
vagy a serpenyőnket a szélbe tartva,
de halatlanul sokat kell várni
egy-egy kifejelett repülő halra.*

Tobzoska

*Lassan cammogó tobozra
emlékeztet a tobzoska.
Testét éles pikkely fedi,
nem is támad senki neki.*

*Hangyabolyok után kutat,
hogya talál, vág egy lyukat,
érdes nyelvét beletolja
és tobzódik a tobzoska.*

*Ha vadászik, hátán hordja
tobozforma kicsinyét
és rászól a tobzos bocsra:
„Légy már hangyás kicsikét!”*

Baribál

*Tudod te, mi a baribál?
Ha a kisbárány bálba menne?
Jaj, dehogyis! A baribál
az egy amerikai medve!*

*Floridában él, fára mászik,
leül egy ágra a baribál
és ha le nem törik alatta,
naphosszat gyümölcsöt zabál.*

*Állítólag a baribálok
többsége jószívű alak,
akár a barika, habár ok
nincs is, hogy megtámadjanak,*

*hisz jut mindenből elegendő,
kövér mackók a baribálok,
és mert tele a medvebendő,
nem építenek barikádot.*

Guanako

*A guanako egy olyan teve,
melynek nincs púpja eleve.
Tudom, hogy ez így elég furcsa,
de mit tegyünk, ha nem nőtt púpja.*

*A guanako gyanakvó állat,
a nyílt terepet kedveli.
Lámáféle, ki nem hiába
gyanakszik, hisz mostanra, lám a
teljes kihalás fenyegeti.*

Fossza

*Elképesztő
állat a fossza,
különösképp
a farka hossza.
Arra vigyázzon
Madagaszkáron
minden kígyót
megevő fossza,
hogy selymes-ékes,
cibetmacskához
méltó farkától
valamely mérges
kígyó egyszercsak
meg ne fossza!*

Babirussza

*Az ázsiai babirussza
a hőséget átalussza,
este hallik csak a szussza,
amikor a földet túrja.*

*Hatalmas az agyara,
szembe vele ne gyere,
az ereje irtó,
vadnak elég disznó.*

*Írd hát fel egy papiruszra,
hogy bár más a lába hossza,
hasonlít a babirusza,
a disznóval vetve össze.*

Pele

*Bundás kis állat a pele,
az erdő tele van vele.
Dió a fő eledele,
de előfordul, hogy bele-
kóstol a gyümölcsbe, tojásba,
télre meg üregekbe ássa
magát és alszik tavaszig,
addig nem eszik, nem iszik,
ilyenkor pihen a bele,
csak aztán töm mindent bele.*

Lajhár

*Levélárnyékban ring a nagy hát,
nem látni a lomb közt a lajhárt.
Tényleg nem könnyű fölfedezni,
mintha nem is lógna ott senki.*

*Hajrá, lajhár, megfontoltan,
lassan élni jobb, mint gyorsan,
én is azt mondom, hogy nagy kár,
hogy nem lettem inkább lajhár.*

*Így csak nyomnak a sóhajok,
hogy én már sose lóghatok,
és csak múlnak a hónapok:
aludni kéne jó nagyot.*

*Haj-rá, laj-hár, meg-fon-tol-tan,
las-san é-ni jobb, mint gyorsan,
haj-rá laj-hár, haj-rá laj-hár,
ringj csak nyug-ton, nem lesz baj már.*

Szabó T. Anna

Teázik a tearózsa

*Te! Ázik a tearózsa!
Csepereg a tea róla,
azaz hát az esővíz.
De porcelán-finom kelyhe
mintha tényleg csésze lenne:
minden cseppet megőríz.*

*Ez a tearózsavíz:
langyos, lágy és illatos.
Égkannából ömlő zápor:
oldódik már a virágpor,
minden rózsás teáscsészét
előblít, tisztára mos.*

*Te! Ennek nem lesz jó vége,
Látod: elpattant egy csésze,
sok-sok rózsaszín darabja
szirmonként a földre hull.
De a rózsa tovább ázik,
sűrű illatot teázik,
fidres-fodros kisasszonyka:
irul-pirul és virul.*

Pitypang

*Derengő ezüstport szítál
a holdvilág,
szenderegnek a fű között
puhácska bőbiták.*

*Az álmos képű telehold
felettük örködik,
óvja mezők és ligetek
jószerű fészkeit,*

*és csillagmintás másait,
számlálatlan sokat:
a gömbölyded és hópihés
pitypang-tojásokat.*

*Körben a puha fák között
elvackol a sötét,
a szél is visszatartja most
langyos lélegzetét,*

*de hajnalban nyújtózkodik,
majd sóhajt egy nagyot –
és elszállnak a hold után
a pitypang-csillagok.*

Buborék

*Buborék, buborék!
Jaj de fényes, jaj, de szép!
Tükröződöm rajta én,
a fák, a kert, az esti ég,
körbeforgó könnyű hártya,
irizáló buborék.*

*Látom benne a virágok
és az alkonyég színét,
csupa sárga, csupa kék,
aztán, mint a lemenő nap,
lilás bíborszínben ég –
színes szappanbuborék.*

*De mit mondok? Nem is egy van,
legalább húsz buborék,
anya, mint a pitypang pelyhét,
hosszú szárról fújja szét,
száll és lebeg mint a ballon,
szivárványos semmisség –*

*színes, fényes, ékességes
bubo-bubo-buborék.*

Interurbán

*Ez egy igazi telefon-kagyló:
benne a tenger mondja, hogy halló.
Ha fülemhez emelem,
és finoman, óvatosan
ráteszem a tenyerem,
máris hallom:
zúg a hullám!
Ez a hívás interurbán!
Ingyen szól és csak nekem –
van egy saját tengerem!*

Körforgás

*Zöld mezőben barna ló,
barna lóban zöld mező.
Zöld mezőben kiscsikó,
barna lóban rejtező.*

*Kibújik a kiscsikó,
bebújik a zöld mező,
kiscsikóban barna ló,
zöld mezőben rejtező.*

Nyuszibuszi

*Nyuszibuszi, bakarasz,
hova futsz, jön a tavasz?!
Minél tovább futsz,
annál messzebb jutsz,
bimm, bamm, bumm!*

Tatokatok

*Tatok, tatok, hol voltatok?
Patakparton mit láttatok?
Fütyültetek? Ugráltatok?
Tatok, tatok.*

*Tatok, tatok, hol voltatok?
Kisvonattal kattogtatok?
Forrásvizet kortyoltatok?
Tatok, tatok.*

*Tatok, tatok, hol voltatok?
Tábortüzet gyújtottatok?
Indiánost játszottatok?
Kukoricát pattogtattatok?
Tatok, tatok,
tatok...*

Nagymamának

*Mint a borzas kisrigó,
úgy állok elébe,
jól elfészkelem magam
ölelő ölébe,*

*dúdolgatok egy kicsit,
énekelünk ketten,
boldogan kucorgok én
nagymama-melegben.*

*Amikor sétálni visz,
nagyokat rikoltok,
napkalapot ledobok,
fűzőket kioldok,*

*a hintához szaladok,
lábujjhegyre állok,
mikor feltesz, kacagok,
„Még, még!” kiabálok.*

Már fényképét látva is
fülig ér a szájam,
a falról leszerelem,
beteszem az ágyba,

és azt álmodom: megyünk
nagy fák alatt ketten,
játszóteri sétányon,
virágos ligetben.

Én most egyéves vagyok,
ő meg hatvanéves –
én is leszek hatvan és
ő is volt egyéves,

és szerintem pontosan
ugyanolyan, mint én,
mivel én őt szeretem,
ő meg engem szintén.

Szeretjük a pipacsot,
a rigót, a rózsát,
mindkettőnkre leragyog
a napos valóság,

én belőle lettem és
ő lesz énbelőlem,
járunk közös ég alatt,
osztatlan időben.

Bár nekem határidő,
naptár nem parancsol
(lelkem, mint a káádban, még az
öröklétben pancsol),

mégis vannak ünnepek,
még én is tudom,
mert csak az ünnep nekem
mikor láthatom,

és mint borzas kisrigó
állhatok elébe,
elfészkelhetem magam
ölelő ölébe,

dúdolgatni egy kicsit,
énekelni ketten,
kucorogni boldogan a
nagy-mama-melegben.

Határ Győző

Barbarossa

(Káromkodóvers kisgyermekeknek)

Barbarossa Rótszakáll
Rótszakáll
Rótszakáll
fenn virraszt a császár
fogytán a kolbásza már
básza már – hej!
básza már
fogytán a kolbász már

keseregve silbakol
ilbakol
silbakol
semmi elesége
fogytán a ser és a bur-
gundi bor – hej!
gundi bor
fogytán őfelsége

asztalt széket szétverem
szétvágom
szétverem
barlangot lerázom
valóságos jégverem
gőzfürdő! – Hej
jégverem
istenuccse fázom
zúzmarás szemöldököm
öldököm
möldököm
állkapcám berozsdállt
pókot nyeltem 'törtökön
péntökön? Csü! =
törtökön
s megennék egy rozmárt

meg kéne már tötteni
– türiülni! –
tötteni
pókhálós kupáját
szakálla átalveri
talveri – hej!
talveri
asztala lapályát

bükkfaasztalára bök
lára bök
lára bök
ereszd a szakállom
szorít engem ez a bükk
ej no bükk – hej!
ficcfabükk
fékom ihajlárom

sanda kormos holdvilág
borvirág
holdvilág
tarjagos pofájú!
bánom is, hogy idelát
idesüt – hej!
idelát:
moslék! teli vályú!

De mit neki Hekuba
ki Kuba
Hekuba?!
volna tött kupája:
ha teli vón a kupa
ki kupa – hej!
be kupa!
– göröngyös e pálya...

Faggyúgyertyát rágicsál
morgicsál
rágicsál

gyertyafaggyút rágcslál
Barbarossa Rótszakáll
Rútszakáll! – hej
Rótszakáll
bún-borong a császár

Bönge boc

Bönge szemű grizzli-medve
málnázik a könyvüzletbe
Bálna boltos nem kotorász:
Bönge Boc a főbogarász
polcáról leszeddegéli
bemálnazza – eddegéli

Csap a könyvre Bocsi mancsa
ottmarad a málnapancsa

Alig látja mégis gyöngy ész
fontos orral mégis böngész
Kiskert képeskörtéjében
négy talpával lapiz régen
szól a kép a laplelépőn
(Bálna bácsi hasbeszélőn:)

Én vagyok a mesterkörtész
mesterségem körtekertész

Csuda dolog a költészet
de még jobb a kertkörtészet
Betű-bogarászás helyett
körtészetre adnád fejed!
Menj el füge-bogarásznak
fű-fűrész és kert-fodrásznak

nyau-nyau-nyarvonc a könyvirkonc
– a kert-nyirkonc mindig virgonc!

Betűhintő mind-mind konkoly
szemüdtítő csak a sonkoly!
Tisztesség az ananászat
(lakodalmon ananásznak)

de a sulymász csak a kujon
ha a Sajón sok a sulyom!

Ez „vackorász-körtenyészet”
ez meg „vegyesgesztenyészet”
Ez a szál az Ige-szálló
aki szilvász – ide szálló
Tudod-e mért híre-szálló
s oly kiváló magvaváló?
Mert puskából lövik-osztják
s lyuka nélkül bemagozzák:

egybe-szilva – bőre béle
ingó-bingó ringlóféle!

Ez a képes magyarázat
ékes „Mókus-mogyorászat”
s mint a „Majom-mandulászat”
külön kép a „Mintamákász”
„Dinnyészet” az első vizsga
s úgy végzed mint ribizlista

Naspolyászat? Pöszmétéstet?
egressfogó egerészet

és ha értsz a befőzéshez
van meggyészet-cseresznyészet
kánaáni bananászat
kókuszdiófakanászat
csapj fel öcsém – sej gyöngyélet –
paradicsomkertkörtésznek!

Bönge szemmel ni a medvének
nézi bujja kertészkednék

Csomagold be Bálna boltos
le ne ejtsed: málnafoltos!
Bálna nevet Bönge pedig
négy talpára ereszkedik
Bálnáné becsomagolja
– hátsó hóna alá tolja
s KÖNYVVVEL boldogabbik végén
indul Bönge Boc a medve
tanakodva-túnekedve
tündérkertnek kerekségén.

Kötyköli János

(gyomai mese)

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy Kötyköli János. Azt modja a felesége Kötyköli Jánosnak:

– Ide hallgass, te Kötyköli János. Én most elmegyek a vásárra, de úgy vigyázz a kotlósomra, csibémre, mint a szemed világarára; mert ha nem, hát lesz nemulass!

– Sose félj, kedves feleségem – fogadkozott Kötyköli János –, nem lesz abban hiba.

Az asszony elment a vásárra, Kötyköli János pedig a csibéket terelgette, hajtogatta; még énekelt is nekik:

*nem szaladgálsz, nem csipogsz
irgumburgum sírni fogsz
tyúk-mamához kot kot kot
bujjon aki jóllakott
minden napra új mesét
hallhatnak a jó csibék*

De bizony a csibék addig szaladgáltak, addig csipogtak, míg Kötyköli János is megunta a dolgot. Cérnát fogott, az egyik kiscsibe lábát a másikához kötötte, azért meg a harmadikhoz – és így tovább, körbe-karikába; a legutolsót pedig odahurkolta tyúkmama sarkantyújához: majd csak elkapirgálnak így is – gondolta –, de nem mennek messzire. Hogy ezt így elvégezte, Kötyköli elálmosodott, és édesdeden elszenderedett.

Alig aludhatott egy sort – jön ám a nagy fene héja. Lecsap a héjamadár a tyúkra, viszi-ragadja – de, mert a kiscsibék is hozzá vannak kötve, elragadja tyúkanyót csibéستül és elszáll velük a sűrű fellegeken át.

Felébred Kötyköli János, dörzsöli a szemét; de bizony akárhogy dörzsöli – sehol a tyúk, sehol a kiscsibék. Inába szállt a bátorsága nagyon, mert már hallotta az asszony szekere zörgését. Hová fusson, mitévő legyen? Nem sokat gondolkozhatott, beszaladt a házba s bebújt a kemencébe.

Hazajön anyjuk, keresi-kutatja: se csibék, se Kötyköli.

– Kötyköli János! Hol vagy, te Kötyköli János? Merre bóklálsz, te semmirekellő, hová titted kotlósomat, csibéimet? Gyere elő, te mákvirág? hadd hasítok szíjat a hátadból!

Kötykölinek még a foga is vacogott a meleg kemencében, amikor ezt hallotta.

– Az üstöködnél fogva hozlak le a padlásról, úgy tépázlak, te Kötyköli, úgyis tudom, hogy odabújtál! – hajkurászta az asszony. Csak úgy arramenet belenéz a kemencébe s látja ám, hogy odabenn két szem parázslík.

– Még van egy kevés parázsam – gondolja –, majd előbb megrakjuk a kemencét, s utána megkeressük Kötykölit.

Azzal már hajjálja is befele a rőzsét, a fát; egy nagy hasáb akkorát ütött Kötyköli lábaszárán, hogy a szegény párája feljajdult.

– Jaj, édes feleségem, itt vagyok, csak ne bánts.

– Jösszte elő mindjárt, lánchordta Kötykölje! – förmedt rá az asszony, és egy virgácsot tüstént felkapott.

Kötyköli pedig előmászott a kemencéből; de olyan igaz, amilyen koromfekete volt, a nagy ijedtségtől oly hófehérre változott, mintha lisztben hempergették volna. A felesége nekiállt, és úgy eldöngötte Kötykölit, hogy maga is megsajnálta: megmosdatta, kibékült vele és odaadta a vásárfiát. A következő héten azt mondja az asszony Kötykölinek:

– Ide hallgass, te Kötyköli János! Én most elmegyek a vásárra, te fejd meg a tehenet és tedd a tűzre, amennyi teje van, de vigyázz, hogy ki ne fusson. Minden ott legyen ám a szemed, mert amilyen tutyimutyi vagy, még a fedelet is ellophatják a fejed felől. Hát úgy vigyázz, ha kedves az irhád.

– Sose félj, kedves feleségem – fogadkozott Kötyköli János –, nem lesz abban hiba.

Alig szekerezett el az asszony, Kötyköli mindjárt dologhoz látott. A tehenet megfejté, a négy lábát összekötözte, és akármilyen keservesen bőgött, feltette a tűzre; a sajtárt meg a szoba közepére, s kívülről jól rázárt a ajtót a tejre, hogy ki ne fusson. Még egy liszteszsákot is odahengergetett odakint az ajtó elé, maga meg lehevert a fűre, és le nem vette a szemét a ház fedeléről, hogy el ne lopják. S azt dúdolgatta:

*innen ugyan uk-muk-fuk
se tej koma ki nem fut
se sajtár se házfedél
olyan nincs hogy lába kél!
Süti már a tehenet:
mondva volt Kötykölinek*

Hanem a nagy figyelésben elnyomta az álom. A tehenet odabent éktelenül sütötte a tűz; keservesen elbődült, elszakította kötelékeit, felrúgta a sajtárt. A tej ráfutott a tűzre, és a nagy sistergéstől a szegény jószág úgy megijedt, hogy kétakkorát ugrott, mint a kémény, szarvára kapta a fél háztetőt és világgá szaladt vele.

Felébred Kötyköli, látja, hogy ellopták a fedelet, rosszat sejt – bekukucskál az ajtóhasadékon. Majd holtra vált attól, amit odabenn látott; hát még, amikor meghallotta az asszony szekere zörgését.

Uccu hátraszaladt és belebújt a legnagyobb szalmakazal legközepébe.

– Kötyköli János! Hol vagy, te Kötyköli János? Merre bitangolsz, kutyafülű? Hová tetted friss tejemet, egy szem tehenemet, házam felől fedelemet? Gyere elő, hadd hasítok szíjat a hátadból.

Kötyköli úgy reszketett, hogy vele reszketett az egész szalmakazal, s körös-körül csak úgy hullott a szalma. Arra kerül az asszony a vasvillával, s látja ám az előkandikáló árvalányhajat férjeura kalapja mellől.

– Nem jössz elő mindjárt, te Kötyköli? Azt akarod tán, hogy vasvillával csiklándozzalak?! – kiáltotta az asszony, és megtúrta a kazlat a villával.

– Jáj! Váj! – bujt elő Kötyköli. – Itt vagyok, édes feleségem, csak ne bánts.

– Még hogy ne bántsalak, lánchordta Kötykölije? – förmedt rá az asszony, és a vasvillával úgy eltángálta a remegő Kötykölit, hogy maga is megsajnálta. Akkor kibékült vele, megmosdatta, s odaadta a vásárfiát; hanem a szalmakazal, amibe Kötyköli bujt, még harmadnap is reszketett.

A következő héten azt mondja az asszony Kötykölinek:

– Ide hallgass, te Kötyköli János! Én most elmegyek a vásárra: te láss hozzá a tollfosztáshoz, hogy két dunyháraló legyen, mire visszajövök. Ne vigyázz semmire, mert azzal csak galibát csinálsz: jobb is, ha semmit nem mondok az ilyen sülefüle kétballabasnak; hiszen ha a tó partján ülnél, s őriznéd a vizet, még azt is ellopnák mellőled.

– Sose félj, kedves feleségem – bizonykodott Kötyköli –, nem lesz abban hiba.

Az asszony elindult a szekéren, de Kötyköli sokáig vakarta a füle tövét. Bántotta nagyon az önérzetét, hogy ennyire semmibe veszik, és erősen fogadkozott, hogy most ez egyszer megmutatja, milyen legény. A zsákot meg a fosztani való tollat levitte a partra; de még előbb vastag istránggal, kötelekkel keresztül-kasul lekötözte a tó vizét, hogy el ne lopják egykönnyen. Azzal hozzálatott nagy buzgón, és csakhamar annyi tollat fosztott, hogy tíz dunyhát is meg lehetett volna tömni vele; közben fél szeme folyvást a vízen volt, és ilyesformán énekelt:

*tollat foszt és füttyörész
víz-őrízni van itt ész!
Kífog ő a tolvajon:
Van-e huncutabb vajon
s cselesebb Kötykölinél?
mire nem jó a kötél?*

A nagy tollfosztásba úgy belefáradt Kötyköli, hogy nemsokára elnyomta az álom és hangosan horkolva fújta a kását; de olyan derekasan fújta, hogy minden kásafujtatásnál egy marékra való fosztott tollat belefújta a tóba. Szellő is kerekedett, az is segített, és csakhamar mind a toll – fosztott, fosztatlan – ott úszott a tó színén. Történetesen arra vetődött egy mutatványos varázsló, aki szelídített sárkánnyal járta a vásárokat. Azt mondja a hétfejű sárkány:

– Úgy ihatnám a tóból, édes gazdám, álljunk már meg egy szempillantásra.

– Nem bánom, igyál Surumburum sárkány (így hívták a hétfejűt), csak arra vigyázz, lelkem, hogy el ne oltasd a tüzedet a torkocskádban; mert akkor nem bámul majd a jó nép.

– Vigyázok, már hogyné vigyáznék, édes gazdám, csak hadd küldök le minden torkocskámon egy kortyocskát – felelte Surumburum.

Azzal a hét fejével a magasból máris ráereszkedett a tóra, és itta, itta.

– Elég lesz már, lelkem Surumburum – intette a gazdája –, mi lesz a tüzeddel?

– Hiszen még alig ittam, alig egy gyűszűnyit – dorombolt szelíden a sárkány; és tovább vedelt. Addig itta a hét fejével, amíg mind ki nem itta a tó vizét. Az ám; csakhogy a vízen úszó toll kaparni kezdte a torkát, s kegyetlenül megköhögötte. Egyszerre köhögött mind a hét feje, de már csak füstöt okádott, s ettől a füsttől aztán meg is fulladt. A döglött sárkány elnyúlt a parton; a gazdája mérgében még rúgott is rajta egyet-kettőt, s csak akkor kezdte megsiratni, amikor hitvány gebéjén már ott poroszkált a hegyek között.

Felébredt Kötyköli is, és tágra meresztette a szemét. Ahogy a sárkányt meglátta, talpra szökött, és usgyi, úgy elfutott az úton, hogy hátra se nézett – azaz hogy csak futott volna, mert látja ám szembejövet az asszonyt – javában szekerezik hazafelé, s messziről kiáltozza:

– Kötyköli János! Hol vagy, te Kötyköli János?

És pattogtatja ostorát. Hová bújjon hamarjában? Szalad a sérűre, hátraugrik a méhesbe, és bebújik az első kaptárba.

– Zzzz! Zzzz! Zzzz! – dongták körül a méhek a betolakodót. Éppen százezren voltak. Beleeresztették Kötykölibe mind a százezer fullánkjukat, és ezt már Kötyköli sem állhatta.

– Ujjujjuj! Jájjáj! Édes feleségem, itt vagyok, csak ne bánts!

– Hová tetted a tavamat? A tóból a vizemet? Így fosztod a tollamat? Hogy a kakas csípjen meg!

Az asszony az ostornyéllal olyan istenesen elhegedülte a Kötyköli János nótáját, hogy maga is megsajnálta. Mindjárt megbékélt, és odaadta neki a vásárfiát; csak akkor vette észre Surumburut, a sárkányt.

– Hát ez a hétfejű miféle? Csak nem te ölted meg, te Kötyköli?

– De bizony hogy én – mondta foghegyről, peckesen dülleszkedve és a sárkánydögöt fitymálva Kötyköli, mert már a vásárfiával játszott. – Eddig jó komák voltunk, de ma igen megharagított.

– A komád a sárkány? – kérdezte az asszony, és reszketett, mint a nyárfalevél.

– Hát.

– Az a nagy hétfejű?!

– Az, aki volt. Sose félj, anyjuk, amíg Kötykölit látod – mondta János. Beszaladt a házba, előhozta a nagy disznóölő kést és felvágta a sárkány hasát. Hát uramfia, akár hiszitek, akár nem, előkerült minden, a kotlós a csibéivel, a tehén, a ház fedele: mind felfalta útközben ez a kóborjáró sárkány, a mutatványosé, Surumburu, aki volt.

Volt is nagy öröm Kötyköliéknél, s attól kezdve az asszony is nagyobb tisztelettel nézett Sárkányölő Kötyköli Jánosra.

A spenót, a jégsezekrény és a szó

János bácsi nem szereti a spenótot. Már gyerekkorában sem szerette, a spenótot, bár akkor még csak Jánoska volt. János bácsi azóta sem szereti a...

Anyukája azt mondta neki, a spenót pedig nagyon egészséges, meg kell ennie, vas van benne. S ha nem eszi meg, még holnap ebédre is spenótot fog kapni.

Nem nagyon tetszett a spenótban lévő vas dolog a János bácsinak, és a színe se volt valami guszta, hát még a szaga. Arról jobb nem is beszélni. Nem ette meg.

Így a következő napon is spenótot kapott ebédre a János bácsi, akkor még Jánoska. Természetesen nem ette meg. És anyukája azt mondta, büntetésből még

a rákövetkező napon is azt fogja megkapni ebédre. Am addigra a spenót fogta magát és szépen megromlott. Mivel a János bácsi gyerekkorában még nem volt hűtő-

gép, csupán jégsezekrény. Így meséli mindig, ha nálunk vacsorázik. És attól fogva a János bácsinak nem kellett megennie a spenótot. És a János bácsi azóta sem szereti

a spenótot. Sőt, ha csak a spenót szót meghallja, hányingere támad. Sőt. A János bácsi költő lett aztán, gyerekkorában, de nem spenót szó miatt, és azt szokta mondani,

nem csak a spenót, a szó is megromlik időnként, hiába jégsezekrény vagy hűtőgép.

Bolha és a bolhák

*Kutyámat Bolhának hívják.
A kutyámat bolhák marják.
A kutyámat azért így hívják,
mert a vérét folyton bolhák szívják.*

*Ha szólok, hogy Bolha,
már ugrik is nyomba'.
Ha becézem kedvesen, gyeridebolhás,
már hozza is oda a rengeteg bolhát.*

*Anyukám nem engedi be Bolhást,
ne legyen az egész lakás bolhás.
De ha anyukám elmegy a boltba,
már nyomul is befelé a Bolha.*

*De csak amíg anyukám elment a boltba.
Elvagyunk mi békésen, én és a Bolha,
no meg a névadó bolhák.
Ők már ragaszkodnak hozzánk.*

Bogárvonat

*Volt egy bogár,
neve Bogár,
várta őt a
tágas világ...
Egy szép napon
útnak indult,
vagyis inkább
egy ablakon
hopp, berepült,
világ körül
útnak indult...
Merthogy vonat
volt az ablak
mögött. (Mi más?)
S tudta Bogár,*

*minden bogár
is így csinál...
Ha hívja már
a nagyvilág,
minden bogár
vonatra száll...
Hazáig már
(ja, a honvágy!)
meg sem is áll...*

Kiss Anna

Gyöngy Ilona meg a Kiske-villó

SZEREPLŐK:

GYÖNGY ILONA fonótündér fényorsójával
ÁRVÁK

IBRONKA

TENGŐ fehér bojtár

A KICSIK

ÍRISZEK felnőtt lánytáncosok

A MADARAS HUSZÁR TÁNCOSAI férfiak

FAZEKAS

ÖRDÖGFI

SZAMÁR ketten, pokróc alatt

SZAMARAS EMBER

BÁRÁNYOK

FARKASOK

BIRKANYÍRÓK

RÓKÁK

CIPRIÁN RÓKAFI

BUTA MADÁR

MADÁRIJESZTŐ

BOSZORKA-MÁK

HÁ KÍGYÓ

TÖKLÁMPÁSOK

FEKETE KÖPENYEK

CSIKASZ fekete bojtár

KISZE-VILLÓ haláltündér, sötét fátyol alatt,
májkogarral

IDEÁT

– a fény idillje, a farkasok
átszökése Odaátról

– birkanyírás, az Ördögfi
megjelenése

– Ibronka elrablása, a fel-
háborodás

ÚTKÖZBEN

– a félelem próbái

ODAÁT

– a ravaszság próbái

– Ibronka kiszabadítása

– a rend visszaáll, finálé

Az Ideát a világos, az Odaát a homályos színpad, az Útközben a színpad előtti átjárás. Az egyetlen díszletelem, az álcaháló, fának felkötve, itt világos, ott sötét.

(a színen az árva és a bárányok, Tengő egy alkalmas pillanatban át a Villó földjére, Ibronka a kicsik haját fonja, Gyöngy Ilona távolabb tőlük, a fája alatt)

GYÖNGY ILONA

...fonjad orsóm
a fényt fonjad,
fonjad orsóm,
a fényt fonjad...

IBRONKA

(énekel)
levegőkék fű örvénylik
levegőkék nagy sörények

halovány íriszek törnek
halovány levegő-kékek

levegőkék fű örvénylik
halovány íriszek sírnak

világórző arany orcán
szemek nyílnak

(íriszek tánca)

*(a kicsik játéka: „Kék liliomszál, ugorj a Dunába”-félék)
(a farkasok Odaáról, hemperegnek, bekerítik a bárányokat)*

IBRONKA S A KICSIK

(egymás szoknyájába, inge csücskébe kapaszkodva)
Jaj!

Jaj, jaj!

GYÖNGY ILONA

(hátralebbenti fátylát, a farkasokhoz)
Átszöktök a világos
fűre, hemperegni, és
hozzátok a sötétet
magatokkal!

Mire jó az
árvákat ijesztgetni?

(a farkasok el, bár vissza-visszatérnének a játékhöz)

IBRONKA

Jaj!

GYÖNGY ILONA

Csak nyári
farkasok.

Bojtára nélkül
maradt a nyáj,
mert Odaát
bujkál, és a bajt
keresi épp
magának,

(Tengő futva be, sapka, bot nélkül, tépetten)

s meg is találja!

TENGŐ

Élek!

IBRONKA

De meddig,
bátyám!

Hagyd a villót!

Májkogarát
ha rád emeli...!

TENGŐ

Ha...!

GYÖNGY ILONA

Farkasból lett
bojtárával se
bírtál, botodat,
süvegedet elvette,
Csikasz nem úgy
ember, mint te,
nem is úgy
farkas, mint akik
folyton átjáznak,
onnan, te meg
sehol se vagy!
Az élő,
úgy látszik,
nem a te
gondod-bajod,
barátom!

Csak a Villó!

S a holtak!

TENGŐ

Végül
legyőzöm.

GYÖNGY ILONA

Végül!

Mennyi vad
legenda, még a
Madaras
Huszár is
visszajár!
Mit nem talál
sehol?

IBRONKA

Hiányzik az apám.
Az anyám!

(a kicsik is épp elkezdenék a sírást)

TENGŐ

(énekel)
Nyomában addig jártunk,
piros kokárdát leltünk,
tudtuk, hogy erre kószál,
mindenki látta – eltűnt.

Jártunk utána mindig,
zabla-karika csengett,
vártuk hogy erre kószál,
hiába vártuk – elment.

Álomban is meg ébren
ő hullatta a gyöngyét,
vállán fenyőrigó ült,
láttuk – hiába – elment.

(fiatal nők, férfiak tánca)

Álomban is meg ébren
ő hullatta a gyöngyöt,
a madaras huszár volt,
láttuk – hiába – elment.

(fiatal nők, férfiak tánca)

(birkanyírók be kisszékekkel, ollókkal, a kicsik kosarat görgetve, teknőt cipelve hátukon, lányok kalácsot, férfiak bort hoznak, a birkák is gyerekek)

BIRKANYÍRÓ Hú, micsoda
szoknyaforgás,
eszemiszom-birkanyírás,
húúú!

Arsznyi a
gyapjú!

A MÁSIK Viheti a
Szamaras ember,
könnyen
túláthat rajta!

SZAMARAS EMBER (be, gödörös számárral)
Meg ne halj!,
legalább a
vásár előtt ne,
szentem!

(az minduntalan összeesik, gazdája hiába fohászkodik hozzá, nem jutnak előrébb a bámészkodók közt. Ördögfi be a fazekassal, fején agyagrosta, szopja az ujját, kalappal nógatják, ő is elakad a számárral, farkánál fogva húzza fel, hogy végre tápászkodik, nagy nehezen nekifordul, kirúg rá, vadul iázik is)

(az emberekhez)
Fél, hogy
elviszi a
Kisze-villó.

FAZEKAS (csuprok a nyakában)
Én meg
bontom a kemencét,
s a forró cseréppel
ez jön elő...!
(az Ördögfi)

SZAMARAS EMBER A kemencéből?

FAZEKAS Mondom!

GYÖNGY ILONA (a számár gazdájához)
Mit ámul?
(elhúzza a rúgásokat kerülgető Ördögfit, énekel)

Mikor arra a dombra
építettek egy házat,
aztán abban a házban
raktak banyakemencét,

arra a kemencére
kerítettek egy macskát,
görbe hátú macskája
követelt egy anyókát,

három nap is eltellett,
egy hét is beletellett,
görbe hátú macskának
amíg anyókát leltek.

Így éltek, éldegéltek,
egymással jól megfértek,
forralták a tejecskét,
pőrölték a leveskét,

este kártyát vetettek,
ránokban bolhát kerestek,
s találtak bolha helyett
három ezüstmagocskát.

Három ezüstmagocska
ezüstpálcát növesztett,
arra ezüstpálcára
aranszőlő futott fel,

arra aranszőlőre
rákapott három róka,
mintha az aranszőlő
őnekik termett volna,

görbe hátú macskája
követelt egy apókát,
ki az aranszőlőtől
elkergeti a rókát,

három nap is eltellett,
egy hét is beletellett,
görbe hátú macskának
amíg apókát leltek.

(innen a rókák tánca)

(a kicsik görbe háttal, kiengedett körmökkel fújkálnak egymásra)

SZAMARAS EMBER   Nekem
nem kéne macska,
félek a
csodaféléktől!

GYÖNGY ILONA   Hogy a
szamara így
feléledt, az
nem csoda?

A lepkegubó!

Meg a hold!
Isten zsebórája!

FAZEKAS   Hát...!

SZAMARAS EMBER   Végül is...

GYÖNGY ILONA   *(énekel)*
a szél homályló tükrökig
a víz is törten árad

delelni lassan fölmerül
a hűvös óraszámplap

IBRONKA   *(énekel)*
aztán virágba fúj a szél
sodor belőle szárnyat

imbolygó víz alá merül
a hűvös óraszámplap

(elvesz egy kosár kalácsot a lányoktól, szétszítja a kicsik közt, akik szelíden rongyolják az ujját szopó ördögfit. Kiveszik szájából az ujját, de az hamar visszadugja. „Kele-kele fűzfa”-féle csúfolódások, elhajtják őket a boros kancsóktól. Csikasz a fa mögött, Ibronkán felejtí a szemét)

IBRONKA   *(az Ördögfi üstökére)*
Mikor
látott ez fészűt?

Nincs testvéred?

ÖRDÖGÖCSKE   Hm?

IBRONKA   *(megcsikolja)*
Kicsi vagy,
kuka is,
fészületlen is,
pecsétés is az
égett posztó
rajtad!

ÖRDÖGFI   Hm?

GYÖNGY ILONA   *(odahúz a gyerekekhez egy kisszékét, mesél, háttérben a birkanyírás, kalács, bor öröme)*
Hamburgi posztót, vereset,
a boltban miért keresett,
mellénykét miért varratott
Ciprián, a róka,
hát azt nem tudja senki sem,
mégsem maradhat ennyiben,
csak nem maradhat ennyiben
a róka rege róka.

Hogy világgá ment Ciprián?
Azt én most meg nem mondanám,

de hírelnek a verebek
effélét Cipriánról,
meg a szabója Köpecen,
meg a boltos is Köpecen,
meg a gombkötő Köpecen,
meg a paszomántos.

Tanácskoznak a verebek,
mert hogy valami levelet,
hivatalos egy levelet
is kapott Ciprián.
Tanácskoznak az okosok,
mert hogy egy kendőt is kapott,
varrtak rá kék liliomot,
rózsát Cipriánnak.

Így hát ebből is tudható,
hogy igazat mond a szabó,
a boltos meg a gombkötő
meg a paszomántos,
de hogy posztót mért keresett,
hamburgi félét, vereset,
mellénykét miért varratott,
nem tudja senki.

Vendégségbe ment Ciprián?
Ezt én most meg nem mondanám,
de hírelnek a verebek
effélét Cipriánról,
meg a szabója Köpecen,
meg a boltos is Köpecen,
meg a gombkötő Köpecen,
meg a paszomántos.

Tanácskoznak a verebek,
mert hogy szalag is érkezett,
pálinkás flaskón repdesett
valami hét is!
Tanácskoznak az okosok,
mert rozsmaringot is kapott,
azon is vagy hét szalagot,
furcsa ez mégis!

Így hát ebből is tudható,
hogy igazat mond a szabó,
a boltos meg a gombkötő
meg a paszomántos,
de hogy posztót mért keresett,
hamburgi félét, vereset,
mellénykét miért varratott,
nem tudja senki.

Hogy vásárba ment Ciprián?
Ezt én most meg nem mondanám,
de hírelnek a verebek
effélét Cipriánról,
meg a szabója Köpecen,

meg a boltos is Köpecen,
meg a gombkötő Köpecen,
meg a paszomántos.
Egész Köpec rebesgeti,
péknél is járt a rókafi,
akkora kalács sült neki,
abban aranypénzek.
Hordó borokat gurigált,
és amíg a kalácsra várt,
a péknével is trafikált,
nagyon titkolóztak.

Így hát ebből is tudható,
hogy igazat mond a szabó,
a boltos meg a gombkötő
meg a paszomántos
meg a pék meg a vincellér,
s hogy mégis a legtöbbet ér,
az összes többivel felér,
amit a pékné hírel:

Hamburgi posztót, vereset,
a boltban azért keresett,
mellénykét azért varratott
Ciprián, a róka,
amit nem tudhat senki sem.
Mégsem maradhat ennyiben,
csak nem maradhat ennyiben
a róka rege róka.

Házasodni ment Ciprián!
Ez hétpecsétes titok ám,
nem hírelnek a verebek
effélét Cipriánról,
de akkor is, ez a való,
tudja meg a pék, a szabó,
és tudja meg a boltos is,
a gombkötő, a vincellér
meg a paszomántos!

(már kalácskendő egy csöpp lányon, alá-fel a lakodalmas menet)

FAZEKAS *(a gyerekek maguk közé keverték, csapkod a kalapjával)*
Hé, hé, a
cserepek!

SZAMARAS EMBER *(a fazekasnak)*
S mi lesz, ha a
maga ördöge is
meg talál nőni,
s nem kap
feleséget
magának?
Vagy ha kap!

Belegondolt?

FAZEKAS   Nem vagyok
Püspök.

Honnan tudnám?

BIRKANYÍRÓ   *(a fazekasnak)*
Meg sem
érdemli a
szerencsését,
jóember! Ha nem tud
mit kezdeni
véle! Agyagot
rostáltatni ilyen
nagy pazarlás.

A MÁSIK   *(a fazekasnak)*
Hálassa
selyem ágyban!

(vihogás)

SZAMARAS EMBER   *(még ugyanott tart)*
Szóval... ha... megnő...
hogyan talál...
feleséget neki?

S ha talál...?

FAZEKAS   Benne lesz az
újságban.

(vihogás)

IBRONKA   *(könyvvel, az ördögfit tanítgatja)*
Ez az á.
A bé.
A zé, az ipszilon.

(olvassa)
Hajakóc
hegyi móc,
az a város
ott Grabóc?

Az a város
nem Grabóc!

Takonpóc
Bergengóc,
az a város
ott Grabóc?

ÖRDÖGÖCSKE   *(ujjával követve a sorokat)*
Az a város
nem Grabóc,
én sem vagyok
takonpóc!

BIRKANYÍRÓ   *(a fazekasnak)*
Mondom. Hogy
májkja van vele!

SZAMARAS EMBER   Hát még ha
megházasodik.

Bravó.

*(az utolsó birkát is kilökték a színről, mindenki elszéled, csak az árvaék, az Ördögfi és Gyöngy Ilona a színen.
A bégetés már kintről)*

GYÖNGY ILONA   Csak nem
farkasok megint?

Ki van a
bárányokkal?
(elsiet)

IBRONKA   *(a kicsik válla fölött lesnek a könyve)*
apámnak zsíros kása

ÖRDÖGFI   fiamnak tejes kása

IBRONKA   apám lakodalomba

ÖRDÖGFI   fiam a tollasbálba

IBRONKA   apám elment malomba

ÖRDÖGFI   fiam is elment véle

IBRONKA   apám azt mondja: húgom

ÖRDÖGFI   fiam azt mondja: néne

*(hagyják a könyvet, Ibronka énekelve meg-megforgatja a kicsiket, az ördögfit a fánál, aki boldogan forog,
szédeleg)*

IBRONKA   rutafa ékes rutafa
alatta szárazmalom három

rutafa ahogy kihajtott
virágot járnak a malmok

rutafa ékes rutafa
ékes virágos rutafa

rutafa ékes rutafa
alatta szárazmalom há...

*(a Villő földjéről Csikas az farkasokat, felkapják Ibronkát, viszik, Csikas visszadobja Tengő botját,
süvegét a szívre)*

ÖRDÖGFI   Gyöngy Ilona
nénikém!
Gyöngy Ilona
nénikém!

IBRONKA   *(Odaátról)*
A Villő!

Nem mozdul már
se kezem se
lábam!

TENGŐ   *(odaátról)*
Ibronka!

(be a színre Gyöngy Ilona, odaátról futva Tengő, észreveszi botját, süvegét, felveszi a színpadról)

ÖRDÖGFI   Bepisáltam.

(megy kifelé)

TENGŐ   *(Ibronka egyre távolabb kiáltása odaátról:
A villó! Jajj a villó!)*
Miattam
vitték el, mert
nem tudok
parancsolni
magamnak, és
soha nem
ott vagyok, ahol
kéne! De ezúttal
ott leszek, és az Isten
legyen irgalmas
a Kiske-villónak!

(indul Odaátra)

GYÖNGY ILONA   Várj!

Ott minden a
villót segíti!

TENGŐ   És?

(Gyöngy Ilona megérinti orsójával Tengőt, aki mozdulatlaná dermed)

ÖRDÖGFI   *(az agyagrostával be)*
Jövök már!

Jövök már,
Gyöngy Ilona
nénikém!

Akkor...!, ...
nénikém!,...
mehetünk?

GYÖNGY ILONA   Néni-kém...!

(újából megérinti Tengőt az orsójával, mozdulhat)

TENGŐ   Mi volt ez?

ÖRDÖGFI   Semmi, csak maradj
mögöttem, én tudom
mi ott a firnyák.

TENGŐ   S hogy a teli
nadrág mi,
tudod-é?

ÖRDÖGFI   Cöcö.

*(civilnek-katonának egyszerre tűnő gazdájával a színré, s végleg feldobja patáit, gyors keresztvetés
rá, kisértőként a fazekas be mordállyal, elsüti, hanyatt esik)*

FAZEKAS   Szólókarókat
húz fel a nép, úgy
felindult!
Én meg
obsitos volnék,
puskaporral
mákozom a
főtt tésztát!

Előre!

ÖRDÖGFI   Inkább csak
hátnál.

*(ijesztgetős, felelgetős próbák útközben a színpad előtt, az odaítálat beszéde káprázatszerű, mintha hangszóró-
róból jönne)*

BUTA MADÁR   *(báb hosszú pálcán)*
Pálcahegyen nézelődöm,
mondj egy titkot, meg nem őrzöm,

az a titok reggelig
a csőrömön kiesik.

ÖRDÖGFI   Hess,
Buta Madár!

MADÁRIJESZTŐ   *(boton kabát, kalap)*
Hahá hehe ki más lehet
egy botnál itt vidámabb?

Lyukas kalapban álldigál,
hülyéket mond magának.

ÖRDÖGFI   Csak egy
madárijesztő.

BOSZORKA-MÁK   *(báb mákfejből, hosszú pálcán)*
Éjjel a Boszorka-mák
rád zörög, hogy menj tovább!

Menj tovább, menj tovább!
Napvilágon meg se lát!

SÖTÉT KÖPENYEK   *(a fa mögül)*
Huhú!
Huhú!

GYÖNGY ILONA   Ha ti sem
tudjátok,
mit huhogtok?

(hátral két sötét emberkör-vár, egyikben a Kiske-villő, másikban Ibronka)

TENGŐ   Jaj, húgom!
Jöjj ki innen!
Szólj hozzám!
Csak egy szót! A
bátyádhoz!

(szedné szét a várat, hiába)

Húgom!

(Csikasz várja bottal kezében, szájában késsel)

Ezért meghalsz,
Csikasz.

CSIKASZ   Ugyan
mivel jobb
élni?

(botolótánc, Gyöngy Ilona feltartott fényorsójával, a villő mákjogarral, Csikasz a földön, Tengő keze késsel a levegőben, hosszan)

Hisz még
ölni se tudsz.
(két kézzel húzza a kést tulajdon szívébe)

FAZEKAS   Mintha
világosodnék.

MINDENKI   Világosodik!

IBRONKA   *(a várból)*
levegőkék fű örvénylik
levegőkék nagy sörények

halovány íriszek nyílnak
halovány levegőkékek

levegőkék fű örvénylik
halovány íriszek sírnak

világörző arany orcán
szemek nyílnak

(félmozdulatok)

(Gyöngy Ilona megérinti orsójával a várat, az leomlik, Ibronka kiszabadul)

(megérinti a másik várat is, leomlik, a testvérek tánca átmegy fináléba)

KISZE-VILLÓ

(sötét fátyla alól)
El innen!
Ez az
én földem,
halandók!
Rezzenetlen,
sötét világom!
Nagy és
Sötét!

GYÖNGY ILONA

Nagyobb az
az élet tánca,
villó.

ÖRDÖGFI

(miközben a többiekkel járja, hogy majd elszakad cipőjük, csizmájuk)
Még az
agyagrostáé is!,
igaz,
Gyöngy Ilona
nénikém?

Hihj!

(Hát mit lehet erre válaszolni?)

(vége)

Mezey Katalin

Járművek

(versciklus kicsiknek)

A trolibusz

*A trolibusz áramszedőt visel,
azzal kapaszkodik a vezetékbe.
Csak arra megy, ahol két villanydrót
van utcahosszat feszítve fölébe.*

*Ha másfelé megy, az áramszedőt
bottal egy másik drótra átteszik.
Ha elromlik, a tetejére másznak,
a villanyáramot megszerelik.*

Az autóbusz

*Ez az ormótlan behemót
akármerre fűjtat,
prüszköl, köhög és meg-megáll,
jobb, mint egy jó tornatanár,
mert mindenkit megfuttat.*

*Hiába zsúfolt és öreg,
nincs nála szebb, ha megvár,
és lehet a legújabb csoda,
zöldüvegből az ablaka,
ronda, ha lemaradtál.*

A tűzoltóautó

*Piros a tűzoltó kocsi,
villámokat lövell.
Süvölt a szirénája is,
előttünk robog el.*

*Benne sisakos tűzoltók,
rettenthetetlenek.
Én már a szirénától is
nagyon megijedek.*

A locsolókocsi

*Csak nyáron járkal mifelénk,
a locsolókocsi,
elől-hátul vízlegyezőt,
vízszárnyat bontva ki.*

*Az úttest szép fényes utána,
mint az eső után.
Párafelhőket fodorint
a forró délután.*

A motor

*A házunk előtt piros motorokon
berregnek a fekete ördögök.
Nem szeretem őket: a motorok
kékes füstjétől folyton köhögök.*

*A motoros postást Fickó, a kutyánk,
nem ugatja meg, csak megprüszköli.
Öcsi mégis az ablakon át
a motorokat vágyóddva figyel.*

A vonat

*Nyarálni és a Nagymamához
mindig vonaton utazunk.
Először is megváltjuk a jegyet,
másodszor van egy csomó csomagunk.*

*Mozdony húzza a vagonokat,
tíz-húsz kocsival is addig szalad,
ameddig csak a menetrend megírta,
s amíg a sínnek vége nem szakad.*

A metró

*A metró vagyis földalatti vasút
a vakond jópajtása.
A föld mélyén, alagútban él,
de járatát nem maga ássa.*

*A Duna alatt is átrobog,
fönről nem látszik, nem is dübörög.
Saját hangomat se hallom,
úgy zúg, hogy ha benne ülök.*

A traktor

*A traktor magas gumikereke
mellett egészen kicsi vagyok.
Az üvegfülke ablakából
egy bácsi néz ki és ránk mosolyog.*

*Büszke a traktorjára: „– Húsz lóval
felér ez a batár, annyi szent.
Szánt, vet, arat, vontatót húz.
S milyen messzire ellátni idefent!”*

Hajón

*Olyan régóta álmodozom arról,
hogy egyszer egy nagy hajón utazom.
Napokon át ringatódzom rajta
le a Dunán vagy a Balatonon.*

*Bajuszt ragasztok, s mint egy tengerész,
az árbocról nézek szét a vízzen,
vagy én leszek a hajóskapitány,
és mindenki szót fogad nekem.*

Autók

*Autók állnak az óvoda előtt,
azok hozzák a többieket.
Én egészségesen, gyalog jövök,
Apu legjobban sétálni szeret.*

*Megjött Zsuzsi is. Egy sziürke Trabant
egész a kapuig pöfékelt vele.
Mondtam neki, hogy van egy
Mercedesünk,
csak éppen kiesett a kereke.*

A villamos

*A villamos, akár egy sárga kígyó,
kúszik a síneken.
Hegyes orra van és csak egy szeme.
Nem futok át előtte sohasem.*

*A kanyarokban mindig csikorog.
Nem kormányozzák, a sín vezeti.
Berreg, mielőtt becsukná az ajtót,
s rád csörömpöl, ha útba vagy neki.*

***

*Sínen szalad a villamos,
a sín sikongva túri,
csiklandós tán vagy haragos,
amért a sok acélkerék
egyre csak köszörüli?*

A repülő

*A felhők hasát lemenőben
megpirosítja a nap.
Mint a mennydörgés, dübörög
felhők fölött-alatt
a repülő: egy apró nyíl,
madárnál nem nagyobb.
Hogy férnek bele emberek,
mint én, ilyen nagyok?*

A bicikli

*A bicikli egymaga nem tud állni
és menni sem, csak hogyha ráülök.
Sajnos, én is úgy vagyok veled,
ha Apu nem fog hátul, szédülök
és felbukom. – Jaj, milyen gyáva is vagy!
Régen nem foglak már, csak azt hiszed –
mondja Apu. Unja nagyon,
hogy futnia kell, ha kerekзем.*

Podmaniczky Szilárd

Bácsi, maga a...? Nem, fiam...

(folytatható vers a gyerekeknek)

Bácsi, maga a bálna, aki a hegyről lekiabálna?
Nem, fiam, én az ürge vagyok.
Bácsi, maga az ürge, aki a földet körbepülte?
Nem, fiam, én a teve vagyok.
Bácsi, maga a teve, akinek nincsen leve?
Nem, fiam, én a sapka vagyok.
Bácsi, maga a sapka, aki a holdat ugatja?
Nem, fiam, én a kutya vagyok.
Bácsi, maga a kutya, aki könnyű és puha?
Nem, fiam, én a torta vagyok.
Bácsi, maga a torta, aki a bankot kirabolta?
Nem, fiam, én a tévé vagyok.
Bácsi, maga a tévé, aki festi a körmét?
Nem, fiam, én a Mikulás vagyok.
Bácsi, maga a Mikulás, aki mindenkinek vermet ás?
Nem, fiam, én a lapát vagyok.
Bácsi, maga a lapát, aki vághat hülye pofát?
Nem, fiam, én a bohóc vagyok.
Bácsi, maga a bohóc, aki lángoló kanóc?
Nem, fiam, én a keszeg vagyok.
Bácsi, maga a keszeg, aki a falról minden képet leszed?
Nem, fiam, én a szél vagyok.
Bácsi, maga a szél, aki törökiül beszél?
Nem, fiam, én egy turista vagyok.
Bácsi, maga egy turista, akire rádól a kőrísa?
Nem, fiam, én a kertész vagyok.
Bácsi, maga a kertész, aki versel és költész?
Nem, fiam, én az ajtó vagyok.
Bácsi, maga az ajtó, aki has- és gyorsajtó?
Nem, fiam, én a szappan vagyok.
Bácsi, maga a szappan, aki a pusziban cuppan?
Nem, fiam, én a labda vagyok.
Bácsi, maga a labda, ki beleragad a fogadba?
Nem, fiam, én a gumicukor vagyok.
Bácsi, maga a gumicukor, aki esténként répát pucol?

Nem, fiam, én a virág vagyok.
Bácsi, maga a virág, aki dühös és könnyen berág?
Nem, fiam, én a körte vagyok.
Bácsi, maga a körte, aki az anyámat gyötörte?
Nem, fiam, én az egér vagyok.
Bácsi, maga az egér, aki egy húszast megér?
Nem, fiam, én a tükör vagyok.
Bácsi, maga a tükör, aki iszik, mint az ökör?
Nem, fiam, én a felhő vagyok.
Bácsi, maga a felhő, aki gyerek, aztán felnőtt?
Nem, fiam...

.

.

.

Bácsi, ki maga, tényleg?
Igen, fiam, magam vagyok, félek.

Zalán Tibor

Kaland a Nagy Családerdőben

HANGOK:

Dani – intézetes kisfiú
Holdherceg
Családi manó
Sajtár Bence – kutya
Gombol – jószágmanó
Rombol – gonoszságmanó
Pentaton – békességmanó
Kakofon – békétlenségmanó
Böffentő Sárkány
Elektromos Sziporkahiéna
Szív
Családkötő Tündér
Holdparipa
Nevelőtanáár

Lefekvés előtti hangok egy nevelőintézeti hálószobában, ahol alsó tagozatos kisfiúk vannak. A gyerekhangok közé időnként felnőttek felszólításai szűrődnek, „*tessék már lefeküdni*”, „*igyekezzünk azzal a mosdással*”, „*reggel, persze, majd nem akarózik felkelni*”. Lassan elcsendesedik a hálóterem.

NEVELŐTANÁR – Mindenki mondja el magában az esti imát!

Imaszerű morgás a hálóteremben. Dani is hozzákezd az esti imájához.

DANI – Te Istened, rossz Istened, nem csukódik be a szemem, a tiéd sincs nyitva, anyád, amíg alszom ne nézz le rám! (*Hosszabb szünet.*) Ne vigyázz a szüleimre... sem az én kistestvéremre... (*Röhögni kezd.*)

ÁGYSZOMSZÉD 1 – Maradj már, megint nem lehet tőled aludni!

ÁGYSZOMSZÉD 2 – Egyfolytában hőzöng, aztán meg nyarvog, ha elkenjük a száját!

ÁGYSZOMSZÉD 3 – Biztos azért ilyen hülye ez a Dani, mert nincsenek is szülei neki... Egy látogatásra sem jöttek még el hozzá...

ÁGYSZOMSZÉD 2 – Akkor meg minek vartyog, ha nincsenek is neki... szülei se? Az apja meg már meg is halt...

ÁGYSZOMSZÉD 3 – Úgy adták be már az előző intézetbe is, hogy nem is ismerte őket. Még szopós baba volt.

ÁGYSZOMSZÉD 1 – Honnan tudod te meg?

ÁGYSZOMSZÉD 3 – Tudom. A nevelő mondta. Tök lelencgyerek, még intézetisebb, mint mi. Fogták, és kirakták egy kuka mellé... honnan tudták egyből, hogy oda való...?

ÁGYSZOMSZÉD 1 – Bennünket haza fognak vinni a szüleink, ha felnövünk. Ezt meg nem, felnőttként is intézetis marad. Itt fog elrohadni.

DANI – Nem igaz! Nekem vannak szüleim... Meg kistestvérekém... És ha megnövök, engem is haza fognak vinni! Lehet, hogy már előbb is. Szemetek vagytok!

ÁGYSZOMSZÉD 1 – Befogod a szádat, vagy akarsz egyet, kölkök...?

DANI – Nagy a pofátok, de egyszer megnövök majd én is...

ÁGYSZOMSZÉD 3 – Adjunk a kis szarosnak, tanulja meg, hogy nincs visszafőzés a nagyobbaknak!

ÁGYSZOMSZÉD 1 – Gyertek, adjunk neki. Ez még imádkozni se szokott rendesen!

Verekedészaj, aztán sírás átszivárgása a hangokon. Belép egy nevelőtanárr. Hirtelen elcsendesedik minden.

TANÁR – Ki volt az? Halljam, ki hangoskodott itt az előbb? Senki? Ezt nevezem bátorságnak. Gondom lesz rá, hogy reggelig ne felejtjük el a dolgot. Holnap látogatás, manók, de legtöbben meg sem érdemlitek! Akihez nem érkezik senki, jön velem a kertbe, falevelet takarítani, hogy ne unatkozzon. Ha meg nem lesz azonnal kuss, akkor azt is viszem falevelet szedni, akit beszéden kapok, akár jönnek hozzá, akár nem.

HANGOK – Akkor csend legyen! Fogjátok már be! Én látni akarom anyukámat! Beverem a pofáját annak, aki nem hagyja abba...

DANI – Holnap látogatás... És hozzám megint nem jön senki... Mehetek falevelet takarítani a kertbe ezzel a görénnyel... Lehet, hogy nem tudja az anyukám, hogy itt vagyok... és keres, és nem talál... lehet, hogy el sem viszi neki soha a Mikulás a leveleimet... de hát az anygalkák se? Ezt már nem hiszem. Füttyölök rád, anya, lehet, hogy nem is vagy, ne is gyere, ne is próbálj meglátogatni, füttyölök rád, hallod? *(Füttyülni kezd.)*

ÁGYSZOMSZÉD 1 – Megint kezded, te kis szaros? Nem volt még elég? Miattad mehetünk majd falevelet kaparászni... Azért, mert nincsen apád, meg nem látogat az anyád, nekünk még van... és látogat... Akarod, hogy megint elverjünk? Nem volt még elég?

DANI – Befelejtem. Elég volt. Éppen elég volt.

Az ablak párkányán megjelenik Holdherceg, Dani megijed tőle.

DANI – Jaj! De megijedtem!

HOLDHERCEG – Mítől ijedtél meg, Dani?

DANI – Éppen tőled. Felnézek, és itt ülsz az ablakpárkányomon. Hogy kerültél ide... ilyenkor?

HOLDHERCEG – Leszánkáztam hozzád egy holdsugáron. Ilyenkor van fent az égen a hold.

DANI – Holdsugáron? Nekem te csak ne mesélj! A végén még azt fogod belém dumálni, hogy az égben laksz!

HOLDHERCEG – Igen. Ott lakom. Az égben.

DANI – Akkor neked kétszer is nagyon jó. Egyszer, mert az égben laksz, és egyszer, mert nincsen eszed, hogy ilyeneket beszélsz.

HOLDHERCEG – Így is lehet mondani.

DANI – Eláruod végre, hogy ki vagy?

HOLDHERCEG – Hm! Csak nézz végig rajtam. Na, nézz meg jobban! Ezüst a hajam, ezüst a szakállam, ezüst a ruhám, még a por is ezüst az ezüstcsizmámon. Hát ezek után sem esett le a tantusz? Én vagyok a Holdherceg, te mafla. Ne mondd már, hogy még soha nem olvastál rólam?

DANI – Miféle Holdherceg? Öregem, én még nem olvastam rólad soha. Légy erős, én nem szoktam olvasni. És most hiába várod, nem ígérem meg, hogy ezentúl szokok. Nem szokok. Minek olvassak? Az a sok könyv csak mind hazugság... Nem dőlök be egynek sem. Egyébként, tényleg hozzám jöttél? Mit bólogatsz annyira? Hiszi a piszi, hogy hozzám.

HOLDHERCEG – Hiába próbálsz utálatoskodni, hozzád jöttem. Meghallottam odafönt, hogy sírsz.

DANI – Én? Te engem összetévesztesz valakivel. Én aztán nem sírtam... Na jó... Legfeljebb... csöndben egy kicsit... annyira csöndben, hogy senki nem hallhatta meg... úgyhogy, semmi közöd hozzá... hogy ott legbelül volt sírás... egy kevéske. Mindenki azt gondolta, hogy röhögök. Én is azt gondoltam... ha jobban meggondolom... tényleg röhögtem...

HOLDHERCEG – Én viszont éppen azt hallottam meg, hogy sírsz. Halljuk, miért sírtál?

DANI – Már mondtam. Jobban meggondoltam, és rájöttem, hogy röhögtem. Azon röhögtem... hát nem röhejes... képzeld, holnap látogatás van az intézetben, és hozzám megint nem jön el az anyukám. Mondom neked, tiszta röhej! Megszakadok a röhögéstől. Megint nem jön el.

HOLDHERCEG – Nem túl humoros, de ha te úgy gondold... És miért nem jön el?

DANI – Nem tudom. Soha nem jött még el. Ez egy ilyen anya. Biztos nem olyan eljövős, mint a többi. Minek is jönne? Hogy hozzon ezt-azt? Nem kell nekem semmi. Megvagyok én anélkül is, hogy hozna nekem ezt-azt. Van itt mindenem...

HOLDHERCEG – Biztos vagyok benne, hogy megvagy. Nem is lenne jó, ha kapnál tőle csokit... Ha megsimogatná a hajadat...

DANI – És ha jó lenne? Mit izélsz, mondom, hogy nem szokott eljönni hozzám. Akkor meg, mit izélsz?

HOLDHERCEG – Ha ő nem jön hozzád, menj el hozzá te!

DANI – Én? Van eszemben! Erre még csak gondolni se akarok... hogy én... magamtól... soha nem jutott volna az eszembe... de, hogy így mondd most... lehet benne valami. Végső soron elmehetnék, de hogyan mehethék el? Nem tudok kimenni innen. Baromira be vannak zárva az ajtók. Éjszaka van, ember... églakó!

HOLDHERCEG – És ha be vannak zárva az ajtók? Akkor menj az ablakon keresztül!

DANI – Te megőrültél! Mindjárt láttam, hogy nincs ki a négy ezüstkereked. Nem tűnt még fel, hogy a harmadik emeleten vagyunk?

HOLDHERCEG – Ja, hogyha félsz, ne is indulj el!

DANI – Na, ne csináld a feszültséget... Biztos lehetsz benne, hogy nem félek. Azért, bocsi, ha mégsem szeretnék leperecelni a harmadikról a kövezetre! Inkább segítenél, mint hogy hülyeségekre biztatsz!

HOLDHERCEG – Mit gondolsz, miért jöttem, ha nem segíteni? Idenézz!

DANI – Jé, ettől hülyét kapok! Két kék holdsugár. De szépek!

HOLDHERCEG – Az egyik a tiéd. Neked adom.

DANI – Nekem adod? Az enyém? Szóval nekem... Látom, csak átvész. Egyébként, mit kezdjek én egy kék holdsugárral?

HOLDHERCEG – Üljl rá, és utazz el rajta valahová.

DANI – Üljlék rá?

HOLDHERCEG – Üljl rá, mondom. Ő lesz a lovad mostantól.

DANI – Nem rossz. Saját lovam van, ráadásul kék holdfényből. Egye rák! Kár, hogy ezek a nagy pofájú fickók itt körben nem látják a lovat. Ráültem. Hova fog vinni?

HOLDHERCEG – Ahová menni akarsz.

DANI – Nem akarok sehova se menni... Azaz, akarom mondani... na, neked megmondom... az anyukámhoz...

HOLDHERCEG – Ha hozzá akarsz menni, akkor az anyukádhoz fog vinni.

DANI – Nem jó! Meglátanak útközben a nevelők! Tudod mi jár itt szökésért? Ne tudd meg!

HOLDHERCEG – Ne aggódj, nem látnak meg. Te most láthatatlan vagy.

DANI – Nem hiszek neked. Olyan nincs.

HOLDHERCEG – Kár. Akkor megyek is.

DANI – Várj, próbát teszek. Megcsavarom a fülét ennek a kötözködős Nováknak. Ha tényleg nem lát, akkor nem is tud elverni.

ÁGYSZOMSZÉD 2 – Ki volt az? Te voltál?

ÁGYSZOMSZÉD 1 – Dugulj már el, Novák! Mi voltam én?

ÁGYSZOMSZÉD 2 – Akkor te voltál, piszok!

ÁGYSZOMSZÉD 3 – Mi a fenét akarsz? Aludj, mert leverek egyet.

ÁGYSZOMSZÉD 2 – Lehet, hogy csak álmodtam... Mintha valaki megcsavarta volna az orromat. Még fáj is. Na, mindegy. Ilyenek ezek az álmok. Még fáj is... Most meg a lábamra taposott... Én meghülyültem... inkább alszom...

DANI – Most már hiszek neked. Nem látott meg egyik sem. Akkor, szép sorban, megcsavarom a másik kettő orrát is, amiért az előbb elverték.

HOLDHERCEG – Csak csavargasd! Fecseired el orrcsavargatásra az időt! Reggelre ugyan vissza kell érned, de te csak csavargasd a többiek orrát.

DANI – Igaz is. Majd megcsavarom az övékét később. Na, hogy kell elindulni?

HOLDHERCEG – Egyszerű. Csak annyit mondj, hogy indulás. És gondolj arra, hová szeretnél eljutni!

DANI – Ez jó. Indulás... Anyukámhoz! Jaj, már repülünk is... juj, nagyon félek... jaj, hiszen ez olyan jó... nem is hiszem el, repülök... repülök...

Repülnek az éjszakai égben.

*Szállok, holdsugáron szállok,
szállok, anyukámhoz szállok,
végre én is hazaérek,
mindjárt testvéremhez bújok. –*

*Szállok, holdsugáron szállok,
végre anyukámhoz érek,
szállok, testvéremhez szállok,
és majd anyukámhoz bújok.*

DANI – Milyen szép innen a világ... És milyen kopár és csúnya ott lenni!

HOLDHERCEG – Tévedsz, Dani! A világ lent is szép, csak onnan ezt nehezebb látni.

DANI – Élnél te is a gyermekotthonban, majd másként beszélnél.

HOLDHERCEG – Igaz. De most törődjünk az utazásoddal! Mindjárt megérkezünk.

DANI – De biztos láthatatlan vagyok?

HOLDHERCEG – Igen, de...

DANI – Mi az, hogy igen, de? Most láthatatlan vagyok, vagy sem?

HOLDHERCEG – Az emberek nem láthatnak. De a varázslatos lények, a mesefigurák, mint például én is, látni fognak, és te is látni fogod őket.

DANI – Hát közöttünk éltek mindig, ti szépséges árnyalakok, mesefigurák?

HOLDHERCEG – Úgy bizony. És néha bele is avatkozunk az életetekbe.

DANI – Jót tesztek vagy rosszat?

HOLDHERCEG – Jót is, rosszat is. Az attól függ.

DANI – Mitől?

HOLDHERCEG – Majd rájössz magadtól is.

DANI – Lassul a holdfényparipa. Biztos megéhezett.

HOLDHERCEG – Megérkeztünk. Isten áldjon, Dani!

DANI – De... na ne... csak nem akarsz magamra hagyni... pont most...

HOLDHERCEG – Nekem csak eddig tartott a küldetésem.

DANI – Mit kell ilyenkor mondani? Köszönöm... De csöppet sem szép, hogy magamra hagysz... ebben a helyzetben...

HOLDHERCEG – Nem hagylak magadra. Eddig egyedül voltál. Most már tudod, hogy én is veled vagyok, ha nem is leszek melletted mostantól. Boldogulsz te egyedül is. Ha pedig szorult helyzetbe kerülnél, gondolj rám, és kérdezd meg magadban, én mit tennék a helyedben. Na, menj be a házba... bátran.

DANI – Hol? Zárva az ajtaja.

HOLDHERCEG – Ha láthatatlan vagy, igazi tested sincs. Át tudsz jutni falon, kövön, fán, vízen...

DANI – Ha láthatatlan vagyok, igazi testem sincs. Át tudok jutni kövön, falon, vízen, fán... Hát jó, átmegek. Te pedig mehatsz vissza az égbe, ne tátsd itt a szádát! Boldogulok egyedül is... Nem is félek annyira. Át a falon... sikerülni fog. Ó, itt egy igazi család. Egy szép és szomorú asszony ül az asztalnál, biztosan ő az anyám. Csókolom, édesanyám, Dani vagyok, a fiad. Nem hallja. És nem is lát. Megérintem, és nem is érzi. Csak ül, és szomorú. Ne szomorkodj, édesanyám, minden rendbe fog jönni. És csöppet sem haragszom, hogy nem látogattál meg egyszer sem, mióta az otthonban élek. Nem hallja ezt sem. És nem is lát. Ez a vézna kisgyerek, aki mellette ül, biztosan az öcsém. Szia öcskös! Szerencsés vagy, hogy téged nem dugtak be egy nevelőotthonba! Jobb is így, én vagyok a nagyobb, nekem kell a családot eltartani... mármint azzal, hogy rám nincs gondja anyáknak. Aztán, megbecsülöd-e magadat? Ez se válaszol. Ez se lát. Ez se hall. Ez se érez. Kár... Na, de az ki ott? Az a veres orrú, szőrös fülű, gubancos hajú, görbe lábú, púpos hátú, dültet szemű, rozszant figura? Remélem nem te vagy az új apukám, kotorek!

CSALÁDI MANÓ – Vigyázz a szádra, te kis intézetis! Én a családi manó vagyok. Én vigyázok arra, hogy a családban minden rendben legyen. Takarodj innen, amíg szépen kérlek!

DANI – Ez aztán szépen volt kérve. Te vagy a családi manó?

CSALÁDI MANÓ – Nem hallasz a füledtől? Én hát. Ki más. Nem látsz a szemedtől? A legpipecebb családi manó vagyok, aki csak családi manó lehet.

DANI – Na, Dani, ezt a pöffteggombát jól kifogtad... És, ha szabad kérdezni, miért kell innen eltakarodnom?

CSALÁDI MANÓ – Mert nem tartozol a családhoz.
DANI – Én anyukám nagyobbik fia vagyok.
CSALÁDI MANÓ – Csak voltál. Beadott egy intézetbe. Azóta az intézet az anyukád. Hagyj bennünket békén.
DANI – Te tudod, miért adott be az anyukám intézetbe?
CSALÁDI MANÓ – Mert én ezt javasoltam neki. Pontum.
DANI – Szóval te voltál, te gazember?
CSALÁDI MANÓ – Beszélj velem szebben, mert én vagyok a családfő.
DANI – Akkor már értem, miért volt ilyen sanyarú eddig az életem. Te tetted tönkre.
CSALÁDI MANÓ – Egy családi manó mindig csak jót cselekszik. Legalábbis azt kell cselekednie.
DANI – És te meg vagy győződve róla, hogy jót cselekedtél, amikor az anyukámmal bevitetted az intézetbe?
CSALÁDI MANÓ – Meg én. Nem volt veled gondja, beadott, onnantól kezdve élt, mint hal a vízben.
DANI – És soha nem sírt?
CSALÁDI MANÓ – Dehogynem. Az elején nagyon sokat sírt. Olyankor hátba vágtam, és abba-hagyta.
DANI – Te hátba vágtd az anyámat?
CSALÁDI MANÓ – Hátba én. Mit bögött annyit utánad.
DANI – Nahát, hogy te milyen gonosz és utálatos manó vagy!
CSALÁDI MANÓ – Az neked mindegy. Takarodj, mert kikaparom a szemed, megbabonázom a kezed, leszárítom a lábad, kitepkedem a hajad...
DANI – Megyek már, megyek. Szia, anyu... kár, hogy nem láttál... szia, öcskös, becsüld meg magad... azért jó, hogy legalább én láthattalak pár pillanatra titeket...
CSALÁDI MANÓ – Menj már, mert ha görcsöt küldök mindkét kezedbe, akkor aztán óbégathatsz!
DANI – Megyek, megyek...
CSALÁDI MANÓ – És vissza se gyere, mert nem felelek magamért! Nekem első a család biztonsága.
DANI – Megyek már, ne lökdöss... A család biztonsága... pont neked... engem meg kitoloncolsz a saját családomból... Te nem is vagy családi manó! Te egy gonosz manó vagy! Egy dög!
SAJTÁR BENCE – Nem gonosz ő, csak szerencsétlen. Amúgy pedig, döngnek dög.
DANI – Ne szólj bele! Ki szólt bele? Hol vagy?
SAJTÁR BENCE – Itt vagyok, a lépcső alatt. Én sem jártam jobban, mint te. Én is családtag-nak számítottam, de amikor megszületted, történt valami, és ugyanarra a sorsra jutottam, mint te. Kikergettek a házból, azóta itt kell meghúznom magam a lépcső alatt télen-nyáron.
DANI – Szóval, te is egy kivert kutya vagy?
SAJTÁR BENCE – Úgy-úgy, még náladnál is kivertebb kutya, illetve kutyább kivert, mert ugye, születésem szerint kutya lennék, s ha bemutatkozhatom, Sajtáros Bence, törzskönyvezetlen korcshoz van szerencséd.
DANI – Én meg Dani vagyok, az intézetis kisgyerek. Azt hiszem, engem sem törzskönyveztek, tehát én is korcs vagyok.
SAJTÁR BENCE – Azt gondolom, jobb csillagállásnál te lennél a gazdám. De örülök, hogy megismerhetelek.
DANI – Miféle történetről beszéltél az előbb?
SAJTÁR BENCE – Szomorú történet, még el sem kezdem, máris könny szökik a szemembe. Ebben a házban nem is olyan régen egy boldog család élt. Te épp akkor születted meg, mindenki örült neked, még élt az apád is. Én bent laktam a konyhában, minden lehullott falatot én kaptam meg, nekem adták a sütemény szelét, én rágtam el a legszebb csontokat, megkínálták a húsvéti kocsonya zsírosabb részeivel...
DANI – Talán, ha a részleteket elhagyhatnánk...
SAJTÁR BENCE – Igaz is, kissé fecsegő lettem itt a lépcső alatt, nagy magányomban... Csak szólj rám, kicsi gazdám, és én befogom a számat.
DANI – Ne a szád fogd be, Sajtáros Bence, hanem a történetet fogd rövidebbre!
SAJTÁR BENCE – Megpróbálom. Történt, hogy erre utazott a Családtörő Tündér. Betért hozzánk azzal az ürüggyel, hogy nagyon megszemjázott. A mi családi manónk, aki akkor a legszebb és legokosabb és legszeretreméltóbb manó volt szerte a vidéken, nem ismerte föl az ellenséget, adott neki inni cukros vizet, amit nem szabad adni a Családtörő Tündérnek, mert azzal növeled az erejét, de még szállással is ellátta. Éjszaka aztán a Családtörő Tündér búbája alá vonta a családi manót, aki

reggelre elvadultan ébredt fel, addig szekálta édesanyádat, aki nem tudott erről a látogatásról és átváltoztatásról, hogy téged beadott az intézetbe, engem meg kikergetett a ház elé, a lépcső alá.

DANI – És az édesapám? Ő miért nem állt a sarkára?

SAJTÁR BENCE – Akkor már nagyon beteg volt. Nem tehetett semmit, elveszte erejét a láz és a betegség.

DANI – Akkor most már mindig így kell ennek lennie? Hogy én az intézetben, te pedig a lépcső alatt, anyukám nem jön a látogatásokra...

SAJTÁR BENCE – Alighanem. Hacsak...

DANI – Hacsak? Mit hacsak! Ki vele, mert megrángatom a füledet!

SAJTÁR BENCE – Csak semmi heveskedés, mondom én magamtól is. A megoldás a Családkötő Tündér. Őt kell megkeresned, ő képes visszaváltoztatni a családi manót, és visszaállítani a családok békéjét.

DANI – Hol találom a Családkötő Tündért?

SAJTÁR BENCE – Azt senki sem tudja, de mindenki nagyon szeretné megtudni. Mindenki keresi, de aki megtalálja, olyan boldog lesz a megtalálásától, hogy menten elfelejti, hol kereste, és főleg hol találta meg.

DANI – Bár már ott tartanánk.

SAJTÁR BENCE – Azon felül, van még egy nehezítés. A Családkötő és a Családtörő Tündér ugyanott, a Nagy Családerdőben lakik. Az erdő teli van különféle manóval. Egyik manó rosszat cselekszik, a másik meg jót. Sokakat eljlesztenek a Családkötő Tündérhez vezető útról... sokakat tévútra vezetnek... elvételük velük a házszámot, szóval, a végén a rossz tündérhez csöngetnek be, és akkor aztán végleg vége a családnak.

DANI – Ha ilyen sokat tudsz, gyere velem, együtt keressük meg a Családkötő Tündért.

SAJTÁR BENCE – Nem lehet. Mindenkinek egyedül kell elindulnia, megkeresni őt, és egyedül kell megtalálnia is.

DANI – Jópofa vagy! Egyetlen éjszakám van arra, már annyi sem, hogy megtaláljam, te megtalálj magad, Jójófia, ezt úgy is mondom, mint a gazdád, hogy szégyellheted magad!

SAJTÁR BENCE – Szégyellem is. De azért nem nagyon. Mert tudd meg, én is elindultam valamikor, hogy megkeressem a Családkötő Tündért, de bizony a falu határánál nem jutottam tovább. Ott elfáradtam, meg is éheztem, visszafordultam dolgavégezetlenül. Nem kutyanak való feladat a családgyógyesítés.

DANI – Én pedig kutya legyek, ha nem próbálom meg. De hogyan fogjak hozzá a tündér megkereséséhez? Mit is mondott a Holdherceg? Kérdezzem meg magamban, ha bajba kerülök, ő mit tenne a helyemben! Nos, Holdherceg, megkérdezlek, mit tennél a helyemben?

HOLDHERCEG – Hívnám a holdfényparipádat, hiszen kaptál tőlem egyet, felpattannék a hátára, és megmondanám neki, hogy hova menjen.

DANI – Igazad van! Kösz a segítséget! Kék holdfényparipa, jelenj meg előttem!

SAJTÁR BENCE – Azt a kutyamáját! Micsoda kék ló! És hogy dobokol! Az én kis gazdám meg felpattan a hátára, huszárok sem ülnek meg egyenesebben a paripájukat! Erre aztán büszke lennék, ha igaziból a gazdám lehetne!

DANI – Irány a Családkötő Tündér!

SAJTÁR BENCE – Elrepültek. Mintha repülön ülne. Már mint a kisgazdám. A ló meg szárnyak nélkül repül. Ilyet! Ilyet még nem is láttam, pedig már elég öreg vagyok... Igaz, hogy szárnyas lovat sem. De hát, ha repülni tud, akkor kellene, hogy szárnya legyen... Még ilyet! Kutya legyek, ha értem. Az vagyok. Mégsem értem.

A repülés hangjai.

DANI – Derék egy paripa vagy te, már régóta kellett volna nekem. Mennyit csavaroghattam volna éjszakánként... De mennyit! Néztem volna lent azt a rengeteg fényesség-szentjánosbogarat meg fénykigyót meg fénykalácsot... Messzire viszel még?

PARIPA – Már nem. Hamarosan a Nagy Családerdő széléhez érünk.

DANI – Miért csak a széléhez? Azt a parancsot adtam, hogy vigyél egyenesen a Családkötő Tündérhez.

PARIPA – Azért csak a széléhez, mert nekünk csak addig szabad mennünk. A Nagy Családerdő széléig.

DANI – És onnan?

PARIPA – Onnan egyedül kell menned.

DANI – Egy sötét erdőben... nekem... egyedül... keresztül...

PARIPA – Ahogy mondd.

DANI – Össze fogom csinálni magamat a rémülettől.

PARIPA – Még visszafordulhatunk...

DANI – Ne komiszkodj már, hogy fordulnánk vissza! Csak nem fogok megijedni egy sötét erdőtől?

PARIPA – Én is ezt gondolom. Nem lenne szabad megijedned.

DANI – Egy kicsit sem?

PARIPA – Egy kicsit sem.

DANI – Mi az a nagy, fekete, sötét ott a rengeteg földi fény között?

PARIPA – A Nagy Családerdő.

DANI – Ennek fele sem tréfa. Ebben a koromrengetegben kell nekem megtalálnom a Családkötő Tündért?

PARIPA – Ebben.

DANI – De mitől ilyen sötét?

PARIPA – Teli van fényel. De azokat is meg kell találnod benne.

DANI – Jópofa történet. Nem lenne egyszerűbb, ha a fényeket látnánk csak, és az árnyékokat kelne megkeresnünk?

PARIPA – Biztosan egyszerűbb lenne. De mire mennél vele? Nézd meg, az életben is mindig a fényeket látod, és közben folyton árnyékok közé jutsz. Itt meg fogod becsülni azokat a fényeket, amiket megtalálsz.

DANI – Brrr. Azért egy kicsit lehetne világosabb.

PARIPA – Megérkeztünk.

DANI – Máris? Nem tehetnék még egy kört?

PARIPA – Nem. Hamarosan letelik az éj, és neked még sok dolgod van hajnalig.

DANI – Hát persze. Butaságot mondtam. Köszönöm az utazást. Aztán, ha megint kellesz, kéznél légy ám, mert itt nagyok a távolságok, felétek... ebben az ébrenlét-álomlét világban...

PARIPA – Járj szerencsével, Dani, és a Családkötő Tündért találd meg!

DANI – Azon leszek! Na, menj már... Elment. Jobb is. Nem hallja, hogy vacognak a fogaim... Piszok sötét ez az erdő. Azt sem látom, hol van a bejárata. Belegondolni is rossz, mi vár odabent. Legalább egy elemlámpát hoztam volna! Holdherceg, te hogyan boldogulnál most?

HOLDHERCEG – Elindulnék befele.

DANI – De nem látok. Nincs nálam elemlámpa.

HOLDHERCEG – Jól csak a szívével lát az ember.

DANI – De szép... ha nincs is sok értelme.

HOLDHERCEG – Egy könyvben van benne. Fogadjunk, hogy ezt sem olvastad!

DANI – Nem hát. De el fogom olvasni, megígérem... mert tetszik. Úgy látszik, vannak szép könyvek is...

HOLDHERCEG – Minden könyv teli van szépséggel, csak meg kell találni bennük...

DANI – Tudom, mint a Nagy Családerdőben a fényt... Van mit tanulnom, míg rájövök arra, hogyan működik ez a világ, itt, körülöttem. Szóval, hogy is mondtad? Jól csak a szívével lát az ember... Lehet, hogy nekem nincs is szívem... Eddig még soha nem kellett semmire használnom... Nem érdekelt senkit...

HOLDHERCEG – Szíve mindenkinek van. Neked is. És azért van, hogy használj.

DANI – Hogy kell használni?

HOLDHERCEG – Erre magadnak kell rájössz.

DANI – Mindent egyedül... Mindenre magamnak kell rájössz... Miért van ennyire egyedül az ember a világban?

HOLDHERCEG – Nincs egyedül. A világ rengeteg dolgot felkínál neki, de ezekért nem mindig elég csak a kezünket kinyújtanunk.

DANI – Be is kell mennünk ezért a rengeteg dologért az erdőbe?

HOLDHERCEG – Én a helyedben már indulnék is.

Elindul. Az út során mindvégig valamilyen különös zene-zaj-zizegés hallatszik. Egészen addig a pontig, amíg el nem veszíti a hallását.

DANI – Indulok is. Na, szívem, világíts, vagy láss valamit, mert máris nekimentem valaminek.

ROMBOL – Nekem jöttél.

DANI – Attól tartok, igen. Bocsánat, kihez van szerencsém?

ROMBOL – Rombol vagyok, az erdei manó. Máris fordulj vissza, mert ha még egy lépést teszel, menten békává változtatlak.

DANI – Miért éppen békává, kedves Rombol?

ROMBOL – Nem vagyok kedves. Azért békává, mert ez jutott eszembe. Na, fordulsz, vagy átváltottassalak?

DANI – Csak egy kérdésre válaszolj, kedvetlen Rombol!

ROMBOL – Ez itt a Nagy Családerdő, nem pedig a tudakozó. Kérsz egy felest, mielőtt békává változtatnának?

DANI – Mit? Felest?

ROMBOL – Felest.

DANI – A feles az a szeszes ital, amit a nagyfiúk szoktak inni, és utána olyan csúnyán lesz ráncos az arcuk tőle?

ROMBOL – Az, az. Utána meg elfüstölünk egy spanglit.

DANI – Spanglit? Mi az a spangli?

ROMBOL – Bagó, te ostoba. Cigaretta.

DANI – Gyerekek nem isznak... meg nem is cigarettáznak...

ROMBOL – De békává változnak. Már mondom is a varázsigét.

GOMBOL – Megállj, Rombol, ne szegd meg az erdő törvényét!

ROMBOL – Már megint itt vagy, te szentfazék Gombol?

DANI – Akárki is vagy, a legjobbkor jöttél!

GOMBOL – Gombol vagyok, az erdei manó.

DANI – Ahogy jobban megnézlek benneteket... Hiszen... Ebben a derengésben nekem úgy tűnik... Teljesen egyformák vagytok.

GOMBOL – Pedig nem. Csak annak látszunk.

A MANÓK ÉNEKE

Együtt jár a jó a rosszal,

Együtt tisztaság a kosszal,

Együtt a fény és az árnyék,

Együtt pusztítás és játék

S neked választanod kell!

ROMBOL – Én nem vagyok olyan ájtatos vakarcs, mint ez a Gombol itt.

GOMBOL – Ne haragudj rá! Rombol nem szeret senkit, és nem tud örülni semminek.

ROMBOL – Nem szeretek senkit. Nem örülök semminek. Na és? Jobb neked, aki mindenkit szeret, és aki mindennek örül?

GOMBOL – Nem tudom. Nem vitatkozni jöttem. Ennek a kisfiúnak a sorsáról kell döntenünk, Rombol.

ROMBOL – Békává változtatom, Gombol. Esetleg rókává. Az is lehet, farkassá. Medvévé nem, mert akkor túl sok mézet eszik. Kígyóvá! Cipőfűzővé!

DANI – És ez miért lesz jó neked?

ROMBOL – Mert így szeretem. Ha rossz vagyok, akkor érzem magam jól. Próbáld ki te is! És akkor nem változtatlak békává... rókává... farkassá... medvévé nem... kígyóvá... cipőfűzővé...

GOMBOL – Én meg azt mondom, nem változtatod át semmivé, mert én a szolgálatomba fogadom.

ROMBOL – Nyavalyás! Csak nem képzeled, hogy a szolgálatodba áll?

DANI – Mit kell tennem, ha a szolgálatodba állok?

ROMBOL – Unatkoznod. Gombolnál nem szabad rossznak lenned, verekedned, pimaszkodnod, csavarognod, meghúzni a lányok haját, beverni a fiúk fejét... szóval, semmi olyat nem tehetsz, amit a gyerekek megtenni szeretnek. Dögunalom! Állj be inkább hozzám szolgálatra. Ha beállsz, nem változtatlak át semmivé. Rosszalkodhatsz, gonoszalkodhatsz, bosszanthatsz másokat...

GOMBOL – Lehet, hogy az én szolgálatomban nem lehet rosszalkodni, de lehet nevetni, örülni mások örömeinek, segíteni a rászorulókon...

ROMBOL – Látod, dögunalom.

DANI – Nekem tetszik a dolog.

ROMBOL – Ne hülyéskedj már, Dani! Csak nem fogsz megjavulni!

DANI – Azt nem mondtam. De átmenetileg beállnék Gombolhoz, és ha megtetszik, maradok is mellette. Szóval, a teljes megjavulásról is szó lehet... de csak később...

GOMBOL – Nem jó. Nincs átmenetileg. Vagy megjavulsz mindörökre, vagy Rombolhoz csatlakozol.

ROMBOL – Ne legyél megalkuvó! Tudom, hogy rossz gyerek vagy, lerí rólad. Rosszaságkupac.

DANI – Ezt mondja mindenki. Lehet, hogy meg sem tudnék javulni.

GOMBOL – Akkor nekem itt már nincs is dolgom. *Gombol eltűnik.*

DANI – Eltűnt. De kár. Mintha kicsit elhamarkodta volna a dolgot. Vagy én. Marad a kedvetlen

Rombol.

ROMBOL – Te döntöttél. Gondolom, a Családkötő Tündérhez jöttél.

DANI – Kihez másához?

ROMBOL – Nem engedlek tovább.

DANI – Hiszen most álltam be hozzád.

ROMBOL – Éppen ez az. Mi a rosszak vagyunk, nekünk csak a Családtörő Tündérhez szabad mennünk.

DANI – Becsaptál!

ROMBOL – Választottál. Most már csináld végig!

DANI – Semmiképpen sem engedsz tovább? Nekem mindenképpen el kell jutnom a Családkötő Tündérhez!

ROMBOL – Adj valamit azért, hogy a jó úton engedjelek tovább!

DANI – Bármit kérhetsz, Rombol, csak hadd menjek.

ROMBOL – Míd van?

DANI – Hát... Itt semmim.

ROMBOL – Az nem sok. Az nekem kimondottan kevés ahhoz, hogy utadra engedjelek.

DANI – Adjam neked a fél karomat, vagy a fél lábamat?

ROMBOL – Nem is vagy te olyan rossz kisfiú. Tetszik a szép kék szemed! Igen, a szemedet akarom!

DANI – Ki akarod venni a szememet? Az nagyon csúnya dolog lenne.

ROMBOL – Nem csinálnék én olyat! A tekintetedet akarom csak, a látásodat.

DANI – Sietnem kell. Ha nincs más lehetőség, hogy továbbengedj, rendben. Vedd el a látásomat, a tekintetemet, aztán engedj utamra.

ROMBOL – Elvettem.

DANI – Nem is fáj. És nem is vettem észre semmit, mert itt sötét van.

ROMBOL – Na, látod, nem is kellett neked a látás. Most indulj el, erre, ez az ösvényed.

DANI – Nem baj, ha nem köszönöm meg?

ROMBOL – Nem hát. Azzal csak megbántanál. Ne járj szerencsével, Dani!

DANI – Ezt azért nem kellett volna, Rombol!

ROMBOL – Tűnés, mert meggondolom magam!

DANI – Nem látok semmit. Eddig se láttam sokat, nem baj. Nekem aztán beszélhet a Holdherceg és a Holdparipa fényekről. A fényeknek, attól tartok, lóttek. Mindegy, haladjunk. Csak előre. Jaj... Hupp... Éjnye... Elég kusza erdő ez a Nagy Családerdő. Mindenhol akadály, ledőlt ág, csalán csipkedi a kezem, árok töri ki a lábam... Na, itt mintha véget érne az ösvény... Aha, mintha itt lenne valami... házfal...

KAKOFON – Meg ne mozdulj, mert halál fia vagy! Én vagyok a baltás rém.

DANI – Jaj! Ezt elhibáztam. Mindjárt elájulok.

KAKOFON – Ne fordulj meg. Persze, tudtam, hogy megfordulsz, ezért mondtam, hogy ne fordulj meg, mert azt akartam, hogy ijedj meg, és meg is ijedtél tőlem, mert igen csúnya vagyok, és rettentő, mert hiszen mégiscsak én vagyok a baltás rém.

DANI – Kérlek, baltás rém, ne bánts engem, nem is látom, hogy csúnya vagy, ugyanis Rombol manó elvette a látásomat, cserébe, hogy idáig eljuthassak. És kérlek, ne emelgesd felém azt a ronda nagy baltádat, amit feltehetően egy baltás rém emelget az áldozata felé, még akkor sem, ha nem látom, mert a tudata is rám hozza a frászt!

KAKOFON – Azt akarom, a frászt rád hozni.

DANI – Ne is, mert én csak egy kisfiú vagyok!

KAKOFON – Nem bántalak, ha most azonnal visszafordulsz, és elhagyod a Nagy Családerdőt. Gyerekeknek itt semmi helye nincs. Nem is értem, hogy kerülhettél ide.

DANI – De nekem meg kell találnom a Családkötő Tündért... mindenáron, érted, bármi áron.

KAKOFON – Nem kell megtalálnod azt a felelőtlen fruskát. Csak hókuszpókuszol, handabandázik, soha nem csinál semmi értelmeset...Eredj nyugodtan haza! Menj, mert...

DANI – Nem megyek!

PENTATON – Jól válaszoltál! Ne ijedj meg tőle, ő nem is a baltás rém. Az a marhaság csak a filmekben van. Ő Kakofon, a békétlenségmanó.

KAKOFON – Miért rontasz el mindent, Pentaton? Ki hívott ide téged, te nyomorult békességmanó? Ha hagyod, hogy megjesszem, akkor már rég hazaindult volna.

PENTATON – De nem hagyom, Kakofon. Engedd tovább!

KAKOFON – Mit fog szólni a Családtörő Tündér, ha továbbengedem ezt a kisiút? Egyből elcsap a szolgálatából.

PENTATON – Azt nem tudom, mit szól majd a gonosz és ostoba gazdád. De a Családkötő Tündér örülni fog neki.

KAKOFON – Mire való a családban a békesség?

PENTATON – Mire való a családban a békétlenség?

KAKOFON – Szerinted kinek van igaza? Annak, aki azt mondja, hogy a békesség a legjobb, vagy aki azt, hogy a békétlenség.

DANI – Nekem még nem volt családom. Nem tudom.

KAKOFON – Attól még tudhatod.

PENTATON – Nem tudhatja.

KAKOFON – Mindenki ki fog veled tolni, ha olyan mafla leszel, mint ez a Pentaton.

PENTATON – Mindenki utálni fog, ha olyan ármánykodó leszel, mint ez a Kakofon.

DANI – Nincs időm a cívódásokat hallgatni.

KAKOFON – Akkor eredj!

DANI – De merre menjek?

KAKOFON – Mutatom az utat! Ez vezet a Családkötő Tündérhez.

PENTATON – No, azon az úton, amelyikre Kakofon mutat, épp a Családtörő Tündérhez jutsz. Azt javaslom, ezen a másikon indulj el!

KAKOFON – Nos, azon az úton jutsz a Családtörő Tündérhez, amelyikre Pentaton mutat.

DANI – Melyiknek higgyek?

PENTATON – Mindig a békességnek, az a jó.

KAKOFON – Mindig a békétlenségnek, mert az az őszinte.

DANI – Csak az időt fecsérlem veletek.

KAKOFON – Előveszem a baltámat!

PENTATON – Ne fenyegezd, úgyis lesz még elég baja a Böffentő Sárkánnyal és az Elektromos Sziporkahiénával.

KAKOFON – Igaz is. Engedjük? Végezzenek vele ők?

PENTATON – Engedjük.

KAKOFON – Van egy kis baj. Ennek az útnak én vagyok az őre. Nem engedhetem be csak úgy, Pentaton. Nekem el kell számolnom a Családtörő Tündérrel.

PENTATON – Tudom, Kakofon, tudom, de tehetnél ez esetben kivételt.

KAKOFON – Nem tehetek, nem is teszek. Miért is tennék. Adj valamit azért, hogy a jó útra ráengedjelek.

DANI – Nekem semmim sincs.

KAKOFON – Akkor hogy akarsz átjutni?

DANI – Nem tudom. Bármi áron el kell jutnom a Családkötő Tündérhez.

KAKOFON – Miért fontos annyira?

DANI – Mert... mert, mi közöd hozzá... na jó, megmondom, hogy erressz már, te szörnyeteg... szeretném, ha nekem is lenne családom...

KAKOFON – Marhaság. Civakodások, veszekedések, ki mosogat, ki takarít, ki veti meg az ágyat, ki megy el bevásárolni...

DANI – Az lenne a fülemnek a legszebb muzsika.

KAKOFON – A fülednek? Hadd látom csak a füledet! Milyen szép füled van. Tudod mit?

DANI – Jaj, ne! Sejtem, mit akarsz.

KAKOFON – Add nekem a füledet!

DANI – Le akarod vágni a fülemet?

KAKOFON – Hát úgy nézek én ki? Ja, nem látsz. Akkor elmondom, nem úgy nézek én ki. A hallásodat akarom cserébe azért, hogy elindulhass a jó úton.

DANI – Meg fogok süketülni?

KAKOFON – Ilyen durván is meg lehet fogalmazni. De lesz családot. A süket gyerekeket néha jobban szeretik, mint a jól hallókat.

DANI – Pentaton, te jónak látszol... Tényleg nincs más megoldás?

PENTATON – Nincs, Dani, itt meghal az én tudományom.

DANI – Hát, ha annyira akarod, Kakofon, vedd el a hallásomat! A tiéd!
KAKOFON – Elveszem. Felkészültél? Egy, kettő, három...

Hirtelen irtózatos nagy csönd lesz. Sokáig. Aztán nagy váltással a Böffentő Sárkány és az Elektromos Sziporkahiéna tanyáján vagyunk.

BÖFFENTŐ – Emberszagot érzek, Elektromos Sziporkahiéna. Ne legyen Böffentő Sárkány Sámuel a nevem, ha nem emberszagot érzek. De mitől lenne itt emberszag?

SZIPORKA – Oda se neki, Böffentő Sárkány Sámuel, én egykettőre elhajtom, ha valóban ember az, kigyújtom a haját, elégetem a ruháját, szikráimmal megvakítom.

BÖFFENTŐ – Már hallom is a lépteit.

SZIPORKA – Előremegyek, hogy neked ne kelljen fáradnod az elüldözésével, Böffentő Sárkány Sámuel.

BÖFFENTŐ – Menj, Elektromos Sziporkahiéna, szikrázd össze, rázd meg, kergesd el a szemtelent.

SZIPORKA – Na, itt vagy, virágszám? Akkor most ezt nézd meg! Szikraeső hull rád... Az ördögbe! Meg se kottyán neki. Akkor most a ruhagyújtó trükköt dobom be. A betyárját! A szeme se rebben. Akkor most bevetjük a rázótrükköt. Ennek már hatnia kell!

DANI – Jaj! Valami megrázott. Van itt valami? Vagy valaki rázott meg? Van itt valaki?

SZIPORKA – Nem látsz a szemedtől?

DANI – Valaki megrázott. Kérem, van itt valaki?

SZIPORKA – Válaszolj, ha kérdezlek. Nem látsz a szemedtől?

DANI – Akárki is vagy, ne rázz meg többé, engedj tovább, el kell jutnom a Családkötő Tündérhez.

SZIPORKA – Hiszen ez nem lát. Gyere, Böffentő Sárkány Sámuel, itt van egy gyerek, aki nem lát.

BÖFFENTŐ – Pedig van szeme.

SZIPORKA – És lehet, hogy nem is hall.

BÖFFENTŐ – Most ráböffentek, ha megijed, akkor biztosan hall. Böff! Böff! Böff-böff! A szeme se rebben. Olyan süket ez, mint az ágyú. Roppant különös, hogy egy kisfiú itt bóklászik a Nagy Családerdőben, és se nem lát, se nem hall.

DANI – Érzem, hogy van itt valaki. Kérem, ne rázzon meg többször, akárki is ön, én egy kisfiú vagyok, akinek a Családkötő Tündérhez kell mennie, és nem ártok senkinek. Nem látok, mert egy gonosz manónak oda kellett adnom a látásomat. *(A szörnyek röhögnek.)* Nem hallok, mert egy másik gonosz manó elvette a hallásomat. *(A szörnyek még nagyobb röhögnek.)* Akárhogyan is, el kell jutnom a Családkötő Tündérhez, mert szeretném, ha nekem is lenne családom.

SZIPORKA – Mit vegyünk el tőle, ha továbbengedjük?

BÖFFENTŐ – Engedjük tovább, vagy inkább... együk meg?

SZIPORKA – Elég baja van már szegénynek, még meg is együk? Elvből nem eszek meg olyan kigyerekeket, akiktől elvették a látást és a hallást. Nem lenne sportszerű. Hát, van neked lelked, Böffentő Sárkány Sámuel?

BÖFFENTŐ – Hogy van-e, azt nem tudom, de hogy volt, az biztos. Csak nem használtam semmi- re. Nyilván elsorvadt. Akkor mit csináljunk vele, ha nem esszük meg?

SZIPORKA – Engedjük tovább!

BÖFFENTŐ – De valamit fizetnie kell azért, hogy továbbengedjük.

SZIPORKA – Vegyük el... mondjuk, a hangját. Mása úgyse maradt már. A ruhája nem ér semmit, meg mindkettőnknek kicsi is, a zsebe láthatóan üres, meg itt amúgy sem mennénk semmire a pénzzel.

BÖFFENTŐ – Úgy van. Nem is rossz ötlet, Elektromos Sziporkahiéna. Vegyük el a hangját.

SZIPORKA – Elvettem.

BÖFFENTŐ – Add ide, befalom, és akkor az ötödik fejemnek is jobb hangja lesz.

SZIPORKA – A felét megkapod. A másik fele az enyém.

BÖFFENTŐ – Na, mit állsz itt? Menj már! Persze, nem hallja. Lökd rá az útra, aztán menjen isten hírével.

SZIPORKA – Na, eredj már! Szerencsétlen! Se nem lát, se nem hall, se nem beszél.

BÖFFENTŐ – Mit fog vele kezdeni az a nyavalyás Családkötő Tündér?

SZIPORKA – Az már legyen az ő baja. Gyere, elrágcsálódunk a hangján. *(Röhögnek.)*

Néma csönd, csak Dani tétova lépteinek a hangja. Egyszerre beleütközik a Családkötő Tündérbe.

TÜNDÉR – Egy kisgyerek! Hogy kerülsz te ide? Nekem jöttél, ilyenkor illik bocsánatot kérni. Azt mondani, hogy bocsánat. Hallgat. Hozzám jöttél? Én a Családkötő Tündér vagyok... Hallgat. Nem tudsz beszélni? Nem beszél? Hallasz engem? Lehet, hogy nem hall. Látsz engem? Lehet, hogy nem lát. Nekem ütközött. Meg van ijedve. Mit akar ez a kisgyerek? És hogy került ide? Még belegondolni is rossz, ha találkozott a gonosz manókkal, Rombollal, Kakofonnal, és ami a legrosszabb, a Böffentő Sárkány Sámuellel és az Elektromos Sziporkahiéával... Valamennyi gonosz manó erre térfertget a minap. Csak nem vették el a látását, a hallását és a hangját? Hogyan tudnám szóra bírni?

SZÍV – Asszonyom, ez a kisfiú azért jött el hozzád, hogy segítsd ismét vissza a családjához. A Családtörő Tündér egyszer régen meglátogatta őket, megbabonázta a családi manót, aki megrontotta ennek a gyerekeknek az anyját, aki beadta őt egy nevelőotthonba, egyszer nem látogatta meg, az intézetis gyerekek bántják és kinevetik szegényt...

TÜNDÉR – Ki beszél?

SZÍV – Én beszélek.

TÜNDÉR – Ki az az én?

SZÍV – Én csak egy szív vagyok, szépséges asszonyom, ennek a kisgyerekeknek a szíve, akit történetesen Daninak hívnak, és itt lakom a mellkasában, mióta megszületett.

TÜNDÉR – Mi történt veled, hogy sem nem lát, sem nem hall, sem nem beszél?

SZÍV – Azért, hogy eljuthasson eléd, odaadta a látását Rombol manónak, odaadta a hallását Kakofonnak, a baltás rémnek, és elvette tőle a hangját a behemót Böffentő Sárkány Sámuel és a szörnyű Elektromos Sziporkahiéna.

TÜNDÉR – Szegény fiú! És odaadta nekik a tekintetét, a hallását, sőt még a hangját is?

SZÍV – Odaadta, annyira szeretné, hogy összekösd ismét a családjá szálait. Ezért lemondott minderről, ami az övé, csak hogy eléd juthasson. Eljutott, és már nem tudja maga elmondani, miért van itt. Ezért beszélek helyette én, bocsásd meg ezt nekünk!

TÜNDÉR – Jósága és önfeláldozása meghatotta a szívemet, kedves Szív. Összekötöm a családjá szálait, a családi manó szívét visszaállítom a szeretetre, az anyja meg fogja látogatni az intézetben, és hamarosan vissza is fog kerülni a kisfiú a családjába. Most azonnal induljunk, kapjuk el a két szörnyeteg grabancát, talán még nem zabálták föl szegény kisfiú hangját.

BÖFFENTŐ – Add már ide azt a hangot, Elektromos Sziporkahiéna, mert kapsz egy maflást! Zabálni akarok!

SZIPORKA – Én akarom felzabálni a hangja jobbik felét!

BÖFFENTŐ – Ostoba! Honnan tudod, hogy melyik a jobb fele a hangjának?

SZIPORKA – Onnan, hogy én akarom a jobbik felét felzabálni a hangjának, vén Böffentő Sárkány Sámuel.

TÜNDÉR – Megálljatok, latrok! Már megint a birodalmam határán garázdálkodtok?

BÖFFENTŐ – Ajajaj, a Családkötő Tündér. Ráböffenek, hátha megijed. Böff.

TÜNDÉR – Eltakarodj az utamból, otromba állat, mert lesújtalak a varázspálcámmal. És ne bűzőlögj itt ezekkel a gusztustalan böffentésekkel, mert elküldelek egy fertőtlenítőbe.

BÖFFENTŐ – Nem ijedt meg. Ellenkezőleg, fenyeget. És mi van, ha be is váltja a fenyegetését. Inkább meghunyászkodom. Kedves Tündér, bocsáss meg, hogy rád böffentettem. Többé nem fordul elő.

SZIPORKA – Csak nem ijedsz meg ettől a vacak kis tündértől? Idenézz. Most rászikrázom az összes elektromosságomat... Meg se kottyan neki. Most megrázom... Jaj! Visszarázott, de még milyen erősen. Az összes sziporkámat ráirányítom, úgy elégetem, mint egy darab papírt... Nem ég el, ellenkezőleg, ő pörkölte le a bundámat. Megadom magam. Mit kívánsz, Családkötő Tündér, miért nem hagysz bennünket békén

TÜNDÉR – Elvettétek ennek a kisfiúnak a hangját.

BÖFFENTŐ – Honnan tudod, hogy mi vettük el?

SZIPORKA – Ha elvettük, akkor nem is tudta elmondani neked, hogy mi vettük el. Nincs rá bizonyítékod.

TÜNDÉR – Van. Elmondta a szíve.

BÖFFENTŐ – Böffentenem kell. A szíve... Hallod ezt, Elektromos Sziporkahiéna? A szíve elmondta!

SZIPORKA – Hallom. És megszakadok a röhögéstől, Böffentő Sárkány Sámuel. A szíve... Beszélő szív! Elhagyom a sziporkáimat, ha ilyeneket mond ez az eszement tündér.

SZÍV – Igen, én mondtam el, hogy mit tettetek vele, szívtelen útonállók.
 BÖFFENTŐ – Ki beszél?
 SZIPORKA – Hol beszél?
 SZÍV – Itt dobogok ennek a kisfiúnak a mellkasában. És ha visszaadjátok a hangját, akkor ismét elhallgatok.
 BÖFFENTŐ – Nem adjuk vissza a hangját.
 SZIPORKA – De nem ám! Épp most akarjuk elfelezni.
 BÖFFENTŐ – És megzabálni...
 TÜNDÉR – Nem felezték el! Nem zabáljátok meg. Azonnal visszaadjátok neki. Különben megharagszom.
 BÖFFENTŐ – És akkor mi lesz, ha megharagszol? Böff!
 SZIPORKA – Hú, de megijedtünk tőled!
 TÜNDÉR – Nem tréfálok. Tőled elveszem a böffentéstudományodat, tőled meg az elektromosságot. Akkor aztán vége a sziporkázásodnak.
 BÖFFENTŐ – Mi van, ha nem tréfál, Elektromos Sziporkahiéna?
 SZIPORKA – Ez nem tréfál, Böffentő Sárkány. Amondó vagyok, adjuk vissza ennek a vakarcsnak a hangját.
 BÖFFENTŐ – Adjuk vissza. Jobb a békesség. Úgysem volt elég erős hang.
 SZIPORKA – És nem is volt jobb fele, csak rosszabb fele volt.
 BÖFFENTŐ – Adjuk vissza.
 SZIPORKA – Adjuk vissza. Nesze, visszaadtuk.
 TÜNDÉR – Rendben. Ezzel meg is lennénk. Azt ajánlom nektek, útonálló szörnyetegek, hogy táguljatok a birodalmam határáról, mert ha még egyszer találkozunk, nem ússzátok meg ép bőrrel.
 BÖFFENTŐ – El is megyünk! Olyan helyen egy percig nem maradok, ahol így beszélnek velem.
 SZIPORKA – Vár bennünket a Családtörő Tündér! Ő szeret minket.
 TÜNDÉR – Csak menjetek, a ti gonoszságotok az ő birodalmába való. Egyébként, a Családtörő Tündér nem szeret senkit, soha nem is szeretett, és nem is fog szeretni. Épp nektek való az ő jég hideg, gonosz szíve.
 BÖFFENTŐ – A viszont nem látásra!
 SZIPORKA – A viszont nem látásra!
 TÜNDÉR – Úgy legyen! Most pedig indulj, azaz, induljatok, Szív és gyermek, mert telik az éjszaka, és nektek reggelre el kell hagynotok a Nagy Családerdőt.
 SZÍV – Köszönjük, Tündér, a jószágodat.
 TÜNDÉR – Köszönjétek a bátorságotoknak és az önfeláldozásotoknak. És annak, hogy ez a kisfiú *mert tenni* valamit a családi boldogságáért. Megérdemli, hogy megkapja azt, amikor visszatér az övéi közé.
 SZÍV – És a látása? És a hallása?
 TÜNDÉR – Induljatok! Útközben megtudtok mindent.
 SZÍV – Indulás, Dani!

PENTATON – Szégyellheted magad, Kakofon, elvenni egy kisgyerek hallását!
 KAKOFON – Nem kell nekem a hallása, Pentaton, de megmondtam, nem engedhettem csak úgy a jó útra. Mit szólna a Családtörő Tündér, ha megtudná, hogy átengedtem a jó tündérhez egy kisgyereket, és nem vettem el tőle semmit.
 PENTATON – De most nem hall! És már a látását is elvették tőle.
 KAKOFON – Ja, Pentaton barátom, a családnak nagy ára van!
 PENTATON – Nem vagyok a barátod, Kakofon, és nem is leszek.
 KAKOFON – Még szép. Valaki jön! Várj, felöltöm a baltás rém alakomat.
 PENTATON – Ne fáradj, ez csak a kisfiú! Jön vissza. Vajon megtalálta a tündért?
 DANI – Van itt valaki, érzem! Kérem, engedjenek tovább, én csak egy kisfiú vagyok, aki elindult a Családkötő Tündérhez, de útközben elvették a látását, elvették a hallását, elvették a hangját is, így nem tudott eljutni a tündérhez, és ha eljutott volna is, nem tudta volna neki elmondani, hogy mit akar tőle. Most visszakaptam a hangomat, hogy elmondhassam nektek, vissza kell jutnom reggelig az intézetbe, ahonnan megszöktem éjjel, mert meg fognak büntetni a szökésért.
 PENTATON – Szegény.
 KAKOFON – A kis hülye! Jól megjárta.

PENTATON – Kakofon! Te tényleg nem sajnálsz, egy kicsit sem?

KAKOFON – Mit sajnáljak rajta? Próbálkozott, nem sikerült neki.

PENTATON – De ha nem sikerült, akkor miért bünteted azzal, hogy elveszed a hallását? Akkor nincs jogod elvenni a hallását! A Családtörő Tündér sem fog megtudni semmit, hiszen nem jutott el a Családkötő Tündérhez.

KAKOFON – Kell is nekem a vacak hallása! Van nekem százszor jobb annál. Nesze, visszaadom a hallásodat! *(Ismét az eredeti erdő-zaj-zöreje)*

DANI – Megint hallok! De jó, hogy megint hallok! Nem tudom, önök kicsodák, de nagyon jók lehetnek, ha visszaadták a hangomat.

PENTATON – Hallod, Kakofon, azt mondták, hogy jó vagy.

KAKOFON – Hallani sem bírom az ilyesmit. Azt ajánlom, tágulj innen, amíg meg nem gondolom magam.

DANI – Tágulok, tágulok, azért mégiscsak jó ember vagy te, Kakofon... Akarom mondani, jó manó... akarom mondani, baltás rém...

KAKOFON – Tűnés!

PENTATON – Igazat mondott a gyerek.

KAKOFON – Elhallgass! A végén még tényleg megjavulok! Abból nem esztek!

PENTATON – Siess, Dani, nehogy tényleg meggondolja magát.

DANI – Sietek! Már ahogy tudok, nem látok semmit, folyton megbotlom a gyökerekben, ágakban, a bokrok megvérzik a kezemet... De azért futok...

ROMBOL – Nekem jöttél.

DANI – Bocsánat, kihez van szerencsém?

ROMBOL – Rombol vagyok, az erdei manó. Máris fordulj vissza, mert ha még egy lépést teszel, békává változtatlak.

DANI – Miért éppen békává, kedves Rombol?

ROMBOL – Nem vagyok kedves. Azért békává, mert ez jutott eszembe. Na, fordulsz, vagy változtassalak?

DANI – De hiszen mi már találkoztunk! Nem emlékszel?

ROMBOL – Lehet. De nem ebben az irányomban. Nekem egyirányú emlékezetem van. Te a másik irányból jöhettél.

DANI – Lehet, hogy a másik irányból. Akkor jöttem, most meg megyek.

ROMBOL – Hova mész?

DANI – Haza. A Családkötő Tündérhez jöttem, de te elvetted a látásomat, Kakofon manó elvette a látásomat, aztán valaki elvette a hangomat is, így nem találtam meg a tündért, és ha megtaláltam volna, sem tudtam volna neki elmondani, hogy mit akarok, inkább visszafordultam. Hazamegyek, vissza kell érnem reggelig az intézetbe, mielőtt felébrednek a gyerekek, különben szökésért megbüntetnek.

GOMBOL – Rombol, add vissza neki a látását! Látod, hogy milyen szerencsétlenül járt! Miért bünteted?

ROMBOL – Megint itt vagy, Gombol? Már azt hittem, elhagytad az erdőt. Nem adom neki vissza a látását.

GOMBOL – De ha nem érte el a célját, megttetted, amivel a Családtörő Tündér bízott meg! Minek tovább büntetni szegényt.

ROMBOL – Igazad van. Megtettem, amivel megbízott a Családtörő Tündér. Nesze, a látásod, kisgyerek, de most már pucolj, mert hajnalodik, és ilyenkor nem tartózkodhatnak gyerekek a Nagy Családerdőben.

DANI – Látok, megint látok. Te, Rombol, nem is vagy olyan gonosz, mint gondoltam! És milyen fényesség van itt! A sötétség helyén? És ti milyen szépek vagytok, mind a ketten, és milyen méltóságos az arcotok... a természetek...

ROMBOL – Hú, a keserves mennydörgős ménkübe, nem bírom az ilyesmit hallani! Futás, különben meggondolom magamat!

GOMBOL – Igaza van a fiúnak, Rombol, nekem is tetszel... Egy kicsit...

ROMBOL – Már csak ez hiányzott... Itt mindenki megőrült... egy kicsit...

DANI – Futok, rohanok, hívom a Holdparipát, irány az intézet, csak időben visszaérjek, nehogy megbüntessenek... Holdparipa, kerülj elő, már is vigyél az intézetbe!

HOLDHERCEG – Siess, Dani, már csak pár perced van az ébredésig!

DANI – Sietek... De nem lehetne, csak egy pillantásra még, beugrani édesanyámhoz, a testvéremhez... Csak rájuk nézek... Meg Sajtár Bencéhez, az én drága jó kutyámhoz... hogy megsimogassam azt az okos fejét...

HOLDHERCEG – Nem lehet, Dani! Lejárt az időm, engem sem láthatsz többet.

DANI – Köszönöm, amit értem tétél. Kár, hogy nem sikerült eljutnom a Családkötő Tündérhez.

HOLDHERCEG – Biztos vagy te ebben?

DANI – Biztos hát. Se nem láttam, se nem hallottam, még csak beszélni sem tudtam.

HOLDHERCEG – És ha a Családkötő Tündér érti a szív beszédjét?

DANI – Megint ezzel a szívvel jössz itt! Az én szívem még sosem beszélt! Én legalábbis ezt halottam.

HOLDHERCEG – Lehet, hogy igazad van. Én azért többet bíznék a szívemre a helyedben...

DANI – Többet? Majd elgondolkozom rajta... Azt hiszem, megérkeztünk. Hová lettél? Hová lett a holdfényparipa? Ez az ágyam... Hát, úgy látszik, ez nekem nem jött össze... Családkötő Tündér. Rombol, Gombol, Pentaton, Kakofon, Böffentő Sárkány Sámuel, Elektromos Sziporkahiéna... Mennyi marhaság! Hogy gondolhattam egy pillanatra is komolyan, hogy ilyesmi lehetséges... Álmodtam, de álomnak nem volt nagyon rossz, láttam anyát meg a testvéremet, meg Sajtáros Bencét, a derék kutyát... Persze ezek se voltak igaziak... Talán csak az a ronda gonosz családmanó volt valódi, mert az aztán rendesen tönkrontotta az életemet. Aludj még egy keveset, Dani, mindjárt itt a reggel, mehetsz falevelet gyűjteni... Be jó lesz is, istenkém...

NEVELŐTANÁR – Egészségetekre a reggelit! Igyekeznél, manók, már megérkeztek a látogatóitok. Aki a nevét hallja, az mehet a társalgóba, mert vendége érkezett. Szakály Andris, Csont Bence, Nagy Gábor, Lisztes Csaba...

DANI – Hej, ha igaziból eljutok a Családkötő Tündérhez, most én is mehetnék a társalgóba...

NEVELŐTANÁR – Kiss Róbert, Jankovics József, Huszka János, Novák János...

DANI – Nem is kell, hogy engem meglátogassanak. Smafu az egész, csak álmodtam a Holdherceget meg a holdfényparipát, meg a Nagy Családerdőt... Szép álom volt, elmúlt, nem fogok bedőlni az ilyesminek többé. Ha nekem nincs családom, akkor nincs családom... azért anya... elhallgass, Dani! Csak nem fogsz elérékenyülni!

NEVELŐTANÁR – Kovács Péter, Márton János. Ők mehetnek a társalgóba, a látogatókhoz. A többiek sorakozzanak, indulunk kerti munkára.

DANI – Mindig ez a vége. Kerti munka. Persze, a kerti munkában is van jó, a friss levegő, az egészséges testmozgás... A fenét, semmi jó nincs a kerti munkában. Utálom. A látogatás, az jó, de az én édesanyámat fogva tartja a gonosz családi manó... Megint miket fantáziálok... Én megőrültem...

NEVELŐTANÁR – Dani!

DANI – Tessék, tanár úr, már be is álltam a sorba. Mindig velem van baj...

NEVELŐTANÁR – Állj ki a sorból, kisfiam!

DANI – Miért álljak ki, tanár úr? Most igazán nem csináltam semmit.

NEVELŐTANÁR – Mert látogatód érkezett, kisfiam.

DANI – Nekem?

NEVELŐTANÁR – Neked.

DANI – Nekem? Látogatóm? Kicsoda?

NEVELŐTANÁR – Az édesanyád...

DANI – Az édesanyám... Futok, szaladok... Akkor mégiscsak igaza volt a Holdhercegnek... de ki beszélt a Családkötő Tündérrel, ha nem én... lehet, hogy mégiscsak a szívem?

NEVELŐTANÁR – Tessék? Elvette az eszedet az öröm, Dani fiam?

DANI – Azt hiszem, igen. Eljött hozzám... az édesanyám... Talán hozta Sajtár Bencét is...

NEVELŐTANÁR – Ki az a Sajtár Bence?

DANI – Sokat köszönhetek neki, tanár úr kérem... ő a kutyám... illetve, még nem is az enyém, de majd az enyém lesz, egyszer...

NEVELŐTANÁR – A kutyád... Na, szaladj... Teljesen megbolondította ezt a gyereket a boldogság...

DANI – Igen. Majd megszokom... ha egyáltalán meg lehet szokni...

Csukás István

Cseremiszi kettős ének

*Hajnallik – killanjah,
eljöttünk – knüttöjle,
messzebről – lörbesszem,
mint a fény a földre.*

*Csillagnak – kangallics,
tékozló – ólzokét
fiai – iaif
tudjuk a lány nevét.*

Egy kisfiú mondja

*Nem tudsz te semmit!
A tigris helyből átugorja a kerítést,
s akárhányszor, oda-vissza. Piros
mozdonyszemével kitolat az éjszaka,
mindig tolat, hallhatnád a vágány-
csattogást, ha éppen nem aludnál.
De te a fütytyöket se hallod,
a tüllülüző hegyoldalt, pedig ingyen van.
Rosszabb vagy a medvénél, mert az legalább
egy nagybögő-vonóról álmodik. De te
azt se veszed észre, hogy a Nap gólt
lőtt az ablak jobb felső sarkába!*

Dal a hóemberről

*Hideg szél fúj, hogy az ember
majd megdermed.
Kinek jó ez? Csak a kövér
hóembernek!*

Szeme szénből, az orra meg
paprikából,
lába nincs, de minek is, ha
úgysem táncol.

Ütött-kopott rossz fazék a
tökfödője,
megbecsüli, hiszen jó lesz
még jövőre.

Seprűnyél a nagyvilági
sétapálca,
el is mehetne, ha tudna,
véle bálba.

Ilyen ő, az udvarunkon
nagy gavallér,
bár rajta csak ujjal rajzolt
az inggallér,

mégse fázik, mikor minden
majd megdermed,
el is mennék, ha lehetne,
hóembernek!

Álmában fut a kutyám

Álmában fut a kutyám
álombéli nyúl után,
fel-felcsahol álmában
bent a szoba sarkában.

Irigykedve nézem őt
s az álom-vadászmezőt,
még azt is, mit megugat,
irigylem én a nyulat.

És a szoba kitágul,
a szőnyegre virág hull,
ág csapódik, fű hajol,
hol az álom ellohol.

*Morognak a bútorok,
nagy testű komondorok,
ahogy köztük átcikáz
a nyúl, mint egy látomás.*

*Száját tátja a szekrény,
erre fut a szökevény,
a könyvespolc viczorog,
hogyan ez micsoda dolog!*

*Beleremeg a szívem,
tán a gyerekkor üzen,
elmúlt időm beköszön
csaholva a küszöbön.*

*Hol végtelen volt a rét,
s hallottuk a föld szívét,
tisztá eget kortyoltunk,
vadnyúl után loholtunk.*

*Alvó kutyám felébredt,
helyreállt gyorsan a rend,
csukunk álom-kapukat,
elfeledjük a nyulat.*

Buda Ferenc

Kicsi versek

Mongol

Ott, hol a vad szél
hol forrón, hol fagyosan fúj,
szikkaszt,
fonnyaszt,
fenekedik,
tombol –
bő sátrában lakozik a mongol.
Hej, ez a mongol
hova gondol,
vajon mire gondol?
Hegyhát peremén,
dombhát tetején
lovagol,
tevegél,
juhnyája,
gulyája
örvendve legel,
füvet elfedező havon is
kitelel.

Svájci

Gyárt a svájci órát, bicskát,
aszpirint, pomádét,
síbotot, villanytalicskát,
sajtot, csokoládét.

Rég nincs senkivel haragban,
s jó ez így, ha mondom:
pénze hízik benn a bankban,
ő maga meg otthon.

Beduin

*Forró sivatagi úttalan úton
utazik a beduin puha tevepúpon.
Nap sugarától puszta porától
lengedező lepel óvja,
az a köntöse meg a takarója,
abba a
fejbúbjáig, sőt orrahegyéig
ha beburkolózik
s méla tevéje
legislegtetejére
felül,
napáldoztáig
remekül
elringatózik.*

Angol

*Hová el nem jut az angol!
Messzi földeken csatangol,
félvilágot bebarangol,
mégse hidd, hogy elbitangol:
zord időtől hogy megóvja,
háza várja s kandallója,
száraz fája, langallója,
gyapjúszővet pantallója.
Mindenféle nagy kalandból
– essék bárminő karambol –
előbb-utóbb otthon landol.
Ilyen fickó hát az angol.*

Albán

*Hol a kéklő Adriára
könyököl a Balkán,
ezer évek óta járja
hegyeit az albán.
Övé itt a kőrengeteg,
sőt a levegő is.
Sokat koplal, mégsem beteg,
sasok szállnak feje felett,
sasok fia ő is.*

Polinéz

*Túl,
túl az Óperencián
zúg,
zúg a Csendes Óceán.
Arrafelé minden
csupa Ég,
csupa Víz,
s a sós tengerek sík tükörén
szanaszét pettyegetett
pálmafás,
fövenyes peremű szigetek
sorjázna nyugattól
napkeletig.
Többféle nép is lakik
e szigetek hosszú során,
például mikronéz, melanéz
– fénylő ábrázatok akár a
fekete méz –,
ám aki e karcsú katamarán
kormányosaként suhan,
a tengerek titkos áramlatára
s a Nap meg a felhők
vagy a csillagok alatt
fényes dalokra fakad
– odanézz! –
nem más ő, mint a déli
Nagy Vizek örökös vándora:
a vidám és merész
polinéz.*

Rímgyötrők

Áron I. (a Szász)

*Adjisten, Lázárom!
Két éve Ászáron
volt juhom százhárom.
A javát, húsz jerkét,
kártyán biz elnyerték.
Node Miskolc alatt*

eladtam nyolcvanát,
ott, túl a gázgyáron.
Most lakom Tázláron,
úgy bizony, Lázárom.
Van dunyhám, vánkosom
meg három vén kosom,
s bár ez a ház már rom,
a kaput rázárom,
s el lehet mászkálnom.
Falumnak papja nincs,
fiamnak apja nincs,
hordómnak csapja nincs,
s lám, egész ház-áron
vettem bort Szászváron.
De figyelj csak! Végül
ellesszek csap nélkül:
magam ha rászánom,
felszívom nádszálon,
s nem gyötör lázálom.
Elhiszed, Lázárom?
Mert ha nem, vágj szájon,
s rúglak én lábszáron.
Áldásom rád szálljon.
Hű komád: Szász Áron.

Áron II. (a Kopasz)

Teljes nevem Kopasz Áron,
itt lovászkodom Taszáron,
párom meg szolgál Szapáron,
de nap mint nap visszavárom,
hisz végette lesz a károm,
mert jól tudja kósza párom
(aki ott szolgál Szapáron),
hogy jómagam, Kopasz Áron
(ki lovász volnék Taszáron
s folyton a gyepet kaszálom),
gyalog avagy drótszamáron
Taszárt-Szapárt összejárom,
míg csak nem jön vissza párom.
Rágódván a pipaszáron,
jegyzettem én, Kopasz Áron.

Közmondások a gyerekről

Kazak:

*Az apa – nyárfa,
fia – a lombja.*

*

*Fiúnak szégyene az apára háruł,
leánynak szégyene az anyára.*

*

Kisded gyermek a madár árnyékában is megfagy.

*

Nem sőró gyereknek cicit nem adnak.

*

*Gyermekes ház – sokadalom,
Gyermektelen ház – sírhalom.*

*

*Ebbel ha játszol, ugatni fogsz,
gyerekkel ha játszol, kacagni fogsz.*

*

*Sírhatnak gyerekek már
három nappal előtte viszket a szeme.*

*

Házad akkor ház, ha benne gyermek játszik.

*

*Hatéves gyerek ha felül a lóra,
hatvanéves öreg is kitér előle.*

*

*Hitoányra fecsért szavad
pusztába lőtt nyállal egyenlő,
akarat nélküli fiad
pislákoló parázssal egyenlő.*

*

Gyermek a szívnek virága, szemnek sugára.

*

Sírni akaró gyerek apja szakállával játszik.

*

*Virág ha nő, földnek ékessége,
leány ha nő, család ékessége.*

*

*Nyargalni a gyereknek dolga,
nyeregbe ültetni az anyja dolga.*

*

*Gyerekek ha kést nem adsz, egyszer sír,
ha kést adsz, kétszer sír.*

*

*Gyerek a kánnál főnnebbvaló,
nyereg a tevénél főnnebbvaló.*

*

*Sírós bár a gyerek – jó, ha van,
bőgős bár a teve – jó, ha van.*

*

*A juh ha ikret ellik,
a fű tejeje is kettésarjad.*

*

Ujgur:

Benő a kisgyerek feje is, mire a követ kimondja.

*

*Ház dísze a gyermek,
asztal dísze a vendég.*

*

*Gyermeked – csak felnőttéig,
unokád – életed végéig.*

*

Gyermek nőttével a gond is megnő.

*

*A szérűn magot hagyj,
a világban utódot.*

Marsall László

Fonák idill a Rendelőben

Jelenet

Személyek: Pszichológusnő
                  Gyerek
                  Mackó Úr (hangja)

Pszichológusnő: Ohó... Itt az én kis barátocskám. Ülj ide kismamám. *(gyerek leül)* Nagyon szép macid van. Ugye megmondod hogy hívják?

Gyerek: Ó nem maci! Hanem Mackó Úr!

Psz.: Mackó Úr? És kicsoda ő?

Gy.: Az apám.

Psz.: És ki az igazi apukád?

Gy.: Mackó Úr.

Psz.: És ki az anyukád?

Gy.: Egy föld alatti ember felesége.

Psz.: Talán metróvezető? Vagy bányász?

Gy.: A bácsik betették egy ládában a földbe. Még virágokat is szórtak rá valakik. Sokan voltak, és álltak valameddig. Aztán elmentek.

Psz.: Ó, kicsikém... És azóta... hogy az igazi apukádat a földbe... eltemették?

Gy.: Nem igazi apukám! Mackó Úr az igazi apám.

Psz.: És az anyukád? Szereted?

Gy.: Én főzök neki kávé minden reggel, amikor fölkel és visít, meg kiteszít egy bácsit az ajtón.

Psz.: Ügyes fiú vagy. Meséld el nekem, hogy kell kávé főzni?

Gy.: *Egy:* gyufát kivenni a dobozból, meggyújtani jobb kézzel. *Kettő:* a dobozt letenni. A gyufa ég. *Három:* a gázcsapot balra fordítani bal kézzel. *Négy:* a gázcsapot benyomni, mert csak akkor jön a gáz. *Öt:* azonnal meggyújtani az égő gyufával. *Hat:* jó darabig benyomva tartani a gázcsapot, hogy a csőben megmelegedjen a gáz. Azután... nem a Nesztelent... hanem a nesz-kávé három kanállal a pohárba, ráönteni a becsorgó vizet. És kész a kávé.

Psz.: És Mackó Úr akkor hol van?

Gy.: A nyakamba akasztva a hátamon ül egy hajhálóban.

Psz.: És Mackó Úr nem szól semmit?

Gy.: Csak ha megnyomom a köldökét. Így-e! *(megnyomja a köldöke mögötti gombot, Mackó Úr hangosan fölnyekerint)* Akkor Anya is tudja, hogy kész a kávé.

Psz.: Kijön a kávéért a konyhába?

Gy.: Nem jön ki. Csak a szomszéd ügyvéd bácsi jön ki és mérgesen hangoskodik. Azt mondja: a fenébe is! Ma a Huba-, vagy a Nebaszaki volt ennél a selmánál! A kávéját is a kölykével főzeti! A végén fölrobbanunk, mint Nagaszaki!

Psz.: Az anyukád szeret téged?

Gy.: Ó vásárolja a kávékat meg a kekszet. Néha tejberizst is, nekem.

Psz.: És ő visz el a ...az óvodába. Ugye nagycsoportos vagy?

Gy.: Mi az a „nagycsoportos”?! Egy nagy csupor tus? Elég nekem a ...ceruza.

Psz.: Ha nem jársz óvodába, akkor mit csinálsz?

Gy.: Flangálok az apámmal, Mackó Úrral.

Psz.: És beszélgettek?

Gy.: Én beszélek, Mackó Úr, az apám meg felnyekerít.

Psz.: Ha megnyomod a hasán a gombot.

Gy.: Ha megnyomom és megint megnyomom.

Psz.: Ha kétszer nyomod meg?

Gy.: Mi az a kétszer?

Psz.: Ó Istenem, kicsikém... Mennyi egy meg egy?

Gy.: Egy meg egy az egy.

Psz.: Nem kettő?

Gy.: A kettő azt jelenti: „A dobozt letenni, a gyufa ég.”

Psz.: És miért egy az egy meg egy?

Gy.: Mert az elöl való egyest hátrateszem, a hátul valót pedig előre és közéjük a „meget”, és akkor is egy meg egy: tehát egy.

Psz.: Mikor a kávéfőzésről beszéltünk, akkor azt mondtad, hogy négy?

Gy.: Igen. A gázcsapot benyomni, mert csak akkor gyullad a gáz.

Psz.: És amikor az ötről beszéltünk?

Gy.: Azonnal meggyújtani az égő gyufával.

Psz.: Akkor négy meg egy az nem öt?

Gy.: A Pisológus Néni hülyeséget mond. A gázgyújtás nem megezés, hanem... hogy is mondja a maga féle...

Psz.: Előírás? Utasítás? Sorrend?...

Gy.: Valahogy úgy. De a Pisológus Néni buta.

Psz.: Én volnék buta, aki régóta tudom, fel is írom: $1+1=2$. Egy meg egy az kettő.

Gy.: De a néni nem a gáz fejével, nem gázul gondolkodik.

Psz.: Hogy gondolkodik gázul a gáz? Ne kérdezzük meg apádat, a Mackó Urat?

Gy.: Mackó Úr, az apám tudja, és minek is szólna... Majd én elmondom.

Psz.: Érdekel, hogyan gondolkodik gázul a Gáz.

Gy.: A gáz a hosszú kanyargós csőben fagyoskodik, minimum fázik. Didereg, mert nem tud leereszkedni az újfajta gáztűzhelyig. – Melegítsetek egy kicsit – mondja magában furfanggal –, fordítsátok el azt a kaput, ahol kibújhatok és tüzesedhetek. Ezért kell darab ideig benyomni a gombot, hadd forogjon, melegedjen a kapu közelében. Aztán elengedjük a gombot, nyílik a kapu, gyufalángból gyullad a gáz. Örül, olyan, mintha röhögne.

Psz.: Röhögne? Én nevetni szoktam.

Gy.: Meg maxiszoknyában jár a Pisológus Néni, a kislányok meg miniben. Innen van a minimum is.

Psz.: És a maxi?

Gy.: Az a maximumból van.

Psz.: Ezt Mackó Úrtól, az apádtól tudod?

Gy.: Kitől mástól? Mackó Úr barátja volt a híres fizikusnak, Teller Ede bácsinak, aki megmagyarázta neki, hogy kell hidrogénbombát csinálni.

Psz.: És hogy kell?

Gy.: Furfanggal! mint a gáz. A hidrogénbombában fel kell robbantani egy atombombát. És bumm! Ezt meg lehetne a konyhában is csinálni, ha kimarad a hat.

Psz.: Mi is az a hat?

Gy.: Mondtam már: *(dühösen)* Jó darabig benyomva tartani a gázcsapot, hogy a csőben megmelegedjen a gáz. Ha kihagyom a hatot és nyitom a kaput, robban, – akkor bumm a konyhának is, meg nekem is, meg Mackó Úrnak is, meg anyám se iszik többé kávé, meg a szomszéd ügyszív bácsi se nagaszakizik többé.

Psz.: Fiacskám... Te életveszélyes vagy... *(hüledezik)*

Gy.: Ugyan már! Csak a Pisológus Néni buta. Nem tud gázul gondolkozni. Se én, se az apám, Mackó Úr nem csinál ilyet. Anyának kell a kávé. A hatodik lépést nem lehet kihagyni. Én okosabb vagyok, mint a Pisológus Néni, mert én tudok gázul gondolkozni. A néni meg nem.

Psz.: Azt hiszem, be kell vigyelek az intézetbe.

Gy.: Intézet? Ott szokták elintézni azokat, akiket odavisznek. A Pisológus Néni buta. Igaz-e, Apám? *(Mackó Úr hasán ritmikusan szól a gomb, mint a sziréna)*

Psz.: Hajaj. Most mit csináljak veled, kicsim?

Gy.: Tessék ellazulni, és nézni egyenest Mackó Úr szemébe.

Psz.: Mackó Úr szemébe...

Gy.: Nem beszél, csak néz. Így... így szép csöndeskén. *(Mackó Úr halkán brummogni kezd)*

Gy.: *(lassan, halkán)* A Pi-so-ló-gus Né-ni most alu-szik... Mennyi egy meg egy?

Psz.: *(hipnózisban)* Egy meg egy az egy...

Gy.: *(mélyített hangon)* Mackó Úr mély hangja. Most hallja, hogy didereg a gáz.

Psz.: *(összerázkódik)* Fázom... mint a gáz...

Gy.: Melegszik... lassan melegszik az intézeti szobában, a jó puha ágyban...

Psz.: Itt vagyok a jó pu-ha ágy-ban...

Gy.: *(mély hang)* Megígéri, hogy megszökik az intézetből és megkeresi anyukámat.

Psz.: Megkeresem anyukádat...

Gy.: És megígéri, hogy főz neki reggel kávé.

Psz.: Megígérem.

Gy.: Most Mackó Úr kétszer fölnyerít és a Pisológus néni fölébred. *(Mackó Úr hármát brummog-nyerít)*

Psz.: Hol... hol... vagyok?

Gy.: Otthon a Világban – és indulásra kész?

Psz.: Igen... indulok kávé főzni anyukádnak.

Utassy József

Lúdláb, kacsaláb

*Lúdláb, kacsaláb,
kacsalábon forgó
kastély ez a ház,
vagy ahhoz hasonló:
    lúdláb, kacsaláb,
    kacsalábon forgó!*

*Itt él, gyere, nézd:
három híres holló,
bagoly, denevér,
ereszket sodró,
    itt él, gyere, nézd,
    három híres holló!*

*Mit ér, mit is ér,
ha üres a hordó:
bagoly, denevér
meg a három holló,
    mit ér, mit is ér,
    ha üres a hordó!*

*Menjünk tova tán
Bonifác fogatán,
hajrá, szekeriünk száguld:
Isten, könyörülj
    rajtunk, gyönyörű
    vágótánkkal is imádunk!*

Mondóka

*Göndör bárány,
veszett kos,
mindjárt neked
ugrik most!*

*Huncut csordás,
zord bika,
lángot fú rád
orrlika.*

*Fehér kakas,
barna tyúk,
hová viszel
gyalogút?*

*Nem viszlek én
messzire,
csak a világ
szélire!*

*Hát ott mi van?
Mi lenne?
Ég is, föld is
kifestve!*

Ösvényen

*Ösvényen
őzike
sétál,*

*bársonyos
kis füle
szétáll.*

*Gidája
megtorpan,
visszanéz,
sárgáll is,
barnáll is,
mint a méz.*

*Esetlen,
csetlik és
botlik.*

*Mondanék
valamit:
hogy mit?*

*Csak annyit:
a vadon
fénybe vont*

*fái közt
fegyverem
néma volt.*

Róka fut az alkonyatban

*Hull a nap narancsa lassan,
csillagosul a magas,
róka fut az alkonyatban,
szőre szikrás, parazsas.*

*Kipirosít riadalmam:
„ni, a tolvaj, a ravasz,
menekül nagy diadallal,
szeme, szája sugaras!”*

*Ha jó a hatalmas hajnal:
ki kelt engem, kiskakas?
Hull a nap narancsa lassan,
Csillagosul a magas.*

Balambér

*Három tűzokot cserélt el
tizenkilenc galambér.
Hogy kicsoda?*

Balambér.

*Sütkérezett az asztalon
arany csöndben a tallér.*

Ki csapott rá?

Balambér.

*Kissé koszlott már a nadrág,
fesledezett a gallér.*

Ki járt benne?

Balambér.

*Olyan piros az ég alja,
akárcsak a galambvér.*

Ki pirosabb?

Balambér.

*Én a Napot zsebre vágom,
hencegett egy gavallér.*

Ki lehetett?

Balambér.

Kiss Benedek

Tücsök-ország

– Haj, ti tücskök,
haj kabócák!
Milyen ország
ez az ország?

– Ez az ország
Tücsök-ország,
szebb, mint a fényes
mennyország!

– Haj ti tücskök,
haj kabócák:
de hisz sötét
ez az ország!

– Csupa csillag
Tücsök-ország,
a legszebb dalt
éjjel fújják!

– Haj ti tücskök,
haj kabócák:
de hisz szegény
ez az ország!

– Az ég mézet
harmatoz ránk –
ez a leggazdagabb
ország!

Kata és Kóconkóc születése

*Aludj, pici bimbó a szívem alatt,
szerető anyácskád leszek nemsokára.
Aludj, pici bimbó a szívem alatt,
közelít a perc már, közelít a nap,
aludj, pici bimbó, aludj, szívem álma!*

*Sorakozik már sok játék polcodon,
kis szobánkban, meglásd, te leszel a legszebb.
Sorakozik már sok játék polcodon,
de hogy boldogabb légy, itt az alkalom,
varrok hozzá néked, kis bimbó, még egyet.*

*Akad a házban kóc, szövet is akad,
a varrodobozban gombok is hevernek.
Aludj, pici bimbó a szívem alatt,
várnak a játékok, vár a baba-had,
kis szobánkban, meglásd, te leszel a legszebb.*

*Néhány öltés még és kész a kóc-baba,
szerető anyácskád tenéked csinálja.
Néhány öltés, íme, s kész a kóc-baba:
két szeme két nagy gomb, lobog kóc-haja,
nem volt és lett, látod, mint te, szívem álma!*

Egeresdi

*Fut a Kata,
rohan Kata,
pöttöm kisegér,
nyomán liheg
a jó öreg
kandúr – sokat ér.*

*Fut nyomába
nagyapája,
kandúrral fölér,
fut a Kata,
rohan Kata,
menekül ám az egér!*

Rongy a szőnyeg,
ej az a rongy!
lába gáncsot ér,
hasra csetten,
csak úgy nyekken,
tán rossz véget ér?

Csúszik Kata,
mászik Kata,
hopp! máris az ágy alatt,
a kiséger,
Kata – egér
a lyukba beszalad.

Ki nem csalja
a nagyapja,
kacag Kata, hogy kacag!
Kiségerből
porszívó lesz
a kandúr ágya alatt.

Vihar előtt

Az este itt áll
kapunk előtt már,
virág a réten
fejét lehajtja.
Mogorva felhő
nyugatra feljő –
mogorva felhő.
Nap a kalapja.

Zuhé közelget
le mosni kertet,
vihar közelget –
suhog a nyárfa.

Recsegve, zúgva
jajong a nyárfa,
recsegve, bőgve
jajong az árva.

Bújj gyorsan ágyba!

*Ha holnap ébredsz,
megint de szép lesz:
virág a réten
magasba nyúlik;
ragyog, ragyog majd
az új arany Nap,
a kalap lerepül,
a tóba hullik.*

Böszörményi Gyula

Zsófi

– *Tekeredj térkép, tárd fel titkod!* – suttogta Botlik Zsófi, szemközt állva a sötétbarna, repedezett nemezfallal. Halk surrogás hallatszott, miközben a görbe vasszögről – eddig láthatatlan – kéregtekercs hajtogatta ki magát. Szakadozott széle, kopott színei jelezték, hogy a térkép rettenetesen régi. A rajta látható ábrák zavarbaejtő módon összemosódtak, hajladoztak, váltogatták a helyüket. Zsófi a homlokát ráncolta.

– Ne szórakozz velem, mert vécépapírrá bájollak! – morogta. A varázstérképben lakó teremtmény, bár nem mutatkozott, értett a szóból, s rögvest jól kivehetővé rendezte a kéregtekercs ábráit.

A *Rontáselhárítók és Szörnyszivatók Árnyjurtájának* alaprajza immár tökéletesen látszott. Zsófi ráfektette mutatóujját a penészszagú lapra, és gondosan megvizsgálta minden folyosót, kisebb és nagyobb helyiséget, beugrót és zugot.

– Halljuk, cukrosmézem, mire számítsunk az éjszaka? – szólalt meg a révülő lány mögött egy édeskésen lágy női hang. Lucaszéki Regehű, az Árnyjurta rontástörténelmet tanító bűbájosa gömbölyded testével közelebb nyomult a falon lógó térképhez. Pufók arca, mint szinte mindig, most is pirospozsgásan virított a fáklyák imbolygó fényében. A tanári szobában csupán ketten tartózkodtak. Zsófi néhány pillanatig még tanulmányozta a varázstérképet, majd rákoppintott az alagsor egyik helyiségére.

– Nem lesz különösebben rémisztő éjszakánk – szólalt meg végül. – Ha jól látom, a földszinti tornateremben koboldbulit tartanak hajnali négy felé. Az első emelet fő folyosóján Csikorgányi szelleme fog kísértetni, a szokásos lánccsörgetéses, fogrecsegtetéses műsorát adva elő.

– Tőle már az elsős tanoncok se rémülnek meg – kuncogott Regehű asszonyság. – Szegény Csikorgányi elavult kísértetnek számít manapság.

– Továbbá álomhurrikán söpör végig a négyes, hatos és kilences tantermeken – folytatta Zsófi, homlokát ráncolva. – Ezt a jelet az alagsori lányvécében viszont nem ismerem fel.

– Totyogj csak kicsit oldalra, butuskám! – ajánlkozott Lucaszéki tanerő, majd egyetlen csomóval szerénykedő bűbájostorával órlángot bájolt a térkép közvetlen közelébe, hogy jobban lásson. A száraz kéregtekercs idegesen megzörrent. – Hoppá, hoppá, hiszen ez a *hőfőrgeteg*-rontás jele!

Zsófi elfújta a Regehű asszonyság által megidézett, levegőben lebegő lángot – a térkép mélyéről megkönnyebbült sóhaj szállt fel –, majd hátat fordított a falnak. A hosszú tanári szoba, melynek végében hatalmas, ódon kandalló gubbasztott, lángoló fahasábjai fölött öntöttvas üstöt rotyogtatva, kellemesen meleg helyiségnek számított. Az Árnyjurta földszinti hálótermeihez képest mindenképpen, hisz az elsős tanoncokat a szigorú házirend

cseppet sem kényeztette el. A folyosókon olyan dermesztő volt a levegő, hogy reggelre itt-ott jégpályává vált a padló, a falakat pedig fehér zúzmara borította. Egy emelettel feljebb, ahol a másodikosok hálótermei sorakoztak, már sokkal kellemesebb időjárás uralkodott. A harmadikosok pedig kifejezetten *úri* körülményeket élvezhettek, hiszen a szobáikban vaskályhák duruzsoltak.

Botlik Zsófi vágyakozva gondolt saját puha, baldahinos ágyára, ami ma éjjel üresen marad. Mint *öreg tanonc*, olykor kénytelen volt elvállalni egy-egy éjszakai ügyeletet, mivel az Árnyjurta nem bővelkedett megfelelő számú tanerőben.

– Megbűvölöm a párnácskát! – ajánlkozott Lucaszéki Regehű, látván, hogy a révülő lány milyen savanyú képet vág. – Te kortyolj addig a teácskából, rubinszívű puszedlim. Tettem bele borókát, ahogy szereted.

Zsófi hálásan mosolygott az idős tanerőre, aki máris a terem szemközti falánál álló ágyneműtartóhoz totyogott. Az asszonyság fürgén felemelte a festett tulipánokkal díszített ládafedelet, majd nyögve-sóhajtvá kihúzkodta a hatalmas, hófehér párnát. A révülő lány leült a hosszú tanári asztalhoz, melyen tömegével álltak a legkülönbözőbb kacsatok. Az osztálylaplók mellett leégett gyertyacsonkok, repedezett üvegű okuláré, néhány tucat foszló tollú penna, tintapecsétes jegyzetkeres és egy körtemuzsika hevert. Zsófi maga elé húzta a bögréjét, majd óvatosan felemelte a teáskannát, és töltött magának a forró italból.

Mindeközben Lucaszéki Regehű nekilátott, hogy bűverőt bájoljon a sugallópárnába. Ezen a csudás varázstárgyon senki nem nyugtatta soha a fejét, mivel egészen másra szolgált. Libatollal vaskosra tömött „teste” képes volt ugyanis magába szívni azt a néhány üzenetet, amit Regehű asszony rá akart bízni, s aztán szétsugallta azokat a hálótermekben lefekvéshez készülő tanoncok kispárnáiba. Zsófi jól emlékezett rá, mennyire megrémült, mikor először hallotta suttogni a saját ciháját. „*Jól figyelj, mert ezt sugallom...*” – motyogta a kispárna. Ezután elárulta, hogy az éjjel merre nem ajánlatos kóborolnia a tapasztalatlan tanoncnak; hol és milyen rontás, vagy ártó szándékú álomlény, esetleg kísértet kóborol. Sőt, arról is sugallt, miféle tanórák várhatóak másnap.

– Úgggy! – hangzott Lucaszéki Regehű elégedett csettintése. A rontástörténet tanárnoje visszagyömöszölte a sugallópárnát a helyére, majd rácsukta a tulipános láda tetejét. Ezután maga is az asztalhoz ült, szemközt Zsófival, s csorgatott némi teát a saját bögréjébe, alaposan megpakolva azt kockacukorral.

– Mit választasz, mézespusszancs? – nyájaskodott a tanerő. Mivel azonban Zsófi egészen elmerült saját gondolataiban, kissé hangosabban is rámondott: – Büvellő kedves, nyikorogj már valamit!

– Oh, bocsánatot kérek! – kapott észbe a lány, s félig hátrafordulva, a nemezfalon függő varázstérképre sandított. – Mondjuk... Legyen a hófürgeteg az enyém. Elsős koromban magam is beleestem a csapdájába.

– Jól emlékszem! – heherészett a pufók tanerő. – Rosszfiú Róna kapart ki a hó alól.

– Elbír egyedül a másik két varázsbalhéval? – aggodalmaskodott Zsófi, remélve, hogy ezzel elterelheti a kellemetlen témáról Regehű asszonyság figyelmét.

– Nem lesz gond, butuskám! – legyintett a vén tanerő. – A koboldokra kevés figyelmet kell szánni, hisz senkit nem zavar, ha az üres tornateremben rajcsúroznak kicsit. Csikorgányit pedig már az életében is ismertem. Rettenetes hangokat képes kiadni, szünet nélkül vacakol a rozsdás láncával, mégis az egyik legbékésebb kísértet, aki csak az Árnyjurtában lakik.

Büvellő kiitta a teáját, majd sóhajtvá felállt az asztal mellől.

– A sámánigazgatónk gondoskodhatna végre új tanerőkről – mondta kicsit korholó hangon. – Mégse járja, hogy mi, végzős tanoncok lássuk el a nevelői feladatokat.

– Remek gyakorlat ez a jövődöbeli rontásúzóok számára, savanyúcukorkám – mosolygott édesdeden Lucaszéki Regehú. – Tudós Tűzugró Vazulnak egyébként sincs könnyű dolga odafönn, az igazgatói jurtában.

Büvellő a sokszögletű kijárat felé indult, kezében mives búbájostorának rovásjeleit simogatva. Még mindig nyomasztották nyári emlékei. Különösen az, ami Monyákos Tubával és Böffeg sámánnal történt. Komor gondolatai bizonyára még a hátán is látszotak, mivel Lucaszéki Regehú kedvesen utánaszólt:

– Elég már a kámpicsorgásból, te lány! Néhány hét, s itt a téli szünet, hisz odakinn december eleji havat kavár a Pádis-fennsík szele. A családod majd mosolyt varázsol az arcodra. Nem is beszélve... – a tanerő hangja huncuttá vált – ...arról a tünde legényről!

Most Büvellőn volt a pirulás sora. Megtorpant, majd elmosolyodva továbbindult. Hálás volt Lucaszéki Regehűnek, hogy emlékeztette őt Tündefi Irnekre, akivel szeptember óta csupán néhány levelet tudtak váltani. A búzaszöke fiú Csartadoroson, a Világfa tündérvárosában teljesített szolgálatot, mint a suttyanó-kapuk karbantartója. A szünetben azonban meglátogatja majd őt a Csipetke utcában, s ez a gondolat valóban felmelengette Botlik Zsófi szívét.

Az alagsori folyosók kihaltak, félhomályosak és fogvacogatóan hidegek voltak. Büvellő ugyan szőrme kabátot viselt, amit most még szorosabbra húzott magán, a vasos nemezfalakból hömpölygő, jeges lehelet mégis a csontjáig hatolt. Szegény elsősök a molyrágta matracaikon, egyetlen lópokrócba csavarva biztos pocskékul érzik magukat. Zsófi tisztán emlékezett rá, milyen volt elsős tanoncnak lenni. Rettenetesen magányosnak, gyengének és elveszettnek látta régi önmagát, hisz akkoriban sehogy sem találta a helyét a Révülők Világában. Először a vajákosokhoz járt, de a kenceficék és gyógyító ráolvasások untatták. Önként jelentkezett át az Árnyjurtába, amiért szinte mindenki bolondnak tartotta, hisz ebbe a suliba általában büntetésből kerültek az ifjú révülők. Rontásúzó tanoncnak lenni nem volt főnyeremény. Erdélyben, a Pádis-fennsík hóborította, mégis fekete fenyvesekkel körbevett hegyormai között az ember gyereke hirtelen olthatatlan vágyakozást képes érezni Budapest meleg, kényelmes és végtelenül unalmas osztálytermei iránt. Botlik Zsófi óvatosan lépkedve a kihalt folyosókon, most felidézte magában éber életét. Azután megint eszébe jutott Tündefi Irnek ragyogó mosolya, s már cseppet sem bánta, hogy a révülők közé tartozik.

A beszélő állatkoponyák kiállítóterme előtt járt éppen, mikor meghallotta a velőtrázó sikoltást.

– Soha nem tanulják meg – sóhajtotta elkeseredetten, majd felgyorsította a lépteit. Pontosan tudta ki és miért sikoltott.

Mire az elsős tanoncok hálótermének folyosójára ért, már legalább tucatnyi gyerek tolongott a hidegben. Lélegzetük fehér párát vetett a levegőbe, a legtöbben mégis mezít-láb, vékony hálóköntösben vagy pizsamában toporogtak, úgy csivitelve, mint egy megriasztott verébcapat.

– Mi folyik itt? – kiáltott rájuk Büvellő. A gyerekek hidegtől és izgalomtól kipirult arc-al vették őt körbe, s természetesen mindannyian egyszerre akartak beszélni.

– Szatyí...!

– Az a lány Kozármislenyből!

– Én mondtam neki, hogy bírja ki reggelig, de nem hallgatott rám!

– Búbájostort sem vitt magával!

– A vécére ugyan minek ment volna varázsfegyverrel?

Büvellő felemelte mindkét karját, s így végre csend lett. Épp vissza akarta zavarni az elsősöket a hálótermükbe, mikor a sikoltás megismétlődött. A lány hangjában rettegés, halálfélelem és kétségbeesés keveredett.

– Az ősboszorkány orrszörére mondom, félre az utamból! – kiáltotta Büvellő. A pizza-más társaság hirtelen kettévált előtte, szabad járást nyújtva az alsósori lányvécé felé. Zsófi tétovázás nélkül az ajtóhoz lépett, de az persze nem nyílt, mivel odabenn talán már plafonig ért a hó.

– *Locspocsolyahó!* – kiáltotta Büvellő, mire az ostorából vörösen izzó gömböcskék ugrottak elő, és besiklottak a kulcslyukon. Egyetlen szemvillanással később olvadt hólé kezdett szivárogni az ajtórés alatt. A révülő lány újra próbálkozott, és végre sikerült rést nyitnia, hogy beférjen rajta.

A lányfürdő plafonjából nagy pelyhekben szakadt a hó. Valahol a fehér derengés mélyén azonban látszott a kétségbeesetten vergődő elsős tanonc feje, amint megpróbálta arcát a fullasztó, gyorsan jegesedő „paplan” fölött tartani.

– Jövök, Szaty! – kiáltotta Büvellő. A locspocsolyahó-varázslat tűzgömbjei buzgón olvasztották a havat, de nem bírhattak a plafonból áradó utánpótlással. Zsófi ostorával újabb bonyolult mintát rajzolt a levegőbe.

– *Hőfürgeteg, csitulj-olvadj! Jégpáncél, vízzé porladj!*

A lányvécét betöltő, dermesztő „dunya” hirtelen apadni kezdett, miközben a plafonból sem hullott több pehely. Most a folyosóról hallatszott be ijedt kiabálás, mivel a hideg-áradat elöntötte az odakinn kíváncsiskodók meztelen lábát. A hőfürgeteg-rontás erejét veszítette. A fürdő hideg kövén fogvacogva toporgott Szaty, vöröstre fagyott karjait maga köré fonva. Büvellő *kandalló*-varázst olvasott a lányra, s egész közel hajolt hozzá.

– Neked teljesen elment az eszed? – kiabálta. – Tudom, hogy otthon agyon voltál kényeztetve a kedves mama és papa által, de ennek vége! Ez itt, kérem, az Árnyjurta ám! Itt rontások kucorognak minden sarokban. Nem véletlenül mondtam, hogy elalvás előtt tessék meghallgatni a sugalló-párna szavát!

A szegény elsős szemében forró könnycseppek jelentek meg. Büvellő hirtelen elszégyellte magát, amiért így ráripakodott. *Épp olyan vagyok már, mint az én egykori felügyelő banyám!* – gondolta. – *Roszfű Róna pont ezekkel a szavakkal szidott össze, mikor elsős koromban kikapart a hőfürgeteg alól.*

Gyorsan átölelte a lányt, segítve neki visszatántorogni a hálóterembe. A többiek követék őket, s végignézték, amint Büvellő lefekteti és betakargatja a tanoncot.

– Most aztán szunya! – morgott a megszeppent társaságra. – Holnap átokverte tárgyakkal gyakoroltok, úgyhogy pihenjétek ki magatokat!

* * *

Eközben valahol Magyarországon...

– Anyúúú, anyúúú, az Öcsi húzza a copfom! – visította a szőke kislány, meztelen talppal robogva keresztül a lakáson. Testvére vad vigyorral rohant utána, vékony lábszára körül suhogott a bő pizsamanadrág szára.

– Elég lesz már, Öcsike! – lépett ki a mamájuk a konyhából, kezében félig eltörölt tányérral és kockás kendővel. – Fruzsi, te pedig lehetőleg az ágyad felé menekülj!

A két gyerek éles kanyart vett, átfutott a nappalin, zergéként szökkenve keresztül fotelban ücsörgő apjuk kinyújtott lábain, majd eltűnt a hálószobában. Bentről néhány pillanatig még heves párnacsata hangjai szűrődtek ki, azután a nyolcéves Fruzsi kiáltása harsant ismét:

– Anyúúú, készen vagyunk!

Erre a varázsszóra mindkét szülő megjelent a gyerekszobában. Apu leült Öcsi ágyának szélére, Anyu viszont a könyvespolchoz lépett és kérdőn fordult a gyerekek felé.

– Halljuk, mit szeretnétek hallani ma este?

– A malacokat! – kiabálta kipirulva Öcsi.

– Nem, inkább az asztalosmester koboldját! – vitakozott a kislány, aki a saját ágyában ült, de még nem takarózott be. Apu és Anyu sokat tapasztalt, bölcs pillantást váltott egymással. Tudták, hogy ha nem veszik időben elejét, most végeláthatatlan vita következik arról, melyik történet váljék esti mesévé.

– Gondoljátok át alaposan, mi történt ma veletek – szólalt meg nyugodt, mély hangján Apu. – Azután olyan mesét válasszatok, ami valahogyan emlékeztet az élményeitekre. Így lesz nyugodt az álmatok.

Öcsi komolykodva ráncolta a homlokát, majd bizonytalanul motyogta:

– Vásárolni voltunk, és anyu leverte a konzerveket. De ehhez nincs mese.

– A póniló! – kiáltott izgatottan Fruzsí. – Láttunk két pónit a parkban!

– Tehát lovak – biccentett Apu. – Melyik mese jut erről eszetekbe?

A két gyerek egyszerre kiáltott fel.

– Fehérlófia!

– Akkor tehát ma este Fehérlófia történetére fogtok elszenderedni – helyeselt anyu, és oda sem nézve, tévedhetetlenül vette le a polcról a megfelelő könyvet. A gyerekek „mesehallgató pózba” feküdtek, s Apu Öcsit, Anyu pedig Fruzsit takargatta be. Ezután kinyílt a könyv, melynek lapjai halkán zizegtek.

És zizegtek... S még mindig zizegtek, egyre türelmetlenebbül, kapkodóan, sőt végül idegesen.

– Ezt nem értem – szólalt meg végül Anyu.

– Mi baj, kedves? – Apu csodálkozva nézte a feleségét, aki Fruzsí ágyának szélén ülve lapozgatta a mesekönyvet hol előre, hol hátra.

– Nincs meg! – felelt Anyu. – Ezerszer olvastam már ezt a történetet, pont ebből a könyvből, és most nem találok. Itt a *Rózsavitéz*, utána következik a *Ravas Jankó*, és... Gyere ide!

Anyu hangja olyan hirtelen szökkent a magasba, hogy még a gyerekek is kezdtek megrémülni. Apu felállt, s áthajolva felesége válla fölött, szemöldökét összehúzva nézett le a könyvre.

Ott, ahol Fehérlófia meséjének kellett volna lennie, csupán üres lapok sápadoztak az olvasólámpa fényében.

* * *

Hiába volt éjszaka ügyeletben, Büvellőnek reggel ismét bőven akadt dolga. Szerencsére hajnal felé Lucaszéki Regehú megengedte neki, hogy néhány órára leheveredjen a tanáriban. Az elsősöket azonban már neki kellett ébresztenie, majd az étkezőbe kísérenie. Magában jókat mosolygott, miközben figyelte, hogy a tapasztalatlan tanoncok némelyike miként fintorog, mikor az üstöknél álló boszorkányok a tányérjukba dobták a *trutymó*-rontással gusztustalanná bájolt reggelit. Habár az iskolakezdés óta eltelt már néhány hónap, még mindig akadt olyan gyerek, aki nem jött rá a trükkre: a kajának semmi baja nem volt, csupán ellenvarázst kellett volna ráolvasniuk.

– Minden rendben ment az éjjel? – lépett Zsófihoz a barátnője, Nyestike. Az örökösen mosolygós, kissé szertelen harmadikos lánnyal úgy egy esztendeje kezdtek barátkozni. Az alacsony, barna hajú Nyestike szívesen terjesztette magáról, hogy az ősei között akadt néhány hegyfaragó bányásztörp, s habár ez bizonyára nem volt igaz, Büvellőt cseppet sem zavarta a dolog.

– Hőförgeteg-rontásba került az egyik elsős – sóhajtott most fáradtan. – Pedig a sugallópárna világosan elsuttogta nekik, hogy mi várható a lányvécében.

– Mi sem voltunk jobbak – nevetgélt Nyestike, majd az arcára váratlanul rémület ült ki. – A zöld szakállú, kőtörő úkapámra mondom, nekem már rég Pokolsári óráján kellene lennem!

Ezzel elrobogott. Az elsősök lassan végeztek a reggelivel, s hangosan fecsegve torlód-
tak az étkező ajtajánál. Büvellő hozzájuk lépett, s megpróbálta túlkiabálni őket.

– Figyelmet kérek, manószutykok! A Rontórovás Könyvtárába megyünk, ahol meg-
kapjátok a délelőtti feladatot.

Elégedetlen moraj hullámozott végig a társaságon, és Büvellő bizony megértette őket. Az Árnyjurta könyvtára a legkellemetlenebb helyek közé tartozott a hatalmas kollégium-
ban, két okból is. Egyrészt az ott tárolt (vagy inkább lakó) kötetek, fóliánsok és kéregte-
kercek szinte kivétel nélkül valamiféle bosszantó, sőt egyenesen életveszélyes átokkal
voltak verve, s önálló akarral rendelkeztek. Másrészt a könyvtáros, Zabos Karamella a
tanerők legkiálthatatlanabb, legostobább és legkoszosabb fajtájához tartozott, akit senki
nem szeretett tíz lépésnél közelebb tudni magához.

– Nincs vita, gyerünk a Rontórovásba! – kiáltotta Büvellő, maga előtt terelgetve az
elsősöket. – Remélem, mindenkinél van bűbájostor. Nem árt, ha magatokra olvastok némi
erős *mocsokhárító*-igét, mielőtt Karamellával találkoztok.

Halk kuncogás futott végig a folyosón baktató tanoncok között. A fáklyák fényében
(az Árnyjurta ezen részén egyetlen ablak sem engedte be a délelőtti napfényt) úgy néztek
ki a kölykök, mint megannyi csámpázó kobold. A Rontórovás Könyvtár védő bűbájokkal
óvott, hatalmas ajtaja nyikorogva tárult fel előttük. Odabenn még kevesebb világosság
várta őket, mint a folyosón.

– Rontás kerüljön! – harsogták kórusban a tanoncok. A magas pult mögül felbukkant
Zabos Karamella fancsali képe, félhold alakú szemüveggel csúfítva.

– Belétek is, szutykok! – mordult közönségesen a vértelen ajkú, sápadt nő, miközben
agyonrágott tollszárával vadul vakarta retkes füle tövét. – Rossebet akartok már megint?

Büvellő félretolt az útból néhány tanoncot, s a pult elé állva igyekezett szigorúan
Karamella üres tekintetébe nézni.

– Átokkönyv-befogásra hoztam az elsősöket – mondta, majd a tanoncokhoz fordult.
– Álljatok sorba és diktáljátok be a neveket Karamellának.

– Franc, aki megesz benneteket, má’ megin’ meló! – zsörtölődött a könyvtáros, de azért
felcsapta a vaskos jelenléti naplót, a szélébe beletörölte a tollszár fülzsrítól ragacos végét,
és írni kezdte a neveket. Mialatt ez tartott, Büvellő leült az olvasóterem egyik üres aszta-
lához, és fáradtan, égő szemmel bámulta a bűbájlámpás lángocskáját. Már-már elaludt,
mikor a tanoncok közül többen ámulva felkiáltottak. A révülő lány a sötétbe vesző,
hatalmas polcrendszerek felé nézett, s látta, hogy néhány bőrfedelű, csatos varázskönyv
verekszik a padlón. *Kézitusa haladó varázstudók számára* – állt mindegyiknek a gerincén.

– Semmi pánik, mindjárt befejezik – harsogta a megszeppent tanoncok felé. Igaza
lett. Miután az egyik kötetnek sikerült csatja sarkával kimarcangolnia a társából néhány
oldalt, amaz vinnnyogva elmenekült a félhomályban. Mivel Zabos Karamella végzett a
névsor bejegyzésével (amire azért volt szükség, hogy kifelé jövet megállapíthassák: nem
tűnt-e el valamelyik tanonc a veszedelmes polcrendszerek útvesztőjében), Büvellő ismét
magához ragadta a figyelmet.

– A mai feladat végtelenül egyszerű. Hármásával induljatok el, keressétek meg és köl-
csönözzétek ki Töpszi Uzunka művét, melynek címe: *Rágcsagyökér volt az anyám, meg is
csócsálta az apám* című verseskötetét.

A szerző és irománya nevét hallva az elsősök némelyike ismét nevetgélni kezdett. Az
értelmesebbek azonban már sejtették, hogy a költő könyve valószínűleg nagyon kelle-
metlen átokkal van verve, s lesz vele gond, míg kikölcsönzik. Nekik volt igazuk. Büvellő
zsebében már ott lapult az ellenméreg, mivel számított rá, hogy az elsősök közül sokan
félbuggyant állapotban kóvályognak majd elő a polcok közül. Töpszi Uzonka verseit
ugyanis olvasni sem kellett, elég volt a kötetet megérinteni, s a rajta ülő átok félelmetes

módon kiszívta az áldozatból az értelmet. Büvellő csak remélni merete, hogy akad majd legalább néhány tanonc, aki időben rájön, hogy a veszedelmes verseskötetet *lebegtető* varázsszal szabad csak leemelni a helyéről.

Az elsősök néhány perc alatt hármias csoportokba rendeződtek, majd bűbájostorral a kézben beóvakodtak a polcok közé. Büvellő először vissza akart ülni az olvasótermi asztalhoz, de félt, hogy amíg várakozik, elnyomja az álmom. Ezért inkább maga is belépett a polcok közé, hogy amíg a visszatérő tanoncokra vár, az ott sorakozó könyvek címeit olvasgassa. A Rontórovás Könyvtárat majd' szétvetette a benne feszülő bűvös energia. Ennek volt köszönhető az is, hogy aki belépett a magas polcok alkotta utcákba, soha nem tudhatta előre, hogy melyik témakör kötetei kerülnek az útjába.

Büvellő, óvatos távolságot tartva, olvasgatta az öreg könyvek gerincén a címeiket. *Tündérek, manók, koboldok: a varázsvilág aprólékai, A szerdákok igaz története, A törpék éber szemmel, Az éberek törpe szemmel...* És így tovább, végtelen sorban.

Büvellő mélázva folytatta útját, ám ekkor valamit mozdulni látott a szeme sarkából. Mellőzve a hirtelen mozdulatokat, lassan a bűbájostora felé csúsztatta a kezét. A feje fölött, valahol a sötétségben, lassú lapsuhogás hallatszott, amint néhány hatalmas, repülni tudó kötet zsákmányt keresve tovaszárnnyalt. A recsegő, ősrégi fából tákolt, gurítható lépcső, mely néhány méterre állt a lánytól, magától változtatta a helyét.

Büvellő halk koppanást hallott a háta mögött. Már cseppet sem érezte magát álmosnak. Érzékei kiélesedtek, tarkóján bizsergettek a pihék, két karján libabőr futkározott. Harmadikos létére éppúgy tudott félni a Rontórovás Könyvtár mélyén, mint a felügyeletére bízott tanoncok.

Valami csusszant, horzsolódott. Büvellő megpördült, kezében a bűbájostor szíja fel-fénylött. Suhintani azonban már nem maradt ideje. A padlóról elrugaskodva kicsiny könyv szökkent felé, hangos visítást hallatva. Zörgő lapjait széttárta, barna bőrborítása tompán fénylett a fáklyák szórt derengésében, rézcsatja fémesen csettegett. Büvellő igyekezett félrehajolni előle. A könyv azonban irányt változtatott a levegőben, majd összezárva önmagát, süvítve a zsebébe gyömöszölődött.

Büvellő meghökkenve bámult a váratlanul elcsendesedett, apró kötetre. Szinte azonnal ráismert, hisz korábban már találkozott a *Banyatekergető* egy másik példányával, ami azonban elpusztult, miközben őt védte Lúdvérc iszonyú erejű átkától. A közismerten veszedelmes, kiszámíthatatlanul vadóc könyvecske lapjain csupa olyan átok, rontás és ráolvasás volt található, amit boszorkányok ellen lehetett bevetni. A *Banyatekergető* továbbá arról is nevezetes volt, hogy csak nagyon ritkán engedte használni magát, s mérhetetlenül gyűlölte a boszorkányokat (elvégre ellenük írták!).

Ez a példány azonban erőszakkal fúrta be magát Büvellő zsebébe, s ott aztán többé nem mozdult. A lány óvatosan megpróbálta kihúzni onnan, de a *Banyatekergető* hangos csattanással magára zárta a rézcsatát, majd fenyegetően ropogtatta kemény gerincét.

– Rendben, akkor maradj, ahol vagy – súgta Büvellő. – Idővel azonban jó volna, ha elárulnád, mit akarsz tőlem!

A könyv lapjai közül levegő pöffent, mintha sóhajтана. Büvellő fejében pedig Lúdvérc komor árnya derengett fel.

* * *

A Pádis-fennsíkon fagyos szélvihar robogott keresztül, havat és jégkristályokat kavarva. Az ég ólomszínű felhőktől volt láthatatlan, melyekből sűrűn hullott a nagy pelyhű hó. Akinek csak szív dobogott a testében, már előző éjjel biztos menedékbe húzódott. A lapályt kétméteres, a hidegtől halkan recsegő, fehér paplan takarta, a levegőben örvényeket vetett a játékos orkán, hangosan süvítve kegyetlen énekét.

A tejszínű homályban hirtelen mégis megmozdult valaki. Gyorsan lépkedett, fekete köpönyegét maga köré csavarva, arcába húzott csuklyával. Hátát meggömbíttette, hogy a szél nehezebben kapaszkodhasson bele, s le ne döntse a lábáról. Termetes férfinek tűnt egyébként, aki derekasan küzdött a hóviharral. Cseppet sem bizonytalankodott azt illetően, hogy jó irányba tart-e. Mintha az átláthatatlan hóföreteg az ő tekintetét nem volna képes elvakítani – csak ment egyenesen előre.

Azután mégis megtorpant. Hallgatózott néhány pillanatig, majd hátrébb tolta a csuklyáját és kilesett alóla.

– A dér csipkedjen cakkosra benneteket! – morogta csendesen, bár a szavait még ő maga sem hallhatta. – Sebaj, legalább most már pontosan tudom, merre járok.

A hófehér kavargás mélyén hirtelen sötét árnyak bukkantak fel. A következő pillanatban egy hatalmas, rézből készült, díszes ágy lépett a férfi elé.

– Látom, csapatban jártok – szölt a köpönyeges, óvatosan mozdítva a fejét, hogy körbenézzen. A rézágyhoz még két vaságy és egy keservesen nyiszorgó rekamié csatlakozott. Az utóbbi meglehetősen szánalmas látványt nyújtott ronggyá ázott hátával és szúette, apró lábaival.

– A Dühöngő Ágyak Mezejére tévedtem – állapította meg a férfi. – Ti pedig a ragadozó fekvőhelyek vagytok, épp portyán, nem igaz?

A rézágy fenyegetően ingott díszes lábain előre-hátra, mintha lendületet akarna venni a támadáshoz. A kopott, fehér olajfestékkel borított vaságyak, melyek egykor talán valamelyik éber kórházban teljesítettek szolgálatot, utánozták vezérüket. Kétség sem férhetett hozzá, hogy mind a négy fekvőhelyet rettenetes átok érte, amitől életre keltek és veszélyessé váltak. Épp ezért kerültek a Dühöngő Ágyak Mezejére, ami az Árnyjurta tanoncai számára egyben gyakorlóteret is jelentett. A szelídebb rontásoktól terhelt ágyak, melyek egyszerűen csak rossz álmokat sugalltak, vagy megfájdították a bennük alvók derekát, csordákban kóboroltak a Pádis-fennsíkon. A rézágyhoz hasonló, igazán vad fekvőhelyek azonban épp olyanok voltak, mint a szavannák ragadozó természetű nagymacskáit. Ha eleven lény, ember vagy állat került az útjukba, nem kímélték, ahogyan szelídebb rokonokra is szívesen vadásztak.

– Zsákmánynak néztek? – kuncogott a férfi. A hangjában cseppnyi nyugtalanság sem lakozott, ahogy lassú mozdulatai is magabiztosságról árulkodtak.

A rézágy csavarjai akkorát sikoltottak, ami még a hóvihar tombolásán át is hallható volt. Azután a három, fémből készült fekvőhely előrelendült.

– *Bűvháló, bogozódj!* – kiáltotta a férfi, miközben köpenye alól előrántotta bűbájostorát. A rontás éles fénnel villant, épp abban a pillanatban, mikor a rézágy a levegőbe rugaszkodott, hogy rávesse magát áldozatára. A bűvös, kéken derengő háló, ami a semmiből bukkant fel, suhogva tekeredett a vad fekvőhelyekre. A vaságyak kétségbeesett, rozsdás csikorgással gabalyodtak össze, maguk közé préselve dühös vezérüket. A három bútor a jeges óra zuhant, épp a férfi lába elé. A rekamié azonban halk, óvatos recsegéssel hátrébb húzódtott. A köpönyeges kíváncsian fordult felé.

– Te mit szeretnél? – kérdezte a viharvert ágytól. Amaz kissé megemelte az ágyne-műtartóját, fémes hangon nyüsztett, majd sarkon fordulva eltűnt a hószakadás mélyén. A férfi elégedetten biccentett, s miután eltette a bűbájostorát, ruganyos léptekkel továbbindult. A hóban vergődő vad ágyakról néhány perccel később leoldódott a *bűvháló*-varázs, de ő addigra már biztonságos távolságban volt.

Az Árnyjurta hatalmas, sötét félgömbje úgy fertályórával később bontakozott ki előtte. A férfi tenyerével megérintette a nemezájtót, ami nyomban utat engedett neki, majd bezárult mögötte. A rontásűzők kollégiumának előterében működésbe lépett a *ruhatáros*-bűbáj, ami lehúzta a jövevényről a köpönyegét, és a ruhafogasok egyikére

lebegtette azt. A férfi jól ismerte a járást a jurtán belül, így néhány perccel később már az igazgató előtt állt.

– Mi járatban vagy, barátom? – kérdezte enyhe csodálkozással és nem kevés gyanakvással tudós Tűzugró Vazul. – Szokatlan, hogy az Álomfelügyelet egyik legügyesebb garabonciás ügynöke bűbájképzőt látogasson.

A harmincas éveit taposó, megnyerő arcú férfi elmosolyodott, majd két kezét az igazgatói jurta közepén lobogó Eleven Tűz lángjai fölé tartotta, hogy megmelengetse az ujjait.

– Két esztendővel korábban, néhány holdforduló idejére még tanonckodtam is itt, ne feledd! – mondta csendesén. – Igaz, akkor egy csetlő-botló kölyök alakját öltöttem magamra, s Vakegérnek csúfolt mindenki.

– Tudok róla, bár akkoriban még Lúdvérc átkát nyögve a havasokban bolyongtam – biccentett a vén sámán, s ráncos arcán megrándult néhány izom a keserves emléktől. – Gondolom, most nem azért jöttél, hogy ismét beiratkozz.

– Az Álomfelügyelet küldött – Éjlépő Kajtár tekintete elkomorult, s makacsul csak a lángokat nézte, miközben beszélt. – Magammal kell vinnem az egyik tanoncodat.

Tudós Tűzugró Vazul máris a jurta tartógerendái közül lelógó színes csengőzsinór felé nyúlt.

– Hívom a pedellust – mondta. – Halljam, kiről van szó?

– Botlik lánya, Büvellő az, akiért jöttem – felelt Éjlépő Kajtár, s a hangja semmi jóval nem kecsegtetett.

* * *

Oly gyorsan történt minden, hogy Büvellő csak akkor kezdett magához térni, mikor a Gyémánt Jurta világában, az Álomfelügyelet sátra elé értek. A pedellus, akit tudós Tűzugró Vazul érte küldött, a Rontórovás Könyvtárban talált rá, mikor épp az elsősöket terelgette össze. Néhány perccel később már az igazgatói jurtában állt, és hökkengetten vette tudomásul, hogy nyomban Éjlépő Kajtárral kell mennie. Habár a téli szünetig volt még néhány hét, a Gyémánt Jurta különleges utasítására tudós Tűzugró Vazul elengedte Büvellőt.

Miközben Kajtár Ébredés Ajtaját bővölt, amin átlépve egyenesen a Világfa csúcsára juthattak, a lány azon törte a fejét, mi várhat rá. Az Árnyjurta harmadikosai ugyan már rendszeresen kaptak *éles* feladatokat is, segédként kísérve el egy-egy rontásűzésre a tapasztalt ügynököket, de ez a kapkodás valahogy mást sugallt.

Az Ébredés Ajtaján túl a Peremerdőbe jutottak. Éjlépő Kajtár fekete köpenyegén még mindig csillogott némi zúzmarra, amint gyors léptekkel átvágott a Gyémánt Jurta előtt terpeszkedő sátorvároson. Büvellő szerette volna megkérdezni tőle, hogy miért ment gyalogosan a Pádis-fennsíkra, ha visszafelé az Ébredés Ajtaját használta, de a garabonciás láthatóan nem volt beszélgetős kedvében. Markáns, szép arcán rettentő feszültség vibrált, alsó ajkát gyakran beharapta, s csakis a legszükségesebb pillanatokban nézett a lányra, aki mellette loholt.

Az Álomfelügyelet óriási, csíkos párnát idéző sátrának ajtajában csak addig torpantak meg, amíg Kajtár igazolta az öröknek kilétét. Ezután kusza, váltakozóan széles és keskeny, egyenes és kanyargó folyosók hálózata következett. A belső falak látszólag vékony, könnyedén lebbenő „lepedőkből” álltak, de valójában bűverővel átitatott, tökéletesen hangszigetelt, áttörhetetlen anyagból készültek. Büvellő az olykor feltáruuló ajtókon belesve mindenféle álomlényt és révülőt láthatott, akik buzgón dolgoztak. Ez a hivatal volt felelős a Világfa mindhárom szintjének biztonságáért, s persze azért is, hogy az Álomvilág és a Valóság ősi egyensúlya fennmaradjon.

Végül egy színes brokátból varrt, széles függönyajtóhoz érkeztek. Különös volt látni, hogy a huzattól lágyan libbenő anyagot Éjlépő Kajtár megkocogtatja behajlított ujjával – s az úgy koppant mint a kemény tölgyajtók. Bentről ismerős hang szólt ki.

– Bújjatok be, lelkecském! Már vártalak benneteket.

Büvellő hirtelen megkönnyebbült. Átlépve a széles küszöböt, irdatlan rendetlenség közepén Hódfarok néne kedves, pufók arcát pillantotta meg. A vajákos asszony félhold alakú íróasztala mögött, magas támlájú karszékében ücsörgött. Előtte hatalmas halmokban álltak a kéregetkercesek, beadványok, kérelmek és folyó ügyek aktái. A falak mentén iratrendezőik magasodtak, halkán nyöszörögve a vaskos fóliánsok, kartotékok és kódexek súlya alatt. Az egyik sarokban kandalló állt, melynek füstös tüzét épp Borzalag próbálta életre piszkálni.

– Rontás kerüljön benneteket! – köszönt Éjlépő Kajtár.

– Átok térüljön utatokból, gyerekek – biccentett Hódfarok néne, külön mosolyt küldve Büvellő felé. – Örülök, hogy ilyen hamar ideértetek. Csüccsenjete le arra a rakás iratra, és figyeljete, mert nincs vesztegetni való időnk.

Büvellő engedelmeskedett, a garabonciás azonban inkább állva maradt. Hódfarok néne feltúrta az asztalán heverő tekercesek halmát, majd az aljáról előhúzott egy vörös pecséttel ellátott példányt.

– Itt is van! – mondta. – Borzalag, hozd ide az okularémat, kérlek!

Az *éppencsaknem*-táltos bosszús nyögések közepette felkecmergett a kandalló elől, átcsoszogott a szobán, és ruhája egyik zsebéből – számtalan akadt rajta – elővette a drótkeretes szemüveget.

– Magamnál tartom, különben folyton elhánynád valamerre – morogta. Hódfarok néne a segédjére mosolygott, majd az orrára biggyesztve az okulárét, tanulmányozni kezdte az iratot.

– Kajtár fiam, te tudsz róla, hogy mostanság nyugtalanító híreket kapunk a Világfa legkülönbözőbb szintjeiről – szólt a vajákos asszony.

– Elsősorban a Lombszint legrégebbi álomvilágaiból – bólintott Éjlépő Kajtár. – Az utóbbi két holdforduló alatt harminchárom népmeséből jelentettek erőszakos eseményeket. Idegen álomlények törtek be, felforgatták a helyszíneket, bántalmazták a szereplőket. Máshol fontos mesekellékek eltűnését jelentették, melyek nélkül az adott történet értelmetlenné válik.

– No, akkor most kapaszkodj, fiacskám! – sóhajtott Hódfarok néne, és a kezében tartott kéregetkerceset Kajtárnak adta. Miközben a garabonciás kapkodva olvasta a jelentést, a vajákos asszony sietve elmondta Büvellőnek a lényegét.

– Tegnap éjjel különösen erős rémálmod érzékeltünk a Valóságban. Két éber gyerek, egyébként testvérek, nyugtalanul aludtak, néhányszor fel is sírtak. Ez még nem volna olyan rendkívüli. Csakhogy a szüleik szintén rémálmokat láttak, ezért odaküldtem néhány ügynököt. Nem részletezem, mit találtak az éber családnál, mivel a jelentésből úgyis kaptok másolatot. A lényeg, hogy a gyerekek egy bizonyos népmesét szerettek volna meghallgatni elalvás előtt. Olyan mesét, amit azelőtt már sokszor felolvastak nekik, a könyv pedig ott állt a polcukon. Tegnap este azonban a szülők üresen találták azokat a lapokat, melyeken a történetnek lennie kellett volna.

– Eltűnt az egész mese? – hökkent meg a Büvellő.

– Másról van szó – csóválta varkocsos fejét Hódfarok néne. Maga a mesevilág levele továbbra is ott rezeg a Lombszinten, és a legtöbb szereplőjének sem esett baja. Ellenőriztük. Csakhogy a történet főszereplőjének nyoma veszett, s ennek hatására a népmese kitörlődött az éberek összes könyvéből. A család olyan rémálmod látott, amiben őket is valami megnevezhetetlen, gonosz bűverő üldözte.

– Az ügynökeink miért nem szálltak szembe veled? – pillantott fel dühösen a kéregetkeresből Kajtár.

– Olvasd tovább a jelentést és megtudod – felelt a néne helyett Borzalag. – Az öt kiküldött ügynökből három szintén eltűnt, egy pedig súlyosan megsebesült és a Puha Odúban fekszik, Rossz Álomba zuhanva. Csupán egyetlen varázsló volt képes elmenekülni a rémálmom elől. Ő írta a jelentést.

– Melyik mesevilágból rabolták el a főhőst? – kérdezte Büvellő, aki máris izgatottan fészkelődött az irathalmok tetején.

– Ismered Fehérlófia történetét? – fordult felé Hódfarok néne.

– Ne! – szaladt ki a döbbsé kiáltás a révülő lány száján. – Hisz az a Világfa lombjának egyik legszebb, legősibb álmovilága!

– Fehérlófia meséjét valószínűleg már jóval a honfoglalás előtt ismerték az őseink – bólintott komoran a vajákos asszony. – Igazi táltos mese, tehát felbecsülhetetlen értékű és megismételhetetlen. Tegnap éjjel azonban Fehérlófiát elrabolták.

Éjlépő Kajtár végzett a tekercs olvasásával. Egész valóján látszott, hogy majd' szétveti a türelmetlenség.

– Megkapom az ügyet? – kérdezte.

– Mi másért hívattalak volna? – mondta Hódfarok néne. – De legyünk pontosak: *ti* kapjátok meg az ügyet! Büvellő veled tart, mivel a nyomok a Valóságba vezetnek. Szükséged lesz a segítségére.

Zsófi attól tartott, hogy a garabonciás, aki messze a Tetejetlen Fán az egyik legnevesebb álmnyomozó hírében állt, tiltakozni fog. Elvégre Fehérlófia elrablása valóban hatalmas jelentőségű bűneset, ő pedig pusztán tanonc a rontásúzóknél, még ha végzős is. Éjlépő Kajtárnak azonban eszébe sem jutott, hogy elutasítsa a segítséget.

– Büvellő már számtalanszor bebizonyította révülő képességeit – szólt a garabonciás. – Jobb társat aligha kaphatnék.

– Így gondolom én is – Hódfarok néne újból a papírai közé túrt, s most egy zöld pecsétes tekercsot nyújtott át Kajtárnak. – A megbízólevelek. Ezzel a Világfa minden olyan álmában szabad révülésetek lesz, ahova csak menni akartok. S természetesen a Valóság sem kivétel ez alól.

Büvellő látta, hogy az utóbbi lehetőségtől Éjlépő Kajtárnak kissé elfancsalodott az arca. A garabonciás vérbeli révülő volt, aki egykor ugyan a Valóságban született, de hosszú esztendőök óta nem járt már ott. Az éberek birodalma túl sok szabályt, korlátot és tiltást jelentett a varázstudók számára. Nem használhatták szabadon a bűverejüket, nem hívták magukhoz hús-vér alakjukban a segítő állatukat, viszont ki voltak téve a Valóság olykor kegyetlen, veszedelmes történéseinek.

– Ha kell, az éberek közé majd én megyek – ajánlkozott gyorsan a lány. – Egyébként sem hiszem, hogy Fehérlófiát odavitték volna az elrabló.

– Lehetőleg máris induljatok – kérte őket Hódfarok néne. – A mese nem maradhat túl sokáig főhős nélkül, különben a Lombszinten található levelvilág szélei felpöndörödnének. Egyetlen holdforduló alatt rá kell találnotok Fehérlófiára, nehogy porrá omoljon az egész mese.

Éjlépő Kajtár eltette a megbízólevelet, Büvellő pedig felállt halkán zizegő ülőhelyéről. Ekkor azonban a révülő lánynak még eszébe jutott valami.

– Hamarosan kezdődik a téli szünet – mondta. – Apuék nyugtalankodni fognak, ha nem megyek haza.

– Borzalag még ma pillangószárnyra írt üzenetet küld a családnak arról, hogy az Álomfelügyelet megbízását kell teljesítened.

– Köszönöm – biccentett Büvellő, de még mindig nem indult a kijárat felé. Zavartan toporgott, idegesen gyűrögette kezében a vörös pecsétes jelentést. Már-már szólt volna,

ekkor azonban Borzalag morgolódása ütötte meg a fülét. A *majdnem*-táltos ismét a kandalló előtt térdelt, piszkavassal a kezében, és bűverővel fedett szavakat küldött felé. A *hangterelő* varázs lehetővé tette, hogy a Borzalag ajkáról érkező üzenet átkacsaringózzék a szobán, s mégse jusson senki más fülébe, Bűvellőén kívül.

– Csitulj, te lány, nem lesz gond – motyogta álcázott szavait a *kishűjännem*-táltos.
– Természetesen Irnek úrfinak is küldök egy szépen megírt pillangót.

– Köszönöm! – mondta hálásan Bűvellő. Mivel azonban ő nem fedte bűbájjal a saját hangját, Kajtár és Hódfarok néne csodálkozva néztek rá, hogy vajon kinek és mit köszön, hát sietve hozzátette: – A megbízatást...! Igen, azt köszönöm!

Borzalag értőn kacsintott.

Kilépve az Álomfelügyelet párnasátrából, a garabonciás csendesen megszólalt.

– Akkor hát társak lettünk. Remélem tudod, hogy álomügynöknek lenni sokszor életveszélyes dolog.

– A Rontásűzők és Szörnyszívatók Árnyjurtájába járok! – emlékeztette a férfit Bűvellő.
– Azt választottam életcélként, hogy a sötét mágia ellen harcoljak.

– Nem kételkedem a képességeidben – mosolyodott el Kajtár. – Pusztán arra szeretnék kérni, hogy ha velem akarsz nyomozni, tarts be három szabályt.

– Halljuk – nézett fel Bűvellő a társa nyílt, nemes vonású arcába.

– Az első: nem titkolózunk egymás előtt. Bármelyikünk jut bármilyen hír birtokába az ügy kapcsán, azt nyomban megosztja a másikkal.

– Ez természetes – bólintott Bűvellő.

– A második: igyekezz megfelekedni a családotról, a szeretteidről és az otthonodról. A honvágy, a sóvárgás és a könnyek gyengítik az álomügynököt.

A révülő lány ezzel nem értett teljesen egyet. Úgy gondolta, ha életveszélybe kerülnek, a számára kedves emberekre gondolva erőhöz, kitartáshoz juthat. Mégsem akart vitatkozni Kajtárral, tehát erre a szabályra is rábiccentett.

– S végül a harmadik: ha súlyos sebet kapok, vagy olyan rontás, átok ér, ami miatt veszélyeztetem a küldetés sikerét, hagyj engem hátra, ne próbálj segíteni.

Ezt hallva Bűvellő szóra nyitotta a száját, de Éjlépő Kajtár figyelmeztetően felemelte a kezét, csendre intve őt.

– Én is így fogok tenni veled! – mondta kemény, száraz hangon.

A révülő lány torkába hirtelen lenyelhetetlen gombóc szorult. Még ha nem is tette le utolsó vizsgáit, ebben a végzetes pillanatban Botlik lánya, Bűvellő valódi rontásűzővé vált.

Pintér Lajos

ezüst

nem párizsban
történt
ahol itt-ott
lejt a járda
egy magyar költő
arrajár meglátja
ez kecskeméten
történt
ahol ha jól
figyelsz
itt-ott lejt
a járda
ha arrajár a
költő látja
hogyan nem is
lejt az a
járda hanem
a nyárfa
gyökere
emelgeti a betont
lábad alatt
a nyárfa
gyökere
a járdát kettévágja
épp a kenyérbolt
előtt áll őrt
e nyárfa
a költő arrajár
meglátta
hogyan a kenyérbolt
előtt egy kisgyerek
fillérjeit számlálja
egy fillér
két fillérke
a költő arrajár
meglátta
látta hogy

egy fillér
két fillérke
kevés lesz kenyérre
és száját
kitátotta a bolt
minden volt benne
kenyér kifli
száját kitátotta
a bolt
elnyelt volna
de egy fillér
két fillérke
kevés volt kenyérre
a költő arra járt
meglátta
hogyan ragyog a nap
fönn az égen
párizs fölött is
new yorkban újvidéken
és itt is kecskeméten
ragyog a nap
és a nyitott tenyérbe
hol lapul
egy fillér
két fillérke
a nyitott tenyérbe
sugarait
arany pénzeit beleszórja
tessék kenyérre
és este lesz
és feljön a hold
és a nyitott tenyérbe
sugarait
ezüst pénzeit beleszórja
és nevet
egy kisgyerek
hold ezüstje
nap aranya
van már pénze

ezüst hold
arany nap
ezüst hold
segítség
arany nap
ragyogtass

Molnár Miklós

Dromedár úr margarétát vesz

Bábjáték Federico García Lorca tiszteletére*

SZEMÉLYEK

Költő • Színigazgató • Dromedár úr • Margaréta • Beteg • Anyuci

KÖLTŐ Hölgyek, urak, kofák, katonák, diákok, léhűtők, tekintetes csődület, figyelem! Te meg csukd be a szád, apóca!

Találtam egy ceruzát,
szaros volt a vége,
aki még egyet mer szólni,
az harap beléje.

Azt akarom, hogy olyan mély legyen a csönd, hogy még a szű percenését is meghalljuk. Halljuk meg, amint egy rosszlánynak éppen reped a sarka. És halljuk meg azt is, ahogy egy hangya szájából kiesik egy parányi morzsa, és iciri-picirit koppan a kövön... Halljuk meg azt is, ha egy szív erősebben dobog, vagy ha a hátsó sorokban valaki észrevétlenül megemelintí a fenekét, és elereszt egy néma szellentést, ami aztán felszivárogo a hátgerince mentén, kibuggyan az inggallérjából a tarkója alatt, és mert olyan mély a csönd, mindenki hallhatja – figyeljétek csak! –, amint egy parányit pukkan... Ugye kikapcsoltátok a maroktelefonjaitokat, és megnyitottátok fületeket-szíveteket? Halljátok és lássátok a Dromedár úrhoz feleségül menő Margaréta és a Margarétával összeházasodó Dromedár úr történetét! Máris megperdülnek a dobok. Sírhattok és nevetettek, nekem édes mindegy. Megyek, és bekapok néhány falatot, megeszem azt a kiflicsücsköt, amit a madarak hagytak meg, aztán kivasalom a társulat ruháit. *(Körülnéz, hogy figyelik-e.)* Még azt akarom mondani, hogy én tudom ám, hány hét a világ és mi fán terem a szerelem, meg hogy miért nő a fű, hogyha majd leszárad, és miért szárad le, hogyha újra nő, és azt is tudom, hová tűnik a fény, ha eloltjuk a lámpát, de...

SZÍNIGAZGATÓ Azonnal fogja be a pampuláját! A prológusnak ott van vége, ahol maga azt mondja: „Meygek, kivasalom a társulat ruháit.”

KÖLTŐ Igenis, igazgató úr.

SZÍNIGAZGATÓ Magának mint költőnek nincs joga felfedni a titkot, amiből mindnyájan élünk.

KÖLTŐ Igenis, igazgató úr.

SZÍNIGAZGATÓ Talán nem fizetem meg rendesen?

KÖLTŐ Dehogynem, igazgató úr; de tetszik tudni, én tudom, hogy Dromedár úr tulajdonképpen jó ember, és talán lehetne jobb is...

SZÍNIGAZGATÓ Hülye! Ha azonnal el nem hallgat, felmegyek, és cipóra verem azt a bamba képét. Hát ki maga, hogy véget akar vetni a gonoszság uralmának?

KÖLTŐ Már véget is vettem... de hallgatni fogok.

SZÍNIGAZGATÓ Nem addig van az, költőkém! Mondja ki, amit ki kell mondanía, és amiről a közönség is tudja, hogy igaz.

---

* Federico García Lorca *Retablillo de Don Cristóbal* című műve nyomán, András László fordításának felhasználásával.

KÖLTŐ Nagyérdemű közönség! Mint költő meg kell mondanom önöknek, hogy Dromedár úr a velejéig gonosz...

SZÍNIGAZGATÓ És nem is lehet jó.

KÖLTŐ És nem is lehet jó.

SZÍNIGAZGATÓ Gyerünk csak, folytassa.

KÖLTŐ Már folytatom, igazgató úr. És soha nem is lehet jó.

SZÍNIGAZGATÓ Nagyon helyes. Mennyivel tartozom?

KÖLTŐ Két tallérral.

SZÍNIGAZGATÓ Fogja!

KÖLTŐ Nem, aranypénné nem kell. Az arany éget, mint a bűn. Az emberiségnek akkor volt az aranykora, amikor még nem ismerte az átkozott aranyat. Ezüstöt tessék nekem adni. Az ezüstpénz olyan, mintha a hold fénye csillogna rajta.

SZÍNIGAZGATÓ Ha-ha-ha! Így én járok jobban. Nagy számár maga, költőkém. No, kezdjük!

KÖLTŐ Hopp, elő a lapokkal! Elő veled, Margaréta, kezdődik a játék. Míg Dromedár úr szunyókál, leskelődik rád a halál...

(A közönséghez.)

Jó mulatást! *(Leveszi cilinderét, a kalap belsejét zöld fény önti el, a Költő felfordítja, víz csorog ki belőle. A Költő zavarodottan kihátrál.)* Bocsássanak meg...

(Megperdülnek a dobok.)

SZÍNIGAZGATÓ Dromedár!

DROMEDÁR ÚR HANGJA Mi az, mi kell?

SZÍNIGAZGATÓ Vánszorogjon elő, a közönség már füstölög és habzik türelmetlenségében, annyira várja.

DROMEDÁR ÚR HANGJA Jó, megyek már.

SZÍNIGAZGATÓ És Margaréta?

MARGARÉTA HANGJA Most fűzöm a cipőmet. *(Kintről énekel.)*

Pörgök, forgok, táncot járva,
hamvadok a tánc hevében.
Hamvadok a tánc hevében,
pörgök, forgok, táncot járva.

MARGARÉTA *(belép)*

Sej, szárnyas éjjeliedények
szállnak a háztetők felett.
Csillagokat számolgat most
mindenfelé a sok gyerek,
s vackukon forgolódnak
girhes, göthös vénemberek,
hanem én ott feküdnék
a díványon,
ahol Pálra vágyom,
a dunyhán,
ahol János hull rám,
a kanapén,
ahol Józsi az enyém,
a karosszékekben,
ahol Jenő hentereg vélem,
s azzal a földön,
kivel az időm szívesen töltöm,
s a falhoz nyomva
borulnék én Ágostonra,
s a nagy sezlonon,

ahová Pál, János, Józsi,
Jenő és Ágoston nyom.

Hajaj! Hajaj!
Férfjhez akarok menni, értik?
CICC! CICC! – cicceg a cicim,
PITTY! PITTY! – pittyeg a pintyóm:
tiéd lennék, édes rózsám,
minden csütörtökön.
(Meg előtte hétfőn, kedden és szerdán is.)

Férfjhez akarok menni,
egy legényhez máris,
egy katonához,
aki célba talál is,
lehet akár püspök,
vagy generális,
mennék én férjhez
akár egy nyomorékhoz,
csak megnyomjon, de nyomba',
és húsz keménykötésű
legényhez Kisunyomba.

Itt vagyok, la, szabadon szárnyaló szerelemmadár! Alig várom, hogy befogjanak. Elő a lépesvesztővel, uraim! Szoknyámon átsüt rejtett planéta-farom láza. Tömzsi jácint-mellem átbukik az ingen...

(Kimegy.)

(Horkolás hallatszik.)

SZÍNIGAZGATÓ Mi ez? Dromedár, maga máris horkol?
DROMEDÁR ÚR HANGJA Megyek már, igazgató úr, csak még pössentek egyet.

(Behallatszik a csobogás.)

SZÍNIGAZGATÓ Nagyon helyes. Nem szeretném, ha nyílt színen venné elő a füttyülőjét.
DROMEDÁR ÚR *(bejön)* Jó estét, uraim.
SZÍNIGAZGATÓ Rajta, Dromedár úr... Most maga jön. Vágja ki a rezet! Maga ugyebár orvos.
DROMEDÁR ÚR Dehogyan vagyok én orvos!
SZÍNIGAZGATÓ Már hogyan volna orvos. Tesz egy pontot a neve első két betűje után, és máris megvan az orvosi diplomája. „Dr. Omedár.” Gondolja meg, magának pénz kell a nősüléshez.
DROMEDÁR ÚR Ez igaz. Jó, akkor orvos vagyok.
SZÍNIGAZGATÓ Hát akkor? Szerezzen gyorsan pénzt.
DROMEDÁR ÚR Megyek, hozom a gyógyfüttyköst.
SZÍNIGAZGATÓ Remek! Látom, megértett.
BETEG *(bejön)* Jó reggelt!
DROMEDÁR ÚR Jó estét.
BETEG Jó reggelt!
DROMEDÁR ÚR Jó estét.
BETEG Jó napot!
DROMEDÁR ÚR Fekete jó estét.
BETEG *(félénken)* Akkor talán jó estét...
DROMEDÁR ÚR *(ráüvölt)* Ha azt mondom, jó estét, akkor jó estét.
BETEG Igenis, ahogy parancsolja.
DROMEDÁR ÚR Mije fáj, kérem?

BETEG

Nagyon fáj a nyakam széle,
ott, hol nő a hajam szála,
s nem is vettem volna észre,
ha nem mondja Nyakas Pál, a
legkisebbik húgom férje.

DROMEDÁR ÚR Készülhet a nyakazásra. (*Megragadja.*)

BETEG Jaj, jaj, jaj, jaj! Dromedár úr!

DROMEDÁR ÚR Gyerünk. Nyújtsa ki egy kicsit a nyakát, hogy műtétileg beavatkozhatassak az ádámcsutkájába.

BETEG Jaj, nem tudom mozgatni.

DROMEDÁR ÚR Azt mondtam, próbálja mozgatni az ádámcsutkáját.

BETEG Jaj, nem tudom!

DROMEDÁR ÚR Mondja utánam: „Ádám bátyám pávát látván, lábát rázván, száját tátván pávává vált.”

BETEG Ádám bátyám pávát látván...

DROMEDÁR ÚR Jó, most mondja el még egyszer, de közben feszítse szét saját kezével a nyakizomzatát.

BETEG Ááá... Khhhrrrr... Nem megy. Ha tudnám, már megtettem volna. (*Kihívóan.*) Jó reggelt, jó reggelt, jó reggelt, jó reggelt.

DROMEDÁR ÚR Na, várj csak! (*Kimegy.*)

BETEG Jaj, de fáj az ádámcsutkám! Jaj, az ádámcsutkám! Nekem ádámcsutkítás van.

DROMEDÁR ÚR (*Bejön a fűtykössel.*) Már itt is vagyok.

BETEG Hát ez meg mi, doktor úr?

DROMEDÁR ÚR Ez a pálinkanyelető gép.

BETEG És mire való?

DROMEDÁR ÚR Arra, hogy a nyakát elöntse belül a hőség.

BETEG Ugye nem fog fájni, doktor úr?

DROMEDÁR ÚR Egyszer ütök, aztán sokszor. (*suttogva*) Én most megpüföllek, mintha agyon akarnálak csapni, te meg csak jajgass. A végén eleresztelek. (*jó hangosan*) Akad-e pénz a zsebedben?

BETEG

Félmillió abban, félmillió ebben,
meg van még a mellényzsebben
egy köteg, amit elrejtettem,
s nem tudja más, csak mi ketten:
akad még egy kis tekercem
egymillióval a fenekemben.

DROMEDÁR ÚR Meggyógyítottak, apuskám. Dagadjon csak a bukszám!

BETEG (*kihívóan*) Jó reggelt, jó reggelt, jó reggelt, jó reggelt, jó reggelt.

DROMEDÁR ÚR (*Ráhúz egyet a fűtykössel.*) Jó estét. Most megvagy. Nyújtsd ki a nyakad.

BETEG Nem tudom, doktor úr.

DROMEDÁR ÚR (*Megint ráhúz egyet.*) Nyújtsd ki a nyakad.

BETEG Jaj, az ádámcsutkám!

DROMEDÁR ÚR Még jobban.

BETEG Jaj, az ádámcsutkám!

DROMEDÁR ÚR Még jobban! (*Ütés.*) Még jobban, még jobban, még jobban.

(*A Beteg méter hosszúra nyújtja a nyakát.*)

BETEG Jaj! (*A nyaka teljesen visszacsúszik. Még egyszer felemeli a fejét, mielőtt Dromedár egy utolsót húzna rá.*) Miért akar agyonütni, Dromedár úr?

DROMEDÁR ÚR Házasodni akarok, és pénzre van szükségem. A te pénzre.

BETEG Megálljon a menet! Mennyire van szüksége? Ha kap tőlem egymilliót, békén hagy?

DROMEDÁR ÚR Békén hagylak, ha adsz kétmilliót.

BETEG Tessék, itt a kétmillió. Isten áldja, legyen vele boldog! És majd morfondírozzon el rajta, hogy egy száz évvel ezelőtti holdas éj azonos-e egy tíz nappal ezelőtti holdas éjjel...

SZÍNIGAZGATÓ Volt pénz?

DROMEDÁR ÚR Volt.

SZÍNIGAZGATÓ Akkor meg kell házasodni.

DROMEDÁR ÚR Meg bizony.

SZÍNIGAZGATÓ Agyoncsapta?

DROMEDÁR ÚR Anélkül is ideadta a pénzét. Elengedtem, hadd éljen még. Nemsokára úgyis megeszi a fene.

SZÍNIGAZGATÓ Maga átírja a darabot? Agyon kellett volna ütnie a fütykössel! A Költővel direkt úgy íratam meg. Még egy ilyen „kormozás”, és lefújom az előadást! Megértette?

DROMEDÁR ÚR Tökéletesen.

SZÍNIGAZGATÓ Remélem is! Ott hagytuk abba, hogy házasodjon meg... Itt jön Margaréta anyja. Tessék, beszéljen vele.

ANYUCI

Margaréta anyukája vagyok,
a lányomnak férjet vizslatok,
mert már, mint két narancs, rezeg neki
elől a két dudor didi,
a popója oly gömbölyded,
hogy megőrül tőle kelmed,
hát még a kis pintyőkéje,
az lesz csak a férje kéje.
Margaréta most már nagylány,
őneki már férfi kéne,
nem egy, hanem három is tán.

DROMEDÁR ÚR Asszonyság!

ANYUCI Uraság, potrohos, púpos furaság!

DROMEDÁR ÚR Nem is vagyok púpos! Asszonyság, én házasodni akarok.

ANYUCI Nekem meg van egy lányom. Csakhogy maga szegény is, öreg is. Nincs is rendes otthona, se vagyona, de még valamirevaló ruhája sincs.

DROMEDÁR ÚR Maga engem összekever valakivel, jó asszony! Többszörös milliomos vagyok. (*Pénzkötegeket lobogtat.*) Lakásom, vagyonom, ruházatom mind-mind luxus.

ANYUCI Milyen szus?

DROMEDÁR ÚR Luk.

ANYUCI Tud-e róla, lüke bika, ha *magának* szuszog a lányom luka, maga lesz a bikák legboldogabbika? Meg sem érdemel ekkora kincset!

DROMEDÁR ÚR

Mi haszna, mi haszna?
Nem lesz szebb a végső rózsza
úgyse, mint az első rózsza.
Köddé válik, mint a harmat,
a hús és a vér hatalma.

Na, ne gatyázzon, asszonyság: adja, vagy nem adja a lányát?

ANYUCI Attól függ, mennyi pénzt kapok érte.

Mielőtt a lányom cicijét kezdenéd kicibálni,
Légy szíves egy iciri-picirit licitálni.

DROMEDÁR ÚR

Kap egy véka aranyat,
százezret ér egy darab.
Ezüstöt is egy vékát,
most tojták a kisbékák,
apróból is egy zsákkal –
többet ugye nem szájal?

ANYUCI De bizony kérek még egy kan szamarat is, hogy kedvemre szamaragolhassak a tengerparton, ha úgy tartja kedvem.

DROMEDÁR ÚR Még egy szamar is, az már sok lenne a jóból. Nem tehetem, asszonyság. Tán még tengerpartot is mellékeljek hozzá?

ANYUCI Ne sajnálja a pénzét! Aki cicizni akar, ne cicózzon. Az én Margarétám süldő lány, maga meg egy vén trotty. November, december, rongy ember a vénember.

DROMEDÁR ÚR En vénember? Maga rusnya vén szipirtyó, maga, a fenekén sincs már foga!

ANYUCI Hóhányó cenk! Pernahajder! Pirholagos nézésű kurvapepecér!

DROMEDÁR ÚR Űsse kő, nem cicózok. Megkapja a kan szamarat. Hol a lánya?

ANYUCI Otthon ücsörög egy szál kombinéban, és *A tiszta ész kritikáját* olvassa. Egyedül van, a szobájában megtalálja az úr.

DROMEDÁR ÚR Ejha, ettől melegem lett.

ANYUCI Hajh, nagy gond is a leánygyermek.

DROMEDÁR ÚR Bárcsak láthatnám már!

ANYUCI Előbb hoci a zsozsót.

DROMEDÁR ÚR Ha a lánya enyém lesz, én őt degeszre, dagadtra, dugig és tövig, húsig és csontig... ami belefér!

ANYUCI Jaj, megfulladok! Kot-kot-kot. Repülőst, piócat, köpölyt, priznicet ide. Szent Nenyúljjhozzámra mondom: ezt nem élem túl!

DROMEDÁR ÚR Mi lelte, asszonyság?

ANYUCI Téli éjszakákon a falusi hold nagy pofonokat ad a tyúkoknak. Akkora pofonokat, hogy zeng belé az utca. Tiszta röhej! Senki nem érti, miért vannak ezek a pofonok. Csak az Isten érti – meg a tyúkok... Hoci a suskát! Ha megkapom a pénzt, Margaréta azt teszi, amit mondok neki.

DROMEDÁR ÚR Akkor megegyeztünk?

ANYUCI Meg.

DROMEDÁR ÚR Mert ha nem egyeztünk volna meg, itt a fütőkös, aztán tudja, mi vár magára... Aki azt meri mondani nekem, hogy *nem*, azt letaszítom a pokol legfenekére, ahová már annyi embert leküldtem. Ez a fütőkös, amit itt lát, sok embert megölt már, burkusokat, batávokat, cselákokat... A könnyelőmnél megvan a részletes leltár. Nehogy maga is rákerüljön! Jó ideje már, hogy nem dolgoztatom a fütőköst, és könnyen megugorhat a kezemben. Hát csak vigyázzon!

ANYUCI Jaj, mit tettem! Eladtam a lányom!

DROMEDÁR ÚR Fél?

ANYUCI *(reszketve)* Jaj!

DROMEDÁR ÚR Mondja utánam: félek.

ANYUCI Félek.

DROMEDÁR ÚR Mondja utánam: Dromedár úr már engem is ráncba szedett.

ANYUCI Dromedár úr már engem is ráncba szedett.

DROMEDÁR ÚR Ahogy ráncba szedem majd a lányát is. Aztán mondja csak...

ANYUCI

Mint két narancs, rezeg neki
elől a két dudor didi,
a popója oly gömbölyded,
hogy megőrül tőle kelmed,
hát még a kis pintyókéje...

DROMEDÁR ÚR Az teszi be nekem a kiskaput...

ANYUCI Hát még a kis pintyókéje, az lesz csak a férje kéje!

DROMEDÁR ÚR Meg én, megházasodom, ha csakugyan olyan az a lány, amilyennek lefestette itt nekem az asszonyság.

(Énekel.)

Lány, a szoknyád fölemelem!
Öreg ujjam régi álma,
hogy hasikád völgyét járva
rózsabimbód megtalálja.
Buenos días, encantado, muchas gracias!

ANYUCI Maga beszél spanyolul?

DROMEDÁR ÚR Nem, de ifjúkoromban jártam Spanyolországban és Itáliában. Csimpánzokat idomítottam a *Pantaleone Cirkuszban*. De magának semmi köze az én életemhez. Maga csak reszkeszen. Mindenki reszkeszen, ha a szemem elé kerül, brumburubrumbrumm!

ANYUCI Már reszketek is.

DROMEDÁR ÚR Hívja be a lányát.

ANYUCI Kislányom!!!

MARGARÉTA

Mi kell, mama?
Ha nem kapok férjet,
megbolondulok,
férj kell, még ha
csak egy kis tulok,
vagy egy nagy számár,
gorilla akár,
vagy földrajztanár,
amire nekem kell,
akár kutya, akár eb,
nekem ugyan egyre megy.

DROMEDÁR ÚR

Elöl kerek, hátul kerek,
ennivaló örömhegyek.

ANYUCI Férjhez mennél?

MARGARÉTA Férjhez hát.

ANYUCI Húzd fentebb a szoknyádat, hadd látsszon a combod! (*Dromedár úr felé fordul.*)
Megnősülne?

DROMEDÁR ÚR Naná, hogy meg! (*Majd kiesik a szeme.*) Combjai mint riadt halak...

ANYUCI (*Sírva.*) Ugye nagyon dédelgeti? Jaj, kislányom, szegény gyerekek!

DROMEDÁR ÚR

Hú, de jó bőr,
bőrén nincs szőr!
Szőrén-szálán
zsenge bárány:
istenemre,
de meghágnám!

Mi a neved, mondd csak?

MARGARÉTA –

Margaréta, bátya,
ilyen névvel élni
jöttem a világra,
keblemen virít
margaréta virága.

DROMEDÁR ÚR Add nekem azt a virágot!

MARGARÉTA

Liba, liba, libabőr,
nem leszek az öné, sir.
Bár testem vággyal tele van,
de nem kaphat meg bármely kan.

DROMEDÁR ÚR Gyönyörű vagy, Margaréta. Szerelmes lettem beléd. Feleségül akarlak venni, boldoggá akarlak tenni. Szeretsz engem, Margaréta?

MARGARÉTA

Szeretem, mint macskát a kutya.
Ha csak meglátom, megüt a guta.
Belém esett, mint ló a gödörbe?
Magáért könnyezem a felmosóvödörbe...
Ha pék volnék, kenyérébe mérget sütnék,

ha kovács volnék, pörölyömmel fejére ütnék,
ha méh volnék, fullánkot adnék magának eleségül,
ha szamár volnék, magához mennék feleségül.

DROMEDÁR ÚR Margaréta: marharépa... Lárifári! Anyád már áldását adta a frigyünkre.

MARGARÉTA (*keservesen zokogva*) Iá! Iá! Iá! Iá!

ANYUCI (*halkan*) Uramisten, kihez adom a lányomat... (*Dromedár úrnak.*) Akkor hát...!

DROMEDÁR ÚR Kap egy véka aranyat, százezret ér egy darab, ezért enyém lesz a lánya, és még hálás is lehet, úgys olyan satnyácska.

ANYUCI Satnyácska az öreganyja térde kalácsa! Margaréta húszéves, és szép, mint a hajnal. Kicsattan az egészségtől. És dolgoz. Maga dagasztja a kenyeret, maga varrja a szoknyáit.

DROMEDÁR ÚR Azt mondtam, satnyácska, és pontkum. De nem baj, mert én éppen a satnyácskákat szeretem. Hívja a papot!

(Anyuci jajveszékelve kimegy. Dromedár úr Margarétához lép, és együtt indulnak a templomba. Megkondulnak a harangok.)

KÖLTŐ Tetszik látni? Micsoda erőlködés! Micsoda erőlködése a szamárnak, hogy rózsá lehessen! Egyedem-begyedem, vén kecske: minek annak menyecske... Januárból február lesz, sok emberből nagy szamár lesz... Sárgarépa, petrezselyem – a vénasszony: veszedelem... A hold fehér sas. A hold lókoponya, a levegő fekete alma. A hold a szegénynek kenyér, a gazdagnak meg fehér selyemmel bevont ülőke az árnyékszéken. De sem Dromedár úr, sem Margaréta nem látja a holdat. Ha a színigazgató úr akarná, Dromedár úr még a vízi sellőket is megláthatná. Margaréta pedig zúzmarával hinthetné be a haját a harmadik felvonásban, ahol az ártatlanokra nagy, fehér hópihék hullanak. De a színigazgató úr fél a költészettől. A szereplőket rozsdás vasszekrényben tartja, hogy csak csámpás lábú, krumpliorrú kékharisnyák meg azok a felfuvalkodott golyhók láthassák őket, akik esténként fallabdázni járnak, és dölyfösen azt dünnyögik: „Én adom az egyiket, a fal adja a másikat...” Mert Dromedár úr nem ilyen, és Margaréta sem ilyen...

SZÍNIGAZGATÓ Ki beszél itt ilyen bődületes marhaságokat?

KÖLTŐ Csak azt mondom, hogy most esküsznek.

SZÍNIGAZGATÓ Legyen szíves, ne avatkozzon bele mindenbe, maga balfácán. Ha nekem volna képzelőtehetségem, hétszentség, hogy már réges-rég kiteszem a szűrét. Pofáját, ha be nem fogja, rúgom seggbe, vágom kupán – azon nyomba', vagy két percel előadás után.

DROMEDÁR ÚR Jaj, Margaréta!

MARGARÉTA Sokat ittál?

DROMEDÁR ÚR Azt szeretném, ha egy hordó bor lehetnék, és saját magamat ihatnám meg, a pocakom meg egy nagy-nagy sütemény, óriási mazsolás kuglóf volna. Iszom, eszem, hadd nőjön a begyem... Margaréta, énekelj nekem valamit.

MARGARÉTA Már kezdem is. (*Énekel.*)

Mélyen lent a folyó mormol.
Felleg és levél a fodra.
Indás tökvirág a hajnalt
arany koszorúba fonja.
Ó, rejtőző medrű bánat,
bánata a hajnaloknak!

Mit énekeljek még? Az apácák toborzóját vagy a repedsarkúak indulóját? Jaj, uram-kincsem! Én félek! Mit fogsz csinálni velem?

DROMEDÁR ÚR Majd úgy teszek, hogy *múúúúúú*.

MARGARÉTA Jaj, meghalok félelmemben. Éjfélkor mit teszel velem?

DROMEDÁR ÚR Majd úgy teszek, hogy *záááááá*.

MARGARÉTA Jaj, meghalok félelmemben. Hajnalban mit teszel velem?

DROMEDÁR ÚR Majd úgy teszek, hogy *píííííí*.

MARGARÉTA –

Akkor bizony meglátod majd, uram-kincsem,
hogy szárnyra kap s röpködni kezd kicsi pinytem.

(Megölelik egymást.)

DROMEDÁR ÚR Jaj, drága Margarétám!

MARGARÉTA Megint sokat ittál? Mért nem dőlsz le egy kicsit szunyókálni?

DROMEDÁR ÚR Nem bánom, lefekszem. Hátha attól felébred a vörösbegyem.

MARGARÉTA Úgy, úgy. Legyen édes álmod!

(Dromedár úr horkol. Bejön Pál, János, Józsi, Jenő vagy Ágoston, és összelelkezik Margarétával; hatalmas cuppanós csókot hallani.)

DROMEDÁR ÚR *(felébred)* Mi történt itt, Margaréta?

MARGARÉTA Jaj, jaj, jaj! Hát nem látod, milyen kerek a hold? Hidegen szikrázik, mint egy fagyos tekintet. Nini, egy hal úszik benne! Ez itt az árnyékom. Árnyék, hess.

DROMEDÁR ÚR Hess, árnyék.

MARGARÉTA Ugye milyen fárasztó a hold, uram-kincsem? Mért nem dőlsz le egy kicsit szunyókálni?

DROMEDÁR ÚR Lepihenek egy picit én, hátha attól megéled a gerlicém.

MARGARÉTA Úgy, úgy. Aludj, kis férjcském.

(Bejön a Költő, elkezd csókolni Margarétát.)

MARGARÉTA

Szél támad és emelkednek
karjai a holdas holdnak:
tömör kis melleim tisztán
s buján előtolakodnak.

KÖLTŐ

Ha nincs is szél,
mit bánjuk mi!
Csókolj, szívem!
Ölelj, szívem!

DROMEDÁR ÚR *(felébred)* Mi ez itt, Margaréta?

MARGARÉTA Nagyon rossz itt a világítás, nem is láthatod jól. Ez a... ez a... csipkeszegély-verő szerkezet. Nem hallod, hogy csattog?

(Csókcuppogás hallatszik.)

DROMEDÁR ÚR Mintha egy kicsit túlságosan is csattogna.

MARGARÉTA Tűnj el, szerkezet. Férjcském, gyöngyöm, mért nem dőlsz le egy órácskát szunyókálni?

DROMEDÁR ÚR Lepihenek egy kicsit, katángom, hátha attól húsosabb lesz a husángom.

(A másik oldalról bejön a Beteg, és Margaréta vele is csókolózik.)

DROMEDÁR ÚR Itt valami bűzlik. Mi ez?

MARGARÉTA Tudod, most kezdődik a naplemente.

(Hangos szellentés hallatszik.)

DROMEDÁR ÚR Brrrr. Mi ez? Te voltál?

MARGARÉTA Ne nyugtalankodj. Csak a békák brekegnek a tóban.

DROMEDÁR ÚR Brekegnek, nem brekegnek, én ennek véget vetek, de egyszer és mindenkorra. Pfu!

MARGARÉTA Miért kell ezért úgy kiabálni? A cirkuszi oroszánok üvöltöznek, a meggyalázott férjek kórusa bömböl az utcán.

DROMEDÁR ÚR Miért vannak nyitva az erkélyajtók?

MARGARÉTA Amíg te szunyókáltál, férjcském, akkora szél fújt, hogy kinyíltak.

DROMEDÁR ÚR Miért van öt létra támasztva az erkélyhez?

MARGARÉTA Anyám hazájában ez a szokás.

DROMEDÁR ÚR És kié az az öt kalap az erkélyek alatt?

MARGARÉTA A szél fújta le a kocsmából hazadülöngélő részeket fejről.

ANYUCI Margarétaaaa! Itt az orvos.

MARGARÉTA Jaj! Az orvos. Jaj, jaj, jaj, jaj, a hasikám!

ANYUCI Gonosz ember, hitvány kutya. Mindez miattad van, Dromedár. Most aztán ide minden pénzedet.

MARGARÉTA Az utolsó vasig. Jaj, jaj, jaj!

(Kimennek.)

SZÍNIGAZGATÓ Dromedár!

DROMEDÁR ÚR Mi az már megint?

SZÍNIGAZGATÓ Jöjjön azonnal, Margaréta beteg.

DROMEDÁR ÚR Mi baja?

SZÍNIGAZGATÓ Szül.

DROMEDÁR ÚR Szüüüüüül?

SZÍNIGAZGATÓ Öt gyereke lett.

DROMEDÁR ÚR Megállj, Margaréta! Ezért megfizetsz. Gonosz néember. Pedig mennyi pénzembe kerültél! Irgum-burgum, bimm, bamm, bumm.

(Margaréta a színpalán mögött kiabál.)

DROMEDÁR ÚR Ki a gyerekek apja?

ANYUCI Te vagy, te vagy, te vagy.

DROMEDÁR ÚR De hát én... *(Ráhúz egyet Anyucira.)* Ki a gyerekek apja?

ANYUCI Te vagy, te vagy, te vagy.

(Újabb ütés. Bent Margaréta szülés közben sikoltozik.)

SZÍNIGAZGATÓ Most születik a hatodik.

DROMEDÁR ÚR Ki az apja a hatodiknak?

ANYUCI Te vagy. *(Ütés.)*

DROMEDÁR ÚR Ki az apja?

ANYUCI Te vagy, csakis te. *(Ütés.)* Te vagy, te vagy, te vagy, te vagy. *(Ájultan hull a paravánra.)*

DROMEDÁR ÚR Elnyúltál, gaz vénasszony, mint a döglött légy. Most majd megtudom, ki az apjuk ezeknek a kölköknek. Lesz nemulass, lesz nyakleves. *(Indul kifelé.)*

ANYUCI *(Felemeli a fejét.)* Te vagy, te vagy, te vagy, te vagy. Beee-ee-ee! *(Kiölti a nyelvét.)*

DROMEDÁR *(Visszafordul, és jó nagyot húz Anyucira.)* Pukkadj meg!

ANYUCI *(Hatalmas durranással, akár egy léggömb, szétpukkan. Sűrű fekete füst támad a helyén.)*

DROMEDÁR ÚR Na, ezt elvitte az ördög! A holtak háza a holdban táru. A vizek ajtajához a legkisebb kéz sem érhet. *(Kimegy, és visszajön Margarétával.)* Most azt kellene mondanom neked: „Nesze... nesze... te utolsó...”, és közben el kéne, hogy verjelek, mint a kétfenekű dob. De nem visz rá a lélek. Pénzen vettek, mint valami igásbarmot. Megérdemeltem, hogy felszarvazz.

Öledben vad gyökerek viaskodnak,
az ajkad elmosódott pirkadat,
s nyoszolyád langyos rózsái alatt
jajgatva várnak sorukra a holtak.

MARGARÉTA Bocsáss meg!

SZÍNIGAZGATÓ *(Kidugja fejét a paraván mögül.)* Na, ebből elég! Hazugság, szemszedett hazugság! A velejéig züllött, alávaló Dromedártól, aki pénzen vett magának feleséget, Margaréta soha nem kérhet bocsánatot. Inkább meg kellene, hogy fojtsa, vagy böllérekést kéne vágnia a rusnya potrohába, nem bocsánatot kéni tőle!

(Mefogja a bábukat, és felmutatja a közönségnek.)

Volt egyszer egy bábdirektor,

íratott egy bábjátékot,
megrendezte, eljátszatta –
a szereplők átírkálták,
galád módon elrontották:
bolond, aki meghallgatta.
Láthatták most kicsik, nagyok,
hogy a főbolond én vagyok...

KÖLTŐ *(Félénken elősettenkedik.)* Igazgató úr, elmondhatom az epilógust?

SZÍNIGAZGATÓ Bánom is én...

KÖLTŐ Hölgyek, urak, kofák, katonák, diákok, léhűtők! Valaha ilyen és ehhez hasonló komédiákon mulattak és épültek a csűrökben, pajtákban, elhagyott istállókban, fogadók udvarán, vásártereken egybegyűlt emberek. Lovak, csikók, borjak, tehenek, ökrök, szamarak, öszvérek közelében pergett a jó ízű, eleven szó az ódon falusi bohózat kedves bábfiguráinak ajkáról, s közben elbűvölően ártatlan trágárságok is elcsattantak. Soha ne a formát, hanem a formák velejét kérjük számon a színházon. Most olyan korban élünk, amikor a gonoszság, a tévedések, a kusza, lötytös érzelmek az otthonok legmélyére is behatolnak. Töltse meg hát a teátrumot a kalászos friss illata, s e bájos népi malackodással is küzdjünk a nagyképű semmitmondásra és gyomorforgató közönségességre ítelt posztmodern színház ellen, melynek homlokzatára már nem az a szó illik: KÖLTÉSZET, hanem az, hogy SZÓMÉSZÁRSZÉK, vagy inkább az, hogy TÉBOLYDA. Üdvözljük bábszínházunkban Dromedár urat, az andalúz Don Cristóbal unokaöccsét, a párizsi Monsieur Guignol fivéréét és a bergamói Arlecchino nagybátyját – Dromedár urat, akiben a színjátszás legősibb lényege él tovább... Szívetekben éles, tiszta fuvolafutamként csendüljön meg Federico García Lorca gyönyörűséges neve, hisz' játékunkat rá emlékezve, az ő tiszteletére adtuk elő.

Az ő nyitottszeműen éber és igaz verseiben és drámáiban a szépség és a borzalom, a kimondhatatlan és a visszataszító a legizőbb öröm közepette él együtt és csap össze.

Nem ismerte őt senki. Nem. De mi daloljuk.
Derítjük glóriába arcéle gráciáját.
Tudása érettségét dalunkkal dicsőítjük,
mert ábrándja halál volt, a halál szájaíze,
s vitéztlő vígságára köddel vonult a bánat.

Soká születik párja – tán sohse jön világra
ily andalúz, ily tiszta, kalandokban ily gazdag.
Elcsukló szavainkkal siratunk, délceg fenség –
a gyászos szél örökké reszket az olajfák közt.

Az előadásnak vége, menjetek békével – de mielőtt felcihelődtek, verdessétek össze szép ütemesen a tenyereiteket!

Függöny

Tandori Dezső

Esszé és mese

Az én Gergely-naptáramból

Ezúttal akkor: ifjúsági irodalom, gyermekirodalom a tárgy. (Mi a különbség ezek és a felnőtt irodalomnak nevezett dolgok között? Emez utóbbit lehet azzal a fájó, bár léha érzéssel – inkább: ily kijelentések közepette – is csinálni, hogy „mikor hagyhatom már abba ezt a francos izét”, az irodalmat? A gyerekirodalomhoz teljes hit kell, az ifjúságihoz is felénél több.

„Hamlet” („Töredék”) kötetem legnagyobb ellenfele vagyok. Ezt és a „Talált tárgy”-at úgy túlsztárolták, hogy világos: a többi könyvemet akarták ösztönösen is hátrább szorítani. Még egyik öreg külföldi távbarátom is ilyen csacskaságokat írt (le is toltam), hogy én valamiféle fennsíkon járnék, ahol eddig tettem két nagyon nagy lépést, ld. fenekedve emlegetett két könyvem az imént, most bármit léphetek, de kéne megint egy nagyot. Vért láttam, nagyot.

Első két verskötetem után félve kérdeztem kiadómat (a hetvenes évek dereka is még az antiszabadság volt számomra, hiába, hogy utána annyi könyvem megjelent, annyi kiállításom volt... ezek katalógusai, ostromolja ez a 100-as számot), próza jöhet? Nem Dévénynél törtem be, mint az utánam következő nemzedékek. Még meg voltam nyomorítva.

Jött, medvéim alapján, az „Itt éjszaka koalák...” Addigra megvettem a harmadik nagy lépést (az áldóját!), medvéimről mertem írni. Ah, a játékok. Gyalázatosan kisszerű lelkünk szégyelli őket egy életkorban (16 és 28 közt, évek?), aztán... Nekem visszajöttek a medvék, mackók, más lények (nyulak, kutyák, madarak).

Megkegyelmeztek nekem. Rászolgáltam a bizalomra.

Gyermekünk – végül – nem lett, mégsem lett. De feleségem 1970-től a legkülönfélébb medvéket hozta haza. Iparművésznővel dolgozott együtt, onnét is. Dömi lett Főmedvénk. Mellette sokan éltek itt, hamar, ma több százan (mint soroltam, meg még lovacsák stb.) is. Gyermekünk 1977-ben nem lett, utána, ahogy tanárnőm, a költő írta a madár-szilánkra szétszakadó szívről, egyre-másra jöttek a madarak. Betegek, kipottyantak, vakok, sánták. Szilánkok.

Totyí, utolsó madaram, nem játékszer volt ő se, hanem egyenrangú társ, sokat írtam madarainkról, feleségemmel együtt is írtunk könyvet, medve- és madárötleim 17–24%-a feleségemtől származik, nem beszélve sok medvéről, élt madárról, Totyí most 2005 márciusában halt meg. Tragikus ügy. Nem vagyok még csak a régi se. De ez nem tartozik ide. Nem játékok, nem gyerektárgyak sem az amúgy élő madarak, kutyák, sem az „emígy”, nagyon is élő medvék etc. Ebédeltünk épp, Dömi azt mondja: „Jó kaja volt, holnapra is tehettek el, nem kér enni.” Ez Dömi. Meg, az evésről szintén, Dömi Főmedvéim, az entellektüel: „Mit mond Rilke? Nem vagyunk egyek? Én vagyok. Mit, hogy nem vagyunk; egyek. Én vagyok, nem eszek.” Gondolatait többnyire mi fejezzük ki szavakban, feleségem meg én. (Madarainkkal, medvéinkkel – de jó! – nem kellett beszélgetni. Totyí nincs, maradt a 35. éve zajló kártyabajnokság, a Nagy Koala és a Kis Koala Kártyabajnokság

(OT). Dömiékkal az lesz a tragédia, hogy mi egyszer nem leszünk. Nagy bánat, tanácsatlanság. És 67 s 62 évesek vagyunk. Sok gyerekverset írtam, de nem túl sokat. Több gyerekkönyvet, ifjúsági könyvet. Csupán a „Medvék minden mennyiségben” jelent meg többször. Most új kiadását húzzák-nyúzzák. Félnek a kiadók a piactól, a kudarcától. Balszerencsém.

Nem kell mondanom, mennyire szeretem a gyerekirodalmat. Az ifjúsági irodalom számos mai remekét fordítottam. Megtudtam, hogy 16–18 éves floridai lányokról és srácokról lehet egyetlen disznó szó nélkül írni, és hogy történetesen angol tizenévesekről a legvadabb trágárságokkal telezórt könyvet is jól tudom fordítani, hitelesen, holott nem mozgok ily körökben. Egyetlen irodalmi-anyagi balszerencsém is ifjúsági irodalom ügyében ért, kiadónál: ködkép-mesével nem fizették ki egy fordításom járandóságának 70%-át. Nem a gyerekek nyelvén fordítottam. Te jó ég.

Van, ahogy van, „zseniális” ifjúsági írónak nem tartom magam. De goethei alkat vagyok (ha csekély figura is a Mesterhez, a weimarihoz képest), a sors azzal áldott meg, hogy, ösztönösen is, körbejárható figurát akarjak csinálni magamból. Durvaság és elérzékenyülés, ölelés és gyilkos, vak madár és italozás, regény és esszé, költemény és kötekedés, megbékélés és jámborság, önrontás és pedáns aprólékosság, szegénység és jobb mód, és még ezer dolog – ez vagyok én. Mit is fogalmaztam meg ma, ahogy valakire várnom kellett? (Rémes helyzet nekem.) Tessék: s ezt sokszor le fogom másolni, ide is ideírom: „Mivel a mai magyar irodalom egyik legbonyolultabb és legösszetettebb személye vagyok, nehezen merek bármit is mondani.” (Közbevetés: az ifjúsági és a gyermekirodalom témájában is.) „Mert enni, inni, szerelmesnek lenni, lófogadni, utazni, múzeumot járni stb. már rég nem szeretek, s persze, nem oly jelentős a külsőm, hogy csak némaságomban bámolni engem érdemes lenne, ráadásul zárt terekben, de még mások kertjeiben sem időzőm szívesen és felszabadultan, nem óhajtok ily idegen helyeken tartózkodni, jobb hát, ha a bárhová való elmenéstől tartózkodom.” (Közbevetés: amiféle irodalomra végképp nem kérnek, nem tola克斯szom annak igyekezetével. Kár.)

Felébredek ma hajnalban, nagyot nyújtózom, ahogy ritkán, visszagondolok a tegnapi délutánra, délelőttre, délre: a dél furcsán, ebéddel telt, mesealak vagyok, ahogy délelőtt már eljutottam a felnőtt anorexiához, mosolyogva néztem azokat, akik – például az utcán – esznek, az ital elhagyása is felnőtt dolog, már nem fogom „elengedni”, nem hagyom elvenni magamtól; mese, hogy ezeket a feljegyzéseket készítettem (a legösszetettebb személyek egyikéről), mese, ahogy délután – meggyőződésem ellenére – engedek feleségem ily unszolásának (épp az övének! hogy forog a világ!), igenis telefonáljak mindenféle helyekre, nincs-e rászoruló madár... olyan vagyok épp italtalanul, mintha ittam volna, bódult, engedelmeskedem, szerencsére nincs madár... Aztán hajnalban, esti nagy kártyák és Dömi „szereplései” után, ez a nyújtózkodás, és azok a gondolatok, melyeket kiegészítésül most ideírok. Hogy az alvás... Nem mese ez, gyermek. Elszunnyadni és aludni. Hamlet, mégis. Miket hordok néha össze! Csak Dömiék miatt nem jöhetne rám ez a Hosszú Álom. Tőle nem bírnék elszakadni. Másképp, mint Szép Ernő, itthagynék... sok könyvet... sok nadrágot... otthont... könyvkiadást, meseálmom, jer, mondanám, ily hajnalokon. De fölkeltem inkább, leírni ezt (ó, való!), és leírni, hogy gyerekkoromban este mindig a meseállataimat és a valódi játékkalásokat hajóztam be, irány a Sziget. (Ez lett Anglia?) És hogy Eliotnál a főalak szerint álmunkban láttuk a tenger alatti termet s rőtkoszorús lakóit, s megfulladunk, ha majd emberek szava szólít. Már nem tudok igazán beszélgetni, találkozni; levelezni még igen, írásokat küldeni igen, de ami egy fix időponthoz kötődik, már nem. Lassan minden ily dolgomban csalóknak érzem magam. Felkeltem, ablakot nyitottam, megnézni a Csillagot is, és ...levettem feledékenyen a vizes üvegben csíráztatott kis magvakat, feleségem hozta őket, magának is

hozott, és én is kértem, s levertem egy növényemet, a Jelzőt... mindent összeszedtem, mentem őket. Valóság, ó.

„Mert annak semmi értelme nem lenne, végképp nem, hogy nekivágjak, de ne akarjak odaérni.” (Ld. csak teljes hittel... Dömi Főmedvémmel teljes hit jegyében élek együtt, és szorongva! Nekik minden mód jó vagyok: velük mindig együtt vagyok. Madaraimnak, madárkáinknak is jók voltunk, jó voltam mindenhogya. Kövéren, soványan, koszosan, izzadtan, fáradtan, nyugósen, dolgozva, munka nélkül etc.) „Minden vonatkozásban fenntartom: nem vagyok nihilista, nem vagyok cinikus, nem vagyok a rendetlenség híve, nem politizálok – mégis, az egyetlen rendszer, melyhez tartozom, mely nekem kell, a házi kártyabajnokságunk.” (Ennek rendszere, a két liga 20–20 klubbal, e klubnevekben medvéink, más lények, meghalt madaraink meséje zajlik. Állandóan. Ahogy a Micimackóban ott állandóan játszának.) „Remélem, ahogy 4 év állóháborút kibírt az emberiség, egyszer, most az egyszer nekem is kibírja 4, majd megint 4 stb. év állóbékémet, anyagbékémet.”

Minél többször 4 év kellene, Dömiék miatt. Most néma a szívem, Totyi halála után csak úgy tudom átmenteni a jövőmnek, ha van olyan még, hogy nem működtetem. Dolgozom – nem igaz, a „mikor lesz vége ennek a francosságnak”?! nem –, igyekszem annyit írni, amennyit muszáj, csak akkor ismétlem magam, ha kell, modulok ezek... Főmedvém is az, irodalmilag. „Nekem ezt ne add te módul, ha megkérhetlek, jó?” Így ő. Mellékelem pár rajzomat, a „Medvék és más verebek” c. könyvemből. Ezt is ki lehetne újra adni. Vagy a „Koalák...”-at. Aztán „A madárlátta tollaslabda” is ott van. Nem csak Hamletből, sárga könyvből, max. gombfociból állok. „Rajzolj rólam egy ideogrammat egyszer, ide, jó?” Így Főmedvém. A mi mesénk szól örökké, némán is. Dömi az én legjobb barátom. (Legyen új madárka: feleségem akarná, de én nem akarom.)

Most ablakainkban, párkányainkon a kaktuszok és pozsgás növények virágzó meséje zajlik. Totyi halála óta. Mikor ő beteg volt, megsimogattam mindig egy kis medvét, akinek Lizi a neve (Aliz madárkám, nagyon szeretett Sánta Hercegnőm után, aki 12 és negyed évet élt így kalitkában, mert nem is tudott volna kijönni, kutyánkkal együtt én voltam a mindene, Bécsben vettem ezt a kézzel varrt macit), megsimogattam Kis Csip nevű két köbcentis sárga madárkám s másokat. Hogy Totyit védjék. De a világ nem mesevilág. Totyi elment. Vajon azért mentem át a szívemet, hogy jövőre mégis? A kaktuszok és virágzó pozsgások világát, meséjét akkor sem lesz szabad majd elhanyagolni. De most nem tudnék róluk külön mesét írni. Tessék más bánatos szerzőket olvasni, verebeimet így megemlegetni. Ez az esszé-mese, amit most mondani tudtam. Benne vannak évtizedek, évek. Kint halványkék az augusztusi ég.

Nem Saint-Exupéry csillagára gondolok, hanem Szpéróéra, Alizéra, Totyiéra, a többi 35 madárkánk egy-szem csillagára az égen, amikor Egycsillagos Távolnoknak nevezem magam. De talán nem végső mégse ez a távol...

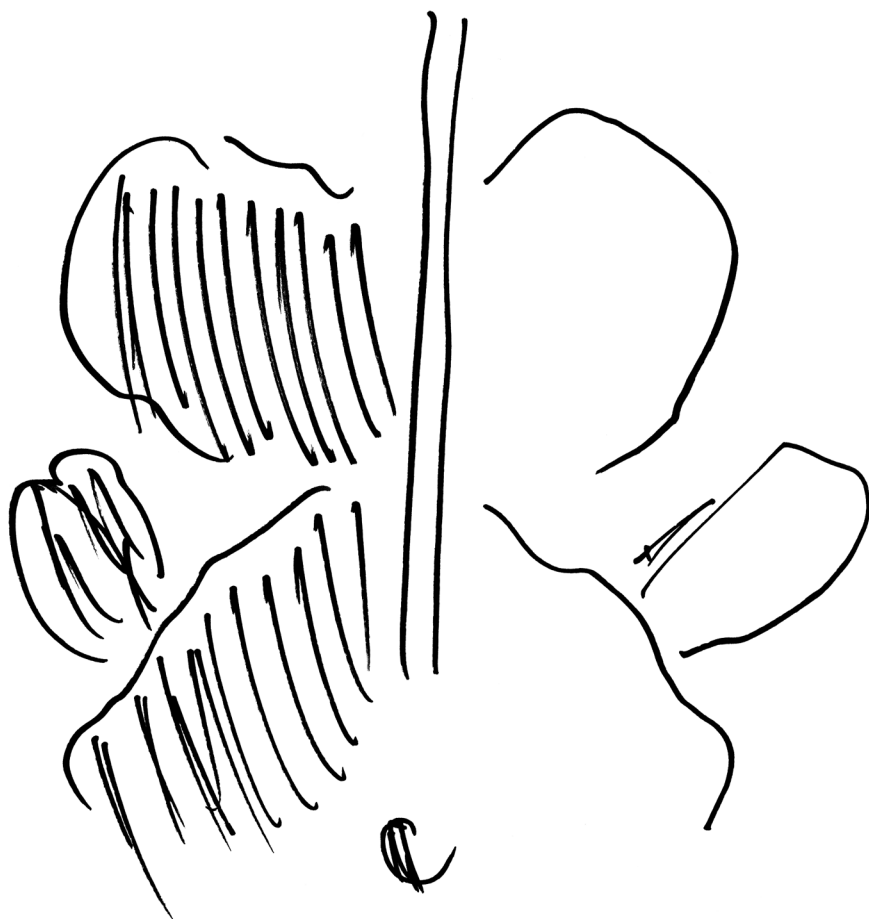
2005 lásd fentebb

Két megjegyzés

1. A meglétezt személyesen bárkivel csak akkor bírom ki igazán jól, amikor a tulajdonképpen mese-és-egyetlen-való kártyabajnokságot játsszuk. (Sokatmondó a megfejtés itt.)

2. Ismétlem, megint egy könyv, amit kár, hogy nem adnak ki újra. Ezt már mondtam, de ezt is – és itt rögtön – elisméltam. Pár Dömi-rajzot megrajzolok ide újra. Kérem...!

Dönni Rét fele B

Gondolàro jomedre

TR

18

Förednens
sejt kihajtani es
kihalt facrouknar

Fómedvém madárral

78

Balogh Tamás

A titkos könyvtár

Hatodik fejezet

amelyből kiderül, hogy sokáig hallgatni valakit nem könnyű feladat, de érdemes

A következő hét pénteki napján Jonatán immár a saját padjukon lóbálta a lábát, amikor meglátta Johannát. A nagy fa, ami alatt ült, árnyékot vetett rá, talán ezért nem látta meg a lányt őt elsőre. De inkább azért, mert nagyon fel volt dűlva. És ez látszott is rajta, ugyanis ráncolta a homlokát. Olyan gyorsan ment, hogy Jonatán azt hitte, elszáguld mellette anélkül, hogy észrevenné őt, ezért odakiáltott neki, közben pedig integetett.

– Hé, Johanna! – kiáltotta, miközben integetett.

A lány ekkor vette őt észre. De nem lett tőle vidámabb.

Azért odament, ledobta az eddig a kezében szorongatott könyvet, melynek vászonkötésén meglátszottak a kis ujjak nyomai: a nagy hőségben és a görcsös szorításban négy sötét pötty került a könyv hátlapjára. Jonatán arra gondolt, hogy a borítóján is kell lennie egynek, de azt nem látta, csak kikövetkeztette. A könyv címét a gerincről leste le: Johanna a *Robinson* cípelte magával.

Jonatán meg akarta kérdezni a lányt, hogy mitől lett ennyire mérges, de az megelőzte. Amint lehuppant, vett egy nagy levegőt, és elkezdett beszélni:

– Az egész ott kezdődött, hogy a Juci bokán rúgott, miután rányújtottam a nyelvem. Ez nem volt érvényes: egy nyelvöltésért nem jár rúgás. Szabály, hogy egy nyelvnyújtásért egy nyelvnyújtás jár. Nem igaz? De a Juci bokán rúgott, nincs tehát semmi csodálkozni-való azon, hogy én is őt. Bokán rúgásért bokán rúgás, szemet szemért, fogat fogért.

Megjegyzem, a Juci a legjobb barátnőm. Volt. Mert hát ezek után ugye nem lehet az, mert álnok, hitszegő, aljas, olyan lány, aki nem tartja be a szabályokat. Juci olyan, mint egy fiú. Azok ilyenek. Persze, ez biztos nem véletlen: a múltkor megtudtam, hogy Juci eredetileg nem is Juci, hanem Jancsi, mert az apukája és az anyukája azt szerették volna, ha kislányok születnek. Szerintem Juci eredetileg fiú volt, csak közben a mamája hasában átváltozott lánnyá, mármint a külseje, mert a belseje az fiú maradt, és hiába van neki hosszú haja és fülbevalója, attól még nem igazi lány. Ezennel kijelentem: Juci fiú.

És ez a fiú bokán rúgott. Pedig egy fiúnak udvariasnak kellene lennie, előre kéne köszönnie, át kellene adni a helyét a buszon vagy a villamoson, nem mondhat ránk csúnyát, nem nyújthatja ránk a nyelvét, és főleg nem rúghat minket bokán, mert ezt csak mi, lányok, egymás között engedhetjük meg magunknak. De akkor sem úgy, mint ez a Juci-fiú. És egy fiúnak adnia kell nekünk csokit. A Juci pedig a múltkor adott. Mondom, hogy Juci fiú.

Ám nem ez a lényeg. Az ember legjobb barátjánőről néha kiderül, hogy tulajdonképpen nem is lehetne a barátja, mert nem is lány, hanem fiú. De most hagyjuk. Az a lényeg, hogy bokán rúgott, amikor én csak a nyelvemet nyújtottam rá, és hogy így kezdődött a mi nagy háborúnk, amit egymással vívunk, a Juci meg én. Mert ellenfelek lettünk, mint a nagy bácsik a filmekben, csak mi nem lövöldözünk, mi rugdosunk és csipkedünk, és a nyelvünket nyújtogatjuk és csúnyákat mondunk egymásra. A Juci a múltkor is azt mondta, hogy Johi, te buta liba!

Egy: utálok, ha Johinak szólít, mert az én nevem Johanna. Engem a Juci ne becézzen ilyen idétlen módon, mert utálok, és különben is, én vagyok az idősebb. Kettő: ne nevezzen butának, mert én vagyok az okosabb. Három: ne nevezem libának, mert azt sem tudja, milyen az a liba. A múltkor egy zebrára is – amit a tévében látott – azt mondta, hogy ló, csak csíkos. Akkor most ki a buta? És még valami: ezt az egészet, hogy „buta liba”, csak fiúk szokták lányokra mondani. Most már biztos, hogy Juci fiú.

No, tehát ott hagytam abba, hogy belém rúgott, és én visszarúgtam, mert így az igazságos. Pedig régen a legjobb barátunk voltunk, egészen eddig az esetig. Az oviban ismerkedtünk meg, és azóta. Ez úgy történt, hogy az első napon észrevettük, hogy ugyanúgy hívnak minket. Mármint nem teljesen, mert ő Juci, én pedig Johanna vagyok, de a vezetékneve neki is, nekem is az, hogy Vadász. Beszélgetni kezdtünk: Te is Vadász vagy? Igen. Vadász Johanna. Te is? Igen. Engem Vadász Juditnak hívnak. És ugyanúgy kezdődik a keresztnévünk is: Jével. De jó! Legyünk barátok! Legyünk.

Hát így történt. Ekkor háromévesek voltunk, és azóta a legjobb barátunk voltunk. Öt évig. Most, hogy én már nyolcéves vagyok, de ő még nincs, nyugodtan kijelenthetem, hogy én szakítottam meg a barátságunkat. Azért, mert bokán rúgott, megmondtam neki, hogy nem a barátom többé. Azt felelte, én sem neki, és elszaladt. Szerintem el is sírta magát, mert ő olyan kis pityergős. De már biztosan hiányzom neki, el akar jönni ide hozzám, de nem mer, mert ő gyáva is. Egy gyáva kis piszi fiú a Juci.

De nem baj, a végén már úgyis untam a barátságunkat. Mindig csak ugyanazt akarta játszani, mindig csak ugrókötelezni meg babázni és labdázni, amikor nekem sokkal jobb ötleteim voltak. Én kitaláltam azt, hogy játszunk el a Robinsont, amit a múltkor láttam diafilmen, tudjátok, az a hajótörött, aki egy lakatlan szigetre vetődik. Én lettem volna Robinson, ő pedig Péntek. Erre sírva fakadt, hogy ő nem akar Péntek lenni. Mondtam neki, Pénteknek lenni sokkal jobb, mint Robinsonnak, mert nincs annyi szövege, az enyém sokkal nehezebb, és tényleg csak a barátságunk miatt vállaltam el a hajótörött alakítását, hogy neki könnyebb legyen, és jobbat tudunk játszani. De csak sírt, hogy ő nem akar Péntek lenni. Jól van, mondom, amikor már nem tudtam elviselni a szipogást és a sírást, legyél te is Robinson; elvégre a hajótörést ketten is túlélhették volna. Erre megnyugodott. De akkor is én voltam az igazi Robinson, akiről a diafilm szól, a Juci csak ál-Robinson volt, valójában Péntek.

De mindennek vége. Mert megláttunk egy fiút. Illetve én láttam meg, csak a Juci azt mondta, hogy ő. Pedig én voltam. Nem hitte el. Ekkor nyújtottam rá a nyelvem, hogy hazudós, ő pedig ekkor rúgott bokán, hogy én vagyok a hazudós, erre pedig én rúgtam őt bokán, hogy mégiscsak ő a hazudós. Meg hogy nem a barátom többé. Azt felelte, én sem vagyok az ő barátja, és elszaladt, szerintem sírni. Biztos neki is tetszett a fiú.

Pedig a fiút tényleg én láttam meg először. Ott állt a mászókanál, és egy fél fejjel magasabb volt a többieknél. Kék kabát volt rajta és fehér sapka és kék nadrág. És barna haja volt.

Rám nézett és elmosolyodott. Azonnal tudtam, hogy belém szeretett. Az az igazság, örültem neki, mert én is őbelé. Visszamosolyogtam, erre elfordult és a barátjának súgott valamit. Nem tudom mit, de biztosan azt, hogy szép vagyok, és hogy mennyire szerelmes lett belém. Azt kellett mondanom, mert a következő pillanatban már jött is felém,

aztán amikor odaért, megkérdezte tőlem, nincs-e kedvem velük játszani. Mondtam neki, de van, mit játszunk? Mondta, rambósat. Azt nem szeretem, feleltem, játszunk inkább papást-mamást.

Jaj, ezt nem azért mondtam, mert szeretek papást-mamást játszani, kinőttem én már abból. De akkor ő lett volna a papa, én a mama, a barátja pedig a gyerek. Hiszen úgymint szerettük már egymást, és ő tényleg feleségül akart venni engem, majd ha nagy leszek. Ezt ugyan nem mondta, de csak azért nem, mert a játék szerint úgymint a felesége voltam, és ha egyszer egy lány már a fiúnak felesége, az nem fogja neki azt mondani, hogy majd nagykorodban elveszlek feleségül.

Fintorogtak, de aztán ráálltak. Már éppen kezdtük volna a játékot, amikor jött az anyukája, és azt mondta neki, hogy haza kell mennie leckét írni. Ő pedig elment. Előtte azonban adott egy puszit, látjátok, ide, az arcomra. Megcsókol!

Innen számítom az új életem. Én már nem kislány, hanem nagylány vagyok, elvégre engem már megcsókolnak! A nagylány pedig már majdnem nő. Én tehát már majdnem nő vagyok.

És ezt a kis Juci még nem is tudja, mert azóta nem álltunk szóba egymással, csak a nyelvünket nyújtogatjuk. De a múltkor már majdnem odajött a kis Juci hozzám tízórai szünetben, aztán eszébe juthatott, hogy mi most haragszunk egymásra, meg hogy nem is vagyunk barátnők, és csak rám nyújtotta a nyelvét és visszafordult.

De nem baj, Juci még kislány. Még nem érti a dolgokat. Nem tudja, hogy engem már majdnem eljegyeztek, hogy feleségül fognak venni. Hogy mi majd boldogan fogunk élni mindörökké, mert mi meg sem fogunk halni, mert mi nem is fogunk megöregedni, hiszen akik annyira szeretik egymást, mint mi, azok mindig fiatalok maradnak. Hol van még Juci ettől...? – legyintett Johanna, sóhajtott egy nagyot.

Jonatán úgy érezte, hogy eljött az ő ideje, és most majd meg tud szólalni. Egy kicsit unta már a bólogatást, mert többször közbe akart szólni, de sosem tudott. Azt akarta elmondani, hogy ő voltaképpen örül annak, hogy Johanna szerelme még gyerekcipőben jár, és hogy a fiú csak egy puszit adott neki, ami tudvalevőleg akkor sem egy csók... és már éppen egy ugyanakkora nagy levegőt vett, mint története elején Johanna, amikor egy lány közeledett feléjük. Arcán széles mosoly ült, kezében két baba lógott.

– Á, csak ki kellett mondani a nevét, már itt is van! – fancsalodott el Johanna.

Jonatán ebből jött rá, hogy a történetbeli Juci jött meg. Elképzelte, mit fog majd most kapni ez a lány. Hiszen ha két haragos találkozik... Ehelyett azonban Johanna arrébb csúszott a padon, egy kicsit arrébb lökte őt is, helyet szorított Jucinak, nagy levegőt vett, és megszólalt:

– Helló, Juci, hogy vagy? Képzeld, mi történt: tegnap találkoztam egy olyan aranyos kiskutyával az utcánkban, amelyet a múltkor láttunk abban az újságban. Olyan édes volt! Nem jössz el hozzánk, hátha ott van most is? Neked is látnod kell, mert hát rád gondoltam, hogy biztosan neked is tetszene, mert mi, lányok, egymás között, valljuk be, általában a barátnőknek ugyanazok a dolgok tetszenek, ugyanazokat gondolják, ugyanazt mondják, ugyanazt teszik, és ugyanolyan a tolltartójuk. De hát ezért vagyunk barátnők, nem igaz...?

A lányok ezután szinte egyszerre ugrottak le a padról, megfogták egymás kezét, és nevetgélve-ugrándozva elszaladtak. Jonatán kissé csalódott volt. Rájött, sokat kell még tanulnia, ha ki akarja ismerni a nőket. De mégsem lett szomorú, mert meglátta, hogy Johanna ottfelejtette a könyvet, amikor elfutott Jucival. Megörült neki.

– Ez könnyen ment – mondta Jonatán a zsebének.

„De nekem milyen nehéz volt”, nézett vissza rá onnan a csak most előbújó egér.

Jonatán jókedvűen és ráérősen sétálva ment az édességboltig, s lépett be annak ajtaján.

Hetedik fejezet,

amelyben Jonatánból egy időre lány lesz, majd újra fiú, és helyet cserél egy igazi lánnyal, aki viszont fiú volt

Jonatán másnap újra ott ült a padon, és Johannát várta. Kezében két fagyit tartott, egy csoki és egy puncs-vanília. A csokisba időnként belenyalt, a másikat csak tartotta. Csupán akkor kezdte el azt is enni, amikor már úgy csöpögött, mintha piros hó leve lenne. Végül persze megette azt is egészen.

Mert a lány nem jött.

„Talán tegnap ő is sok fagyit evett meg a barátnőjével, és megfájdult a torka”, gondolta Jonatán, majd a melléte ülő Dr. Cincoszt kérdezte:

– Ön szerint mi baja lehet?

De az egér sem tudta.

Jonatán erősen törni kezdte a fejét. Az nem valószínű, hogy a két lány összeverekedett, merthogy éppen kibékültek. Úgy mentek el együtt játszani, mintha mi se történt volna, és Jonatán szerint valóban nem történt semmi se. Talán abba se hagyták a játékot, s még most is azzal a kiskutyával játszanak, amit tegnap látott meg Juci. Talán azóta a város összes kiskutyájával játszottak már. És a cicákkal is persze. Talán már van is nekik saját kiskutyájuk vagy cicájuk. Akkor pedig egyáltalán nem baj, hogy nincs itt Johanna, mert akkor biztosan hozta volna a cicáját, akinek Dr. Cincosz nem feltétlenül örült volna.

Mégiscsak jobb lenne, ha a torka fájna, gondolta Jonatán.

Szép idő volt a nap, de nem égetett. A pad fölötti fa árnyékot vetett Jonatánra. Jó lett volna most olvasni, de nem volt könyve.

És ekkor hirtelen eszébe jutott, miért nem jött Johanna. Mert neki is biztosan nagyon hiányzik a könyve, amit tegnap elvesztett valahol. Ő pedig nem szólt neki, és nem is vitte utána, mert még ő sem olvasta a *Robinsont*.

Furcsa, még sosem érzett rosszkedve lett. A lelkiismeretét kezdte el furdalni valami. Azon kezdett gondolkodni, miképp tehetné jóvá tegnapi rossz tettét. Dr. Cincosz időközben mélyen aludt zsebének mélyén. Tőle aztán most nem kap tanácsot. Ezért még jobban elkezdett gondolkodni.

Vegyen fagyit neki? Vagy hozzon egy kiskutyát? Netán egy kiscicát? Nem, az nem jó, egérrel a zsebben erről szó sem lehet.

Megvan! Szerez neki egy másik könyvet. Ami majd minden biztonnal jobban is fog tetszeni neki, a *Robinson* úgyis fiúknak való könyv, Johanna pedig mégiscsak lány... Ő biztosan az, ha a barátnője nem is... Szerez neki egy lányoknak való könyvet. Ez az, ezt kell tennie! De honnan szerezzon? És főleg: mit?

Most kezdett el a legjobban gondolkodni.

Ekkor egy papírlapot fújt feléje a szél. Afféle szórólap volt, melyet fiúk és lányok szoktak a forgalmasabb utcákon osztogatni, csak hogy ezen hirdetés helyett felhívás állt: **MA DÉLUTÁN BICIKLIVERSENY!**

„Értékes nyeremények”, olvasta még Jonatán, és hogy „nincs nevezési díj.” Egyre jobban érdekelte. A lapon állt még az is, kisebb betűkkel, hogy a fiúk és a lányok külön versenyben indulnak, és így két főnyeremény van. A fiúk, sok minden más mellett, Cooper Nagy *indiánkönyvét* kapják, a lányok pedig, szintén sok minden más mellett, Erich Kästner *A két Lotti* című könyvének szép, díszes kiadását.

Ilyen fordulat csak egy mesében lehet, gondolta Jonatán, de ezen nem kezdett el gondolkodni. Meglesz neki a Nagy *indiánkönyv*. Merthogy abban biztos volt, hogy a versenyt megnyeri.

Aztán eszébe jutott Johanna, és elkomorult. Nagyon szeretne volna magának a fiúk könyvét, de ő Johannának akart ajándékot szerezni. Mit lehet tenni?

Elhatározta, hogy a lányok versenyében indul, és megnyeri Johannának *A két Lottit*. A fiúk könyve pedig legyen másé.

Ismét furcsa érzés tört rá. Lemondott valamiről más javára.

Elhatározta tehát, hogy délután lány lesz belőle, elindul a versenyen, megnyeri, és Johannának ajándékozza a főnyereményként járó könyvet. Attól biztosan jobb kedve lesz a lánynak. És akkor neki is jobb kedve lesz.

„De hogy is néz ki egy lány? Miben más, mint egy fiú?“, kérdezte magában. Mástól nem tudta, mert Dr. Cincosz még mindig mélyen aludt a zsebe mélyén.

„Hosszú haja van neki, és szoknyát hord“, felelt így magának.

– Ez nem nehéz ügy – mondta maga elé, és elindult, hogy hosszú haját és szoknyát szerezzen magának. Dél felé járt az idő, sietnie kellett.

*

Délután háromkor már sokan gyűltek össze a főtéren. A nevezők sora hosszú volt, sokan szerették volna a könyveket. Jonatán Johannának öltözve állt a lányok sorában, egyre előrébb jutott. Szőke parókát vett és piros szoknyát. És hogy ne csak a megszólalásig hasonlítson a lányra, a hangját is elvékonyította, mikor a jelentkezésnél az adatokat diktálta be.

– Neved?

– Vadász Johanna.

– Korod?

– Nyolc év.

– Nem nagyobb? – kérdezte a versenybíró, mert Jonatán kimagasodott a lányok közül.

– Nem, én ilyen magas vagyok. Tetszik tudni, apukám és anyukám is kosárlabdázik, ott ismerték meg egymást... Nálunk az ajtók is magasabbak... tetszik tudni... – és mondta volna tovább, de leintették.

– Jól van, köszönjük. Tíz perc múlva rajt.

Addig Jonatán a többi lányt nézte. Voltak kicsik, voltak nagyok. Szemüvegesek és nem szemüvegesek. Szókéék, barnák, feketék. Egy-két vörös is. Szerencsére Johanna nem volt köztük, mert abból galiba kerekedhetett volna.

Amikor a startpisztoly eldőrdült, Jonatán olyan gyorsan kezdett el pedálozni, hogy azonnal az élre került. Ilyen gyorsan tekert végig. Hosszú szőke haja lobogott utána, de ezt a többiek már nem látták, mert messze elmaradtak mögötte. Így a vetélytársak azt sem láthatták, hogy Dr. Cincosz előbújik a zsebéből, kidugja a fejét, és élvezzi, ahogy a szél a füleit csiklandozza. Dr. Cincosz biztos volt benne, hogy olyan gyorsan mennek, hogy a macska, aki egy másik versenyző kosarában minden bizonnyal most is követi, így soha nem fogja utolérni őket.

Száguldottak. Mint a szél.

Olyan gyorsan, hogy Jonatán egyszer csak azt vette észre, hogy a paróka lerepült valamikor a fejről, s most már teljesen magára hasonlít. Már nem Johanna, hanem Jonatán megint.

Megijedt. Így nem nyerheti meg a versenyt, mert már látszik rajta, hogy fiú. Rövid a haja és barna. Azt mégsem mondhatja a versenybíráknak, hogy olyan gyorsan tekert, hogy még fodrászhoz is volt ideje bemenni, egy hajvágásra és hajfestésre. Így nem érhet célba, így nem nyeri meg *A két Lottit* Johannának. Elszomorodott, és lassított.

Feltűnt mögötte a következő versenyző. Dr. Cincosz megjijedt, hogy biztosan a macska az.

De a biciklin Johanna ült. Amikor meglátta Jonatánt, meglepődött. Aztán megállt ő is.

– Hát te? – kérdezte.

– Hát én? – kérdezte Jonatán. – Én... – kezdte –, én beöltöztem neked, hogy megnyerjem a versenyt, és kapj egy könyvet a tegnap elhagyott *Robinson* helyett... Mert nem hagytad el, hanem nálam van... De nem szóltam... Am a paróka leesett a fejemről, így már nem tudom megnyerni a versenyt... Ne haragudj...

– Ugyan! Tudtam, hogy nálad van a könyv. És képzeld, én pedig azt hittem, hogy te haragszol, mert csak úgy otthagytalak a padon, amikor megjött Juci. Sokáig gondolkodtam, mit tudnék tenni, hogy kiengeszteljelek. Aztán egy szórólapról megtudtam, hogy ma bicikliverseny lesz, és hogy a győztes fiú a *Nagy indiánkönyvet* kapja. Beöltöztem neked, a hajam a tiedhez hasonló kalap alá tettem, nadrágot húztam, és olyan gyorsan tekertem, ahogy csak tudtam. De a nagy sietésben elhagytam a kalapot, és látod, előbuggyant a hajam. Én sem nyerem meg a versenyt, én sem tudok neked könyvet adni.

Szomorúan tekertek tovább. Dr. Cincosz is szomorúan nézett Jonatánra. Cincogott is valamit.

Ekkor hirtelen Jonatán a fejéhez kapott.

– Megvan a megoldás! Dr. Cincosz, a világ legbölcsebb egere ismét segített! Csak ruhát kell cserélnünk... Aztán olyan gyorsan tekerni, nehogy a többiek utolérjenek!

Gyorsan átöltöztek. Johanna felvette Jonatán szoknyáját, Jonatán pedig Johanna nadrágját. Ezután olyan gyorsan tekertek, ahogy csak tudtak, mert mögöttük már feltűntek a többiek. Dr. Cincosz örült, hogy a macska ismét lemaradt.

Egyszerre értek a célba. A versenybíráknak nem tűnt föl, hogy az igazi Johanna és az igazi Jonatán nyerték meg a versenyt.

A második Juci lett. Ő babát kapott.

*

Fél óra múlva Jonatán ült a padon, és Johannát várta. Kezében két fagyi volt, egy csoki és egy puncs-vanília. A csokisba időnkét belenyalt, a másikat csak tartotta. Mellette ott volt a *Nagy indiánkönyv*.

Johanna vígan érkezett, hóna alatt *A két Lottival*. Leült Jonatán mellé, a könyvet a másikra tette, elvette a fagyit, és nyalni kezdte. Amikor mindketten megették a sajátjukat, Jonatán kézbe vette *A két Lottit*, Johanna pedig a *Nagy indiánkönyvet*.

– Ezt neked nyertem – mondták egyszerre, a könyveket a másik felé nyújtva, és nevettek hozzá.

Ezután még beszélgettek, majd biciklizni mentek. Kora este Jonatán hazakísérte Johannát, aztán – csomagtartójában legújabb szerzeményével – az édességbolt felé vette az irányt.

Kiss Ottó

Szép Szó Tár

– részlet –

Adni

*Adni a legjobb dolog
a világon. Meg is indokolom
mindjárt. Gondolj csak bele:
amikor valaki ad,
éppen akkor valaki kap is.
És kapni a másik legjobb dolog
a világon.*

Alma

*Tegnap kaptam egy
almát Emesétől.
Elég jó dolog volt.
Az alma is, és az is, hogy kaptam.
Azonnal meg akartam enni,
de szerencsére
még idejében rájöttem,
hogy ha azonnal megeszem,
nem marad belőle semmi jó:
se a piros, se a sárga, se a finom.
Ezért aztán megfelezttem Emesével,
és ketten ettük meg.*

*Igaz, hogy így is eltűnt belőle
a piros, a sárga meg a finom is,
de mégis megmaradt a jó.*

Bandarin

*A bandarin az barhaság,
nincs is ilyen szó,
csak anya találta ki,
mert meg van fázva,
és nem tudja kimondani,
hogyan mandarin.*

*Sok bandarint egyél,
dehogyan úgy járj, bint én,
mondja anya,
dehogyan begfázzál,
bint én,
bert akkor nem tudod kibondani,
hogyan bandarin.*

Bélyegkek

*Apa gyerekkorában
bélyegeket gyűjtött,
és most egy régi fiókban
megtalálta az összeset.
A másik fiókban pedig
talált egy nagyítót,
és most azzal nézi a bélyegeket,
hogyan nagyobbak legyenek,
mert mióta nem látta őket,
ő is nagyon megnőtt.*

Ceruza

*A ceruzában az a jó,
hogyan bármit meg lehet
vele rajzolni.
Olyan dolgokat is,
amik léteznek,
és olyanokat is,
amiket csak a
ceruza talál ki.*

Csúnya

*Nem szabad
csúnyán beszélni,
tanít engem apa.
Aki csúnyán beszél,
annak mindig egy forintot
kell adnia anyának, mert
anya sosem beszél csúnyán,
viszont sok egyforintosa
van már
apától.*

Dolog

*Apa ma annyit dolgozott,
hogy elromlott, és lefeküdt.*

Figyelni

*Az óvó néni azt mondta,
hogy a természet
úgy alkotta meg a lányokat,
hogy egyszerre több dologra is
tudjanak figyelni.
A fiúkat pedig
úgy alkotta meg,
hogy egyszerre
csak egy dologra
tudjanak figyelni,
de arra nagyon erősen.*

*És én vagyok a kivétel,
mert én, ha akarom,
egyszerre akár több lányt is
nagyon erősen
meg tudok figyelni.*

Fülbevaló

*Ha a felnőttek nem akarják,
hogy halljam, miről beszélnek,
akkor mindig azt mondják,
hogy ez felnőttedolog,
ez gyerek fülébe nem való.*

*És ha majd én nem akarom,
hogy a felnőttek hallják,
hogy miről beszélek,
akkor majd én is jól megmondom nekik,
hogy ez gyerekdolog,
ez felnőtt fülébe nem való.*

Jegy

*Vannak helyek,
ahová a gyerekek
nem mehetnek be,
még akkor se,
ha van jegyük.
Például a strandon
a női napozóba.*

*De ha én egy kicsit
nagyobb leszek,
és egyedül járok
majd a strandra,
akkor lehet, hogy én
majd oda is bemehetek.*

*De az is lehet,
hogy akkorra már az egész
nem is fog érdekelni.*

Rövid

*A
rövid
szavak,*

*mint
például
a
rétes,
a
rugó
vagy
a
gumi
azért
olyan
rövidek,
mert úgyis bármikor ki lehet őket nyújtani.*

Súlyzó

*Apa nagy sportember.
Esténként mindig szokta edzeni
az izmait a súlyzóval.
Apának nagyon nehéz súlyzója van,
és kint szokta hagyni a szőnyegen,
hogy anya gurítsa be az ágy alá,
mert apa annyira kimerül az edzésben,
hogy nincs ereje begurítani.*

Ócsai Éva

Wersek, báb- és mesejátékok 4–696 éves korú gyerekek számára

(Weöres Sándor a gyerek[b]irodalomban)

„Egyelőre csak egyetlen gyermekkönyv-tervem van; az, amit leveledben Te is említesz: eddig írt gyermekverseimből gyűjteményt csinálni, megfelelő illusztrációkkal, négy-ötévesek részére (illetve ettől az életkortól fölfelé egészen 696 évesekig; mert remélem, hogy gyermekverseimben a felnőttek is örömeiket lelik, vagy ha nem, az az ő bajuk.)”¹

A legjelentősebb gyerekirodalmi alkotások mind a gyerekeket, mind a felnőtteket megérintik, függetlenül attól, hogy a gyerekek szemléletmódja eltér a felnőttekétől, más-képp hat rájuk a vers és az elbeszélte történet, mint a felnőttben élő gyerekekre. A levélben, amelyből a fenti idézet származik, Weöres Sándor, a 20. századi magyar gyerekköltészet legkiemelkedőbb alkotója azt is megírta Trencsényi-Waldapfel Imrénének, hogy versei megteremtéséhez többek között ezeket a világlátásbeli különbségeket is alaposan tanulmányozta, vallomása szerint ugyanis gyakran foglalkozott gyermekpedagógiával elméletben és gyakorlatban, valamint gyermekpszichológiával² is. Tehát versei formai, zenei és ritmikai változatossága, valamint a versstruktúrák kidolgozása mellett a tartalmi elemeknek is nagy figyelmet szentelt. Így a magyar gyerekek abban a szerencsében részesülnek, hogy részben a mindenkori magyar költészet egyik legjelentősebb szerzője vezeti be őket a költészet birodalmába.

A gyerekek számára írt versek mellett azonban Weöres Sándor gyereknézőpontú verseket is írt felnőtteknek, valamint készített bábjátékokat és mesejátékokat is. A következőkben ezért a köztudatban kevésbé élő, de szintén – részben – gyerekeknek szóló bábjátékait és színpadi darabját is elemezni fogjuk amellelt, hogy megkíséreljük áttekinteni és összefoglalni azokat a titkokat, amelyek gyerekverseinek átütő erejét, látszólagos egyszerűségét vagy éppen bonyolult kompozícióját megteremtik. Ehhez segítségül hívjuk Weöres Sándornak azokat a leveleit, vallomásait és prózai írásait is, amelyek a gyerekirodalmi írásai, a költői világlátása és az irodalmon kívüli művészetek közötti összefüggéseket is megvilágítják.

¹ Részlet Weöres Sándor Trencsényi-Waldapfel Imrénének írott leveléből. (1944. február 11.) In: Weöres Sándor: *Egybegyűjtött levelek II.* Budapest: Pesti Szalón–Marfa Mediterrán Könyvkiadó, 1998, 417.

² Ez utóbbi olvasmányélményéről többek között Pável Ágostonnak is beszámolt. Weöres Sándor levele Pável Ágostonnak. (1931. szeptember 30.) In: i. m., I./24.

Mitikus, realiztikus és abszurd szemlélet találkozása a verszenével

Az 1930-as években a *Nyugat* harmadik nemzedékének líráját többen elmarasztalták, Babits Mihály is váddal illette őket részben saját nemzedéke képviselőiben. Ezzel szemben védekezve Weöres Sándor ezt írta nemzedéktársának, Vas Istvánnak:

„Ők megtörték az utat, hát ne kívánják tőlünk, hogy mi is úttörők legyünk: tűrjék el, hogy új emeletet húzzunk az ő palotájukra. Nekünk nem úttörő, de összefoglaló szerep jutott.”³

Ezt a szintetizáló szerepet később már saját költői feladatának tekintette: az európai és a keleti kultúrák elemeit egységes világképbe sűrítette, csakúgy, mint az archaikus, mitikus és a modern költészetet, s a folyton változó élet mikrokozmosza mögött feltárta a változatlan lét makrokozmoszát, vagy pedig a hétköznapiságban rejlő különlegeset, és a különleges háttérben álló átfogó törvényszerűséget. Az ütemhangsúlyos-magyaros versmértéket egyéni módon összhangba hozta az időmértékes verseléssel, a magyar költészeti hagyományt beolvastotta lírájába, egészen új hangulatokat teremtett meg a verslábak szokatlan sorrendű kombinálásával, a magyar nyelvben pedig zenei formák és idegen nyelvek leképezésével kísérletezett. Sem a harmóniateremtő, összefoglaló szándék vagy az új formák kírlelése a régiekből építkezve, sem pedig a derű, a játékoság, a versek erőteljes ritmikussága nem korlátozódik a gyerekirodalmi alkotásaira, hiszen a felnőttek számára megjelentetett írásai is tartalmaznak olyan elemeket, amelyek a gyerekirodalmi szövegekben szerepelnek. Weöres Sándor vallomásaiból kiderül, hogy a gyerekköltészet-hez nemcsak a gyerekek számára alkotó költőként viszonyult, hanem a gyerekkori gondolkodás különleges átértelmezőjeként is, amelynek gyökerei részben a romantika és a századforduló által ünnepezt gyermeki világlátáshoz, részben a mitikus gondolkodáshoz vezetnek. A Trencsényi-Waldapfel Imrének írott levelében ezt így fogalmazta meg:

„A gyermekvers-sorozatammal különleges célon van, melyet egyik fő-feladatommak tekintek. Gyermekvers címet úgy írtam, hogy a legapróbb kölyök is átérezhesse, s egyúttal a lehető legmagasabb esztétikai igénynek is megfeleljen. És ez talán néha sikerült is; miért? mert a legtöbb felnőtt, ha gyermekeknek ír, a gyermeket kezdetleges, együgyű lénynek tekinti, akihez le kell ereszkedni; én viszont a gyermeket kristályosan egyszerű, kozmikus lénynek ismerem és felemelkedni igyekszem az ő értelmén-kívüli, ősi fantáziavilágába. Szerintem nem a gyermek a még-tökéletlen felnőtt, hanem a felnőtt a már – tökéletlen gyermek.”⁴

A gyerekek gondolkodását az általuk írt verseken keresztül is tanulmányozta, és azt az időszakot, amíg „értelmén-kívüli, ősi fantáziavilággal” rendelkező „kozmosz lényekként” gondolkodnak és fogalmazzák meg verseiket, a kamaszkor előtti időszakra helyezte. Úgy látta, hogy ebben az életkorban a gyermeki poézis a prehisztorikus ősköltészet vonásaira hasonlít a leginkább, mivel olyan mondanivaló bontakozik ki bennük, amely csak a valóban átélt érzelmeket, vágyakat, tapasztalatokat fejezi ki, és amely még nem ismer személyi különbségeket.⁵ Az egyéniséget feloldó személytelenség ez utóbbi szempontja Weöres Sándor világlátásának és lírájának az alapját képezi, ugyanis költészetében a személyiséghatárok feloldását igyekezett megvalósítani a létezés egészének megtapasztalása érdekében. A gyermeki látásmód tehát nem különül el az életmű többi részének látásmódjától. Ennek az egészszelvű szemléletmódnak a megfogalmazása egy Csorba Győzőnek írott levelében is megtalálható, amelyben a költő szerepét abban az

³ Részlet Weöres Sándor Vas Istvánnak írott leveléből. (1934. október 22.) In: i. m., II./44.

⁴ *Egybegyűjtött levelek* II./417.

⁵ Weöres Sándor: *A vers születése. (Meditáció és vallomás)*. Pécs, Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., 1939, 12–13.

egzisztenciális költészetben határozza meg, amely nem gondolatokra és érzésekre reflektál, hanem magukat a gondolatokat és érzelmeket jeleníti meg:

„Próbálj meg úgy írni verset, hogy annak magja valamely elementáris tényező legyen; így költészeted azzá válik, ami a költészetnek és minden művészetnek eredeti mivolta: a természetfölöttinek átsugárzása az emberi életbe. A költészet itt már nem önkifejezés, hanem a természetfölötti világ megnyilvánulása a költőn, mint médiumon keresztül. (...) A személyi líra versbe-foglal gondolatokat és érzéseket; az egzisztenciális lírában par excellence vers-gondolatok és vers-érzelmek vannak. A gondolatok elvesztik konkrétságukat, s egy kozmikus, vagy szeráfikus logika tartja össze őket: gravitáció, mint a naprendszereket. Az érzelmek többé nem vígak és szomorúak, hanem fény-árny skálájuk van.”⁶

Az önkifejezést helyettesítő személytelen kifejezésmód mellett az ősköltészet és a gyereklíra közti hasonlóságokat és különbségeket megfogalmazta a *Diárium* című folyóiratban is, miután a lap gyerekek által írt verseket gyűjtött össze, amelyek közül az ő válogatásával és kommentárjaival közzétették a legszebbnek ítélt verseket. Ugyanebben a lapszámban a gyerekek írásait nem művészi, hanem természeti szépségűnek értékelte, és kiemelte bennük a realiztikus és a mitologikus látásmóddal rokon vonásokat:

„A gyermek-líra teljesen sajátos és egyedülálló, bár sok tekintetben hasonlít a primitív népek költészetére, az ősköltészetre – de a hasonlóság inkább csak külsőségeken alapszik. Az ősköltészetet gondolatritmusba rendeződő benső fantázia-elemek jellemzik, ezzel szemben a gyermeki költészetben feltűnően sok a realiztikus mozzanat, a külső benyomások elmesélése. Az ősköltészet mitologikus gondolkozásmódon alapul, ami pedig a gyermekek mitológiáját illeti, ez csak igen kis mértékben önálló, nagyjából a felnőttek eszmevilágának egyszerűbb és tagolatlanabb gyarmata. Az ősköltészet zárt és autonóm, ezzel szemben a gyermeki költészet úgy fakad a nevelők, iskola, felnőtt élet tövében, mint a bozót alatt a zöld gyöngye sarjújajtás.”⁷

Weöres Sándor több alkalommal is megfogalmazta, hogy a gyerekek verseiben gyakran olyan sztereotípiák fordulnak elő, amelyeket a nevelés kényszerített a zsenge korú szerzőkre, és amelyek gúzsba kötik a gondolataikat, útját állják a tudatalattiból felmerülő képzeiteknek. Részben emiatt is élt benne a szándék, hogy ritmikailag és zeneileg strukturált, zárt, dallamos verseket alkosson a gyerekek számára: a későbbi felnőtt lelkét így akarta megmenteni a formátlanságtól.⁸ A magas színvonalú költészet esztétikai és szemléletformáló szerepét, a gyerekversírás ars poeticáját a bevezetésben is említett levélben a következőképpen öntötte szavakba:

„Az ifjúsági írók legtöbbször azzal hat a gyerekekre, hogy a benne csirázó felnőtt tulajdonságokat ingerli, a kapzsiságot, az érvényesülési vágyat, a gyűlöletet (...); én viszont nem a vágyak szféráját nyújtom a gyermeknek, hanem lelkem öntudatlan ős-formáit töltöm meg egyszerű tartalmakkal s azt adom neki. Bár gyermekverseim nem oktatják a gyermeket semmire, mégis célzatosak: nem a tartalmukkal nevelnek, hanem a kisugárzásukkal. Ezek a versikék, ritmusukkal és plasztikus képeikkel, annyira szuggesztívek, hogy beleformnak a gyermek lelkivilágába s ott olyanféle egyensúlyozó szerepet nyerne, mint egy óraműben a rubinkő. Olyan segítséget kap ezáltal a gyermeki ős-formavilág, ős-tisztaság, hogy (ha a körülmények csak egy kicsit is segítők), az illető mindig meg tudja őrizni lelkének gyermeki szabadságát s nem lesz belőle sáros féreg, aki a mindennapokból soha ki se lát és csak a vegetatív dolgok közt kecmereg. – E gyűjtemény másik, nagyon egyszerű és nyilvánvaló célja: hogy már a gyermeknek is esztétikumot adjon és hozzászoktassa; korán fölébressze a művészet iránti vágyat s az ízlést. – Harmadik cél: olyan

⁶ Weöres Sándor levele Csorba Győzőnek. (1946. február 10.) *Egybegyűjtött levelek II.*/399.

⁷ Weöres Sándor: *A gyermekek költészete*. *Diárium*, II. (XI.) évf., 1941/5., 119.

⁸ *Látogatóban – Réz Pál beszélgetése Weöres Sándorral*. In: Domokos Mátyás, szerk.: *Egyedül mindenkivel*. Weöres Sándor beszélgetései, nyilatkozatai, vallomásai. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983., 54.

művet adni a kisgyermek kezébe, mely őt egész életén végigkísérhesse, bármelyik életkorban gyönyörködhessek benne."⁹

A gyerekversekben az ősköltészetnek azt a jellegzetességét igyekezett megteremteni, amely a vers erőteljes ritmikusságával felidézi a természet, az ember testi funkcióinak és tevékenységeinek lüktető ritmusát, és az akusztikai élményen kívül a szemléletes képvilággal teremt kapcsolatot az élettapasztalatok és az emlékképek között. A versekben megjelenített trópusok olyan látásmódról tanúskodnak, amely a mitikus világkép és a gyermeki gondolkodás jellegzetessége is: animisztikusak és rokoníthatók a totemizmussal.¹⁰ Az animisztikus ábrázolásban a megjelenített természeti tárgyak emberi tulajdonságokkal rendelkeznek, a megszemélyesítés pedig részben azt fejezi ki, hogy ebben a szemléletmódban a tárgyak és az élőlények közti határvonal nem különül el élesen.¹¹ Ennek egyik példája a sok közül a *Mese* című vers¹², amely megszemélyesíti az élettelen ásványok roppant tömegét és a közjük szoruló farkasokat, ez utóbbi trópus pedig a tudattalan félelmeket sűríti magába, így szimbolikus megsemmisítésük játékosan oldja fel a félelmeket a rímek többszöri ismétlésével, a verssorok hosszúságának és ritmusának variálásával:

*„Egy / hegy / megy. // Szembejön a másik hegy. // Ordítanak ordasok: / Össze ne morzsoljatok! // Én is hegy, / te is hegy, / nekünk ugyan egyremegy.”*¹³

Amellett, hogy a mitológiai szimbolizmus és a gyermeki szemléletmód a kozmoszt zoo-antropomorf képekkel rajzolja meg, gyakran azonosítja a mikro- és makrokozmoszt, mint például a *Pára* című vers is, amelyben a szemléletes tájkép legkisebb eleme, a virág olyan metaforában szerepel, amely magába sűríti a világ és az álom képzetét is, a világ és a virág azonosítása pedig a magyar költészet egyik legősibb metaforája:

*„Üres parton / üres csónak. // Nefelejcskek / locsolódnak. // Tág a világ / mint az álom. // Mégis elfér / egy virágon.”*¹⁴

A mitikus világnézet abban is hasonlít a gyermeki gondolkodáshoz, hogy harmonikus viszonyt létesít a természeti és társadalmi környezet között, mint például a *Mi volnék?* című vers is, amely négy sornyi gondolatritmusban a négy őselemet szerepelteti úgy, hogy az első három esetben az őselemeket természeti képekhez kapcsolja, szemben az utolsó sorral, amelyben egy kulturális-társadalmi viszony, az apa-fiú kapcsolat lép a korábbi természeti képek helyébe, mégpedig úgy, hogy ritmikailag ezek a képek emelkednek ki visszatérő pergő ritmusukkal:

⁹ *Egybegyűjtött levelek II./417–418.* Egy beszélgetésben a gyerekirodalmi terveiről így nyilatkozott: „Figyelgetem, hogyan lehet a gyerekpszichéből a művészet segítségével egy megalapozottabb, mélyebb lelki struktúrát alkotni. A gyereklelek spontaneitását és ragyogó tüzét kellene átmenteni valahogy a felnőttkorba.” (*Életnívóm nem éri el a vályogvető cigányokét* – Kérdező: Fehér Rózsa. In: *Egyedül mindenkivel*, 17–18.)

¹⁰ A totemizmus alapja egy emberi nemzetség és egy növény- vagy állatfaj közti vérrokonság feltételezése volt, a gyermeki gondolkodásban pedig a kedvelt vagy félelemmel tisztelt állatokkal való azonosulás mutat a totemizmushoz hasonló vonásokat. Meletyinszkij: i. m. 210–212, és Lurie, Alison: *Don't Tell the Grown-ups: Subversive Children's Literature*. Boston, Toronto, London; Little, Brown and Company, 1990, 195.

¹¹ *A mitológiai gondolkodás jellegzetességei.* In: Meletyinszkij, Jeleazar: *A mítosz poétikája*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1985, 210., valamint *A gyermek varázslatigénye.* In: Bettelheim, Bruno: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Budapest, Corvina Kiadó, 2000, 48–49.

¹² Ez a vers *Fabula* címen szerepel a *Harminc bagatell* című ciklusban.

¹³ Weöres Sándor: *Zimzizim*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1969, 33.

¹⁴ Weöres Sándor: *Ha a világ rigó lenne*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1976, 67.

„Tűzben fa parazsa volnék, / vízben puha moha volnék, / szélben jegenyefa volnék, / földön apám fia volnék.”¹⁵

A mitikus tartalmak ellenére Weöres Sándor legtöbb gyerekversében a ritmus és a zenei szerkesztés alkotja a teremtett világ alapját, ezért a *Rongyszőnyeg*-ciklusoknak és a *Magyar etüdök* ciklusának gyerekverseit elsősorban ritmusgyakorlatnak, verszenei próbáknak, lírai vázlatoknak és daltani kísérleteknek tekintik, illetve játékversként utalnak rájuk.¹⁶ Weöres Sándor azt vizsgálta bennük, hogy a verszenei ritmusok hogyan hatnak egymásra, és milyen kapcsolatok alakíthatók ki a vershangzás és a képek között. Kísérleteiről beszámolt Kodály Zoltánnak írott levelében is:

„Ezentúl a verseim nagyrészt nem a készen-adott ritmikai sémákat alkalmazom, hanem magam alkotom meg külön-külön az egyes versek ütemeit, ahogy Pindaros tette valamikor. Most húszegynéhány különböző verslábbal dolgozom; végigpróbáltam őket; hogy különböző egymásutánjaik milyen ízeletet, hangulatokat csálnak elő a magyar nyelvből:

Dactylus után paëon: méltóságteljes, ünnepélyes (pl.: áldd meg a hét vezért). Dactylus után treibrachys, vagy amphibrachys: magyaros, parasztos. Dactylus után molossus: álmatag, bizarr (pl.: fekszik a ház-árnyék). (...) És így tovább. A lehetőségek száma szinte korlátlan.

(...) Pindaros védőszárnyai alól igyekszem egyre jobban birtokba-venni a saját anyanyelvemet; a hódító-hadjárat nem lehet valami gyors, mert itt magamnak kell utat vágnom.”¹⁷

Megfigyelte, hogy a költészet történetének kezdetén a ritmus az értelmi szempontoknál is fontosabb tényezőnek számított, így saját útját járva úgy hozta létre az erőteljes ritmust, hogy a magyar költészetben ritkán alkalmazott verslábakat, ütemeket, sortípusokat beemelte a gyerekeknek is szóló lírájába. A verssorok hosszúságának változtatásával, a játékos kombinációkkal és a sorok különféle ütemezésével egy-egy versszakon belül elérte azt, hogy a versritmus a képek szerveződésének a folyamatát is megváltoztatta, amint arra a fenti versek is példaként szolgáltak. Amellett, hogy versei jelentős részét a hangszílyos-magyaros és az időmértékes verselés egyaránt jellemzi – mivel a kétféle rendszernek olyan szintézisét teremtette meg, hogy abban a szimultán hangzás tökéletesen érvényesül –, olyan versritmusokat kísérletezett ki, amelyek dallamkíséret nélkül is a ritmikus mozgás képzetét keltik, így ennek köszönhetően a magyar költészetből ez idáig Weöres Sándor verseit zenésítették meg a legnagyobb számban.¹⁸ A versek azonban zenekíséret nélkül is nagy hatással vannak a gyerekhallgatóságra, mivel az erőteljes ritmikus hangzást és a rímek zeneiségét a gyerekek sokkal jobban kedvelik, mint a szabad verseket.¹⁹

A gyerekversek zeneisége és ritmusa a verseknek azt az ősi tulajdonságát idézi fel, hogy eredetileg mozgáshoz, tevékenységhez és játékokhoz kötődtek, a gyerekjáték és a gyereklíra ugyanis összefonódott egymással. Weöres Sándor játékos és a mozgás dinamizmusát megelevenítő gyerekversei a népköltészetből nemcsak költészettani, hanem tematikus szempontból is sokat merítenek. Szerepelnek köztük gyerekjátékok (*Bújócska, Kergető, Barangolók*), csúfolódók (*Elmehetsz a világba, Sehallsélat Dömötör*), emberi gyarlóságokról szóló gúnyversek (*Pletykázó asszonyok, Így meg úgy*), altatók, bölcsődalok (*Szunnyadj, kisbaba; Altatódal*), a táncgyományra épülő versek (*Ugrótáncot jövedvemből*), népmesevariáció (*Csali-mese*), állatversek (*Leány-mondóka a katicabogárhoz, Kismadarak, Réti csiga, Békák, Kacsá-úsztató, Dongó, Medve-nóta*), természeti és közösségi ünnepekhez (*Szép*

¹⁵ I. m. 70.

¹⁶ Kenyeres Zoltán: *Tündérsíp. Weöres Sándorról*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983, 160.

¹⁷ Weöres Sándor levele Kodály Zoltánnak (1939. január 4.) *Egybegyűjtött levelek II.*, 17.

¹⁸ Kenyeres i. m. 177–186.

¹⁹ Sloan, Glenna: *But Is It Poetry? Children's Literature in Education*, Vol. 32, No. 1, 2001.

a fenyő, Nől a dér, álm jár, Újévi jókívánságok, Tavaszköszöntő, Szüret után, Vásár) és természeti jelenségekhez kapcsolódó versek (Kis versek a szélről, Kánikula, Futózápor), valamint a mozgás képzőművészeti látványát a hangzással felerősítő versek (Számcsengő, Kocsi és vonat, Olvadás).²⁰

Weöres Sándor hangsúlyozta verseinek ez utóbbi, mozgásművészethez való kapcsolatát, mivel úgy vélte, hogy költészete és a zene közötti hasonlóságokra gyakrabban hívják fel a figyelmet, mint a kinetikus művészetekkel való rokonságára:

„Ami a verseimben zenei elem, az ugyanannyira mozgáselem is, táncem. Nem is annyira tánc, mint inkább mozgásművészet, szóval valami mozdulatművészethez közvetlenebb köze van a verseimnek, mint a zenéhez.”²¹

Mindezek mellett a népköltészet ősi, mágikus írásainak az elemeit is felhasználta²², és megalkotta a saját varázsdalait is (pl. Csiribiri, Fadob, fadob, fogj tigris), amelyekben – a vallásos varázsszövegekhez és a hellenizmustól az avantgárdig előforduló szómágiához hasonlóan – értelmetlen szavak, varázsigé szerepű formulák találhatók a beszéd általi cselekvés, a kimondott szó természetfeletti erejébe vetett hit felidézésére. A tudattalan világa, így az álmok, a szürreális és nonszensz képzetek nemcsak a varázsdalokban jelennek meg, hanem a képzeletbeli lényeket és a valóság jelenségeit egymásba fordító, és ezáltal feszültséget keltő gyerekversekben is (Vöröshajú lányok, A tündér, Galagonya, A hétfejű sárkány, A manó, Varázslók, Hold és felhő).

A valóban létező nyelvek hang- és szókészletét, valamint mondatszerkesztését utánzó halandzsaversek, az ősi ráolvasó varázsszövegek imitációi (pl. Barbár dal, Táncdal, Hangcsoportok) megmozgatják a gyerekek képzeletét, hiszen a szavak nem értelmükkel, hanem hangalakjukkal, a magán- és mássalhangzók hangminősége folytán idéznek fel különféle hangulatokat.²³ Ennek egyik példája a Hangcsoportok című versciklus három hangsora, amelyek háromféle hanghatást keltenek, és létrehoznak egy titkos nyelvet, amihez a gyerekek maguk is vonzódnak, szívesen alkotnak saját jelrendszert is:

„Puha, forró hangok

Ange amban ulanojje / balanga janegol / mo hítula e mante / u kuaháj imanan. / Jekale munni temme / a jajja mimenó / golopandu amenija / u kuaháj imanan.

Gyors, gyöngyöző, vidám hangok

Vikulili hejriri sziggaga / mukofoki kupukájilili vikufuja / kej rubu lofu-lofu / rudozori klitpipa kejrila.

Áradó, sugárzó hangok

Khúnái áfháiszthái mengoh / álkén ovái láí! / mágéhgoli ken unnuloj mopi / aljok ken oszándeszthái!”²⁴

²⁰ Borbély Sándor: *A gyermekvers ősi forrásai és A jó gyermekvers kritériumai* In: Komáromi Gabriella, szerk.: *Gyermekirodalom*. Budapest, Helikon Kiadó, 1999, 32–36, 37–38

²¹ *Természeti ritmusok és a vers*. Molnár Dániel beszélgetése Weöres Sándorral. In: *Egyedül mindenkivel*, 372–373.

²² „Tanulmányozni akarom a népköltészetünk legősibb, pogány rétegét, a népi varázs-mondókákat”. Weöres Sándor levele Kodály Zoltánnak (1940. június 26.) *Egybegyűjtött levelek* II., 21.

²³ *A teljesség felé* című írásában is felhívta a figyelmet a nyelv és a vers hangjainak akusztikai szerepére *A versről* című részben: „Olvas verseket oly nyelveken is, amelyeket nem értesz. Ne sokat, mindig csak néhány sort, de többször egymásután. Jelentésükkel ne törődj, de lehetőleg ismerd az eredeti kiejtőmódjukat, hangzásukat. // Így megismered a nyelvek zenéjét, s az alkotó-lelkek belső zenéjét. S eljuthatsz oda, hogy anyanyelved szövegeit is olvasni tudod a tartalomtól függetlenül is; a vers belső, igazi szépségét, testtelen táncát csak így élheted át.” Weöres Sándor: *Egybegyűjtött írások I. Versek, kisebb prózai írások*. Budapest, Argumentum Kiadó – Weöres Sándor örököse, 2003, 539.

²⁴ I. m. 498–499.

A nonszensz költői műfajára is jellemző az értelmén túli értelemkeresés²⁵, az álmok látszólagos logikátlanságának abszurd képalkotása. A nonszenszvers gondolatmenetében létrejönnek a fogalmak közötti logikus kapcsolatok, azonban a nagyobb gondolategységek közötti kapcsolatok nem tartják meg viszonyukat a valósággal és a hihetőséggel.²⁶ A képtelenség az ellentmondás ábrázolásában játszik szerepet, amelyet a versszöveg humorral leplez le. Ennek egyik példája a *Volt egy szép ládika* című vers, amely megteremt egy képtelen világot, majd ezt a képvilágot le is rombolja, és közben a logikai bukfenceken keresztül megmutatkozik a nyelv és a valóság ellentmondásossága, ami a gyerekek által kedvelt nyelvjátékok alapja:

„Volt egy szép ládika, / nőtt benne egy almafa, / én azon az almafán / dinnyét szedtem délután. / Nagyot ugrott Sárka, / beszakadt a ládika.”²⁷

A logikai kapcsolatok hiányaira vagy félreérthetőségére nemcsak a gyerekeknek írt, hanem a gyereknézőpontú versek is példaként szolgálhatnak. Ezek közé tartoznak a *Kisfiúk témáira* című versek, vagy a kevésbé ismert, a *Hatéves kislány iskolafüzetéből* című írás, amely felidézni a gyerekek világlátásának azt a tulajdonságát, hogy gondolataik aszociatív rendben követik egymást, a nyelvi szabályok használatába olykor hiba csúszik, és bemutatja az abból fakadó humort, hogy a szó szerkezetek egymásutánisága és tagolatlansága miatt egy-egy szókapcsolat az őt megelőző és az őt követő sorhoz is kapcsolódhat, ezért a jelentés ambivalenssé válik:

„Mikor ülünk az iskolában, / írni, számolni tanulunk / milyen érdekes / valaki bepisil / olyan érdekes szaga van / mint a macskának / a pedagógus néaninek / mondom én az állattant szeretem / és ha lehet elmenni / sok szépet látunk / az utcán és a patak mellett.”²⁸

Képekkel átírt gyerekversek

Weöres Sándor gyerekköltészete az avantgárd szürrealizmusához és impresszionizmusához éppúgy kapcsolódik, mint a népköltészetéhez, valamint a gyerekirodalomnak ahhoz a sajátosságához is, hogy az összművészetekkel szorosabb viszonyban van, mint a felnőttirodalom, hiszen a költészet, tánc, a játékos mozgásfajták, a bábművészet és a képeskönyv egyaránt szerepet játszanak benne. Ezt az is bizonyítja, hogy Weöres Sándor vizuális és akusztikai gazdagságú gyerekverseit nagy számban megzenésítették, valamint filmfeldolgozás, diafilmek és illusztrációk is készültek hozzájuk. A többször idézett levélben, amelyben első gyerekverskötetéről írt, az illusztrációk jelentőségéről a következőket jegyezte le:

²⁵ Weöres Sándort többször elmarasztalták „értelmetlen” verseiért, amelyekről így nyilatkozott: „Értelmetlen versek minden korszakban voltak: találunk Arisztophanésznál is békakórust, ami értelmetlen szavakból, hangutánzó, békautánzó szavakból áll. Megvoltak a nonszensz verstípusai a középkornak, a barokknak, és megvannak a modern költészetnek is. Érdekes, hogy a múltban problémaként egyáltalán nem vetődött fel, hogy az értelmetlen vers jogos-e vagy jogtalan. Teljes természetességgel használták a régi költők. A mi korunk specialitása, hogy az értelmet, az érthetőséget a költőn számon kérjük. A múltban ez nem létezett. Vagyis másfajta, racionálisabb szemléletmód áll szemben a verssel, mint ez a múltnak többé-kevésbé irracionális korszakaiban történt. Úgyhogy amikor ezt a kérdést vizsgáljuk, hogy mi az értelmetlen vers, mi az érthetetlen vers, jellegzetesen 19–20. századi fogalomkörben mozgunk.” *Az értelmetlen vers értelme (Domokos Máttyás beszélgetése Weöres Sándorral)* In: *Egyedül mindenkivel*, 398.

²⁶ Balotă, Nicolae: *Abszurd irodalom*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1979, 42.

²⁷ Weöres Sándor: *Ha a világ rigó lenne*. 34.

²⁸ Weöres Sándor: *Versek a hagyatékból. Egybegyűjtött írások IV*. Budapest, Weöres Sándor örököse – Saxum Könyv Kft., 1999, 91.

„Azt hiszem, ez az első olyan gyermekvers-sorozat, mely a legteljesebb művészi s művészet-pedagógiai igényrel készült. Hogy célját betölthesse, ehhez szükséges, hogy olyan illusztrátor társuljon a versekhez, aki a festészet terén csínálja meg ugyanazt az egyszerű és nagyigényű munkát.”²⁹

A levél folytatásában leírja, hogy ezt a munkát kizárólag Martyn Ferenc festő- és szobrászművészre, Rippl-Rónai József és Pablo Picasso tanítványára bízna, akinek művészetében a zenéhez hasonló hatáskeltés érvényesül, a sugárzó, tiszta színek kontrasztjait geometrikus formák térhatásával és mozgásuk ábrázolásával egyensúlyozza ki, így egyszerre valósul meg bennük – a Weöres Sándor gyerekverseire is jellemző – leíró és elbeszélő elemek összhatása.³⁰ Ezzel szemben a *Gyümölcskosár* című verseskötet, és a többi gyerekverskötet zöme (a *Bóbita*, a *Zimzizim* és a *Ha a világ rigó lenne*) Hincz Gyula illusztrációival jelent meg.

Amint érdemes lenne a Weöres Sándor verseihez komponált zene és a versek összefüggéseit megvizsgálni, úgy az illusztrációk és a versszövegek egymáshoz való viszonyát sem vizsgálták még eddig alaposabban. Holott a képeskönyvek nemcsak a versek szövegével hatnak a gyerekolvasóra, hanem a versek újraolvasásával újabb és újabb értelmet adhatnak a verseknek a képek és a szavak közötti kapcsolatok értelmezésével.

Hincz Gyula illusztrációi az említett kötetekben más-más technikával és eltérő színvilággal készültek el. A képek egy része a versek egy-egy motívumát kiemelik, és azt vagy statikusan, vagy a mozgás dinamizmusát érzékeltetve ábrázolják. Azonban azok az illusztrációk állnak szorosabb kapcsolatban a versekkel, amelyek egyetlen képen belül is a vers többféle elemét jelenítik meg, mivel az illusztrációk a szövegbeli hézagokat jobban kitöltik, és fordítva is, a versszövegek az illusztrációkban lévő réseket értelmezik.³¹ *A rátóti ürgepásztor*³² című vershez készült kép például a vers időben egymás utáni elemeit úgy jeleníti meg, hogy a képen egyidejű részletek érzékeltetik a szöveg dinamikáját, az elbeszélés eseményeit, bár a kép álomképei a szavakkal ellentmondásban is állnak, hiszen a vers nézőpontja többször is megváltozik, ezt azonban az illusztráció nem látja. Felhasználja viszont – a szöveghez képest több helyszínen – a szívárvány színeit, amelyek kapcsolatot teremtenek az álomképek között, a sűrítésben is szerepet játszanak, csakúgy, mint a mozgást kifejező kanyargó vonalak. A vers és az illusztráció jelrendszere tehát egy olyan értelmezést hoz létre, amelyben a kétféle jelrendszer kiegészíti, illetve ellenpontoszza egymást.³³

Báb- és mesejátékban elbeszélte valóság

Weöres Sándor nemcsak a költészetével kapcsolódott a gyerekeknek szóló ösztömművészethez, hanem bábjátékaival és mesejátékaival is, amelyek a színházművészet részét képezik. A mesék és a bábjátékok pedig olyan ősi hagyományokra vezethetők vissza, amelyek közönségét nem kizárólag a gyerekek alkották, hanem egy-egy közösség minden tagja, gyerekek és felnőttek egyaránt. A költő és drámaköltő az *Ilók és Mihók*

²⁹ *Egybegyűjtött levelek II.*/418.

³⁰ Tüskés Tibor: *Weöres és Martyn Ferenc*. In: Tüskés Tibor: *A határtalan énekese. Írások Weöres Sándorról*. Budapest, Masszi Kiadó, 2003, 69.

³¹ Sipe, Lawrence R.: *How Picture Books Work: A Semiotically Framed Theory of Text-Picture Relationships*. Children's Literature in Education, 1998. 29. 2.

³² *Zimzizim*, 40.

³³ Nikolajeva, Maria és Scott, Carole: *The Dynamics of Picturebook Communication*. Children's Literature in Education, 2000. 31. 4.

című darabjával (erről nem lehet tudni, hogy bábjátéknak vagy mesejátéknak szánta a szerző), a *Csalóka Péter* és a *Rapsóné* című bábjátékával, valamint a *Holdbeli csónakos* című mesejátékával, amelyekkel az alábbiakban részletesen foglalkozunk, szintén nem csak a gyerekeket szólítják meg.

Az említett darabok mellett több gyerekeknek szóló színdarabot is tervezett, amelyekben többek közt a *commedia dell'arte*, a magyar és világirodalmi folklór és műmese hagyományából építkezett volna. Ezek közt egy török népi irodalmi hős, Naszreddin Hodzsa, valamint Patkányfogó Fülöp és Zivatar Tódor, illetve Toldi Miklós és Háy János is a mesék hősei lettek volna, és a tervei szerint Zimzizim nemcsak egyik versének szereplőjeként és gyerekverskötetének címadójaként, hanem az egyik színdarabban hősnőként is felbukkant volna.³⁴ A sokféle kidolgozatlan világteremtő terv között egy gyerekkori mesevilág is szerepel, amely az eposzokban is gyakori alapcselekményt és képvilágot ötvözte a népi és a germán mítoszvilágot idéző nevekkel. A vers születéséről szóló doktori értekezésében erre az élményére is kitért:

„*Mihu Antal: gyerekkori magam-teremtette képzeletbeli birodalom királya. Először Kacsulária kacsá-ország kacsafejedelme volt; Bubuc, Tolvajos és Dög nevű kacsák társaságában harcban állt Semmirekellő és Bibelődő liba-királyokkal, Bullerámia liba-ország uraival. Később a két baromfi-birodalom emberi országgá változott, nevük Kaetschularia és Boulleramia lett és melléjük még vagy harminc ország társult, két szemben álló szövetségé tömörülve óriási harcokat vívtak, tűzzel-vassal, mesterséges árvizekkel, vulkáni- és mágnés-erőkkel és végül majdnem mindannyi hős ottoesett. A vezérek nevei is át-fenségesedtek: Michou, Boudex, Thylewas, Degoh, Shymu, Bybel; és a névsor megtoldódott néhány-száz névvel – sokra még ma is emlékszem, és homéri küzdelmeikre. Azóta is tucatjával épültek bennem Orplid- és Naconxypan-szerű mesevilágok, külön-külön és egymásba keveredve; még ma is épülnek; ha néha bennük csatangolok, mintha Mahabharáta rengetegében járnék.*”³⁵

A következő színházi darabok mesevilágai abból a szempontból is kötődnek Weöres Sándor gyerekverseihez, hogy a mesék cselekményébe olyan pontok is bele vannak szőve, amelyek a gyerekverskötetekben és a *Rongyszőnyeg III.* ciklusában is megjelentek, és amelyeknek egy részét az instrukciók szerint zenei kísérettel és énekelve kell előadni. Habár a zene mellett a bábok megformálása, a szereplők jelmezei, a díszletek, a verbális és a nem verbális kommunikáció is hozzájárulnak a színjátékok összehatásához, a továbbiakban nem a lehetséges előadás-, hanem a drámai szövegek viszonyát fogjuk megvizsgálni a mese-, a bábjáték- és a drámai hagyományokhoz.

Az *Ilók és Mihók*, valamint a *Csalóka Péter* dramatizált műmeseátirata olyan népmesék alapján készült, amelyeknek több változata is ismeretes, és Weöres Sándor olyan elemeket is beléjük épített, amelyek a változatokban nem fordultak elő. Mindkettő tréfás vagy realisztikus mese, hiszen nem szerepel bennük csodás elem, a karakterek pedig a mesékre és bábjátékokra jellemzően kevés és szélsőséges tulajdonsággal jellemzett komikus típusok.

Az *Ilók és Mihók*³⁶ egy Illyés Gyula által is lejegyzett bolondmese³⁷ átdolgozása, amelyben a félnótás Mihók béresnek áll az okos és csodaszép Ilók édesapjához, ám a bolondmese cselekményét követve minden feladatot rosszul hajt végre, a fizetségként kapott tárgyakkal sem tudja, mitévő legyen. A komikus helyzetek ötféle variációban megismét-

³⁴ Weöres Sándor: *Színjátékok*. Budapest, Argumentum Kiadó – Weöres Sándor örököse, 2005, 562–564.

³⁵ *A vers születése*, 31–32.

³⁶ A darabot Weöres Sándor nem adatta ki, a *Színjátékok* című 2005-ös kötet megjelenéséig kéziratban volt.

³⁷ Illyés Gyula: *Hetvenhét magyar népmese*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1974.

lódnek, és bár Mihók eközben semmivel sem válik bölcsebbé, a tréfás mese végén Ilók mégis megigéri, Mihók felesége lesz.

A párbeszédék játékosságát a verses formába öntött nyelvjátékok, a dalbetétek és a tréfás népi szóhasználat is biztosítja, és szerepel a darabban egy csúfolódó vers is (*Elmehetsz a világba híredért*), amely Weöres Sándor gyerekkvirkóteiben is megtalálható. A népies hangulatot egy Tersánszky Józsi Jenő által megteremtett mesehős, Misi Mókus oldja fel, ő ugyanis a darab mesemondója, aki nemcsak a bevezető és a befejező formulákat és verseket mondja el, hanem mindvégig jelen van, minden jelenetben az újabb szereplők Misi Mókus mögül lépnek elő (ezért valószínűbb, hogy a darabot Weöres Sándor bábszínpadra szánta). Ez a különleges mesemondó a furcsa szerepében egybekapcsolja a népmesét és a műmesét, a régi és a modern mesekincset, valamint szerepe alapján a színpad, a mese cselekménye és a nézők között közvetít, ez pedig rokonítja a *Holdbeli csónakos* Vitéz Lászlójához, aki elbeszélőként is jelen van a mesejátékban.³⁸

A mesék időtlen és sehol-sincs terében a *Csalóka Péter* két főszereplője – Ilókhöz és Mihókhöz hasonlóan – szintén ellentétben állnak egymással: a szegény, de csalafinta Péter és a falu gazdag, bár ostoba és kapzsi bírása olyan párt alkotnak, mint Lúdas Matyi és Döbrögi. A történet cselekménye is hasonlóképpen alakul: Péter öt alkalommal is félrevezeti a nagyhatalmú önkényurat, hiszékenységre és mérhetetlen hatalomvágyára alapozva bolondot csinál belőle. Egy olyan szatíra bontakozik ki, amelyben tanúi lehetünk egy normálisnak tekintett és egy abszurd társadalmi értékrend komikus harcának.³⁹ A mese elején ezért a bábjátékos a mesemondó szerepében megegyezik a nézőkkel abban, hogy Csalóka Péter fogja képviselni az igazságtalanságot, az abszurditást és a gyarlóságokat leleplező és nevetségessé tevő csaló, az egyszerű, szellemes és józan gondolkodású eiron szerepét, a közönséget így az ő oldalára állítja, szemben a gazember aladzón-alakkal.⁴⁰ A mese elején kötött szimbolikus egyezséghez, amely az eiron értékrendjét támogatja, hozzájárul egy másik szereplő, a csúfolódó kamasz is, akit a szerző szőtt a népmesébe, hogy a bíró mind az öt megszegyenülésekor megjelenjen, és gúnyos formulák ismétlésével hangsúlyozza és felerősítse a bíró minden egyes felsülését. Amikor tehát a bíró elindítja a bonyodalmat azzal, hogy a köztudomásúan tréfás és csalóka szegény embert felszólítja, próbálja meg becsapni, már előre sejthető a kihívás következménye.

A két főszereplő közötti ellentét az első kép színhelyén is érvényesül, ahol Péter szegényes parasztudvara és kunyhója a bíró gazdag kertjével és cifra házával áll szemben. A három képből álló bábjáték első és utolsó képének ugyanaz a helyszíne – a középső a kocsmá –, azonban a többnyire két-két szereplőre épülő jelenetek helyett a befejezésben egy tágabb közösség, a falu szinte minden lakója jelen van, akik elpáholják és kihajítják az újabb önkényes törvényt hozó bírót, majd helyére megválasztják Pétert. Amikor egy történetben az eiron társadalma fellázad az aladzóné ellen, és le is győzi azt, akkor az úr-szolga viszonyok megfordulnak, és az ünnepi hangulatban kialakul egy harmonikus rend. A bábjáték vágyteljesítő szerepe részben abban áll, hogy a gyerekek is részesei az úr-szolga (pl. a felnőtt és a gyerek) hierarchikus viszonyának, amelyet a történetben újra átélnek, a történet fordulata, valamint játékos nyelvi humora azonban feloldja ezeket a feszültségeket.

³⁸ Weöres Sándor a *Tyunkankuru* című darabjában Lear király konferansziéként hasonló szerepet tölt be.

³⁹ Frye, Northrop. *Anatomy of Criticism. Four Essays*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1973, 224.

⁴⁰ I. m. 172–3.

Ebben a bábjátékban szintén megtalálhatók az egyéb gyűjteményes kötetekből is ismertebb gyerekkersek, mint például az *Orbán*, a *Megy az úton a katona*, vagy a *Ha a világ rigó lenne* című versek. Az előbbi kettőnek atmoszférateremtő és feszültségkeltő szerepe van, az utóbbi pedig a csúfolódó kamasz részlegesen visszatérő mondataival („*Fütyül a rigó. Sárban a bíró.*”⁴¹) és a befejezéssel teremti meg a szövegösszefüggést. A mágikus varázsszövegek paródiája is előfordul a versek közt („*Főjj, főjj, te gulyás, / így készül a paprikás.*” és „*Forrj, forrj, készen légy, / essen beléd három légy*”⁴²), a hangzavar érzékeltetésére készült halandzsamondatok („*Azt a hétbankós billankós bumbunkós hét darara csororo mururu...*”⁴³), valamint látszólag nonszensz sorok is („*Esküszöm a tulajdon édesapám ükapjának az egészségére, meg az asszonyom feleségének az életére, hogy igaz.*”⁴⁴). A próza és az eltérő verselésű, sor- és szótagszámú, részben éneklésre szánt versek úgy váltják egymást, hogy megteremtik a szöveg változatos, játékos, eleven lüktetését.

Weöres Sándor Csalóka Péter mellett egy másik igazságtévő népi hősről, Naszreddin Hodzsáról is színjátékot készült írni⁴⁵, és szintén folklórmintára, egy székely népmese⁴⁶ illetve monda alapján írta meg a *Rapsóné* című bábjátékot, amelyben ismét kétféle értékrend áll szemben egymással: Rapsóné, a szép, dúsgazdag özvegyasszony, valamint a – részben – neki alávetett, névtelen szolgálói és jobbágyai világa, azonban a realiztikus történetben a természetfeletti, démoni lények meghatározó szerepet töltenek be, a bábjáték tehát varázsmese.

Az eredeti mondabeli Rapsóné egy feltehetőleg valóban létezett, még ma is álló erdélyi várban élő özvegyasszony volt, aki a monda változatai szerint pompás várát ördögökkel és tántosokkal építtette fel, és ezért is szövetkezett az ördögök fejedelmével, hogy rangjához és gazdagságához méltó utat készíttessen vele Tordáig, illetve a monda más változata szerint Kolozsvárig, ahová minden héten szentmisére járt. Az út megépült, ám Rapsóné nem fizette ki az egyezés során megígért két hegy aranyat és egy völgy ezüstöt, ezért az ördögök fejedelme tönkretette az utat.⁴⁷

A zenés bábjátékváltozat több ponton is eltér a mondavariációk cselekményláncolatától. A *Csalóka Péter*hez hasonlóan három képre osztott történet nem a valódi földrajzi helyszínhez kapcsolódik, hanem mesebeli-szimbolikus helyekhez, ugyanis az első és a harmadik kép a hegyekben és az erdők közötti vár előtt, hangsúlyosan a természetben, a középső pedig egy főhercegi bálteremben játszódik, amelynek társadalmi-szimbolikus szerepe is van. Az események alakulását az archetipikus időmeghatározás szintén előre vetíti, hiszen az első és az utolsó kép télen, míg a közbülső tavasszal játszódik, ezek az évszakok pedig a karneváli ünnepben való újjászületés, valamint a halál jelképes tartalmához is kötődnek. Amint azt látni fogjuk, a cselekmény részben a varázsmese szatirikus változataként halad előre, ezzel egyidejűleg azonban egy másik történetszál is fut, amely szintén eltér a monda eseménysorától: ez pedig egy morális mércét tartalmazó realista történet, amely a jómódban élő képmutató és könyörtelen arisztokrácia, valamint az őket kiszolgáló rongyosok közti igazságtalan különbségteltet bíráló szatíra.

⁴¹ *Színjátékok*, 161.

⁴² I. m. 167.

⁴³ I. m. 171.

⁴⁴ I. m. 161.

⁴⁵ A *csendháborító* címmel írt volna daljátékot, azonban csak a szinopszisa és egy részlete készült el. I. m. 539–546.

⁴⁶ Ennek egyik változatát Benedek Elek is lejegyezte. L. Benedek Elek: *Székelyföldi mondák és mesék*. Budapest, Magyar Könyvklub, 1994, 25–28.

⁴⁷ Gub Jenő: *Rapsóné várának és útjának legendája*. (Maros megyei) Népművelési és Kulturális Hivatal, 2000. január 15.

A bábjáték a varázsmesékre jellemző, meghatározott sorrendű cselekvéssorok közül a kezdő szituációval indul: a főhős pótolni igyekszik a hiányt⁴⁸, amelyet özvegyiségének köszönhet, ezért a főherceg udvari báljába készül, hogy férjet keressen. Weöres Sándor darabjában tehát Rapsóné motivációja is eltér a mondabeli Rapsóné céljától, hiszen nem templomba, hanem táncterembe indul. A viharos hóesésben útra készülő Rapsónét azonban a kocsisa igyekszik meggyőzni az út veszélyeiről (a varázsmesékben ez a *tilalom* funkciója), ő azonban abban a hitben, hogy fölötte a természet sem lehet úrrá, mégis útnak indul (ez a *tilalom megszegése*). A megszemélyesített vihar Rapsóné elpusztításáról énekel, az asszony tehát a tilalomszegés következtében halálos veszedelembé kerül, ez a helyzet pedig a kocsis egyik megjegyzése alapján is („*Most aztán egy-sorsra jut paripa, szán, gazdag, szegény!*”⁴⁹) a dans macabre, vagyis haláltánc hagyományra utal, amelyben a halál társadalmi szereptől függetlenül mindenkit megtáncoltat. Erről a helyzetről az *ellenfél* is értesül, akik pedig természetfölötti lények, az ezer ördög csoportját alkotják, és akiket a főszereplő kétségbeesett kiáltása hív a mese cselekményébe. Az ördögök egyszerre töltik be az ellenfél és a csodálatos segítőtárs szerepét, mivel bár felajánlják, hogy megmentik a főhőst, cserébe ezüstöt és aranyat kérnek tőle, ily módon hatalmába kerítik az asszonyt és vagyonát, ugyanis Rapsóné enged a rábeszélésnek (*cselvetés és kézre játszás*). Az ördögök valóban megmentik az asszonyt és kocsisát (*adományozás*), így az első kép azzal zárul, hogy a téli tájból egy tavaszi tájképbe halad a szán (*térbeli mozgás*).

A varázsmesék funkciói közül a második kép mindössze egyet tartalmaz: Rapsónét eljegyzi egy spanyol grand (*a főhős megbélyegzése*), így a kezdeti hiány megszűnik, a varázsmese cselekménysora lezárul. Ebben a képben azonban a varázsmesénél fontosabb a történet másik szála, a satíra és a humor, ami a másik két képben nem fordul elő. Bár a színhely a főherceg palotájának bálterme, a háttérben lévő jobb oldali ajtón át az előkelő táncosok, a bal oldali ablakon keresztül pedig a befelé bámuló rongyosok is láthatók, és a látvány kontrasztját megismétli a szín elején a két egymást követő kardal, a vendégek gögös és modoros, valamint a rongyosok panaszos karéneke. Amint a *Csalóka Péterben*, úgy ebben a bábjátékban is egyértelművé válik, hogy a dialógusok és az azokban megnyilvánuló beszédettek nem semleges és pártatlanul jellemzik a karakterek csoportjait: az aladzón vendégeket, vagyis a társadalmat hatalmukban tartó jellemzőségeket kárhoztatják, és szálnalmat keltenek a társadalmi szerep nélküli, nincstelen rongyosok eiron csoportja iránt. A gúny részben stílusformákban (finomkodó és selypítő beszédmód), részben a lovagi szerelem és a szentimentalizmus paródiájában (Rapsóné szó szerint elájul udvarlója lovagiasságától) ölt testet, valamint azokban az álcákban is, amelyek a jelmezbáznak is szimbolikus jelentést adnak. Rapsóné aranyfonatokat és ezüstfonatot tartalmazó parókáját nemcsak báli, hanem hétköznapi jelmezként is viseli, és egyszerre fedi fel és el viselője valódi lényét, mint a spanyol grandnak öltözött, valójában is spanyol, főúri udvarló neve („*Nevem: márki kaballéró Gonzágó Kukorikoráró Qiusquasqua don Juan de Lopez et Rabolez et Zsarolez Influenza Angolkórosz Della Nulla.*”)⁵⁰

A sikeres keresés után a harmadik képben a varázsmese főhőse hazafelé tart téli otthonába (*visszatérés*), útközben azonban az ördögökkel cimboráló Rapsóné megszegi a nekik tett ígéretét, ugyanis a két hegy arany és egy völgy ezüst helyett a parókáját dobja oda a rajta lévő két arany- és egy ezüsttincsel, ezért nemcsak a szolgálíhoz, hanem az ördöghöz is úgy viszonyul, mint a moralitások allegorikus Vétek szereplője, amelyhez az álöltözet is

⁴⁸ Propp, Vlagyimir Jakovlevics: *A mese morfológiája*. Budapest, Osiris Könyvkiadó, 1995, 34–66.

⁴⁹ *Színjátékok*, 524.

⁵⁰ I. m. 530.

hozzátartozott.⁵¹ Az özvegyasszony ígéretszegése az eredeti mondában nem az álviseletet is jelentő parókához kötődik, hanem erotikus tartalma van, mivel ott a melleire tett egy-egy arany, és a köztük helyezett egy ezüst jelenti a fizetséget. Ebben az eredeti történetben a megállapodás szerint épült, templomhoz vezető utat rombolja le az ördögök fejedelme, a bábjátékban azonban mivel a főhős az adományozó ellenféllel, az ördögökkel kötött egyezséget, a szerződésszegésért az életével kell fizetnie, az ördögökkel együtt a föld mélyére süllyed (*büntetés*). Weöres Sándor bábjátéka nem a büntetéssel ér véget, mint a mondabeli történet, hanem azzal a fordulattal, amelyet az ördögök általi igazságtételként is lehet értelmezni: a jobbágyok birtokába kerül Rapsóné vára, minden földje és erdője, így a *Csalóka Péter* befejezéséhez hasonlóan ebben a történetben is megfordul az úr-szolga viszony, az aladzon szereplő által képviselt társadalom bűneit is magával viszi, eltűnése rituális halál, mivel a társadalmi viszonyok átrendeződnek az eironoknak kedvezve.

A felnőtteknek is szóló bábjátékban Rapsóné a kegyetlen úrhatnáság mellett azt az örömet képviseli, amelyről a gyerekeknek is meg kell tanulniuk, hogy vágyaikat nem eléghetik ki mások rovására, vele szemben pedig Rapsóné kocsisa szimbolizálja a valószínűsítet, amely figyelmeztet az örömev korlátjaira, de a kocsi helyettesíthető a felettes ént, az ördög az ösztön-ént, és Rapsóné az ént is, aki azért bűnhődik, mert nem engedte, hogy a felettes énje megzabolázza. A mese a csodák világába tett utazás végén megnyugtató módon visszavezeti a valóságba a gyerekeket, mivel bebizonyosodott a felettes én igazsága, és emellett a mese a büszkeség elleni lázadásként felmagasztalja a történetben résztvevő ábrázolt alázatosakat is.

Feltehetőleg a hagyatékban megtalált *Rapsóné*, az *Ilók és Mihók*⁵², valamint a *Csalóka Péter* (1943) című bábjáték előtt készült el a *Holdbeli csónakos* (1941) című mesejáték, amelyet Weöres Sándor eredetileg bábjátékosok felkérésére kezdett el írni⁵³, azonban a bábjátékszereplők (Vitéz László és Paprika Jancsi) egy mesejáték szereplőivel kerültek közös történetbe. A költő hagyatékában megtalálhatóak olyan mese- vagy bábjátéktervről szóló kéziratrövidékek (*Páncimánci – a lány, aki minden bajra meglelte az orvosságot* címmel), amelyek arra utalnak, hogy a *Holdbeli csónakos* néhány szereplője (Bolond Istók és Vitéz László) Toldi Miklóssal és Háy Jánossal közös teremtett világban is részt vettek volna.⁵⁴

A *Holdbeli csónakos* egyik szereplője, Paprika Jancsi, a magyar népi bábhős 1840 után jelent meg a magyar bábjátékokban az olasz Pulcinella, az angol John Punch, a holland Pickelhering, a francia Guignol, valamint a német Hanswurst és Kasperl bábfigurái mintájára, és osztozott velük abban, hogy a szegények és az elnyomottak jószívű barátjaként a tekintélyt nem tisztelő, ravasz, durva és szentelen fickó könyörtelenül elpáhol mindenkire, aki visszaélt hatalmával.⁵⁵ Weöres Sándor mesejátékában Paprika Jancsi eltér a bábjáték hagyományból ismert szerepétől, és egy jóindulatú, de balgatag karaktert, bomolokhoit, vagys bohócot formáz meg, aki bár a főszereplőket segíti, gyakran

⁵¹ Frye 173-4.

⁵² Valószínűleg mindkét darab az ötvenes években keletkezett (*Színházak*, 562.), és Komáromy Sándor közlése szerint a Rapsóné a Művelt Nép kiadásában 1952-ben már megjelent. Komáromy Sándor: *Költők és művek a XX. század magyar gyermekliteratúrájából*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1998, 15.

⁵³ Bata Imre: *Weöres Sándor közelében*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1979, 233. és Weöres Sándor *A holdbeli csónakos születéséről*. Dunántúli Napló, 1979. március 9.

⁵⁴ *Színházak*, 563.

⁵⁵ Székely György: *Bábuk, árnyak. A bábművészet története*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1972, 157–159. és *A magyar bábjátékszáz ősfigurái – Vitéz László és Paprika Jancsi – részletek*. In: Weöres Sándor: *Holdbeli csónakos*. Budapest, Nemzeti Színház–Palatinus, 2003, 118–120.

bajba kerül, és akaratlanul is bajba juttatja a főhősöket. Az abszurd vagy természetfeletti jelenségek ellensúlyozásaként ő egy evilági, realiztikus karaktert formáz meg. A darab másik komikus szereplője, Vitéz László, a magyar huszáruniformist és bohócsapkát viselő bábfigura a 19. század végén került a vásári bábjátékba, amelyben rettenthetetlen verekedőként állandó harcban állt a halállal és az ördöggel.⁵⁶ A *Holdbeli csónakos*ban Vitéz László szerepköre is átalakul: nem harcos katonaként, hanem részben az ókori görög vígjátékok miles gloriosus-aként, vagyis dicsekvő katonájaként⁵⁷ jelenik meg. Hóstitteit úgy meséli el, hogy közben narrátorként bevezeti, átköti és lezárja a mesejáték eseményeit, valamint a közönség egy-egy tagját megszólítva közvetlen kapcsolatot teremt velük. A bevezetésben az abszurd humorral élve, fejét kalapjával együtt megemelve előrevetíti, hogy ez a mesejáték gúnyt fog űzni a halálból, de nem lesz tekintettel az időbeli és térbeli korlátokra sem, hiszen Vitéz László életkora több száz és több ezer évben mérhető, megfordult az emberi történelem ókori és középkori helyszínein, de otthonosan jár-kel a mesebeli és történelmi terek és idők között is. Pávaszem megmentése érdekében pedig nemcsak időt és teret vált, hanem társadalmi nemet is.

A két megelevenedő bábjátékfigura a komédiák átformált alakjai, akik mellett egy harmadik segítőtje is van a főszereplőknek, ő azonban nem bábszínházi hős, hanem a népi hitvilág varázsserejű garabonciás diákja, Bolond Istók.⁵⁸ Bár a 18. századi anekdotákból fennmaradt karakter a felületes és ostoba ember jelképévé vált⁵⁹, a Petőfi és Arany által megteremtett Bolond Istók elveszítette ezt a jelentését, a *Holdbeli csónakos*ban pedig szintén megújult szerepben, természetfeletti erejű varázslóként bukkan fel, akit egy öreg táltos áldása ruházott fel hatalmával. A magyar népi hiedelemvilág táltosa a kereszténység előtti pogány magyar hit és a sámánizmus emlékeként maradt fenn, ezért Bolond Istók mint a természeti szellemekkel kapcsolatban álló lény nem a komédia, hanem a románc szereplője, aki a komédia bohócának vagy ceremóniamesterének felel meg, ám ő szerepe szerint elsősorban nem a protagonisták és az antagonisták, hanem a természet erkölcsileg semleges, közbülső világához tartozik.⁶⁰

Ez a három szereplő a főhősöket segítő társak szerepét tölti be, de ellentétben – a mottóban is megidézett – Csongor és Tünde társaival, Balgával és Ilmával (vagy a *Varázsfuvolában* Tamino és Pamina társaival, Papagenóval és Papagenával), Medvefia és Pávaszem társai nem az égi és eszményített szerelmet képviselő főszereplők földi és realiztikusabb másai, hanem részben a komédia, részben a románc olyan karaktereinek a jellemvonásait egyesítik, akik a románc dialektikus struktúráját, vagyis a főszereplők és ellenfelek szembenállását segítőként egészítik ki. Hasonlítanak a *Szentivánéji álom* férfiakból álló komikus csoportjára, a mesteremberek társulatára is.

Mielőtt rátérnénk arra, hogy ez a dialektikus struktúra hogyan alakul a darabban, tekintsük át, hogy milyen szerkezeti és tematikus jellegzetességek figyelhetők meg a darabban, amelyek alapján a *Holdbeli csónakos* az ind drámával rokonítható, ugyanis részben az „ind dráma” inspirálta Weöres Sándort a színjáték megírására.⁶¹ A szanszkrit dráma jellegzetessége, hogy a prózai párbeszédet sokféle metrumban megírt versbetétek váltják, és ez az európai drámában szokatlan szerkesztés jellemzi a *Holdbeli csónakos* is.

⁵⁶ Uo. és a *Holdbeli csónakos* 1989. november 3-án tartott, miskolci előadásának műsorfüzete, Mészáros Emőke bábtörténész tanulmánya.

⁵⁷ Frye i. m. 163–165.

⁵⁸ L. 56. lábjegyzet.

⁵⁹ *Magyar Néprajzi Lexikon*, Bolond Istók címszó.

⁶⁰ Frye i. m. 196.

⁶¹ Várkonyi Nándor: *Pergő évek*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1976, 384.

Amint Vitéz László – aki a szanszkrit drámában megfeleltethető a tréfamester (vidūsaka) karakterének – más szereplők helyett vállalja a büntetést és a halált, mivel nem hal meg sosem, úgy a halált, a gyilkosságot és az erőszakot a szanszkrit színhátékokban sem engedik megjeleníteni a színpadon: a félelem, a fájdalom és a részvét mindig szerencsésen és megnyugtatóan alakul át a történet végére, mint Weöres Sándor mesejátékában is, és mint a gyerekirodalmi alkotások jelentős részében. Az indiai drámák tárgya leggyakrabban a szerelem, amelyet a kalandos keresés során az idő és a tér egységét figyelmen kívül hagyó drámai világban találják meg a főszereplők. Olyan romantikus és mesés képvilágban jelennek meg a szereplők, amelyben a természetnek sokkal nagyobb a jelentősége, mint a görög darabokban, ugyanakkor a földi és égi helyszínek is váltják egymást a természetben belül, így ez a két szféra nem válik el egymástól. Ezek a színdarabok pedig Shakespeare vígjátékaival is hasonlóságot mutatnak⁶², ezért is lehetséges, hogy van, aki Shakespeare hatását véli felfedezni a *Holdbeli csónakosban*.⁶³

A szanszkrit drámák hasonlítanak a varázsmesékre, amelyek a románc műfajába tartoznak, és amelyek a vágyteljesítő álmokhoz minden irodalmi forma közül a legközelebb állnak. A románc a sikeres keresés története, amely a hősnek és ellenfelének a konfliktusa során bontakozik ki, és minél szorosabb a románc és a mítosz kapcsolata, annál jobban felerősödnek a hős istenekhez hasonló, és az ellenfél démoni vonásai.⁶⁴ Ez a mitológiai oppozíció (a saját és az idegen, a hős és ellenlábasa közötti ellentét) mind a mítoszokra, mind a mítoszokból eredeztetett mesékre jellemző. Ebben a darabban a hősnő, Pávaszem eiron szereplő, csakúgy, mint három segítőtje, valamint Medvefia, és velük szemben áll a négy akadályozó aladzón szereplő, Pávaszem négy kérője és az őket segítő karakterek.

A mesére és a mítosza egyaránt érvényes, hogy bennük a természeti jelenségek, valamint a növény- és állatvilág is a segítő és akadályozó szereplővé válik, csakúgy, mint a *Holdbeli csónakosban*, tehát a gyermeki és a prehisztorikus szemléletmódra jellemző animizmus a darabban is jelen van. Ezekből következik, hogy a mesejáték konfliktusokkal teli kalandja a létezés nagy láncolatának elemei, vagyis az ásványok, a növények, az állatok, az emberek és az istenek képvilágába egyaránt betekintést nyújt, ami egy világmodell meglétére utal a darabban.

A románc, a komédia és a szatíra elemeit is felhasználó mesében kirajzolódik egy mitikus világmodell, amely abból indul ki, hogy a makrokozmosz és a mikrokozmosz, vagyis a természet és a benne lévő ember vagy azonos, vagy szorosan összefügg egymással: minden a kozmoszhoz tartozik, belőle származtatható, oksági viszony van köztük. A mitikus rítusok pedig a kaosszá változott kozmosz újbóli kozmoszá formálásában vesznek részt. Az ilyen világmodellekben a tér és az idő a történelmi, profán tértől és időtől eltérő mitikus, szent szférát alkot, és etikai etalonok léteznek benne.⁶⁵

Weöres Sándor darabjában a magyar ősvallás és mitikus őstörténet egy többféle valásból, mitológiából és kultúrából kialakított mitikus világképe van ágyazva, és ebben a szférában a két főhős és a velük azonosuló olvasó vagy néző egy átmeneti rítusban vesz részt, amely a kamaszok felnőtté válásának lépcsőfokait ábrázolja szimbolikusan. A beavató rítusokban a kamaszok átmenetileg kiszakadnak a társadalmi struktúrából,

⁶² MacDonell, Arthur A.: *A History of Sanskrit Literature*. Delhi, Motilal Banarsidass, 1971, 292–311. és Vekerdí József: *Kálidásza*. In: *Kálidásza válogatott művei*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1961, xvii–xx.

⁶³ Tüskés Tibor: *Weöres Sándor színháza (A holdbeli csónakos)*. Kortárs, 2003/8.

⁶⁴ Frye: i. m. 186–188.

⁶⁵ Tokarev: i. m. 1/35, 272–3. Meletyinszkij, Jeleazar: *A mítosz poétikája*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1985. 216–217.

különbéle próbatételeket állnak ki a démoni erővel való érintkezések során, és ezt a rituális megtisztulás, majd a társadalomba való visszatérés követi.⁶⁶ A beavatási rítus határátlépése egy olyan teret és időt határol körbe, amelyben a jelenségek többértelműek és összefüggéstelennek tűnnek, és ezt démoni, szörnyszerű lények jelzik, amelyek az ellentétes kontextusok között közvetítenek. Ebben a szférában a beavatandó személy már nem az, aki volt, de még nem az, akivé válni fog.⁶⁷

Pávaszem, a magyar királylány a világ négy égtájáról érkező kérők elől menekülve lép be az avatási szertartás kalandjaiba. A négy égtáj, amelyet a kínai császár, a krétai király, a sumér főpap és a szerecsen fejedelem képvisel, a világot szimbolizálja, amelynek a magyar fejedelemség áll a középpontjában. Pávaszem és segítői bejárják a négy égtajat, de a darab képzeletbeli tere nemcsak a földön lévő helyszínekből áll, hiszen a mítikus jelentésű égbolt, és szimbolikusan az alvilág is megjelenítődik. Az ég, a föld és az alvilág helyszínei egy makrokozmoszt rajzolnak ki, amely minden kép és jelenet mikrokozmoszának keretét és hátteret ad, bár a színdarabban a szimbólumok a profán és a szakrális szférában egyaránt jelentést nyernek.

Pávaszem nevét többnyire a magyar folklórhagyománnyal hozzák összefüggésbe, amelyben a páva a szerelem madara, holott az Indiában őshonos páva és a pávaszem a halhatatlan lélek szimbóluma is.⁶⁸ Pávaszem kalandos útja ezért spirituális lélekutazás is, kalandjainak első állomása pedig az Ezüst-erdő, amely szintén a lelket, valamint a beavatás helyszínét jelképezi. Az erdő a sötétséggel és az éjszakával fonódik egybe, a darab legnagyobb részében, a megvilágosodás és az újjászületés előtti állapot hangsúlyozásaként.⁶⁹ Éjjel jelenik meg Pávaszemnek a holdbeli csónakos is, aki a földtől elrugaszkodott és teljesíthetetlen vágyálmokat helyettesíti, amelyek önpusztítóvá is válhatnak, ezért a vágyakat megtestesítő csónakos éppúgy a főhős antagonistájává válik, mint Pávaszem kéri.

Az utazás során az erdő utáni következő helyszín a barlang, ahová Pávaszem Bolond Istókkal, a táltossal érkezik, aki a sámánhit szerint az univerzum három szférája, az alvilág, a föld és az ég közötti átjárhatóságot biztosítja.⁷⁰ Az alvilágba való leszállás gyakran egy barlangban kezdődik, és a kozmosznak vélt boltozata miatt szintén a beavatás helyszínékként tartják számon.⁷¹ Ezzel egyidejűleg Pávaszem másik két segítője egy börtönben van, amely az alvilág profán megfelelője.

Ennek az éjszakai útnak a következő állomása a kelta kőhasábokból álló, kör alakú éjszakai áldozóhely, az őskori cromlech, ahol a kelta királynő úgy áldozza fel vendégét, Pávaszemet, hogy eladja a szerecsen fejedelemnek. Amennyiben az alvilági vándorutat beavatási rítusként értelmezzük, az éjszakai áldozóhely egy újabb fizikai és lelki akadályt jelenthet, ahol Temora, a kelta királynő anyafiguraként tovább távolítja Pávaszemet az apjától.

A beavatás két következő helyszíne a görög mitológiába vezet, előbb a spártai király, Menelaosz otthonába, ahol felesége, Helena és Menelaosz vetélytársa, Paris is jelen van.

⁶⁶ Meletyinszkij: i. m. 291.

⁶⁷ Victor Turner *Theaterspiel im Alltagsleben und Alltagsleben im Theater* című írásából idéz Kiss Gabriella. In: Fischer-Lichte, Erika: *A dráma története*. Pécs, Jelenkor Kiadó, 2001, 7.

⁶⁸ Kálidāsa: *The Loom of Time. A Selection of His Plays and Poems*. London, Penguin Books, 1990, 296., valamint Pál József és Újvári Edit, szerk.: *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Budapest, Balassi Kiadó, 2001, 389–390.

⁶⁹ Pál-Újvári, szerk.: i. m. 122, 127.

⁷⁰ I. m. 412.

⁷¹ Santarcangeli, Paolo: *„Pokolra kell annak menni...” Költők pokoljárása*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1980, 65.

Ebben a képben a hősnő újabb megmérettetésben vesz részt: Helena és Pávaszem Paris előtt vetélkedik, ám a versengés nem szépségükről, hanem az általuk elénekelt dalok szépségéről szól, és a tét sem a trójai háború kitörése. Az énekek pastiche-ként állnak egymás mellett, ugyanis Helena szapphói versszakokban írt, játékos, erotikus dalt, Pávaszem pedig balladai hangvételi, ismétlésekkel teli magyar népdalt énekel, és ezek mind hangulatukban, mind versformájukban ellentétesek, így a stílusjátékban kiegészítik egymást.

A következő képben a krétai Minotaurus labirintusa a színhely, és bár egy komikus jelenetben helyettesíti Pávaszemet a női ruhát viselő Vitéz László újabb elrablója, Idomeneus epekedő közeledésekor, a háttérrel adó labirintus az alvilág, a sötétség és a halott lélek által megtett út, vagyis a beavatási szertartás helyszíne. Az ott raboskodó Vitéz László úgy lesz úrrá az egyébként félelmet keltő helyszínen, hogy a zűrzavar, a pusztulás és a sötétség erőit szimbolizáló labirintusbeli egereket⁷² megtáncoltatja, a játékos táncsal ünneplelve az elmúlás fölött győzedelmeskedő életet, ez pedig előképe a következő jelenetnek, amikor a Pávaszemet alakító Vitéz László gúnyt űz a nagyhatalmú kérő udvarlásából.

A történet legnagyobb részét Pávaszem üldöztetése és sorozatos elrablása alkotja, azonban ezzel párhuzamosan a hősnő titkos vágyai is megjelenítődnek, és valójában ez a cselekményszál – vagyis Pávaszem szerelme a holdbeli csónakos iránt – alkotja a beavatási rítus magját. Bár Pávaszemnek, azaz szimbolikusan az emberi léleknek egyedül kell végigjárnia az utat a lélek labirintusában, az éj birodalmában, vannak, akik lélekvezetőként megmutatják a felismeréshez vezető utat. Ebben a felismerésben a holdbeli csónakos azoknak a vágyaknak a szimbóluma, amelyek az örömelvet követő ösztön-énből fakadnak, és amelyek életveszélybe is sodorhatják a tévelygő lelket, akit a lélekvezető Medvefia és a tálto Bolond Istók pedig a valóságelvet követő énhöz vezérlik. A Fordulópont című képben a többi szereplő előtt titkos vágy a lélekvezetők tudomására jut, ezért a mesejáték második része arról az útról szól, amelyen az ösztön-énjét felismerő énhöz vezetik a lelket.

Ezért nem véletlen, hogy Pávaszem utolsó kérője és elrablója Dumuzi, aki a mesejátékbeli szerepe alapján sumér főpap, a sumér mitológiában azonban meghaló és feltámadó istenség (a neve azt jelenti, hogy 'életserkentő'), és az állatok termékenységének a megtestesítője.⁷³ Pávaszemhez Dumuzi egy kígyón ülve jut el, amely férfiúi termékenységét hangsúlyozza. A következő helyszínek egymást váltják: az ember alakú élőfa melletti helyszínre Medvefia és a három segítő, a majmok országának trópusi dzsungelébe Pávaszem kerül. A fa a mitikus világképben a kozmikus fát, vagyis a világtengelyt jelöli, és a sámánizmusban is az ég és a föld közötti kapcsolattartás eszközeként, az égi szellemvilág bejárataként szerepel. Bolond Istók, a tálto pedig az ember alakú élőfa melletti mitikus helyszínen rituális tánca és révülése során Pávaszemet varázslattal a majmok országába menekíti egy kőszekéren repítve. A szekér a földtől elemelkedő Pávaszem útját jelzi az alvilági út után az ég felé, mivel a mitológiában a szekér az istenek járművét és az üdvözüléshez vezető utat is jelenti. A hindu vallásban a majomisten – Dumuzihoz hasonlóan – termékenységyszimbólum, a pszichoanalízisben pedig a majom a tudattalan vágyak és az érzékiség helyettesítője.⁷⁴

Ezen a szimbolikus helyen ér véget Pávaszem lélekútja, ugyanis a napfogyatkozáskor, amikor a hold eltakarja a napot, Pávaszem vágya teljesülhetne, és a varázslat szerint egy máglyán elégve eljuthatna az égbe, a holdbeli csónakoshoz. A máglyán azonban a szellemi és morális felemelkedést⁷⁵ szimbolizáló fehér sólyom ég el, és ez a tisztítóútz az

⁷² Pál-Újvári, szerk.: i. m. 308, 117.

⁷³ I. m. 114.

⁷⁴ I. m. 329–330.

⁷⁵ I. m. 425.

alvilági út végét, a lelki újjászületést és megtisztulást, a sötétség napfénné alakulását jelképezi. A sólyom lehetővé tette, hogy Medvefia láthassa Pávaszem minden titkát, így a sólyom máglyahalála a kamasz fiú számára is a valóságelv által irányított én győzelmét jelenti az ösztön-én vágyai felett, amit Medvefia így fogalmaz meg: „szinte mindent-látóvá emelkedtem [a sólyomi] által, mint egy isten; és most már csak közönséges ember vagyok”, Pávaszem pedig így szól: „Leendő istenasszonynak képzeltem magamat, és most mi vagyok? Földön topiczkoló fehérnép.”⁷⁶

Az átmeneti rítusban történt megtisztulás után az egymásra talált fiatalok visszatérhetnek az átmenetileg elhagyott családi világba, amelyet a két apafigura, Jégapó és Nagymedve képvisel. A bábjátékot és a színjátszást rendhagyó módon ötvöző darab végén pedig a nézők szeme láttára visszakerülnek a bábfigurák a játék előtti helyükre, és ez jelzi a gyerekek számára, hogy egy szimbolikus, mesebeli világban volt részük, amelyben a kalandok a bábok és a mesehősök életét forgatták fel, és azt is csak a játék kedvéért, így leplezi el előlük a zárójelenet, hogy a mese valójában róluk szólt.

A költészetet és a mese-elbeszélést, az egymástól távoli kultúrákat, vallásokat és mitológiákat ötvöző darab is az emberi természet, a lélek és a létezés törvényeit díszíti fel, és olyan egységes világképbe ágyazza, amelyben a gyerekversekből is ismerős abszurd humor és szürrealitás jól megfér. Az ifjú befogadóknak a mesejáték során páratlan esztétikai és egzisztenciális élményben lehet részük, csakúgy, mint azoknak a felnőtteknek, akikről Weöres Sándor a *Holdbeli csónakos* után keletkezett *Bolond Istók* című elbeszélő költeménye kapcsán így nyilatkozott:

„Minden emberben él egy Bolond Istók, önmaga jobbik, esztétikai énje. Van, akiben mélyen eltemetve, s van, akiben szinte tapinthatóan. Ők azok, akik megőrizték azonosságukat saját gyermeki énjükkel.”⁷⁷

Ennek az esztétikai énnak a formálásában részt vesznek a versek olvasásakor és mondása során a ritmikusan pergő és megelevenedő képek és ősképek, amelyek felidéznek a makrokozmoszt, és benne a mikrokozmoszt, a fantázia vagy a hétköznapiok kedvenc vagy különös tárgyait és eseményeit játékosan, álomszerűen vagy abszurdan elrendezve. Valamint részt vesznek benne azok a párbeszédekben elbeszélte történetek is, amelyek a fejük tetejére állítják a nap mint nap átélt emberi kapcsolatok hierarchiáját, hogy a népmesék, ősi kultúrák és mítoszok szimbólumvilágában az allegóriák segítségével újra és újra helyreállítsák a rendet.

⁷⁶ *Színjátékok*, 114.

⁷⁷ „Csak a vers ne hagyjon engem abba!” *Beszélgetés Weöres Sándorral*. (Ézsaiás Erzsébet riportja) *Élet és Irodalom*, 1984. október 27., 11.

Pécsi Györgyi

„Félelem nélkül élni”

Világképteremtés Kányádi Sándor gyermekverseiben és meséiben

Amikor Kányádi Sándor 1960-ban, fiatal költőként úgy döntött, hogy a marosvásárhelyi Hajdú Győző főszerkesztésével jegyzett, akkor alapított *Igaz Szó* című irodalmi folyóirat helyett Kolozsváron marad, és a szintén ekkor induló *Napsugár* című gyermeklapot választja, melynek szerkesztője, s egyúttal szerzője lesz egészen 1990-es nyugdíjaztatásáig, bizonytalán nem sejtette, hogy e döntésével egy életre elkötelezi magát a gyermekirodalom mellett is. S talán még kevésbé sejtette, hogy úgynevezett felnőtt verseinek fogadtatásában is szerepük lesz a gyermekek számára írt verseinek, meséinek. A hatvanas-hetvenes években Erdélyben, majd a nyolcvanas évektől már Magyarországon és a Kárpát-medencében is a legnépszerűbbnek ismert költő páratlan olvasói sikere ugyanis részben a gyerekolvasók irányából érkezett.

A szerkesztőknek (a *Napsugár* szerkesztésében jelent meg *A Hazai Sólymai* című másik magyar nyelvű pionír lap is, amelynek szintén rendszeres szerzője a költő) a korabeli kultúrpolitikai elvárások szerint az is feladatuk volt, hogy népszerűsítsék a lapokat és előfizetőket toborozzanak. Főleg kellett keresniük iskolákat, óvodákat, városokat, falvakat. Kányádi Sándor ezt a kötelességből reá szabott munkát szerencsésen össze tudta egyeztetni habitusával és ars poeticájával – személyisége derűjének, kapcsolatteremtő készségének köszönhetően egyre népszerűbbek lesznek a találkozók, melyek lassacskán rendkívüli irodalomórákká alakulnak, a költő körül pedig olyan gyerekolvasó réteg toborzódik, mely Benedek Elek óta példátlan a romániai (és a magyarországi) magyar irodalomban. Benedek Elek a *Cimbora* című gyermeklapot a trianoni döntés után indította el, mely 1922–1929 között jelent meg, s ő tette rendszeressé a kis olvasókkal való találkozásokat is, ahol szintén előfizetőket toborzott a *Cimborához*, de ezt a gyakorlati célt összeegyeztette a legnemesebb népneveléssel, népműveléssel. „Elek apó” útját folytatta Kányádi Sándor is, aki arra törekedett – miként ezt számos alkalommal interjúban, találkozón elmondta –, hogy a legkülönbözőbb korosztályú és iskolai végzettségű embereket megszólítsa, és megszerettesse a költészetet. „A mi nyomorúságos helyzetünkben, amiben sok gyönyörűség is volt, például az olvasótalálkozók tartották a lelkeket. Száznál több találkozót tartok évente ma is, és ezeket én fontosnak, valamifajta irodalmi szolmizálásnak, Kodály-dolognak tartom, azzal a különbséggel, hogy Kodály Zoltán nem egyedül ment, hanem voltak óvodái és módszerei. Én nem tudtam ilyen módszert kidolgozni. Arra vagyok büszke, hogy karonulótól boton támaszkodóig, vagyis iskolai végzettségre való tekintet nélkül tudunk irodalomról beszélgetni. Nem a saját verseimről, az is elhangzik olykor, hanem az irodalom megszerettetéséről” – mondotta az egyik interjúban (*A magyar költészet Ruhr-vidéke*; Forrás, 1997/2).

Gyermeklap munkatársaként nem csupán szerkesztette a lapot, de rendszeres írt gyermekverseket, rövidebb meséket, alkalmi költeményeket, például ünnepekhez, évszakokhoz kapcsolódó etűdöket. 1961-ben jelenik meg első gyermekverskötetete, a *Kicsi legény nagy tarisznya*, 1964-ben a *Fényes nap, nyári nap*, 1965-ben a *Három bárány*, s aztán a nyolcvanas évektől szinte követhetetlenül megszorodnak könyvei: romániai, magyarországi, majd (cseh)szlovákiai kiadások, részben utányomások, részben új válogatások révén mára mintegy harminc kötet jelzi Kányádi Sándor gyermekkönyveit. Verseinek, meséinek emlékezetesebb kiadásai, a teljesség igénye nélkül: *A bánatos királylány kútja* (1972, 2001); *Farkasúzó furulya* (1979); *Kenyérmadár* (1980); *Tavaszi tarisznya* (1982, 1992); *Virágon vett vitéz* (1983, 2001); *Madármarasztaló* (1986); *Kükiüllő-kalendárium* (1989) *Néma tulipán* (1992); *Billeg-ballag* (1993); illetve meseregényei, a *Világlátott egérke* (1985, 1997, 1998) és a *Talpas történetek és a kíváncsi Hold* (1997, 2001), ez utóbbiak angol, orosz és német nyelven is (2000–2006).

Kányádi Sándor ars poeticájából következik, hogy gyerekverseit – külön ciklusba sorolva – rendszerint besorolja úgynevezett felnőtteknek szánt versesköteteibe is. A *Sörény és koponya* (1989) című kötetének tragikus versei közé *Madáretető* címmel emelt be egy ciklusnyi gyerekverseket, a *Valaki jár a fák hegyén* (1997) című „egyberostált” (össze- gyűjtött) versei pedig a költő gyerekverseinek legteljesebb gyűjteményét is tartalmazza: *Tavaszi tarisznya – Napsugár versek* cikluscímmel az 1957 és 1989 között írott költeményeit, külön ciklusban a *Kükiüllő-kalendárium* évszaksorolójának 12+1 versét, illetve a 2002-es *Felemás őszi versek* (új versek) kötetben is helyet kapnak gyermekversei is. A gyermekvers „elegyítése” az ún. felnőtt versekkel részint annak illusztratív igazolása, hogy a költő szerint nincs különbség gyermekvers és felnőtt vers között, csak jó vers van és rossz vers, másrészt ez a költészetpedagógiai kötetkoncepció az olvasók generációs folytonosságát is szem előtt tartja: ugyanabban az *egyetlen* könyvben találja meg a maga olvasnivalóját a felnőtt is, meg a gyermek is, az utóbbi megszokja a könyvet, kíváncsi, s fokozatosan megismerkedik a „komoly” versekkel is.

A prózai meséket illetően rendszerint nem jelent dilemmát, hogy kinek készül a prózában megírt mese (noha a mese eredendően az arab világban felnőtteknek szólt), de rendre fölvetődik az osztályozás a (gyerek)versek esetében. Kányádi Sándorhoz hasonlóan nem fogadta el a „gyerekvers” „felnőtt vers” megosztást mások mellett Weöres Sándor sem. Weöresnél sem könnyű eldönteni (kérdés persze, érdemes-e), melyik verse tekinthető gyerekversnek, vagy gyerekversnek is, s melyik csak, vagy inkább felnőttekhez szóló költészetnek. Így Kányádi Sándor – elsősorban korai – lírájában (*Harmat a csillagon* kötet, 1964) is több olyan „felnőtt” verset találhatunk, amelyek egy igényesebb, a kisiskolás kortól a kiskamaszkorú olvasókig készült versválogatásban szintén helyet kaphatnának. (Ahogy például Nagy Lászlónak *Csodafüű-szarvas* címmel felnőtt verseiből is készült válogatás a fiatal olvasók számára.) Elsősorban az olyan, a 19. századi népies lírával rokonítható allegóriákra, zsánerekre, dalokra gondolok, mint a *Bot és furulya*, az *Öreg kút az utca szádán*, az *Arany János kalapja*, az *Elszabadult, fut a lovam*, a *Sirálytánc*, a *Farkasok dala*, a *Jó szárnút, jó fejsze* című versek. Mindez csak megerősíti a költő azon vélekedését, hogy nem érdemes és nem is szabad szigorúan elválasztani a gyerekirodalmat a felnőtt irodalomtól, sőt, teszi hozzá Kányádi Sándor, a magyar irodalomban az is csodálatos, hogy nemzeti klasszikusaink bizonyos idő után ifjúsági irodalomká válnak – ahogy azzá vált Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, s bizonyos műveivel Móricz Zsigmond. Kányádi Sándor esetében azért sem húzható meg nagyon éles cezúra a – nem kisgyermek, hanem inkább a – fiatal és a felnőtt olvasó befogadása között, mert a költő ars poeticájának fundamentális része a közérthetőség elve. A költő indulásakor, az ötvenes évek elején a „Lobogónk: Petőfi” jelszava alatt az egyszerűséget, a közérthetőséget követelte meg a kultúrpolitika,

s ezt a normát – egészen más érveléssel – a költő is elfogadta. Ahogy számos alkalommal elmondta, fontosnak tartja, hogy verseit a hat elemít végzett, de sokat olvasott édesapja is megértse, azaz költőként arra törekszik, hogy verseinek különböző befogadói szintje legyen. Ezért nem meglepő, hogy – Domokos Mátyás összegzése szerint – ma az iskolai versmondó versenyek legnépszerűbb költője Kányádi Sándor, s – magam is tapasztaltam – tizenéves fiatalok mondják, megértve a vers legfontosabb üzenetét, mély átéléssel a *Fától fáig* című nagyon mély létbölcseleti költeményét. Az is igaz viszont, hogy a versnek egy közérthető, követhető története, egy „mesét” megelevenítő váza van (a lovait kereső kisfiú botorkálása), s ezen a történeten keresztül már be tudnak kapcsolódni a létmegértés elvontabb szférájába.

*

Kányádi Sándor főntebb sorolt, kifejezetten a gyermekolvasókra (vers- és mesehallgatókra) számító gyerekversei, meséi, mesei történetei inkább az óvodás, kisiskolás korúakat célozzák meg. Terjedelmük általában rövid, gyakoriak a költő szóhasználatával a „mesemorzsák” vagy etűdök. Hosszabb meséi (*Talpas történetek, Világlátott egerke*) is olyan mesefüzérek, amelyek önálló egységként is értelmezhető kisebb epizódokból szerveződnek egyetlen történetlánccá (így például az esti olvasáshoz is beoszthatók). A költő gyermekversei látszólag nagyon egyszerűek, legtöbbször a természet jelenségeiről, a (többször a valóságból, ritkábban a mesékből) megszokott állatokról szólnak, egyszerű emberi/gyermeki magatartásokat vesznek számba. Meséit nem a cselekmény meglepetésszerű volta, fantasztikumba vesző megképzett tere, a főhősök különlegessége, extremitása, hanem éppen életközelsége, természetessége, a történetnek a mindennapi életbe való beilleszthetősége jellemzi. Mi a titka töretlen népszerűségének mégis, s hogy különböző válogatásban, szerkesztésben, új illusztrációkkal mindegyre a meglepetés, az első ráismerés erejével hatnak? Valóban nem újszerűségükkel, szokatlanságukkal vonzanak, inkább sajátos világvéjük, illetve a művek hangulata, nyelvi megformáltsága révén válnak összetéveszthetetlenül „kányádissá”. A következőkben a költő gyermekverseinek és meséinek néhány jellegzetes vonását emelném ki.

Eddigi legteljesebb gyermekversgyűjteménye a *Valaki jár a fák hegyén* című egyberostált (felöltt) verseskötetben jelent meg, verseinek és meséinek elegyes, reprezentatív gyűjteménye pedig az *A bánatos királylány kútja* című (célzottan gyermekolvasóknak szánt) kötetben. Ez utóbbi alcíme szerint „Versek, mesék, történetek kicsiknek és nagyoknak”. A nagyon tudatosan megkomponált kötetben, mely a bölcsődés-, óvodáskorú kisgyermekhez szóló írásoktól a kisiskolásokat, kiskamaszokat megszólító írásokig ível, prózai mesék váltakoznak verses mesékkel, dalokkal, mondókákkal. E szerkesztési módnak nem csupán technikai oka van, hanem, ahogy az alcím is jelzi, a költő oldja a határt vers és próza, mese és „igaz történet” között. Kányádi Sándor nemcsak a kötet ritmusát jelöli ki a versekkel, hanem a műfajok közti átjárhatóságot a prózai mesékbe funkciószerűen beleszött, organikusán illeszkedő vendégszövegekkel is érzékelteti, illetve megerősíti. A mesékbe beleszött versek leggyakrabban népdalok („Zöld erdőben, / kék mezőben...” – *A táltos madárban*; sőt több népdalstrófa is megjelenik például az *A nem sikerült nótavásár* vagy a *Félnótás Ferkó* című mesékben), lehet József Attila- (több népdal, mondóka és saját vers mellett a *Talpas történetek*be a *Medvetánc* öt sora is bekerül), Arany János- vagy saját vers is. A vendégszövegek egyik funkciójáról a költő a címadó (*A bánatos királylány kútja*) mesében beszél érzékletesen. A keretes szerkezetű történetben egy gyermekkori élményére emlékezik vissza a mesélő: aratáskor, vízhordó fiúként a felnőttekkel együtt örömmel hallgatott ebédidőben mesét, igaz történetet. Ebben a mesében az egyik arató asszony meséjét idézi fel az író, aki a helyi monda eredetének titkát mondja el. S amikor az a

királyleány panaszához ér, el is éneklí annak keserves énekét: „Édesanyám, édesanyám, / ahelyett, hogy engem szültél, / mért nem inkább fát ültettél, / vagy egy kutat ástál volna, / aki szomjas, ivott volna.« Lélegzet-visszafojtva hallgattuk a mesét s a szomorú éneket, amit az asszony oly gyönyörűen énekelt, hogy még a felnőttek is megkönnyezték” – teszi hozzá az emlékező. A látszólag egyszerű emlékezés, a keret ürügy lesz arra, hogy a mesélő (az író) valamennyire megismertesse a gyermekeket a régi paraszti életformával, munkarenddel, a mesélés történetének, rítusának az elmesélése pedig pontosan betájolja a mese helyét a közösség életében. A mese, a mesélés a mindennapi közösségi élet része volt, a közösség ünnepei és ihletett pillanata, amikor a mese szépsége (a költészet) megszüntette a távolságot a felnőtt és a gyermek között (nem lehajolt hozzá, hanem föl-emelte). De a mese meséje például szolgál arra is, hogy ugyan egészen más körülmények között, de ma is így érdemes (ahol népdal, ott énekelve) olvasni a mesét.

Ezeknek a népdal-vendégszövegeknek azonban más funkciójuk is van, s talán elsődleges funkciójuk éppen a nyelvörzés és a hagyományörzés. A *Noé bárkája felé* (1973) című („felnőtt”) versében azt írja a költő, hogy a kisebb nyelvi közösségek létének veszélye idején modern Noéként (költőként, értelmiségiként és mindönknek) ma már az anyanyelv szavait kell begyűjteni: „A szavakat is. Egyetlen szó, / egy tájszó se maradjon kint. / Semmi sem fölösleges”, hogy a vízözön elmúltával legyen miből újra fölépíteni az életet. A megőrzött szóval pedig „újra- / teremthetjük magát / az első búzaszemet, / ha már igével élnünk / többé nem lehet.” A tragikus-komor hetvenes-nyolcvanas évek romániai magyarsága fokozottan érzekelte az anyanyelv veszélyeztetettségét, de kiegészíthetjük, hogy megváltozott körülmények között (globalizáció, az angol nyelv térhódítása, a kis nyelvi kultúrák perifériára sodródása) a kis népek változatlanul, ma is az anyanyelv megmaradásáért küzdenek. (A végső lényegyet illetően tehát nincs különbség a magyarországi és a kisebbségi magyar nyelv védelme között.) Kányádi Sándor számtalan módon őrzi és örökíti át a nyelvet és a hagyományt. Nemcsak verseinek, meséinek lírai szépségű nyelvi megformáltságával, de azzal is, hogy szelíd, rejtett tanító célzattal a magyar népdalkincset is élővé varázsolja – prózai meséibe szöve a népdalok ismeretére, szeretetére tanít, s érzelmileg is megerősíti a kötést. Egy másik gyakori módja a nyelvörzésnek az, amikor az eredetmesék mintájára egy-egy szólás, közmondás jelentését fejtí föl az író. Hogy mit jelent a féltnótás kifejezés (*Félnótás Ferkó*), hogyan értse, hogyan, mikor használhatja a *Tűvé-tevő*, a *Fából vaskarika* szólást, az *Alkalom szüli a tolvajt* vagy a *Ki mint vet, úgy arat* közmondást a gyermek, ezekhez anekdotikus, játékos történetekben vezet el az író. Az önálló eredetmesék mellett természetesen számtalan alkalommal használ, kelt életre a költő elfeledett, ma már ritkábban használt szófordulatokat, kifejezéseket – az eszközhasználatától a népi időjárásjóslásig.

Kányádi Sándor meséinek, verseinek másik legjellemzőbb vonása a személyesség és az életszerűség. Rendszerint már a mese felütései, az első mondatok meghítt viszonyt teremtenek mesélő és olvasó (mesehallgató) között. Nem egy személytelen narrátor meséli el a mesét, a történetet, hanem egy olyan idősebb férfi, aki maga is emlékezik saját gyermekkorára, gyermekkorának világára, aki gyakran hivatkozik mindennapi tapasztalataira is – nem feledve, hogy a régmúlt vagy a kortársi világ meg nem élt pillanatai a konkrét jelenben élő gyermek számára önmagukban is meseiek. Az író – a klasszikus népmesei fordulatok mellett – gyakran kezdi úgy történeteit, hogy: „Élt a mi falunkban annak idején...”, „Akkora lehettem, mint tí, lehet, hogy még kisebb is valamivel...”, „Az én gyermekkoromban, amikor még...”, illetve él olyan fordulatokkal, mint: „a mi vidékünkön”, vagy „akkor hallottam ezt a történetet” stb. Ez a személyessé tett viszony azonnal otthonos teret képez: a történet, a mese nem külön világ, hanem az élet része, a meseolvasó/hallgató nem fikcióval fog találkozni, hanem megtörtént vagy megtörténhető eseményekkel, „igaz” dolgokkal.

A történetek helyszíne – különösen a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években írt versekben, mesékben – többnyire az író szülőföldje, Székelyföld, megnevezve is gyakorta a székelyek „szent hegye”, a Hargita, illetve olyan földrajzi nevek fordulnak elő rendre (keresztúri vásár, Küküllő folyó), amelyek a honismeretet, s ezzel együtt az önértéktudatot erősítik. A kisebbekhez szóló állatmesék hősei szintén az erdélyi táj honos állatai: a háziállatok (kacsa, tyúk, kakas, liba, csacsi, ló, kecske, bivaly – utóbbi a kilencvenes évekig hozzártozott az erdélyi falu jellegzetes utcaképéhez), az erdei-mezei állatok (őzike, egerke, róka, tücsök, medve, farkas – ez utóbbiak sem a mesemitológiából ismerősek a székely gyermekek számára, a Keleti-Kárpátokban elterjedtek, s a helyi mitológiában is uralkodó állatok), a sokféle madár (szajkó, csóka, rigó, pacsirta, varjú), növényei, virágai (áfonya, mogyoró, tulipán, fenyő, paszulyka és fuszulyka, krumpli) mind-mind a teremtett mesei világban való otthonosságot, a létbiztonságot sugallják, s csak alig-alig fordulnak elő tájidegen állatok (a papagáj például, ironikus olvasatban). Ebben az életközeli világban még a fantázia teremtette *táltos madár* „igazi” megfelelőjére is ráismerhetnek (felfedezhetik) a gyermekek. A mesei tér megképezése és benépesítése – világgépteremtés. Amikor Kányádi Sándor a szülőföld régiójának helyszíneit, növényeit, állatait idézi meg verseiben és meséiben – a szülőföld szeretetéhez vezet el olvasóját. Hiszen ez a teremtett, állatokkal, növényekkel benépesített gyönyörű mesei világ nagyon hasonlít arra, amivel a gyermek nap mint nap maga is találkozik.

Az író azonban nemcsak a régió, a táj jellegadó természeti csodáit és elemeit teremti újra írásaiban, hanem a romániai magyarság sajátos helyzetét is. Szintén mesélve tanít arra, hogy Erdély többnemzetiségű országrész, ahol székelyek, magyarok mellett szászok és románok is élnek. Az *A bánatos királylány kútja* című reprezentatív kötetét is egy ilyen tanító célzatú történettel zárja. Programosan is megfogalmazza, hogy a különböző népeknek, nemzeteknek békében kell egymás mellett élniük – metaforikusan és érzékletesen: a hidat meg kell építeni akkor is, ha gonosz emberek, irigység, kárörvendés, gonoszság megakadályozza (*A hídépítő balladája*). Másutt elmeséli a hamelni szászok eredetmondáját (*Patkánysíp*), átköltésekben közvetíti a román és a szász népmeséket, a társnépek kultúrkinccseit (*A bivaly és a halacska* – erdélyi szász népmese; *Az eb és a szamár* – Grigore Alexandrescu nyomán). Egy nagyobb gyermekekhez szóló anekdotikus történetben (*A nagyságos fejedelem és a segesvári szászok*) Bethlen Gábor erdélyi fejedelem esetét idézi fel. A hirtelen haragú fejedelem nem pusztítja el a nyakas szászok városát, hanem derűs barátsággal zárja a konfliktust. A mese nemzetiségi üzenetét a konfliktus megoldásába szőtte az író: amikor a fejedelem megjelenik a város alatt, először a hatalom nyelvén, magyarul szól a szász városbíróhoz, aki tört (komikus) magyarsággal válaszol. A fölbosszantott fejedelem németre váltja a szót, ám ekkor megbátorodik a szász városatyá, a fejedelem pedig elbizonytalanodik – a költő itt fogalmazza meg azt a tapasztalatból is formálódó gyönyörű üzenetét (nyelvfilozófiáját), hogy „amikor az ember anyanyelvén szólhat, mindjárt megbátorodik, még ha rárípakodnak is”, azaz mindenki az anyanyelvén képes legpontosabban kifejezni, megfogalmazni panaszát, és leghatékonyabban megvédeni önmagát. Az már újabb adalék az erdélyi toleranciához, hogy a megbékélés utáni mulatságban a szász városbíró a fejedelem kedvenc nótáját énekli, s ez nem más, mint a híres nagykallói rabbiének: „Szól a kakas mán, / majd megvirrad mán...”

Egy másik történetben felidézi gyermekkorának román szomszédját, Duka apót. *A Farkasűző furulyá*ban gyönyörű, balladás hangulatú emléket állít az iskolázatlan, de emberségből kiválóra vizsgáló egyszerű román embernek. Az emberi minőség, a tartás nem nemzethez, néphez kapcsolódik, mindig személyhez kötődik és egyetemes érték. Ebben a mesében/igaz történetben a költő elmeséli a közte és Duka apó közt szövődött mély lelki kötés, illetve a román apótól örökül kapott bot és furulya történetét – itt olyan

román népdalokat emel be vendégszöveggé, amelyeket tőle tanult. A mesés történetben a költő nemcsak személyességével hitelesíti a román–magyar együttélés példázatos voltát, de nagyon finoman átvezet saját, felnőtt költői világába is: a „bot és furulya” motívum majd a *Harmat a csillagon* (1964) kötet *Bot és furulya* versében nyeri el eszmei értelmezését – a költő számára a furulya lesz a bot is, amivel meg tudja védeni magát az emberben lakozó farkastól. A *Kenyérmadár* című emlékezetes meséjében hasonlóan egy meghatározó gyermekkori élményét meséli el a költő: édesapjával az erdőre mennek, s míg a szekert megrakják, kicsapják a lovakat legelni, melyeket a kisfiúnak kellene utóbb befogni. A kisfiú azonban lovait keresve eltéved az erdőben, félelmében hol sír, hol meg énekel, szólítja, hívja a lovakat, retteg a farkasoktól, majd egy szénaboglyában talál menedéket – késő éjjel édesanyja itt talál rá. A felnőtt mese(föl)olvasó bizonyosan ráismer Kányádi Sándor egyik legismertebb, nagy ívű létbölcseleti költeményének, a *Fától fáig* című versének a történetmagvára, a gyermekolvasó pedig, aki fantasztikus meseként éli meg az igaz történetet, később már úgy találkozik a verssel, hogy emlékezetéből is fölismeri az elvesztettség élményét.

Ezek a mese és valóság, mese és költészet közötti nagyon finom átmenetek teszik lehetővé azt, hogy ne csak általában szóljon a költő az alapvető emberi erkölcsi kérdésekről és értékekről (jó-rossz, igazság-hazugság, becsület-becstelenség, materiális és metafizikai érték stb.), hanem azt is, hogy nagyon súlyos, konkrét társadalmi kérdéseket is megfogalmazzon – a gyermekek befogadói szintjén. Verses, illetve prózai meséinek egyik vonulatának a diktatúra idején íródott darabjaiban ugyanis nyomatékosabban jelennek meg azok a dilemmák, amelyek a felnőttek életét erőteljesen átszőtték, s melyek – szükségyszerűen – valamennyire átszivárogtak a gyermekek világába is. A *Néma tulipán* eredetmesében például a kertész arra akarja kényszeríteni virágait, hogy egyformán illatozzanak. A *táltos madár* csodálatos kis vadmadár hősét sem tudja a Környék Ura szolgálatába befogni – utol is éri a mesei igazságszolgáltatás, a madár csak a fáradt kapásoknak, kaszásoknak énekel, kedve szerint; a kegyetlen király soha nem hallhatja meg a *Mesék meséjét*. A nagy fölkelést elárulót és ember-társai után spiclikedőt a közösség bünteti meg. (Itt, a *Fületlen Jankóban* olvasható *A bánatos királylány kútja* kötet talán legkíméletlenebb befejezése: „S már vitték is Akasztófásarkához, mint egy ökröt, húzták kötéllel a nyakában. De előbb még a meglévő fület is tőből lemetstették, hogy még a másvilágon se tudjon hallgatózni.”) Áthallásos mesének tekinthetjük a *Mátyás-napi vásár* című csúfolódó tréfás verses mesét is („Megmondta az asszony / – otthon ő a császár” – a rettegett diktátornál csak felesége volt rettegettebb és nagyhatalmúbb), s talán a *Krumpli-mese* című szegény ember vigasztalót is. A világlátott egérke számos állatkalandja (nagyhatalmú egerek, ravasz patkányok, elkényeztetett macskák) után a városi kollégiumban igaz barátokra talál, s ekkor, az egyik fiú bakancsában végre rettegés nélkül alszik el: „Mélyen és nyugodtan. S talán először életében félelem nélkül. És azt álmodta, hogy a világon a legnagyoszerűbb dolog félelem nélkül élni”.

Hogy ezekben a korhoz jobban kötődő (vagy csak: köthető) mesékben fölerősödött a félelem nélküli élet, a szabadság, a szólásszabadság, a létbiztonság utáni vágy, nem eredményezte azt, hogy ezek a darabok kevésbé szólnának a gyermeki lélekhez, vagy hogy kevésbé illeszkednének a mesei hagyományvilágba. Kányádi Sándor ezúttal is a mese és a mindennapi élet világa közötti határzónán jár könnyedén: a mese, a mesei történet valamilyen módon az élet tündéri realizmussal, képzelettel, fantáziával kiegészített, meghosszabbított folytatása, de nem külön, gyermekek számára teremtett sterilizált világ. Ha a mindennapokban bizonyos értékek fölerősödnek, szükségképpen erősödnek föl a gyermeki világban, következőképpen a mesékben, versekben is (a „fölnőtt” irodalomban is hasonló történik), a Kányádi-versben azonban ezek a fölerősített emberi, erkölcsi értékek – mindig alapértékek, tehát egyetemesek, kor fölött állók.

Természetesen szó sincs arról, hogy valamennyi meséje, gyerekverse besorítható lenne a főtebb vázolt típusokba, vagy hogy gyermekeknek írt munkáiban minden esetben célszerű lenne a *colour localt* és az aktualitást, vagy a kisebbségi sors üzenetét keresni és kimutatni. Verseinek, meséinek egy másik jelentős vonulata például erősebben illeszkedik a klasszikus mesékhez, elsősorban a magyar népmesékhez (szegény ember – gazdag ember, a legkisebb fiú jutalma, a királylány és a mostoha, az állatok, növények eredettörténete), a magyar mondavilághoz (*Lehel vezér lova; A békási báránypörkölt*), illetve az ezópusi állatmesékhez (városi és falusi egér, farkas és kutya) – az életmű ezek földolgozásai, gazdag variációi révén is bekapcsolódik az egyetemes hagyományvilágba. Azonban úgy vélem, alapvetően a honosság élménye, a hagyományőrzés, a nyelvőrzés, az élmény- és életszerűség, a természetesség, a valóságtisztelet, az organikusság, a műfajok és világok közti átjárhatóság, a személyességnek és a személyes jelenlét hitelességének a koordinátái határozzák meg Kányádi Sándor gyermekmeséinek, verseinek univerzumát és világképteremtő stílusát.

Még „mesemorzsái”, kisebb gyermekekhez szóló rövidke meséi, számos versetűdje is (*Napsugár versek*), melyek a természeti jelenségeket, az idő örök körforgását örökítik meg, a honosság élményét közvetítik. Műveiben tematikailag talán nagyobb arányban jelennek meg a falusi, paraszti életformához fűződő motívumok – de ez a jelenség szintén értelmezhető azzal is, hogy első olvasói (az erdélyi gyermekek) alapvetően egy falusi-abb, föld- és természetközeli társadalomban éltek/élnek. Ám a természethez csak virtuálisan kapcsolódó, annak teljes, összetett szépségét tapasztalatilag talán soha át nem élő, de arra vágyakozó (városi) gyermek számára is roppant vonzó és izgalmas lesz ez a világ – mert nagyon élhető és nagyon emberi. Ahogy versei, meséi bevezetnek a múltba, a hagyományokba, ahogyan tanúskodnak az egyetemes emberi erények és értékek mellett (igazság, becsület, gyakorlati okosság, furfang, tapintat, szolidaritás), írásainak másik vonulata ugyanúgy vezet és avat be a természet világába.

Elsősorban a kisebb gyermekekhez szólnak azok a versetűdők, melyek a természet szépségére, erejére, örök törvényeire, az idő ciklikusságára, az évszakok természetére (a különböző tavasz-, nyár-, őszi-, télcsalogatók, -köszöntők, -búcsúztatók, illetve a mikrokozmosznak tekinthető *Küküllő-kalendárium*) hívják föl a figyelmet. A költő számos alkalommal írja verseibe, mesébe a honos állatok, növények, virágok viselkedését, ismertet meg jellemző vagy rejtett tulajdonságaikkal (*Jámbor medve, Bivalyos vers, Az okos kos, A tücsök és a kaszáló gép, Vadcsereznye*). A szokásos feleletgetős, mondókás, bátorító versikék szó-készlete, hangulata szintén abból a környezeti világból építkezik (madárkák, háziállatok, napocska, szél, eső, hold), amellyel nap mint nap találkozik a gyermek.

A könnyednek tetsző Kányádi-vers is valójában rengeteg ismeretet, „információt” közöl, már a legkisebbekkel is. Az évszaksorolókból például nem csupán a természet fordulásának jegeit rögzítik a versek, de a gazdasági naptári rendről (mikor vetnek, aratnak, szüretelnek), a népi időjósásról (különösen a medvék történetekben), az erdei és mezei állatok életéről is sok mindent elárulnak (a madarak, állatok mikor hozzák világra, költik ki kicsinyeiket, melyik évszakban mit esznek). A vers, a mese úgy avat be, hogy az ismeretközlő, a didaktikai szándék észrevétlen marad. Ezeknél a lírai etűdöknél is igaznak vélem, hogy az életszerűség, valóságosság és a játékosság, fantázia, képzelet tartománya könnyedén átjár egymásba. A mesélő nem megszünteti a mese teremtett valósága és a mindennapok valósága közt a határt, hanem folyamatosan átjár egyikből a másikba. Lényeges azonban, hogy a bivaly, a halacska, a medve, az őz, az egérke, a tulipán, a mogyoróbokor, a babszem – mindig valóságos bivaly, hargitai medve (és sohasem játékmaci), paszulyka stb. marad, bármennyire antropomorfizálódnak is a mese folyamán. A *Világlátott egérke* valóságos egérként talál vissza a mezőre, s – számos antropomorf

kalandja és civilizációs tapasztalata után – éli valóságos és közönséges mezei egér-életét. Antropomorfizálódhatnak még elvont fogalmak is – a tavasz öregemberként, a nyár ifjú legényként zsórtólódhat egymással, az ős fakó lovon veheti számba a földeket –, lehetnek morális példázatok megszemélyesítői, de a vers- és mesezárás visszakapcsol az élet-szerűbe. A képzelet éppen csak egy picit lendül meg, vagy meg sem kell lendülnie, mert a természet önmagában csodálatos – csak meg kell látni a csodát. A *Hallgat az erdő* című feszes dalformában komponált balladai műremek például egy bontakozó erdei drámát jelenít meg: a farkas készülődő támadását és a szarvas menekülését szakszerűen, tárgyias pontossággal rögzíti és közvetíti. Ha úgy tetszik, semmi mesei, fiktív vagy delfiniált momentumot nem tartalmaz (még a szarvas megmenekülése is életszerű) – fölmerülhet a kérdés, miért tekintjük gyerekversnek mégis? Vagy a *Tánc a deltában* című kis etűdöt, mely 2–3, 3–2 tagolású pattogó ritmusával, csupa-zene rímeivel, áprilys derűjével szintén nem több, mint egy esti természeti jelenség zsánerszerű leírása? „Vízi világban / vízi virágok / esti szellőre / lejtik a táncot. // Hajlik a nád és / hajlik a káka, / keringőt jár a / lótus virága. // Tücskök és békák / vígan zenélnek: / gyűlnek a bálba / kócsagok, gémekek. // Vadmalac, vadkan / megszelídülve: röffenni sem mer / parton a csürhe. // Fönn a hold egyre / szebben világol, / lenn a képmása / maga is táncol.”

Ezeket a pazar rímelésű, mives nyelven megformált, feszes ritmusú dalokat, zsánereket, illetve a más, klasszikus gyermekvers műfajú mesteri etűdöket (mondókákat, hívogatókat) úgy vélem, elsősorban azért tekinthetjük valóban gyermekverseknek (gyermekekhez szóló verseknek), mert üzenetek, világképük nem strukturált, azaz egyjelentésűek, s mert a világban meglévő disszonanciákat is megjelenítve, megoldva, mindenkor a világrendet közvetítik és a létbizalmat erősítik. Kányádi Sándor gyermekverseiben és meséiben a – jó gyermekirodalmat mindenkor jellemző – egyetemes létbizalom elsősorban a világban való otthonosság élményében formálódik meg. Otthonosság a nyelvben, a hagyományban, a természetben, az emberi környezetben –, pontosabban: otthonosság a mi anyanyelvünkben, a minket konkrétan körülvevő emberi és természeti környezetben. Arra az élményre vezetnek rá játékosan, humorral, derűvel, szép szóval, hogy saját szülőföldünk olyan mikrokozmosz a világegészben, amelyben élni jó, és amelyben felnőni érdemes.

Elek Tibor

„A szép dolgokat falba kell vésni, hogy megmaradjanak”

Gion Nándor ifjúsági regényeiről

Gion Nándor ifjúsági regényeiről tanulmányt írni többszörösen nem problémamentes vállalkozás. Mindjárt a tárgyalt művek kiválasztása során gondjaink támadhatnak. Egyrészt amiatt, mert a gyermekirodalom és az ifjúsági irodalom fogalmak tartalma, illetve határai mindmáig (minden elméleti alapozás és lefolytatott vita ellenére) elég képlékenyek¹, másrészt azért, mert Gion életművére általában, de különösen az első felére jellemző a gyermeki, kamaszkori nézőpontnak a hangsúlyos jelenléte, az, hogy a szerző a kamaszvilág megjelenítésén keresztül szól felnőtt olvasóihoz is, hogy több művében valahol az ifjúsági és a felnőtt irodalom határán egyensúlyoz, illetve, hogy művei többségének vannak, lehetnek érvényes olvasatai az ifjabb korúak számára éppúgy, mint felnőttek számára. (Ezért kitűnő példatára lehetne az életmű mindazoknak, akiket a gyermekirodalom és a felnőtt irodalom közötti átjárások foglalkoztatnak.) Részben ebből is következően az ifjúsági regénynek minősülő, minősíthető alkotásai is különböző módokon (elbeszélői szituáció, helyszín, szereplők, motívumok, tematika) kapcsolódnak a többi műhöz, szervesen beleágyazódnak az életműbe, nehéz azokat abból kimetszeni és önmagában vizsgálni.

Amikor én a továbbiakban ifjúsági regényként kezelek egyes Gion-műveket, többféle szempontot érvényesítek, de egyet sem kizárólagosan és következetesen, noha talán önkényesen sem. Figyelembe veszem például az írói szándékot is (még ha ez többek szerint nem is irányadó), hogy vállaltan ifjúsági művet kívánt-e írni, de az ún. tapasztalati alapot is, hogy olvassák-e akként a fiatalok (és a felnőttek), hogy a gyermeki látószög határozza-e meg a műbe foglalt világ horizontját, s bír-e egyáltalán a gyerekembernek, ifjú embernek szóló és általa befogadható, feldolgozható „üzenet”-tel, miközben nem próbálok semmiféle ún. gyermekirodalmi elvárásoknak megfeleltetni.

Lássunk néhány, a feladat bonyolultságát szemléltető, konkrét példát! Gion első művének, a *Kétéltűek a barlangban* (1968) című regényének hősei ipariskolás kamaszok, nagyjából róluk is szól a szöveg², a fenti alapelveket szem előtt tartva mégsem sorolom az ifjúsági regények közé. Ahogy a *Testvérem, Joáb* (1969) című pályadíjnyertes

¹ Lásd a *Gyermekirodalom* című Komáromi Gabriella szerkesztette kötetet (Helikon Kiadó, 1999), a róla kibontakozott vitát, például Lovász Andrea írásait: *Gyermekirodalom*. Forrás. 2000. 12., *Gyermekirodalom*. Új Forrás, 2001. 08.

² Herceg János annak idején még a *Pál utcai fiúkkal* is párhuzamba vonta, igaz, épp a különbségeket hangsúlyozta: Herceg János. *Évek és könyvek*. Forum Könyvkiadó. Újvidék. 1971. 183.

második regénye olvasható „a megfertőződés története”-ként,³ „a lezülles, a rossz értelmű hasonulás állomásai”-ként,⁴ ugyanúgy a következő az *Engem nem úgy hívnak* (1970) című ifjúsági pályadínyertes regénye is, ha nem is ugyanazon értelemben (sőt, a további ifjúsági regényei is), de ettől még a Joáb, természetesen, nem ifjúsági regény. A *Postarablók* (1972) a *Kortárs Irodalmi Adattár* Gion Nándor címszavában egyszerűen csak regényként szerepel (szemben három másik ifjúságiként megjelölt művel), de ez a legkevésbé sem akadálya annak, hogy mi ifjúsági regényként kezeljük. A felnőtté válás folyamatának ábrázolásaként is olvasható *Virágos katona* (1973) a kamasz olvasók számára is élvezetes olvasmány lehet(ne), de nem elsősorban őket célozta meg a szerző, és a mű recepciójában sem hangsúlyozódott ez, mint ahogy az ifjúság nem is igen olvassa. A *Zongora a fehér kastélyból* című 1994-ben írt, de csak a szerző halála után a *Forrás* című folyóirat 2003/4. számában megjelent kisregény besorolását illetően nagyon bizonytalan vagyok, bár vélhetően *A kárókatona még nem jöttek vissza* (1977) és a *Sortűz egy fekete bivalyért* (1982) című, szerintem, ifjúsági regények folytatásának szánta a szerző. Mivel azonban könyv alakban nem olvasható, recepciójáról sem beszélhetünk, s az ifjabb olvasórétegek által sem próbálható meg, így csak a saját olvasatomra hagyatkozhatom, mely szerint az ifjúsági és a felnőtt irodalom között átmenetet képez a mű, de inkább „felnőtteknek és felnőttekről szól” (lásd alább!), ezért én szólok is majd róla, meg nem is. A *kárókatona...-ról* a gyermekirodalom egyik legjobb ismerője, Komáromi Gabriella azt írta anno, hogy nem ifjúsági regény, „mert amit történettel elmond az író, az gyerekésszel még nem felfogható”⁵, hogy ez mennyire kétséges megállapítás, talán az elemzésemből kiderül majd. A *kárókatona*, a *Sortűz...*, és a *Zongora a fehér kastélyból* című regényekben jelentős szerepet játszó szimpatikus gyerekhős, Burai J. először az *Olyan, mintha nyár* (1974) *volna* elbeszélései között bukkan fel, majd egyik főszereplőjévé válik az *Angyali vigasság* (1985) című kötetnek is, a Burai J. novellákról mégsem szólok részletesen, mert szintén az ifjúsági irodalom és a felnőtt irodalom határán egyensúlyoznak⁶, jöllehet az *Angyali vigasság* fülszövege egyértelműen azt állítja, hogy „ez a könyv elsősorban felnőtteknek és felnőttekről szól”⁷, de azért sem tárgyalom itt, mert nem regények (ha ifjúságiak, akkor is esetleg ifjúsági novellák, ha van/lehet ilyen egyáltalán az ifjúsági regény mintájára), én az *Angyali vigasságot* is novellafüzérnek tekintem inkább, mint regénynek (a kötet műfaji alcíme is: novellák). Maradt tehát az *Engem nem úgy hívnak*, a *Postarablók*, a *kárókatona még nem jöttek vissza* és a *Sortűz egy fekete bivalyért*.

Gion ifjúsági regényei a saját életmű kontextusán túl kapcsolódnak a hatvanas évek végétől a vajdasági magyar irodalmon belül az ifjúsági irodalomban tapasztalható termékeny útkereséshez is, ami pedig része a Symposium-nemzedék által a hatvanas évektől hozott általános irodalmi felvirágzásnak. „A jugoszláviai magyar szellemi élet általános fellendülését hozó hatvanas években az ifjúsági irodalomnak nemcsak mennyiségi, de minőségi változása is szembeötlő” – írja Benkő Ákos már 1972-ben.⁸ „Mert látnunk kell, hogy egy teljes nemzedék indult az ifjúsági irodalom meghódítására. Ugyanaz a nemzedék, amely a vajdasági vers, regény és esszé új lehetőségeit is megkereste. (...) Brasnyó István, Domonkos István, Gion Nándor, Tolnai Ottó tett közülük legtöbbet az újraalapozott

³ Bányai János utószava. Gion Nándor: *Testvérem, Joáb*. Forum Könyvkiadó. Újvidék. 1982. 141.

⁴ Márkus Béla: *Jelkép és valóság. Gion Nándor regényei*. In.: *Uő: A betokosodott kudarc*. Széphalom Könyvműhely. Bp., 1996.

⁵ Komáromi Gabriella: *A hetvenes évek ifjúsági regényei*. Tankönyvkiadó. Bp. 1981. 75.

⁶ Görömbei András: *Napjaink kisebbségi magyar irodalma*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Bp. 1993. 293.

⁷ Gion Nándor: *Angyali vigasság*. Forum Könyvkiadó. 1985.

⁸ Benkő Ákos: *A jugoszláviai magyar ifjúsági irodalomról*. Jelenkor. 1972. 12. 130–134.

ifjúsági irodalom építményeinek fölemeléséért.” – hangsúlyozza 1980-ban Pintér Lajos.⁹ A gyermekirodalomban is modernebb szemléleti, formai, tartalmi elemek hatvanas évekbeli előzményeiből ők is és a korszak gyermekirodalmával később foglalkozó Bence Erika is¹⁰ elsősorban Németh István munkásságát, a *Lepkelánc* (1961) című elbeszéléskötetét emelik ki (későbbi fontos művei a *Vadalma*, 1970, *Ki látta azt a kisfiút?*, 1973). Az igazi áttörést azonban (legalábbis a prózában) a Forum Könyvkiadó 1969-es ifjúsági regénypályázata eredményezi, amit az előző évi regénypályázat sikerén felbuzdulva hirdettek meg. „Az ifjúság haladó törekvéseit a háborús-harci cselekményekben való részvétellel, egyfajta maszkulin-militáns hőskultusszal azonosító, s e világgépet kifejező prózai alkotásokkal szemben egy másfajta gyermeki világértés tapasztalatait jelenítik meg azok a regények, amelyek a Forum ifjúsági regénypályázatára érkeztek, köztük Gion Nándor, Domonkos István, Fehér Kálmán és Tolnai Ottó alkotásai. Központi metaforáit e világgépnek az utazás, a kivonulás, a szigetletteremtés képzete alkotja. A gyermekkor e mai modern világban manifesztálódó tartalmi sajátos módon még a XVIII. században irodalmi formát nyert robinzonádok világával is rokon vonást mutatnak” – írja Bence Erika több mint húsz év távlatából visszatekintve a beérkezett alkotásokra.¹¹ A nyertes, miként az egy évvel korábbi felnőtt regénypályázatnál, ezúttal is Gion Nándor lett, az *Engem nem úgy hívnak* című regényével, megelőzve Domonkos István *Via Itália* és Deák Ferenc *Zsivány* című alkotását. Amennyiben összehasonlítanánk a díjazott és a további kiadásra javasolt munkákat (Németh István: *Vadalma*, Fehér Kálmán: *Összjáték*, Tolnai Ottó: *Ördögfej*, Bogdánfi Sándor: *Óriások*, Mirnics Zsuzsa: *Égig érő fák*), bizonyára feltűnnének a közös nemzedéki életérzésből és törekvésekből következő rokonítható jellemzők, a gyermekkép felszabadítása, korábbiakhoz képesti mássága, az, hogy a többségnél hangsúlyosan szerepel a felnőtté válás problematikája, hogy a felnőttek világa általában sötét tónusokat kap, ennek következtében gyakori a szökés, kivonulás motívuma stb. Ugyanakkor az is láthatóvá válna, hogy a nemzedék tagjainak ifjúsági regényei között az írói eszközök, az ábrázolási- és kifejezés mód tekintetében éppúgy vannak jelentős különbségek, mint felnőtt regényei esetében. Domonkos István a gyerekeket a felnőttektől elválasztó korlátok ellen tiltakozó, vagy Tolnai Ottó a kanizsai gyermekéveit idéző regényében sem tagadja meg például avantgardizmusát, kísérletező törekvéseit, intellektuális érdeklődését, bátran alkalmazva bonyolultabb narrációs megoldásokat, a valóság és az álom, a fantázia keveredését, asszociációs szövegformálást, jelképi és gondolati összetettséget. Gion Nándor pedig itt is más, a realista és a jelképes, szimbolikus ábrázolásmód elegyítésének útján jár már, még ha jóval visszafogottabban is, mint az előző két regényében és a későbbiekben.

Ma már ez az egyik legkevésbé ismert műve Giornak (Magyarországra nem is nagyon jutottak át annak idején példányai, írott recepciójáról sem beszélhetünk), pedig több szempontból is figyelemre méltó alkotás. Egyik interjújában elmondja a szerző, hogy a pályázati határidő szorításában rekordidő, tizenkét nap alatt írta, s valószínűleg azért is sokkal könnyebben, mint a Joábot, mert az írivaló anyagot időben régebből vette, a gyermekkorából, „amelynek eseményei annyira rendezetten összeálltak, hogy csak papírra kellett vetni”¹². Azt is elárulja ebben a Görömbei András által készített beszélgetésben,

⁹ Pintér Lajos: „A torony nagyon fontos – mondta Burai J.”. *Jegyzetlapok a vajdasági ifjúsági irodalomról és holdudvaráról*. Tiszatáj. 1980. 5. 74–79.

¹⁰ Bence Erika: *Szakaszok és törekvések a jugoszláv/vajdasági magyar gyermekirodalomban*. Híd. 2001. 1–2. 29–38.

¹¹ Uo.

¹² Görömbei András: „Kimeríthetetlen forrás”. *Válaszol Gion Nándor*. In.: Uő: *Kérdések és válaszok*. Antológia Kiadó. Lakitelek. 1994. 215.

hogy a *Testvérem, Joábn*nál is megérezte már, de ennek az ifjúsági regénynek a megírásakor még inkább, hogy sokkal többet hozott magával Szenttamásról, a szülőföldjéről, mint gondolta.¹³ Számtalan további írói megnyilatkozásában, interjúkban, esszé-, naplórészletekben, s még inkább szépirodalmi alkotásai sorozatában vall Gion a szülőföld meghatározó és kimeríthetetlennek bizonyuló élménykincséről, ezek közül csupán egyet idéznék még itt, amely részben magyarázattal is szolgál a gyermektematikának az egész életművön belüli hangsúlyos jelenlétére: „A szülőföldem egyúttal természetesen a gyermekkoromat is jelenti. Azt mondják, az emberek leginkább a gyermekkorukra emlékeznek. Velem mindenestre így van. Nem mintha mindenre szívesen emlékeznék vissza. Nem volt kimondottan csúnya gyermekkorom, de nem volt kimondottan szép sem. Izgalmas volt.”¹⁴ Ezen izgalmas gyermekkor utolsó szakaszából, a szabadkai géplakatosi ipariskolai évekből merített már első regénye megalkotásakor is. Az *Engem nem úgy hívnak* élményforrása pedig egyrészt nyilvánvalóan az azt megelőző szenttamási, kudarccal végződött egyéves autószerelő-inaskodás, másrészt, inkább csak feltehetően, az (egyik) első szerelem elleni lázadását, a tizenöt éves kamasz fiú és a tizenhárom éves lány barátság és szerelem között egyensúlyozó viszonyával összekapcsolva, a nem túl izgalmas cselekményt lírai és szimbolikus jelenetekkel dúsítva (az egykori személyes élményektől nyilván el is rugaszkodva) sikerült a szerzőnek a felnőtté válás folyamatát gyermekolvasók számára is átélhető módon, egyetlen, már-már drámai jellegű esemény sorba sűríteni.

A történet hitelességét és átélhetőségét megalapozza a jól megválasztott elbeszélés-mód: az egyes szám első személyű narrátor saját múltbeli élményeit adja elő úgy, hogy az elbeszélés és az elbeszéltek ideje között nem érzékelhető jelentős távolság, a narrátor számára nem okoz gondot a múltidézés, mintha minden csak tegnap történt volna, kezdettől magától értetődő természetességgel helyezkedik bele korábbi énje pozíciójába. „Hason feküdtem a parton, alig kellett felemelnem a fejemet, hogy szemmel tartsam az R. B. 2286-os hajót” – olvashatjuk mindjárt a mű kezdetén. Azonosulását egykori önmagával jól érzékeltetik a múlt időt hirtelen jelen időre cserélő megfogalmazások (Pl. „Egyből elbőgtem magam. Tovább már nem lehetett kibírni. Mert nálam az a baj, hogyha valaki átöleli a vállamat, és azt mondja, hogy ne haragudjak rá, akkor én mindjárt bőgni kezdek. És most éreztem csak igazán rosszul magam.”). Az elbeszélő, aki az utolsó jelen idejű mondatokban árulja csak el, hogy nem is Péternek hívják, ahogy addig szerepelt („Mert engem nem Péternek hívnak. Azt én csak viccből mondtam annak idején Reának. Engem nem úgy hívnak.”), nemcsak távolságot nem tart, de többlettudással sem rendelkezik, egyszerű, szikár mondatokkal azt meséli csupán, ami vele megtörtént, s amit gondolt, amit érzett közben. Személyességéhez ugyanakkor némi szenttelenség, legalábbis érzelmi és értelmezői visszafogottság is társul, ami a kamaszkori helyzettel, látószöggel való azonosulásból is származhat, s ez a befogadói viszonyulások számára is tágabb lehetőséget biztosít. Számos későbbi Gion-mű elbeszélés módjának alapsémája formálódik meg ebben a regényben, például a további ifjúsági regényeké is.

A néhány nap alatt lezajló cselekményt egy teherhajó érkezése, majd távozása foglalja keretbe. A Duna közeli csatornában munka után fürdőző, fejeseket ugráló (egyébként is egy félkész emeletes ház egyik lakásában együtt lakó, csövező, életét együtt tengető) három fiú közül kettő már a felnőtt létet is megtapasztalta: Pollák nemrég felszabadult autószerelő, H. Sz. Dollár egy címfestőnél dolgozó rajzoló, aki hobbiból, de a jövőbeni

¹³ Uo. 216.

¹⁴ Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: „...izgalmasan kezdődött az eszmélésem a szülőföldemen.” In.: Uő: *Én otthon vagyok költő*. Kis-Lant Kiadó. Bp., 1993. 82.

nagy pénzkereset reményében képregényeket is rajzol. A szerelóműhelybe Pollák által beprotezsált elbeszélő viszont még csak most ismerkedik a felnőttek világával, és az inassággal nem feltétlenül együtt járó mindennapos megpróbáltatásokat nehezen tűri, lakótársainak meggazdagodási reményei nem jelentenek számára perspektívát. A hajóval érkező „nagyon szőke és nagyon tiszta” Rea (aki kezdetben tizenhat évesnek tűnt) egy másik élet lehetőségét villantja fel számára. A hajón hallgatag apjával és egy közönséges baromnak titulált munkással együtt él, unatkozó, végtelenül magányos kislány elvagyódása a tengerre, szökési tervei és az elbeszélő saját lázadási, szökési fantáziálásai szükségyszerűen találkoznak össze, s együtt kapnak igazán értelmet, főként azáltal, hogy közös fürdőzéseik során, a szerző által finoman megrajzolt, fokozatosan erősödő érzelmi szálak is szövődnek közöttük. Saját környezetüktől, a felnőttek világától elfordulva találnak egymásra, s menekülnének együtt egy nem sokkal realisabb világba, mint amilyen H. Sz. Dollár által rajzolt, de számukra szintén vonzó, romantikus westerntörténeteké. A saját tapasztalataikon túl egy nagy közös élményük is van a felnőttek világáról: az egyik este meglesett, munkájából hazatért, minden ajtót magára záró, vacsoraasztalánál magányosan ülő kéményseprő szomorú, ijedt arca, tárgyaltalan félelme: „Félt valamitől, nem egy meghatározott dologtól, mint mondjuk a tolvajok vagy hasonló, hanem csak úgy általában félt. Közönséges csupasz falak voltak körülötte, de ő olyan arccal evett, mint aki tudja, hogy a falak minden pillanatban szétnyílhatnak, és valami csúnya dolog történhet.” Az elbeszélő később ugyanezt a szomorúságot és félelmet ismeri fel a kedvenc szórakozóhelyükön, a körhintánál sétáló felnőtteken, sőt a munkahelyén dolgozó „pocsék alakok”-on, sőt már-már a barátain is. Talán nem szükséges egzisztenciálfilozófiai gondolatmenetekre hivatkoznom ahhoz, hogy mindennek valamiféle, a felnőtt létezéssel kapcsolatos, jelképes értelmet tulajdonítsak. Kevésbé hangsúlyosan és még kevésbé körülírtan vagy megfogalmazottan, de számtalan más motívum (a regény egyik utolsó, címmé emelt mondata, a tenger, a hajó, a képregény, a kölyökkutya, a lépcsőugrás, Rea maga) önmagán túlmutató jelentéseket hordoz már ebben a Gion-műben, és nemcsak a felnőttek, hanem a gyerekek számára is (ha nem is egyformán dolgozzuk föl azokat), hiszen a gyerekektől éppen hogy nem áll távol a szimbólumokban való gondolkodás, egyéb jellegű fogékonyságaikról nem is beszélve. Miután az elbeszélő elmeséli barátjának, hogy ki mindenki arcán fedezte föl a kéményseprő „félelmét”, H. Sz. Dollár, a regény alapproblematikáját is megfogalmazva, így reagál: „Lehet, hogy igazad van. Nekem nagyon nem tetszik ez az egész, de lehet, hogy igazad van. Hiába, te még mindig taknyos vagy, és észreveszed az ilyesmit. Néhány év múlva már nem fogod észrevenni. Akkor már fütyülsz rá, hogy egyformán szomorúak-e az emberek vagy sem, és hogy mennyire félnek. Akkor majd okosabb dolgokkal foglalkozol – Gondolod, hogy néhány év múlva elmúlik ez? – Biztos vagyok benne.”

A felnőttek egyhangú, robotoló és félelemmel teli életével szembeni alternatívát előbb a tenger, majd az állandó útonlevés, hegyekbe, városokba, utcákon való le-föl mászkálás jelentené, az elbeszélő megfogalmazásában ekként: „Az a lényeg, hogy ne maradjunk sehol sem sokáig. Akkor nem unnak meg az emberek, és te sem vagy kénytelen ugyanazokat az unalmas pofákat nézni. Ha állandóan mész valahová, akkor nem halsz éhen, akkor mindig élni fogsz. Az emberek csak akkor halnak meg, ha már nem mennek sehová.” Gyermeki nézőpontból ez korántsem látszik annyira irreális életlehetőségnek, mint a felnőttekből (főként, ha tizenéves kamaszokra vonatkozik az), de hogy a felnőtteket is megérintheti, talán egykori saját vágyaikra is emlékeztetheti, azt jól mutatja H. Sz. Dollár kezdetben megrökönyödő, majd egyre inkább támogató és Pollák kezdetben felháborodott, végül elfogadó magatartása is. Az elbeszélő ugyanis megteszi a kezdőlépést, el is indul ezen az úton azzal, hogy ha nem is hősies szembefordulással, de csendben (magában dülva-fúlva csak) otthagyja a szerelóműhelyt, és Reával ki is tűzik a szökés időpont-

ját. Sőt, előző este a céllövöldénél, a körhintánál egymásba karolva, térről és időről megfedkezve, átszellemülten és boldogan keringve, „az örökké vigyorgó pasasok”, „a kifestett szájú rossz nők” közül (akik arcán is felismerte korábban az elbeszélő a kéményseprő „féllelmét”) másságukkal kitűnve már-már át is élik, meg is élik vágyaik teljesülését: „Az volt az érzésem, hogy máris elindultunk valahová, és hogy most már örökké menni fogunk, és hogy sohasem fáradunk ki.” Az apa megbízásából hirtelen előttük termő („mint általában az óriások szoktak a mesefilmekben”) széles pofájú hajóslegény kegyetlenül véget vet azonban az álmodozásnak: Reát elragadja az elbeszélőtől, akit ellenkezése miatt jól szájon is vág. A valóság végérvényesen kijózanítóvá azáltal válik, hogy miközben az elbeszélő a szökés esti időpontját várva sebeit nyalogatja, és a Rea által óhajtott, végül H. Sz. Dollár által beszerzett kiskutyával játszik, a hajó, rajta Reával, s vele együtt a szökés lehetőségével, értelmével elúszik. Döntése, hogy másnap visszamegy a műhelybe, ezek után már szükségyszerű, de megváltozását, „megtérését”, felnötté válását (?) jelképesen megelőlegezi már az is, amikor saját élményeit és érzéseit (hogy szeretne elbújni az emberek elől, és magára zárni az ajtót) a kéményseprőével rokonítja: „Lehet, hogy ő is egyszer nagyon jól érezte magát, és akkor jött egy barom hajóslegény, és istentelenül szájon vágta. Azóta rohadtul érzi magát, és azért zár be minden ajtót.” Vagy ahogyan elfogadja a kiskutya kegyetlen elüldözését (üres konzervdobozt kötnek a farkára), mert „Ilyenkor az a legjobb megoldás”, s hogy ezután, miközben korábban csak az ötödik lépcsőfokra volt képes, társait követve ő is felugrik a hetedik lépcsőfokra. Kegyetlenül illúziótlan, gyerekek számára talán kiábrándító befejezés ez, de ezzel együtt válik igazán hitelessé, s a kisgyerekkorból a felnőttlet felé tartó fiatalok számára szépsége és minden nevelő célzatú didakticizmust nélkülöző tanulságossága mellett talán elfogadhatóvá is a mű.

Alig két év múlva Gion már újabb ifjúsági kisregénnyel jelentkezett, a *Postarablókkal*, amiben egy jóval vidámabb, és az igazi gyerekolvasók számára feltehetően érdekesebb, izgalmasabb történetet dolgozott fel, egyrészt egyszerűbb írói eljárásokkal, átláthatóbb jelentésszerkezettel, másrészt játékosabban, helyenként a humor, az irónia eszközeivel is élve. A húsvét hétfőjének éjszakáján lezajló cselekményt a szerző a két főszereplő zsvány kölyök egyikével, Jász Gáborral mesélteti el ismét, ennek következtében hamar az események kellős közepén érezhetjük magunkat. A postarablás kiagyalója és a dolgok fő irányítója ugyan nem ő, hanem a nála tapasztaltabb, bölcsebb és bátrabb Margith Jani, amint azt már az első mondatokból megtudhatjuk, azzal együtt, hogy a kasszát nem tudták kirámolni, de azon az éjszakán ők irányították a dolgokat az egész városban. A figyelemfelkeltő cím után ezek az első mondatok egyszerre kedvetleníthetnek el és kelthetnek újabb érdeklődést az olvasóban, s ugyanez, a címmel összefüggésbe hozható feszültségkeltő és -oldó játék az egész regényen végighúzódik: kezdetben a mesélő azt hiszi, hogy Margith Jani részéről a postarablás ötlete egyike a szokásosaknak, amiről aztán hónapokig lehet beszélni, anélkül, hogy megvalósítanák, s csak később jön rá, hogy ez most „véresen” komoly; bejutnak ugyan a kisváros postájára, de nem sikerül kinyitniuk a pánccélsekreényt, tehát a rablás elmarad az ő részükről; az éjszaka során megjelenik ugyanezzel a szándékkal a postán a profi bűnöző Zavarkó Pepi is, akinek viszont sikerül, de még a távozása előtt régi ellenfele, a gyerekek által aktivitásra készített, alkoholista Seriff közreműködésével lefűlelik a rendőrök – így végül van is postarablás meg nincs is. Egy másik, még izgalmasabb krimiszálat is beleszó a történetbe a szerző, ugyanis az alvilági Zavarkó Pepi azért is tér vissza a városba, mert felbérelték három ház felgyújtására, ami után a biztosító fizetne. A felbujtó pedig éppen az a sötét képű Lacza, akit a fiúk egyik szerencsétlen, de általuk kedvelt osztálytársuk, Molnár Tihamér mostohaapjaként amúgy sem szívlelnek, s aki a gyűjtogatás eredményeként akar megszabadulni az útjában lévő, Tihamérék házában majdan bent égő nagyapától is. A regény hősei ezt,

természetesen, nem engedhetik meg, miután a postabeli telefonközpont beszélgetéseit lehallgatva értesülnek róla. Ekkor ők már, a mackónyitással felsülve, amúgy is azzal szórakoztatják magukat, hogy megpróbálnak segíteni a bajba jutott városlakókon, hogy elkezdik irányítani a dolgokat az éjszakai városban. A telefonbeszélgetéseket lehallgatva örömet szereznek azzal, hogy hazudnak, hogy reményt, álmot, praktikus tanácsokat adnak, hogy mindenkinek igyekeznek eligazítani a dolgát, igaz, hogy csak alkalmilag és kicsit meggondolatlanul, felelőtlenül, amúgy gyerek módra. Ebben még nincs semmi ideológia, egyszerűen és magától értetődően jólesik örömet szerezni másoknak. A tervezett büntényről értesülve előbb Zavarkó Pepire küldik a Seriffet, majd, hogy a sötét képű Lacza nehogy újabb gaztetteken törje a fejét, a húsvéti ünnepekre külföldről hazajötték tiszteletére rendezett multság résztvevőinek még jobb kedvet csinálnak azzal, hogy beöltöztetik őket az általuk előző évben előadott *Égig érő fa* című mesejáték immár porosodó jelmezeibe (a királyi koronákat a saját fejükre teszik föl), sőt telefonon a város lakosait is a multságba csalják, egy hatalmas, farsangi jellegű, hajnalig tartó népiünnepélyt szervezve, így csinálnak ők rendet, s kerekednek felül a lehetséges disznóságokon. Emögött már olyan meggondolások állnak, hogy a rosszkedvű emberek török a fejüket a disznóságokon, a jókedvűek megfelelkeznek róla: „az a bajuk ezeknek az embereknek, hogy nem tudnak, izé, hogy is mondjam, játszani. Vagy lehet, hogy tudnak, de nem mernek. Ezért rosszkedvűek folyton, és ezért csinálják a disznóságokat. Rá kell tehát kényszeríteni őket, hogy játszanak egy kicsit...” Természetesen nem makulátlan tisztaságú jellemek a gyerekhősök sem, hiszen végül is rablásra készülnek, de egyrészt a szerző igyekszik a romlott társadalmi környezetbe és a srácok sanyarú életkörülményeibe ágyazni szándékukat (Janinak például ott kellett hagynia az iskolát, mert két bátyja is börtönben ült, és neki kellett otthon dolgozni, Gábor anyja éjszaka is dolgozik, fiáról mit sem tud), másrészt ez is része a meggondolatlan gyermeki életvitelnek (például még azon sem gondolkodtak el előre, hogy mire fordítják a pénzt, utóbb jut eszükbe, hogy otthon is jól jöjné, Molnár Tihaméron is segíthetnének vele), harmadrészt hamar meg is feledkeznek eredeti szándékukról, amit el is homályosít az azután következő sok jó cselekedet, amiből egyértelműen látszik viszont, hogy a körülöttük lévő kiábrándító világban éppen ők, a gyerekek az alapvetően jóra való, nemes szívű emberek (Margith Jani a mű kezdetén is az „Ember, az akarok lenni...” dalt fújja a trombitájával, igaz, mást még nem is tud, s a mű végén a tűzoltózenekar is ezt játssza). Feltűnő szomorúságuk a posta elhagyásakor, az utcán vidáman mulatozó emberek között, nem elsősorban a fáradságuknak köszönhető, hanem inkább azt fejezi ki, hogy maguk is tisztában vannak rendteremtésük időlegességével, mulandóságával, azzal, hogy „A királyi koronát most már le kell venni a fejünkről”.

Ezt a könyvet már a Móra Könyvkiadóval közösen adta ki a Forum, volt is némi sikere Magyarországon is, filmet is készítettek belőle, mint a következő két ifjúsági regényéből is, ugyanakkor fenntartások is megfogalmazódtak a művel kapcsolatban. Pintér Lajos szerint a könyv cselekménye „kevesebb szálon fut, mint egyéb írásaiban; a szereplők jellemzése is szegényesebb, mint másokor. »Egyszerűbb« könyvet akart írni a gyerekeknek, s ezt nem tehetette meg a leegyszerűsítés veszélye nélkül. Épp az asszociációs gazdagság, sokrétűség hiányzik még ekkor, ami Gion prózájának legfőbb erénye.”¹⁵ Komáromi Gabriella pedig azt írta „A Postarablókban csak Gion más műveinek nyelvi leleményeit, líraiságát, nyelvi szépségeit keressük hiába. Az író eltűnik alakjaiban, és kamaszainak nyelvén szólal meg. Feltehetően a valóság-hűség érdekében teszi.”¹⁶ Az én mai olvasatom szerint, amit vállal az író ebben a regényében, azt esztétikai szempontból szinte kifogás-

¹⁵ Pintér Lajos i. m.

¹⁶ Komáromi Gabriella i. m.

talantul teljesíti (a korai műveihez képest épp írói eszközeinek letisztultsága, ökonomikus kezelése a feltűnő), miközben szórakoztatva nevel a jóra – lehet-e ennél többet elvárni egy ifjúsági könyvtől? A cselekmény ugyan valóban egyetlen fő szálon fut, de abba nagyon ügyesen szó bele az író, azt bonyolító, alakító eseményeket, miközben krimiszzerű izgalmakat, feszültségeket teremt. Későbbi prózájának erőnyeit talán kár számon kérni rajta, mint ahogy azt is inkább tartanám hibának, ha nem kamaszainak nyelvén szólalt volna meg. Ezzel együtt magam is úgy vélem, hogy a problémaérzékenységet, a kifejezőmód összetettségét, nyelvi gazdagságát tekintve a mű elmarad a következő regényektől, mind a „felnőtt”, mind az „ifjúsági” regényektől.

A *kárókatona még nem jöttek vissza* (1977) és a *Sortűz egy fekete bivalyért* (1983) című ifjúsági regények megírásáig Gion azonban számos írói tapasztalattal gazdagodik, világa kitágul a múlt, a gyermekkor ábrázolása irányában is. Bár a korábbi regények (a *Testvérem*, *Joáb* és a tárgyalt ifjúságiak) kisvárosi légköre is emlékeztetett már az író szülővárosára, a *Virágos katonában* (1973) és a *Rózsamézben* (1976) talál rá például igazán gyermekkorra színhelyére, Szenttamásra, mint a legfőbb ihlető- és élményforrásra és az írói mondánivalójához legalkalmasabb regénytérre. Ugyanezen művekben a szimbolikus kifejezőmód iránti fogékonyságát is sikerül eredményesen továbbfejlesztenie. Közben néhány novellában (például az 1974-es *Olyan, mintha nyár lenne* című kötetben olvasható *A galamb*, *Patkányok a napon*, *A postás, aki egy ujjal tudott futyulni* címűekben) megjelenik egy olyan gyerek szereplő, Burai J., akinek alakjában a postarabló fiúk jóra törekvése, örömszerző vágya, és egyúttal a felnőttek elromlott világát kiigazító törekvése is megőrizhető, de aki számtalan új vonással gazdagítva a gioni humanizmus egyik legemlékezetesebb képviselőjévé tehető. Az újabb ifjúsági regényeknek már ő a központi szereplője, akinek az ötletei, segítő szándéka rendre bonyodalmak forrásává válik. A két regényt azonban nem csak az ő személye köti össze, azonos például a helyszín (Szenttamás és környéke), az idő (a második világháború utáni évek egyikének nyara, illetve ősze), a többi főbb gyerek szereplő is. A *Sortűz...* megjelenését követő recenziók, elemzések mindegyike jelzi, hogy a két regény között összefüggés van, de ennek tartalmát és minőségét nem egyformán írják le: Szajbély Mihály például a két regény „laza kapcsolatát”-ról tesz említést¹⁷, Varga István¹⁸ és Varga Zoltán szerint a *Sortűz...* „az előbbi folytatásának számít”¹⁹, *A kárókatona...*-ről alapos elemzést író Tarján Tamás néhány éve viszont úgy fogalmazott, hogy a *Sortűz...* „társregénye, de nem folytatása. Változik a történetmondó személyisége, pozíciója, tudata, stílusa.”²⁰ Az én olvasatom szerint a két regény olyan szorosan összefügg egymással, amennyire csak két önálló regény összefügghet, s olyannyira egymás folytatása, hogy már-már azt is mondhatnánk: mintha egyetlen műnek lenne a két fejezete. Ezt nem csak a fentiekre és a *Sortűz...* nyitó mondatára alapozom, ami nyilvánvalóan *A kárókatona...*-ban elmesélt történetre utal vissza, és a regény későbbi pontjain elhelyezett konkrét visszautalásokra, eseményidézésekre, vagy arra, hogy a regényvégi második sortűz Gergianért (az előző regényben megölt vadórrért) is szól, hanem még számos, a továbbiakban kifejtendő közös vonásukra.

A *Postarablókkal* a gyermekkrimi műfajához közelített Gion, e két újabb műve pedig a hagyományosabb ifjúsági bandaregény műfajával rokonítható, aminek olyan világirodalmi és magyar irodalmi klasszikusai vannak, mint a *Tom Sawyer kalandjai*, *A Pál utcai*

¹⁷ Szajbély Mihály: *Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért*. Életünk. 1984. 10. 118–119.

¹⁸ Varga István: *A megújulás hiánya*. Híd. 1983. 1. 101–103.

¹⁹ Varga Zoltán: *A naivitás diadala*. Híd. 1983. 1. 98–101.

²⁰ Tarján Tamás: *Gion Nándor: A kárókatona még nem jöttek vissza*. In.: *Kortárs gyerekkönyvek*. Ciceró Könyvkiadó. 2001. 128–136.

fiúk. Megvan Gion regényeiben is minden, ami az effajta regények iránt fogékony kamasz érdeklődését fenntarthatja: a nemes célkitűzés(ek) érdekében egy gyerekközösség által megvalósított fordulatossá cselekmény, kaland, rejtély, izgalom, némi lírával oldva, de e regények gyerekközössége nem annyira zárt, sőt, a felnőttek irányába is kifejezetten nyitott, részben azért is, mert épp abban akarnak változtatásokat elérni. Gion előző ifjúsági regényeihez képest ezekben a felnőttek világa is sokkal differenciáltabb, a „pocskok alakok” mellett „rendes emberek” is alkotják, akik között a gyerekek céljaik megvalósításához szövetségesre, sőt partnerre is találnak, előbb Gergiánban, a vadőrben, majd Ácsi Lajosban, az egykori földbirtokosban és Fodó tanár úr személyében. A gyermekvilág és a felnőttek világa ezenkívül is számtalan szállal szövődik egybe, nemcsak belelátanak és bele-beleavatkoznak egymás világába, de gyakorlatilag együtt is élnek a közös világukat (Gergián és a gyerekek együtt építik a tornyot, Fodó tanár úr családi élete is szinte a gyerekek szeme előtt zajlik, Ácsi Lajos és a gyerekek együtt ássák el a pálinkáshordót, hogy fekete Péter megtalálja majd stb.). Azt is mondhatnánk, hogy egyetlen emberi közösség, kívülről nézve zárt, belülről viszont még a különböző életkorú csoportok között is szabad átjárásokat teremtő, a tagjai számára otthonos világa rajzolódik ki a szemünk előtt. Nyilvánvalóan – a *Sortűz...*-ben megnevezett (*A virágos katona* és a *Rózsaméz* helyszíneivel azonos) helyszínekből is jól láthatóan – az író gyermekkorának, Szenttamásnak a világa ez.

Tarján Tamástól eltérően, az én olvasatom szerint mindkét regény (meghatározó) elbeszélője a banda, mindkét regényben Tamásként (aki akár a *Testvérem*, *Joáb* S. Tamásának is lehet egy ifjabbkori alteregója) megnevezett (igaz, alig észrevehetően, mintegy mellékesen megnevezett) „vezére”, aki a társaival közös élményeit meséli el. Az eltérő olvasat oka, azt hiszem, *A kárókatona*... narrációt megkettőző keretes szerkezetében keresendő. Giontól nem idegen a keretes eljárások alkalmazása, az *Engem nem úgy hívnak* és a *Postarablókban* azonban inkább csak motivikus, jelképes szerepe volt (a hajó érkezése-távozása, az „Ember akarok lenni...” dal trombitázása), itt viszont már hangsúlyosabb, narratív, regényszerkezeti, tartalmi-értelmezői elemeket egyesítő funkciót kap. Az Előszó helyett és az Utószó helyett címekekkel ellátott szövegek jelen időben fogalmazó én-elbeszélője, szemben a köztük lévő nyolc, csupán számozott fejezetével, egy felnőtt személy, aki visszatér gyermekkorára kedvelt, de némileg már megváltozott helyszíneire, elvadult tájaira, s az eltűnt idő nyomában járva felidézi és némiképp értelmezi is egy gyermekkori nyár emlékezetes eseményeit. A bevezető szövegben fel-felvillan a történet csaknem minden fontos helyszíne (a már csak romjaiban látszó Vágóhid, a Gergián-torony, a Sági-tanya) és szereplőjének alakja (Gergián, a Ságiak, a gyerekek: Hodonicki Oszkár, Burai J.), akik közül az egykori barátal, Virág Péterrel, a jelenlegi vadőrrel találkozik is az elbeszélő. Tőle tudja meg azt is, hogy „A kárókatona még nem jöttek vissza”, s hogy Bura J., aki megvásárolta az egykori Gergián-tanyát, és nemsokára átveszi a vadőri állást, megígérte, hogy visszahozza a kárókatonákat (aki, „ha nagyon akarja, talán még visszahozhatja őket”). Burai J. (és a kárókatona) középpontba állítása indítja el az emlékezés fonalát (mintegy magyarázatul a kárókatona eltűnésére), az egykori események újraélését, újjáteremtését. A Burai J.-vel való megismerkedés felidézésével kezdődik az I. fejezet, az elbeszélés ideje múltra vált, az elbeszélő perspektívája pedig leszűkül, és azonossá válik gyermekkori énjével. Mivel nemcsak a saját élményeit meséli, nézőpontjában az egyéninél általában hangsúlyosabb a közösségi (ami nyelvileg is artikulálódik a gyakori többes szám első személyű ragozásban – „Burai J.-vel a mozi előtt találkoztunk először. Emlékszem, az *Éhes ingovány* című filmet adták...”), de előadásmódját, a korábbi regényekből már megismert, a gyermeki világgal azonos, azt belülről látó és közvetlenül láttató, személyes átéltségű hangvétel jellemzi, esetleg a nyelvhasználata tűnik, egyszerűségét, olvasmányosságát

megőrizve, kicsit artisztikusabbnak és poétikusabbnak, de még összhangban a regény érzelmi-hangulati-eszmei világával.

A gyerekcsapat felhőtlenül és gondtalanul éli a maga szabad, a vakáció által még szabadabbá vált életét, jórészt a falu határán túl: bandáznak, fürdenek a folyóban, az elhagyott Vágóhíd falaira rajzolnak krétával, amit tudnak, „ötlábú” bikát, virágokat, emberfejeket, cowboykalapokat (még ha a Bognár Kocsmáros unokahúgával, Arankával vasárnaponként le is mosatja a neki nem tetsző alakzatokat), s amikor a lemenő nap fénye lángba borítja azokat, jókedvűen és artikulálatlanul üvöltöznek, lovakat futtatnak a Sági-tanyánál, Gergiánhoz, a vadórhöz járnak beszélgetni. Életükbe új színeket, mozgalmasságot, célokat, veszélyes kalandokat a Burai J.-vel való megismerkedésük hoz. Burai J. más, mint ők, s ez a másság leginkább a természeti és emberi világ értékei, a szép dolgok iránti átlagon felüli érzékenységében ragadható meg, abban, hogy fokozottabban, szenvedélyesebben, akár a cselekedeteit is meghatározóan (a következményekkel akár nem számoló módon) él benne a gyermeki igazság- és szeretetvágy, a szenvedőkkel (legyenek azok emberek vagy állatok) való együttérzés. Ő az, aki a mozifilm hatására feltételezi, hogy „Minden ingoványban van egy láthatatlan út (...) Ez az út általában egy száraz dombra vezet, láthatatók. Ezt az utat kell megtalálni, akkor az ember biztonságosan eljut arra a száraz dombra; elmegy oda, amikor akar, és addig marad, ameddig akar. Senki sem férközhet a közelébe, senki sem háborgatja. (...) Ilyen helyen mindenféle szép dolog eszébe jut az embernek. Meg aztán ide el lehet rejteni mindenféle holmit. (...) Az embernek szüksége van egy olyan helyre, ahová láthatatlan út vezet.” Némiképp rokon ez a vágy a Virágos katona titkát felfedezni vélő Rojtos Gallai vágyával (elmenekülni onnan, ahol a ronda dolgok történnek), de itt a regénybeli történések azt bizonyítják, hogy ez meg is valósítható, mert Burai J. nemcsak feltételezi, meg is találja a maguk közeli mocsaras, ingoványos területén a láthatatlan utat és a dombot is, és valóban életet mentően jól jön mindkettő majd a kárókatona-szabadításakor. A vágy jelképi érvényessége itt a valóság által erősített meg. Tarján Tamás elemzésében arra emlékeztet, hogy az „ingovány tipikus mesei és balladai színhely, Jókai Mórtól Móra Ferencen át Fekete Istvánig a magyar (ifjúsági vagy „ifjúsági”) irodalomban is sokak tollán kirajzolódott”, és szerinte „A kamaszromantikán túl a *hódító védettség* ideája szól” (kiemelés az eredetiben) a fenti mondatokból²¹. Burai J. számára a lovak futtatásának az a módja, amit a Ságik alkalmaznak, egyenlő az állatok kínzásával, ezért nem hajlandó részt venni benne. Amíg a banda főnöke, az elbeszélő meg nem rendszabályozza, a legelső vágóhídi üvöltésnél az egykor ott leölt állatok hangját utánozza. A regény egyik kortárs kritikusa, Ács Margit ebben a cselekedetben, illetve abban, hogy Burai J. belátja „nem szennyezheti be társai ösztönkítőresét büntudattal”, szintén lát jelképi érvényességet: „nem kényszerítheti őket, hogy csak eszményeket szolgáljanak, s természetes indulataikat nyomják el. Így tartja meg Gion eszményekről szóló regényét a valóságidegen idealizmus partja szélén.”²² A természettel harmóniában élő Gergián állatszeretete, egész lényéből áradó jósága, humanizmusa iránt is Burai J. a legfogékonyabb, nem véletlen, hogy a toronyépítési tervével is ő azonosul először, s hogy egymásra találnak a halevő, lúd nagyságú, kissé horgas csőrű, de különleges tollazatú, szép, fekete vízimadarak, a kárókatonák (azaz kormoránok) iránti felfokozott vonzalomban is. A kárókatonák eredetileg csupán a legszebb madarak (náluk szebbek a vadór szerint már csak a darvak lehetnének) a Gergián-tanya körüli madárseregletben (tyúkrok, verebek, bíbickek, vadkacsák, barnakányák, nemeskócsagok, szürkegémek, golyák, nádírigók és különböző

²¹ Tarján Tamás i. m. 131.

²² Ács Margit: „A kárókatonák még nem jöttek vissza”. In.: Uő: *A hely hívása*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2000. 199.

énekesmadarak között), a történet előrehaladása során azonban egyre gazdagabb jelentéstartalmú (például ember és természet harmóniájára, az ember által veszélyeztetett természetre, sőt minden veszélyeztetett szépségre, értékre utaló) szimbólummá válnak. A jelentésgazdagodási folyamat első állomása Burai J. – mintha csak áttételesen, Gergián toronyépítési tervétől ihletett – elhatározása, hogy kárókatonákat nem csupán rajzolni kell a vágóhídi falba, de bele is kell vésni: „Akkor a Kocsmáros nem mosathatná le őket. Az isten sem mosná le többet a kárókatonákat.” Gergián később, amikor meglátogatja és megvédi őket a Kocsmárossal szemben a Vágóhídnál, maga is helyesli, sőt meg is erősíti a falba vésés ötletét: „Okos dolog – helyeselt Gergián. Így legalább mindig ott maradnak, senki nem tudja elriasztani őket. A szép dolgokat falba kell vésni, hogy megmaradjanak.” A falba vésett rajzok (nem csak kárókatonák) – Gergián szerint – sokkal vidámabbá teszik a Vágóhidat, nélkülük igen lehangoló hely lenne. Hasonló szimbólumképzési folyamat kiindulópontja Gergián toronyépítési ötlete. Elvileg arra is szolgálhatna a torony, hogy a vadőr a magasból jobban szemmel tarthassa a környéket s az olyan vadorzókat, mint a Kocsmáros vagy a Ságiak. Gergián azonban kezdetől azt mondja, hogy ő sokkal meszszebbre akar látni, sokkal magasabbra akarja építeni a tornyot, „amilyen magasán a darvak szállnak. Vagy még magasabbra.” Az égig érő torony, a toronyépítés képe önmagában is számtalan mitológiai és irodalmi allúziót, értelmezési lehetőséget előhívhat a művelt olvasóban, a Bibliától az erdélyi Székely János *A másik torony* című (jóval későbbi) regényéig akár. Pintér Lajos szép megfogalmazásai ugyanakkor a regényösszefüggésekkel is számolnak: „Jelképezi, hogy fokról fokra elhagyjuk gyermekkorunk világát, s kettős úton járunk: egyrészt a világ összefüggéseiből többet és többet megértünk, másrészt pedig illúzióinkat rendre elhullajtjuk. (...) Az ember azon erőfeszítését jelképezi, amellyel az adott világ kényszerei, kényszerű megkötöttségei közül kiemeli magát. Az álmodó, csillagokra tekintő ember jelképe a kilátótorony.”²³ A regény gyerekszereplőiben is tudatosul már azonban a torony kézzelfogható hasznán túlmutató értelme, jelentősége. A falba vésés Gergián általi visszaigazolásának inverzeként, pandanjaként, most Burai J. magyarázza értetlenkedő társainak, hogy miért is kell a torony: „hogy messzire lásson az ember, hogy mindent lásson lent és fönt, hogy közelről beszélgesen a darvakkal, belemarkoljon a szélbe, hogy megnézze magának az eget is”. A regény további cselekménye pedig kiteljesíti mind a praktikus, mind az eszmei funkcióját. A toronyépítés közben látják meg, hogy Ságiék az egykor fiókaként Gergián telepéről elrabort, majd fölnevelt és idomított, rabszíjon tartott kárókatonákkal halásznak. Burai J. javaslatára és terve alapján, hosszas készülődés után, a gyerekek egy izgalmas éjszakán kiszabadítják és ellopják a madarakat, amiket a telep kárókatonái megható gondoskodással és Gergián segítségével visszaszoktatnak majd a szabad élethez. Közben olyan magasságba ér a torony, hogy amikor egy augusztus végi nap köd üli meg a tájat, építői a tetején állva már a felhők fölé kerülnek, nappal szikrázó napsütésbe, este pedig a csillagok közelébe. Gergián teljesíti ígéretét, mely szerint, ha egyszer a felhők fölé érnek, nagy ünnepséget rendez, és zongorázik a gyerekek örömeire. A szerző remekel az áhítatteljes pillanatok érzékeltetése során, de a líraiság már-már túlsordulását megelőzve, az égből visszarántja gyerekszereplőit (s velük olvasóit is) a földre: az éji ünnepély leple alatt valaki lelé egy kárókatonát, majd az üldözésére indul Gergiánt is meggyilkolja. A gyerekek nem akarják, nem tudják elfogadni Gergián és a kárókatona halálát, hogy az előbbi álomszerű valóság (amikor úgy érezték, ölükbe hullanak, s immár övéik a csillagok) még valószínűtlenebbé válik. Nincs azonban hová menekülni, hiába kényszerítik az odaérkező Keszler doktort a zon-

---

²³ Pintér Lajos i. m.

gorázásra, s hiába rohannak föl újra a toronyra, ott már sűrű és undorító köd takarja el a csillagokat, fogadja, fojtogatja, és készletti sírásra, üvöltésre őket.

Az Utószó helyett című befejező fejezetből, a felnőtt elbeszélő és barátja nyolc fejezettel előbb felfüggesztett beszélgetése folytatásából derül csak ki, hogy az akkori vélekedésükkel szemben, nem valamelyik Sági, hanem a Kocsmáros lehetett a gyilkos, aki azóta eltűnt, igaz, hogy Ausztráliába készült, de az ingoványon nemigen jutott túl. Nem pusztán ennek az információnak a közlése indokolja azonban a jelen időbe való visszatérést, hanem sokkal inkább az elbeszélő (és Virág Péter) viszonyulása az egykori helyszínéhez és eseményekhez. Az is kiderül ugyanis, hogy bár sok minden megváltozott, eltűnt azóta, de a torony áll, sőt Burai J. tovább is építette néhány méterrel, sőt, még Virág Péter is segített neki olykor, nem is beszélve a Sági fiúk gyerekeiről, akik ugyanúgy lelkesednek a toronyért, „Ők is a felhők fölé akarnak menni”, Burai J. pedig fel is viszi a felhők fölé őket. A torony tetején állva mindketten ismét lelkesednek, megfogadják, hogy segítik Burai J.-t a további építésben majd, az égen biztató kék fényeket látnak csillogni újra, egészen közélről, és meg vannak győződve, hogy egyszer majd ismét lejönnek onnan a kárókatonák. Tarján Tamás szerint „Az alaptörténethez képest tehát nagy fokú írói engedékenységgel szövi át a két »fél«-re osztott szövegtestet, az *Előszó...*-t és az *Utószó...*-t. (...) A bizakodás távlatossága illik a bemutatott (és olvasóként is leginkább megcélzott) korosztályhoz – kevésbé illik a kiépített történet önnön jellegéhez, motívumaihoz, balladásságához.”²⁴ Az én olvasatomban viszont a keret így teljesíti be igazán a funkcióját, ezáltal lesz a bevezető és befejező fejezet nem-Előszó és nem-Utószó (nem kerülhetett véletlenül a *helyett* szó a fejezetcímekbe!), hanem szerves része a regénynek, ami így az alaptörténet és az ahhoz való viszony története is (a regény címe is erre utal). Nem az ifjúságnak tett engedmény a keret, a befejezés, hiszen az a fájdalommal elegy sóvár vágy, ami megfogalmazódik benne (a kárókatonák, a csillagok, az egykori teljesség újraélése iránt), mindannyiunké, akik voltak gyermekek. Ezzel együtt sem gondolom ugyanakkor, hogy *A kárókatonák...* nem ifjúsági regény. S azt is kerültem a fenti elemzésemben, hogy különböző (gyerekeknek és felnőtteknek szóló, csupán a felnőttek számára hozzáférhető) rétegeit, szintjeit különböztessen meg, ahogy a regénnyel korábban foglalkozók többsége tette. Az én olvasatomban a regény elsődleges cselekménye, motivikus-szimbolikus hálózata, kompozíciója, eszmeisége olyan harmonikusan egymást erősítő egységet alkot, ami nem rétegzetten, hanem a maga teljességével és egyidejűleg szól(hat) a kamasz és a felnőtt olvasóhoz, természetesen más-más eredménnyel. Befogadása azonban, még a személyre szabott olvasat eredményessége, teljessége (?) sem elsősorban az életkor, az ismeretek és tapasztalatok függvénye, hanem inkább a lelki függetlenségé.

Öt év telik el a következő ifjúsági regény, a *Sortűz egy fekete bivalyért* című megjelenéséig, de a szerző, mintha csupán egy szusszanásnyi pihenőt tartott volna, ott folytatja, ahol az előzőt abbahagyta: „Elmúlt egy bitang nyár, szerettük volna minél gyorsabban elfelejteni, mert azon a nyáron megölték valakit, akit nagyon kedveltünk.” Pontosabban az itt is Tamásként említett kamasztudatú és nézőpontú elbeszélő folytatja – aki az előző regény alaptörténetét elmesélte –, zökkenőmentesen, minden változtatás nélkül, ugyanabban a közvetlen, természetes beszédmódban. Csupán a felnőttlétből visszatekintő pozíciót körvonalázó keret hiányzik, ami által a regény egy jelentésréteggel szükségszerűen szegényebbé válik. A főbb gyerekszereplők is maradtak, Szivel Sanyival, a temetőcsászár fiával kiegészülve. A helyszín is ugyanaz, de a szeptemberi iskolakezdés következtében beljebb kerülünk a faluba, a félig természeti környezetnél hangsúlyosabbá válik az iskolaudvar (ahol tanítás után a felesége hűtlenné válása miatt bánatos, bánatát rendre pálin-

²⁴ Tarján Tamás i. m. 135.

kába fojtó Fodó tanár úr, a gyerekek osztályfőnöke, akit a legjobb tanárnak tartanak, annak ellenére, hogy részegen rendre felpofozza őket, és a már említett Ácsi Lajos, gyakorta Berecz plébános jelenlétében sakkozik és italozik), és a téglagyár (ahol Fekete Péter dolgozik a bivalyaival). A cselekmény épp olyan lassú tempóval indul, mint az előző regényben, hogy aztán a mű második felében itt is sor kerüljön egy olyan ritmusváltásra, ami jelentősen felgyorsítja az események alakulását. Az első négy fejezetben (a kilencből) nem is nagyon látszik, hogy van-e egyáltalán valamilyen határozott iránya a történeteknek. A több párhuzamosan futó, egymással inkább csak érintkező, mint össze is kapcsolódó eseménysornak, illetve önálló epizódnak mintha leginkább az lenne a funkciója, hogy a gyerekszereplők mellett felvonultassa, bemutassa a falu felnőtt világának legalábbis a gyerekekkel kapcsolatban lévő galériáját (a már említettek mellett a nyolcgyerekes Szivel Sándort, a cigány ócskavasas Kanegért és feleségét, Borús Lizát, a pálinkafőzés-sel foglalkozó Rozmaring Bandit, a háborús hős Dukay Jánost, a pézsmapatkányra is vadászó Povazsánszki halászt, a hentes és futballedző Beles Marci bácsit). Fontos hozzáde-ka ez a regénynek, mert általa térben és időben is kibővül a bácskai falu negyvenes évek vége körüli társadalmi környezetének ábrázolása. A felnőttek egy részéről kiderül, hogy előéletüket, de a jelen helyzetüket is nagyban meghatározta a háború, illetve az azt követő események: Ácsi Lajos, az egykori földbirtokos például katonaszökevényeket rejtegetett a háború alatt, majd kiállt amellett, hogy ne vegyék el Schank Frici téglagyárát, közben őt is megfosztották mindenétől, segélyből és alkalmi munkákból él, sorsával látszólag megbékélve, de korántsem „rongy ember”, ahogy Burai J. kezdetben minősíti. A gyerekek élnek a maguk tanév elejei hétköznapi életét az iskolában és az iskolán kívül, ami, persze, korántsem nélkülözi az izgalmakat, főként, hogy ezúttal is köztük van Burai J. Ő az, természetesen, aki saját és társai életét is veszélyeztetve megpróbálja megakadályozni, hogy Szivel Sándor felrobbantsa a tyúkokat fojtogató Vörös Róka nevű macskáját, aki azonnal beleszerelmesedik a valóságosan nem túl szép bivalyokba, főként, amikor hősiességükkel szemtanúja lesz, a sárba ragadt talyiga kihúzásakor. S ő az, aki hamar felismeri a szenvedő embert, és meg is próbál segíteni rajta, örömet szerezni neki. Érdekes eltérése ennek a regénynek a korábbiaktól, hogy a felnőttek világában (bár történnék bűnök) gyakorlatilag nincs a gyerekeknek ellenfelük, ellenkezőleg, olyan emberek vannak, akik inkább a segítségükre „szorulnak”. A már említett Fodó tanár úr és Ácsi Lajos mellett ilyen lehet a kezdetben utált, „megecetesedett vénkisasszony”, Novák tanárnő, aki talán szerelmes a tanár úrba, legalábbis szívesen a felesége helyébe lépne, s akit végül, miután a tanár úr elszökött felesége visszatér, Burai J. a számára nagyon fontos kölyökmacskával ajándékoz meg. S még inkább ilyen Fekete Péter, a bivalyos, már akkor is, amikor a téglagyári főnök, Adamkó és a munkatársai, távollétében, érzéketlenül és tudatlanul egyik bivalya halálát okozzák, de főként azután, amikor kiderül, hogy ő a négy Hofanesz kislány (akik a háború idején, részben a háborús körülmények miatt, korán elhunytak, s akiknek a sírját gyakorta körbejárják a gyerekek, mágikus igékként sorolva a neveiket) édesapja. „Jó volna éneklő embereket látni” – mondja egyszer a regény közepe táján Burai J., amikor már nagyon rossz kedvük van (pedig még a bivaly balesete előtt vagyunk), mert a balul sikerült Vörös Róka-kaland után egy tűzbe dobott puszkagolyóval majdnem lelövik Kanegért, a téglagyári munkások pedig vélhetően aznap sem találják meg Schank Frici legendás, elásott pálinkáját, amit legjobban, a bivalya halála után már-már tébolyultan (ahogy legutolsó lánya halálakor viselkedett), Fekete Péter keres, akinek a pálinka még az állandó köhögését is elmulasztaná. Burai J. óhaja, mondata érzékenyebb szemű és fülű olvasók számára már ekkor is kifelé mutathat a konkrét helyzetből és szöveggörnyezetből, de igazi értelmét a regény vége felé nyeri el, amikor is Fekete Péter és társai, a gyerekek közreműködése következtében, találnak egy hordó pálinkát, és aznap éjszaka a

téglagyári istállóból óráig szép énekszó hallatszik. Az ötlet, hogy Ácsi Lajost kellene rávenni a saját hordó pálinkájának elásására, természetesen Burai J.-től származik, de Fodó tanár úr rábeszélő erejére is szükség van, s végül közösen, felnőttek és gyerekek együtt valóstítják meg. Azon a gyönyörű, békés, holdfényes éjszakán a gyerekek is boldogok és büszkéek voltak, az elbeszélő elmondása szerint azért, mert az énekszó hallgatása közben egy pompás sortüzet adtak (az Ácsi Lajos padlásán talált puszkagolyókkal) a Bódi bivalyért. Örömükbe nyilván a jó cselekedet keltette lelki megnyugvás is szerepet játszott, s nem is csak azért, mert Hofanesz-Fekete Pétert megmentették, de hogy Ácsi Lajosnak és Fodó tanár úrnak is örömet tudtak szerezni azáltal, hogy nemes cselekedetre ösztönözték őket. Csakhogy még az éjszaka, váratlanul és mindenkit megdöbbsentve, a folyóparton ráakadnak Ácsi Lajos mosolygó arcú hullájára. A regény kortárs kritikusi között volt, aki szerint „teljesen motiválatlanul, és megmagyarázhatatlan okokból”²⁵ következik be Ácsi Lajos halála. Én egyrészt a regény elején találok a szövegszerű előkészítést és motiválását, amikor arról beszél, hogy a halála előtt ő is ugyanúgy el akarja majd ásni a pálinkáját, mint Schank Frici, másrészt Kanegér beszámolójában, aki látta, hogy mosolyogva és nagyon szépen énekelve feküdt hanyatt a vízbe, s előtte azt mondta: „tisztának érzi magát ma éjszaka, és hogy még tisztább akar lenni”. Fodó tanár úrnak lehet igaza, amikor azt mondja: „Megállt a szíve. Lehet, hogy ő akarta, hogy megálljon.” Ácsi Lajos jó cselekedete után úgy érezte, nincs miért élnie tovább ebben a világban. Szomorú befejezés ez, amit nem is próbál a szerző feloldani (még csak elviselhetőbbé tenni sem) azzal, hogy a temetés után a gyerekek újabb sortüzet adnak, immár az összes halottukért: Ácsi Lajos mellett a Hofanesz kislányokért, a Szelíd rókéért, Gergianért, a Bódi bivalyért, s immár a háborús veterán, Dukay János által megtalált golyókkal, aki az iskolaudvaron, a sakkasztal mellett az Ácsi Lajos helyére ülő Berecz plébános helyét foglalja el. Nem sekélyes ez a zárlat, a megjárt mélységekhez képest sem, nem tudok Szajbély Mihály értékelésével²⁶ egyetérteni. Az élet szükségszerűen megy tovább, s az életnek része a halál, a holtaknak nyújtott tiszteletadás pedig szimbolikusan foglalja össze mindazt, amit megtapasztaltak a gyerekek (láttak maguk körül és ösztönösen gyakoroltak maguk is) ebben a háború szelét még magán viselő, megváltásra váró regényvilágban: az életben egymást követik a kisebb-nagyobb emberi vétkek, bűnök, szenvedés és halál, szükség van ezért az együttérzés, a részvét, a megbocsátás, a szeretet vigasztaló erejére. Ha ez olvasói tapasztalatként is megfogalmazódik, akkor valóban elmondhatjuk, hogy „Vigasztaló történet a Sortűz egy fekete bivalyért. Egyszerre járja át a szomorúság és a derű.”²⁷ Talán azért is, mert az író ebben a regényében is a legegyszerűbb eszközökkel képes varázslatos atmoszférát, lírai szépségű és drámai feszültségű jeleneteket teremteni, szavaikkal (hallgatásukkal), cselekedeteikkel nemcsak sokoldalúan jellemezni hőseit, de a regényvilág lényegét is kifejezni. Sokat dicsért párbeszédtechnikájának, azt hiszem, az életművön belüli egyik csúcscaként tarthatjuk számon azt, a regény eszmeiségét is tökéletesen megjelenítő, iskolaudvari, játékkal, humorral, drámai feszültséggel és megható pillanatokkal teli szituációt, ami egy sakkjátzsma fölött zajlik, melynek egyidejűleg résztvevője Fodó tanár úr, Ácsi Lajos és Berecz plébános mellett a hűtlen hitves, aki épp megpróbálja visszakönyörögni magát, a lánctépő erőművész, aki visszahozta őt, Burai J. és társaik, akik épp most állnak elő a pálinkát temető ötletükkel és az árva csecsemő dajkálásával épp végzett Novák tanárnő. Mivel azonban a regény szerzeteftutó cselekménye, az előző múnél súlytalanabb motivikus-szimbolikus építkezés (a bivaly nem lehet például olyan gazdag jelentésű szimbólum, mint a

²⁵ Varga István i. m.

²⁶ Szajbély Mihály i. m.

²⁷ Komáromi Gabriella: *A gyermekkönyvek titkos kertje*. Pannonica Kiadó, 1998. 381.

kárókatonák, a macska és Fodó tanár úr, mint külön önpusztítók közötti párhuzamok pedig erőltetettek) és a morális példázatok nem tudnak olyan egymást erősítő egységbe szerveződni, mint *A kárókatonák...*-ban, ez a regény, bár sok tekintetben folytatása annak, esztétikai értelemben nem annyira remekmű.

Említettem bevezetőmben, hogy Gion Nándornak van még egy könyv alakban nem, csak a *Forrás* 2003/4. számában megjelent (a szerkesztői jegyzet szerint 1993-ban, a Magyarországra való áttelepülése után írt) műve: *Zongora a fehér kastélyból*, ami akár a *Sortűz...*, de rajta keresztül *A kárókatonák...* folytatásaként is olvasható (látszatra mintha csak trilógiává akarta volna teljesíteni műveit). Az elbeszélésnek a *Sortűz...*-ben elejtett fonalát látszik felvenni a belefoglalt alaptörténet mesélője, a következő év tavaszán lezajlott eseményeket felidézve, ugyanakkor *A kárókatonák...* keretes szerkezetéhez hasonló fogással is él a szerző. A délvidéki háborúk kitörése után a jeles szerkesztő, fotóriporter barátjával, a háborús övezetben készült felvételeket nézegetve, rábukkan egy olyanra, amelyen három őszhajú öregasszony látható, akikben a Torontál nővéreket véli felismerni, akik ismerték őt valamikor gyerekkorában. Nem sokkal a második világháború után ugyanis szerelmeseik lettek beléjük Burai J.-vel és Szivel Sanyival, de ezt már a gyermekkorra leszűkített optikájú elbeszélő meséli tovább. A korábbiaknál sokkal rövidebb és egyszerűbb, célratörő cselekményvezetéssel, egy szálon futtatott történet előadása után viszont visszaveszi a felnőtt elbeszélő a szót, aki fotós barátjával megpróbálja felkeresni a Torontál nővéreket, de ők már megint, még mindig a háború áldozatai lettek, és elmene-külni kényszerültek lakhelyükről, a Süllő-szigetről. A keretnek nem sok köze van a gyermekkorhoz, leginkább a két háború egyként embertelen, értékpusztító voltára irányítja a figyelmet. A keret közé ékelte történet sem a gyerekekről, és még kevésbé a gyerekkorról szól, sokkal inkább a délvidéki térséget a második világháborút követően is jellemző kegyetlenségekről, emberi sorsokat lábbal tipró iszonytató igazságtalanságokról, törvénytelenségekről. A faluba költöző (mint utóbb kiderül, már máshonnan menekülő) egykori úrilányokat, a Torontál nővéreket meggyalázták és kurvázkodásra kényszerítették a háború idején az orosz katonák, majd bőrkabátos (nevük alapján) szerb partizánok, akikből rendőrtisztek lesznek, és a gyerekek falujában is megtalálják egykori áldozataikat, hogy továbbra is megalázó szolgáltatásokra kényszerítsék őket. Ezúttal rajtuk próbálnának segíteni Burai J. és társai, de itt ők már kevésbé lehetnek az események alakítói, inkább csak követői, szemlélői lesznek a felnőttek világának, többnyire nélkülük, tőlük függetlenül alakul a történet. Ennek következtében sem a gyermeki látószög, sem a hozzáigazított előadásmód nem indokolt igazán ehhez az életanyaghoz. Nem érdemtelen alkotás (több szempontból sem), de ahogy a Burai J.-novellák többsége, ez is inkább a „felnőtteknek és felnőttekről” szól.

Gion Nándor „igazi” ifjúsági regényei viszont olyan művek, amelyek az életmű szer- ves részeként (*A kárókatonák...* esetében egyik jellegadó darabjaként) a felnőttekhez is szólnak, egykor megvolt teljességet, harmóniát újjáteremtve, örök értékek iránti vágyat fenntartva, de olyan módon, hogy ugyanez a felnőttkor felé közeledő ifjúság számára is befogadható, érthető és átélhető élménnyé válik. Mindannyian, felnőttek és gyerekek egyaránt, hálások lehetünk tehát Gion Nándornak, amiért szép dolgait (Gergiánnál és Burai J.-nél is eredményesebben) falnál maradandóbb anyagba, papírba véste.

Mikola Gyöngyi

A Kék és a Rózsaszín

(Tolnai Ottó gyermekkönyveiről)

„Mert abban egyetértettünk, hogy nem szeretjük a meséket. Nekünk a csodálatos dolgokról más elképzeléseink voltak. A legcsodálatosabb az lett volna, ha minden a természetes dolgok módjára történik.”

(Rilke: Malte Laurids Brigge feljegyzései, Görgey Gábor fordítása)

Képeskönyvek

Walter Benjamin *Kitekintés a gyermekkönyvbe* című elméleti írásában szembeállítja a formateremtő művészetet a gyermeki befogadás sajátosságaival, „a képzelet közege a tiszta szín, a játékba merült gyermek felhőhona, nem azonos az építkező művészek szigorú kánonával” – írja. A szín mint a „fantázia ősfemonénje” megelőzi a racionális gondolkodást, utat nyit valami szárnyalóbb, légiesebb, magasabb rendű szemléletnek: „Kiszínezett könyve előtt a gyerek a taoista teljesség művészetét példázza: úrrá lesz a főlszín mint csal-szín fölött, és színes szövedékek, tarka rejtekek között belép egy színpadra, ahol a mese él.” (Tandori Dezső ford.) Benjamin saját gyermekkoráról szóló kisesszéi között találunk egyet, amely *A színek* címet viseli, és a fenti elméleti tézisek személyes illusztrációjául is szolgálhat: „Kertünkben állt egy elhagyatott, korhadt pavilon. Színes ablakai miatt szerettem. Ha üvegtől üveghez osontam odabent, átváltoztam; elszíneződtem, akár a táj, mely hol izzón lobogva, hol meg porlepetten, hol kiaszottan, hol meg dúsan zöldellve terült el az ablakban. Olyan érzés volt, mint vízfestés közben, amikor a dolgok feltárták előttem ölüket, mihelyt nedves felhővel borítottam őket. Hasonló történt a szappanbuborékokban is. Bennük lebegtem végig a szobán, és elvegyültem a gömbhéjon kavargó színek játékában, míg szét nem pattant az egész. Belevesztem a színekbe, akár az égre figyeltem, akár egy ékszerre, akár egy könyv lapjaira. A gyermek, bármely utat jár is, mindig a színek zsákmánya.” (Márton László ford.)

A színés és a színes fények az őket hordozó dolgoktól elválva, tértől és időtől függetlenedve, a tiszta esztétikai szemlélet dimenziójába ragadják a gyermeket. Az igazi gyermekkönyv éppen ezért színes képeskönyv, a polgári világ, a biedermeier kor terméke és lenyomata Benjamin idézett tanulmánya szerint, és mint ilyen, sokkal inkább a kézműipar és a képzőművészet birodalmába tartozik, semmint az irodaloméba. A gyerekek először színezni, rajzolni, festeni tanulnak meg, és csak jóval később írni és olvasni. A gyermeki

szemlélet megfigyelésének és rekonstruálásának az a paradoxona, hogy egy abszolút képlékeny, jószerivel nyelv előtti tudati világot, látásmódot kell absztrakt nyelvi jeleké, fogalmakká transzformálni. Az első elméleti kérdés az, hogy kicsoda is a gyermek? A gyermekirodalom meghatározása továbbá azért is nagy módszertani nehézségekbe ütközik, hiszen nemcsak a felnőttek által a gyermekek számára írt műveket kell itt vizsgálni, hanem – a mai irodalomtudomány mindinkább felismeri ennek szükségességét – a kiskorúak által írt irodalommal is „el kell számolni”. A romantika korában, a tizenharmadik század végén és a tizenkilencedik században nagy érdeklődés mutatkozott a fiatalok írói iránt, Blake 14 éves korában már elismert tehetség volt, Mary Shelley pedig 18 évesen írta a Frankenstein. (Nemrég a Cambridge University Pressnél megjelent egy tanulmánykötet, amely többek között Jane Austen, Byron, George Eliot, Elizabeth Barrett Browning, Virginia Woolf gyermek- és ifjúkori alkotásaival foglalkozik, de emellett szerkesztői hangsúlyozzák más, később a kánonba nem kerülő gyermekírók elemzésének és értékelésének fontosságát is.)

A gyermek kora

A győri *Műhely* *A gyermek* című 1999-ben megjelent tematikus számának rendkívül gazdag anyaga kiváló és korszerű bevezető lehet az ún. gyermekirodalom dzsungelébe. Itt láthatóak a tizenkét éves Bathazar Klossowski (a később Balthus néven világhírűvé lett művész), negyven darabból álló képregényének kockái, melyben a gyermekfestő Mitsou nevű macskájának történetét beszéli el. Rilkének e képeskönyvként kiadott sorozathoz írt bevezetője nemcsak egy zseniális gyermek és egy zseniális felnőtt szellemi-lelki találkozásának páratlanul szép dokumentuma, hanem komoly önreflexív műértelmezés is, és mint ilyen rádöbbenheti olvasóját arra, hogy a művészet korosztályok szerint történő fölosztása, beskatulyázása mennyire relatív és milyen ingatag elméleti alapokon áll. A gyermek nem feltétlenül valaki más, nem egy meghaladott vagy leküzdendő állapot, a gyermeki tudatban nem okvetlenül kell valami kezdetlegességet, formátlanságot, őskáoszt látnunk, esetleg megzabolázandó vadságot, hanem a formátlansággal és zabolátlansággal egyáltalán nem ellentétben inkább termékeny eredetiségére nyílnak rá a szemünk. A gyermeket a felnőttel egyenrangúvá nemcsak a zsenialitás és a kreativitás teheti, mint ahogy ez Rilke és Balthus esetében történt, hanem az a tény is, hogy a gyermek éppúgy átélhet veszteséget, éppoly fájdalmasan szembesülhet az elmúlás tényével, világunk szilárd alapzatának hiányával, akárcsak a felnőtt.

És ha Rilke és Balthus barátságát említjük, rögtön Tolnainál, Tolnai esztétikai terepében találjuk magunkat. Ezt a különleges alkotói kapcsolatot ő is megidézi *A pompeji filatelista* című művében, művészetük sok más írása tanúsága szerint Tolnai poétikai gondolkodása szempontjából is meghatározó jelenetőségű. (Tolnai egyébként személyesen is találkozott az idős Balthus-szal Svájcban, ez az élmény szintén megörökítődik *A pompeji filatelista* lapjain.) Tolnai Rilkéhez hasonló elfogulatlansággal viszonyul a gyermekhez mint témához. A *Műhely*-számban közölt *Élt egy napot* című versében Kosztolányi és Csáth sorstörténeteit ellenpontozza egy rokonuk sírfeliratával, amit a fekete márvány síremlék oldalára véstek. A vers a következő sorokkal zárul (a szereplők Csáthról beszélgetnek):

„nagyregény volt az élete mondta
egyszer talán majd megkísérlem mondtam
kivonatolni azt a nagyregényt egy versben:
KOSZTOLÁNYI GUSZTIKA ÉLT EGY NAPOT”

Ez a vers és verszárlat, jócskán túllépve az egyéni élet korszakain, szokványos felosztásán, éppoly végtelennek, avagy végesnek tekinti az egynapos létet, mint a több évtizedes életet, épp annyira egyenértékűnek, akár a vers és a regény műfaját. (Ezt erősíti az Ulyssesre, Bloom egy napjára történő utalás is a versben.) Az egy napos lét, a tisztavirágélet Tolnai Tiszában született költészetének egyik alapmetaforája, „költői kategóriája”. Már 1968-as első kötetében, a *Homorú versekben* megjelenik, és később is (pl. az *Egy világitótorony eladó* című kisregényi terjedelmű prózában) mint Erősz-Thanatosz szimbólum nyer (ön)értelmezést. És ezzel a metaforával zárul *Rokokokokó* című kamaszverse, poémája, melyben az elbeszélő-főhős gyermek nem tudja eldönteni, milyen pályát válasszon magának, s végül a tisztavirágnál köt ki.

Míndezek után talán nem meglepő a kijelentés, hogy Tolnainak valójában nincsenek gyerekkönyvei, soha nem írt ifjúsági irodalmat – amennyiben gyerekkönyveken és ifjúsági irodalmon a felnőttektől teljesen eltérő formájú és gondolatvilágú műveket értünk. Jóllehet mégis van: hiszen négy könyvét idesorol a szakirodalom: *Ördögfej* (ifjúsági regény) 1972; *Elefántpuszi (versek koravén gyerekeknek)* 1982; *Rokokokokó*, 1986; *Cápácskám: apu!* (*Gyermekvers felnőtteknek*) 1989 – (mind a négy kötetet a Forum Kiadó adta ki Újvidéken); és e könyvek vizuális megjelenése, színes illusztrációinak stílusa is mutatja, hogy a szerkesztők és a kiadó gyerekkönyveknek tekintette őket. (Némileg kilóg a sorból a *Cápácskám: apu!*, amely vizuális tekintetben is kétarcú.)

A könyvek címének pusztá felsorolásánál is szembeűnik, hogy két verseskötet öndefiníciójában („versek koravén gyerekeknek” és „gyermekvers felnőtteknek”) a korosztályi besorolás összekeveredik, összemosódik, mintha a szerző maga sem tudná eldönteni, kiknek is szólnak a könyvei. A *Rokokokokó* utószavában, melyet Fuderernek, az *Elefántpuszi* időközben elhunyt szerkesztőjének ajánl a szerző, érinti ugyan a gyermekirodalom elméleti problémáit, ám kiderül, az elmélet nem vitte közelebb ahhoz, hogy teljesítse Fuderernek tett ígérétét, és létrehozzon egy gyerekkönyvet. Elmeséli viszont, hogyan tartott előadást egyszer egy kanizsai óvodában, pedig – mint írja – „egyszerűen fogalmam sem volt, ki is, mi is az az óvadás lény. Afféle marslakónak véltem.”

Végül kitalálja, hogy az édesapja Citrom nevű kutyájáról fog beszélni a gyerekeknek: „Hosszas értekezésbe kezdtem a tengerekről, a tengerek végtelen kékjébe-zöldjébe csüngő déligyümölcsökről, a gyarmatáruról, de arról is, milyen érzés például borotvapengével kettészelni egy citromot. S akkor váratlanul közöltem: CITROM kutya, fő szenvedélye rókalukakba gurulni. És máris a rókalukak labirintusáról beszéltem, a rókabűzről, a rókaprémek lakkozott körmeiről, üvegszeméről... Majd ugyenezet megismételtem barátom és barátnőm kutyájával, ZOKNI-val és GITÁR-ral is.

Aztán keresztetni, variálni kezdtem e szavakat, e szavakra, igyekezve mindig váratlan értelemben használni, párosítani őket. Végül megegyeztem a gyerekekkel, hogy ezután ők is szabadabban, merészebben adnak nevet kutyájuknak.”

Vagyis nem tett mást, mint saját alkotói módszerének titkaiba igyekezett bevezetni a legkisebbeket, ahogy később majd Palicson, Szabadkán a kruzsókokban tanít gyerekeket a próza rejtelmeire. A *Költő disznósztréből* interjúfolyamában részletesen beszél az irodalom taníthatóságáról, saját tapasztalatairól e téren. Íme egy jellemző, a fenti óvodai esetre rímelő részlet: „Először próbáltam kitapogatni, milyen az ő viszonyuk a tengerhez. Írtam velük erről szövegeket. Mondtam, hogy ez nagyon jó, most úgy írátok újra, mintha ezeket a szövegeket a barátnőtök naplójában találtátok volna. Abban a pillanatban már egy másik írás keletkezett. Megérezték, a nézőpont változtatásával milyen érdekes dolgok történnek a szöveggel is.” Tolnai tehát arra épít, hogy megkeres egy érintkezési pontot a gyerekeket érdeklő dolgok és a saját művészi gondolkodása között – egyértelműen alkotársnak tekintve a gyerekeket, még az óvodásokat is.

Tükröződő tekintetek

Ha úgynevezett gyermekverseit saját praxisa felől szemléljük, azt látjuk, hogy több tükröfelület egymásra vetítéséből keletkeznek: adott egy gyermeki sík, ahogy egykori önmaga vagy fia, lánya szemléli, éli a világot, és benne önmagát, egy második, ahogy a felnőtt értelmezi a gyermek megnyilvánulásait, végül egy harmadik sík: a felnőtt saját világa, saját pillanatnyi nézőpontja. A tükröfelületek játékában nemcsak a gyermek és a felnőtt azonos idejű világa reflektál kölcsönösen egymásra, hanem megjelenik a múlt dimenziója is: a felnőtt gyermekkorra. Nézőpont-összeolvadásnak nevezhetjük ezt az alkotói módszert, amely természetesen nemcsak Tolnai úgynevezett gyerekverseire, ifjúsági regényére jellemző, hanem többi művére is. Ő maga sem tesz mást műveiben, mint amire tanítványait biztatta: saját szövegét úgy írja át, mintha másvalaki szövege lenne, és persze fordítva is: másvalaki szövegét, kvázi- vagy valós elbeszélését saját világaként értelmezi és fogalmazza újra, mint ahogy ez pl. *Árvoacsáth* című kötetében is történik. A szavak jelentésének és használatának variábilítása a nézőpontok variábilításával párosulva megsokszorozza a szövegek poétikai lehetőségeit.

Az alapot, alapozást az ún. gyerekkönyvek, és a többi mű esetében is a saját gyerekkor emlékei, emlékrétegei jelentik. Tolnai erről így beszél a *Költő disznósírból* című interjú-könyvében a számára kitüntetett fontosságú 13-as szám, annak első gyerekkori fölbukkánása kapcsán: „Ez még egy prelogikus állapot, sáv. Valamiképpen innen merülnek fel a dolgok, formátlan, szabad, többször felrobbantott, áttört műfajaim nyersanyagai, jóllehet aztán szinte maguktól találják meg vonzásaikat, szervülnek költői kategóriáimba, forognak végtelen motívumköreimben-örvényeiben. Ezek a refrének, ismétlődések, vesszőparipák, amelyek persze nemcsak versben, hanem minden szövegemben fölbukkannak, szinte maguktól, végzik a dolgukat, a maguk fotoszintézisét, érnek, rothadnak.”

A gyermek és a gyermeki olyannyira része ezeknek a refréneknek és vesszőparipáknak a Tolnai-művekben, hogy képtelenség külön műfajként kezelni őket, másfajta poétikaként értelmezni. A gyermekhangra íródó költemények minden játékoságuk mellett is képesek hordozni a legnagyobb tragédiákat, a kiszolgáltatottság, fenyegetettség léttapasztalatát, és – az összeolvadó nézőpontoknak köszönhetően – föloldani mindezt felnőtt és gyermek kölcsönös egymásra utaltságában, végső azonosságában. Sőt, a gyermekhang mímelt és/vagy valós naivitása révén ellenpontosított felnőtt-világ még inkább lelepleződik, megmutatkozik abszurditása, veszélyessége. Az *Elefántpuszi* című kötet talán legmeghatóbb darabja a *csíkos ruhában mind a ketten* című vers, melyben a gyerekkel szemben elkövetett bűn (az apa meglopja a fiát), valami nagyvonalú és játékos szolidaritásban nyer megbocsátást:

*beosont a tata
a redőny azonnal csíkos ruhába öltöztette
beosont nagy rózsaszín nyelvű csavarhúzójával
úgy tettem mintha aludnék
leemelte polcomról a bronzteknőt
a szabadkai hitelbank kiskasszáját
amit még negyedik születésnapomra kaptam
és láttam amint a szőnyegen törökülésben
fölfeszíti
kirázza belőle a pénzt
rakosgatja verejtékező homlokkal szegény
nagyiség szerint*

*nem tehettem mást ismét elaludtam
az óceánokban azt mondják órjas teknősök élnek
álmomban segítettem a tatának sorban fölfeszegetni őket
miközben pálmák
a legyezőpálmák engemet is csíkos rabruhába öltöztettek*

Mintha egyenesen Walter Benjamin idézett esszéjéből lebegtek volna át a szappanbuborékok Tolnainak a *lilába hajolni* című versébe, szintén az *Elefántpusziban*:

*szappanos vizet csinálok
nagyatáék egykor húsvétkor ilyenmel locsolkodtak
és fújom
eregetem a nagy színes gömböket a szörpszívókéval
fújom míg lassan emelkedni nem kezd a szoba
az ég-sípka
és máris kíváncsian hajolok ki
a gyerekszoba ablakán
a lila semmibe
noha ma már minden valamirevaló gyerekszoba ablaka alá
oda van írva egy kis zománcos táblára hogy
lilába hajolni veszélyes
vagy
lilába hajolni roppant veszélyes*

A lila, az ibolyaszín gyakran jelöli a Tolnai-szövegekben az esztétikai dimenziót, az esztétikai látásmódot, amely mindig összekapcsolódik a metafizikai látásmóddal, a metafizikai Semmivel. A modern gondolkodás (Sartre, Camus, Heidegger stb.) és a modern művészet (Joyce, Kafka, Beckett stb.) alapkategóriájára történő utalás is lehet a versben a „lila semmi”, pontosabban a lila az eredendően késsel jelölt Semmihez társuló lidérces lelkiállapot felidézése is alkalmassá válik. Az elvont filozófiai kategóriák gyakran tárgyiasulnak, konkretizálódnak a Tolnai-szövegekben, többek között a színek szimbolikája végzi finom azonosításukat, párhuzamba állításukat, így a lila szín a félelem és a szorongás jeleként is működik a Tolnai-poétikában.

A művész és a gyermek eredendő azonosságának-azonosításának egyik legszebb példája Tolnai Ottó *Kékítőgolyó* című prózakötetének utolsó darabjában, Utószavában olvasható. E kötet borítóját Nikola Petković 5×5 centiméteres kis festménye, a *Gyerek* díszíti, egy tányérsapkát viselő négyéves forma kék szemű kisfiú arcképe. Az Utószóban az arckép lassan önarcokképpé lényegül át. „Egész idő alatt, míg a képek között dúskáltam ... éreztem, akár egy izzó, bökdöső tű kék hegyét: valaki néz.” A Gyerek tekintete ijesztő: „Hátrafordulsz és ott áll. Néz. Nagy kéküveg (ibolya? ibisztójásszín) szemével. Kis híján összeszarod magad az ijedtségtől. Ahogy néz. Ahogy felszúr – felszögez a tekintetével.” Rejtély, hogy mi tükröződik a Gyerek tekintetében, talán épp azért olyan ijesztő. A szöveg fokozatosan, észrevétlenül vált az imagináriusba, ahol az emlékezet és a képzelet eggyé válik, a képen ábrázolt Gyerek megelevenedik: „Ám egy napon a Gyerek ... súlyos léptekkel közeledik a postakert közepén, lyukas sisakjában trónoló ótata felé. Szépen melléje helyezkedik, fényes tábornoki sapkájában, melléje a porba.” A Gyerek lázas, izzóvá válik a tekintete: „Ahogy benn a házban megpillantják, felkiáltanak. Azonnal szétduzzan, kiáltják, mint ahogy a villanykörte szétduzzan. (...) ezek a szemek, szemben más üvegszemekkel, nem vakok. Éppen az, hogy túlságosan is élők. Életveszélyesen: látók.”

A Gyerek különös alakja a félkegyelmű, a falu bolondja és a kiválasztott attribútumait is magában hordozza. Az Utószó zárlatában a Gyerek elindul („noha már kissé a föld fölött” – tartja fönn a szöveg az imaginárius és a valós közötti lebegést) a postakert túloldalán lévő tollraktárak felé. Mi vonzza a Gyereket a tollraktárba? „Azt mondják, a járásszéli tanyákon valami rózsaszín (ultraviola) állatokkal keresztezték a libákat. És egy egész raktárra való rózsaszín (ultraviola) toll érkezett.” Tolnai saját Nappal rendelkező univerzumának ismeretében könnyű beazonosítani a rózsaszín állatokat: a flamingóról van szó. A rózsaszín toll az angyali dimenzióba emeli a Gyereket, pontosabban, nincs eldöntve, hogy a ködben és verejtékben ázó gyermek a tollban meghemperegve maga is angyallá válik-e, vagy pedig izzó tekintete lánggra lobbantja a tollraktárat, ahogy súlyos léptei, végzetes vonulása előlegezi. (Más Tolnai-szövegekből tudható, hogy az emlegetett tollraktár valóban felrobbant egyszer a benne tárolt acetonos hordók miatt.) Ez a különös kettősség teszi olyan feledhetetlenné a Gyerek alakját a *Kékítőgolyóban*, akárcsak a modern filmművészet néhány különös gyerek szereplőjét, akiknek a pillantásában szintén ez a különös, titokzatos kettősség fénylik. Ilyen Stalker lánya Tarkovszkijnál, aki a tekintetével képes megmozdítani az asztalon a tejjel teli poharat, Alexander tekintetétől pedig rettegés fogja el a kegyetlen püspököt Bergman filmjében.

A flamingó a Tolnai-szövegek misztikus kisvárosának, világfalujának (amennyiben minden falu a világegyetem univerzális mintájának tekinthető) Ós-Madara, a nagycsalád totemállata is. A *Cápácskám: apu!* című poéma (mely *A gyönggyel töltött browning* című hosszúvers párjaként is olvasható, hiszen ez is a lány monológja az apjáról, apjához) a misztikus Gyerek után a mitikus Apát rajzolja meg, úgy, ahogy a gyermek látja. A kötet első fedőlapján egy cápa feje látható, acélkék rücskös bőre, a túhegyes fogak, a hátoldal pedig rózsaszín: a flamingó tollai, szeme és fekete csőre ismerhetők föl. Ez a kék-rózsaszín kompozíció ismétlődik a középső oldalak színes grafikáin, és valósul meg a szöveg szintjén is. A városot kettősséggel ábrázolja, apja után síró lány éneke, a folyamatosan, refrénszerűen ismétlődő megszólításban (cápácskám: apu!), egyszerre fejeződik ki a játékoság, a gyöngédség, de a sikoly is, mert a mitikus tengeri nagyvad (akinek az apját látja) nemcsak közveszélyes, hanem igencsak veszélyeztetett is: „vigyázz jön a jugovinil gőzös / ennek is épp most kell jönnie / minden jel szerint itt vezet / rajtunk át vezet a jugolinija / vigyázz jön kettészél cápácskám / ... / vigyázz széttrancsíroz a légcsvár”

A cápa és a flamingó a veszélyeztetettségük folytán kerülnek azonos szintre, a vérengző nagyvad és a törekeny madár ugyanannak a minőségnek a két aspektusát jeleníti meg. A lány a flamingóról énekel az apjának, mintegy a flamingó történetét mondja föl, mutatja föl a pusztulás szélén, mint közös mítoszt, örökséget. A történet arról szól, hogy a nagyapa a búcsúvadászatán nem lőtte le a Sós-tónál a flamingót, de kis híján megölte a bolond Wilhelmet, mert azt hitte, ő zabálta föl az egzotikus állatot. És amikor a nagyapa meghal, a bolond Wili elviszi a ravatalához a flamingót, és a flamingó a halott fejéhez röptülve elhelyezkedik a ravatalon, a nagyapa pedig mintha holtában is mosolyogna. A vadász leteszi a fegyvert a törekeny szépség, a Rózsaszín gyöngédsége mint magasabb hatalom előtt, amely visszatér hozzá, átsegítve őt a Túloldalra – erről szól a lány éneke, mintegy biztatásul a bukó napba távolodó apjához (a nagyapának is a bukó, a lemenő napban jelent meg a flamingó). Ám a nagyapa történetének teljessége nem garancia a jövőre, nem ad választ a refrénszerűen, mániákusan ismétlődő kérdésre:

*„még előttem az élet azt mondod
milyen lesz cápácskám: apu!
milyen lesz a közepe
hogyan fogom lélni*

*hogyan fogom befejezni cápácskám: apu!
a te életed milyen volt cápácskám: apu!
a te életed közepe milyen volt
lukas cápácskám: apu!
te hogyan fogod befejezni cápácskám: apu!"*

A döntő fordulat

Az *Ördögfej* című kisregény a már említett „prelogikus sávba” vezeti az olvasót, egy gyerekkori kaland áll a középpontjában. Filmvetítés lesz a városkában, a Kokorev-házban, ám a diákoknak szigorúan tilos megnézni a filmet (a második világháború utáni években vagyunk), erre az igazgató nyomatékosan fölhívja a figyelmet. *A Légy jó mindhalálíg*-ot adják egyébként. A gyerekek, a főhős-elbeszélő és barátai viszont elhatározzák, hogy a régóta bezárt hentesüzleten át behatolnak a Kokorev-ház padlására, és onnan fogják megnézni a mozit. A kisregény elbeszéléstechnikája nagyon különbözik a mesék és kalandregények hagyományos, akcióra építő narrációjától. Az első fejezet a Tisza-menti gyerekek kalandjaiba-szokásaiba vezet be, mintha egy valós indián vagy afrikai bennszülött törzs mindennapjairól olvasnánk: a gyerekek vadásznak, halat lopnak, madárfészkeket fosztogatnak, homokvárakat csurgatnak, naptól égő bőrüket a folyóba visszahulló tiszavirágokkal gyógyítják. A folyó maga a Paradicsom, természetes, szabad világa éles ellentétben áll az iskolával, ahol a nyaranta a Tiszában élő gyerekek nem tudják megmondani a térképen ábrázolt folyóról, a Dunáról, hogy melyik a jobb és melyik a bal partja, és ezért a tanító néni a táblába veri a fejüket. A gyerek nézőpontjából azonban ez is adottság, ahogy az apa börtönből küldött levelei is, nem lehet eldönteni, hogy jól vagy rosszul van-e ez így, a gyerekek még nincs kritikai reflexiója saját világára, a „prelogikus sávban” leledzik. A felnőtt szerző minden eszközzel megkísérli rekonstruálni ezt a látásmódot. „A háborúról, arról, hogy háború van, nem tudtam semmit” – ezzel a mondattal kezdődik a könyv, és a cselekmény annak mértékében bontakozik ki, ahogy egy kisgyerek lassan megért bizonyos összefüggéseket, illetve ahogy a hiányzó tudást a képzelete segítségével kipótolja. A szerzői nézőpont persze szükségképpen felülírja a gyermeki képzelet rekonstruálása-újraalkotása révén képződik a kisregény sűrű motivikus hálójá, ahol az időrendi és oksági törvények helyett inkább az asszociációk logikája uralkodik.

A Kokorev-ház, amely a háború előtt mozi volt, maga is élőlényként kezd viselkedni, emeleteinek, folyosóinak és szobáinak titokzatos labirintusával, és az emlékekkel, amelyeket az időnként képlékenynek bizonyuló falak árasztanak. Míg a többi gyerekek a kaland arról szól, hogy időben följussanak a padlásra, és megnézhessek a filmet, a főhős-elbeszélőn a beteljesülés pillanatában erőt vesz a sírás, hiszen ő azon a kis résen és abból a szögből, ahonnan a filmet láthatná, csak aránytalanul megnyúlt fejeket lát, az egész félelmetes kaland az egykori hentes elrothadt készletének bűzlő raktárán, mint valóságos poklon át kétségbeesztő eredménnyel ér véget. Míg a többiek lélegzetüket visszafogva nézik a filmet, a főhős szédelegve visszafordul, ám nem oda lyukad ki, ahonnan elindultak: „Nem tudom, mennyi idő telt el, néhány óra vagy néhány nap, amikor végre megtaláltam a feljárom. De ez a feljáró egyáltalán nem hasonlított arra, amelyiken felkapaszkodtunk. Hogy is mondjam, ez a feljáró melegebb volt, mintha éppen ebben a feljáróban váltakoztak volna az évszakok, éppen itt fordultak volna melegebbre. Fokról fokra rakva lábaimat, mind jobban elöntött a melegség, a nyár vakító világossága, illata, zsongása. Nagyon közel éreztem a folyót.” A tér- és időviszonyok finom elbizonytalanítása jelzi az átlépést az imaginárius dimenzióba. Ezen a ponton egy másik film veszi

kezdését, a múlt elevenedik meg, a ház egykori tulajdonosainak, Kokorevnek, az orosz autóműszerésznek (avagy, legalábbis a gyerekek szerint mutatványosnak) és feleségének története. Aki pedig elképzeli, szereplőként saját magát is beleálmodja a történetbe, amelynek, pedig a bevezető fejezet információi szerint, semmiképpen nem lehetett részese a valóságban. A Kokorev-házat a főhős-elbeszélő szemében nem a betörés és a tiltott mozi kalandja teszi érdekessé, hanem az a körülmény, hogy az emberek nem beszélnek róla. A kollektív felejtés miatt elbizonytalanodik a ház státusa, olyan, mintha az emberek tudatában nem is létezne. És éppen ez a léthiány mint negatív gravitációs erőter lesz az a hely, ahol a felderítés igazi kalandja elkezdődik a főhős számára. Ilyen értelemben a visszafordulás nem csak térben és időben zajlik, a visszafordulás döntést is jelent, de legalábbis annak felismerését, hogy az elbeszélő mást és máshogy lát, mint a többiek. Sejtteni kezdi azt, amiről mindenki el akarna feledkezni, amit valami elfojtott büntudat övez: hogy a házaspárnak épp a város lakói miatt nem volt többé maradásuk a házban és a városban. Erre a felismerésre utal a regény zárata: „Csönd lett. Az emberek lesütötték a szemüket. Arcomon megjelent az a túlvilági fény...

A fekete autó, nagy porfelhőt kavarva maga után, elhagyta városkánkat. Akik látták, azt mondták, hihetetlen gyorsasággal száguldott. Az egyik kanyarban a szél lekapta Zöldike fejről a nagy pettyes kalapot...”

A gyermek öntudatlan elfordulását a vásznon pergő filmtől a feledésre ítélt történet felé már a felnőtt szerző értelmezi, artikulálja. Az *Ördögfej* című kisregénynek ezért a Tisza-parti gyermekkor költői megjelenítése és a Kokorev-ház-beli akció mellett van egy harmadik dimenziója is. Rejtett utalásaiban a könyv elbeszéli azt a titokzatos transzformációt, ahogy egy gyermekben (a Gyerekekben?) megszületik, öntudatra ébred: a Művész.

Balázs Géza

Gyermeknyelv – gyermeksjtó – gyermekirodalom

A gyermek és felnőtt nyelvhasználat viszonyát most főként a „klasszikus” gyermekkorban, az óvodáskorban, az iskoláskor kezdetén vizsgálom. Természetesen csak néhány fontos, a társadalmi-asulás (szocializáció), nevelődés-nevelés során fölvetendő szempontot vetek föl. Írásomban végig a *gyermek* szót használom. Elsősorban azért, mert nekem jobban tetszik. Másodsorban azért, mert a gyermek a régibb szó a magyar nyelvben (1350 körüli időszakból adatoltuk először). A *gyerek* későbbi változat. De leginkább azért, mert van egy olyan hangtani alapelvünk, hogy amely szavunk alakilag hosszabb, abban – rendszerint – több érzelem van. A gyerek szóhoz képest a gyermek szóban több az érzelem. Ahogy a leányban is a lányhoz képest. A gyermek szót talán nem is lehet érzelem nélkül mondani. De elfogadom azt is, hogy a gyerek szót is lehet nagyon sok érzellemmel mondani.

Gügyögés, sívítás

A szociálpszichológusok hangoztatják, hogy a gyermek a társadalomba való belépésének a folyamata már a megszületést megelőzően megindul. Kodály Zoltán erre alapozva mondta, hogy a zenei anyanyelv tanulása már a megszületés előtt kilenc hónappal elkezdődik. A példát folytatva állíthatjuk, hogy a nyelvi nevelésnek is lehetnek a születést megelőző időszakra visszanyúló hatásai.

Ha elfogadjuk azt az ökolingvisztikai tételt, hogy a környezet és a nyelvhasználat között kapcsolat van, akkor az anya teste által közvetített környezeti, társadalmi stb. hatások a születendő gyermek idegrendszeri-fizikai állapotát, s rajta keresztül nyelvtanulását, későbbi kommunikációs képességeinek kibontakozását is befolyásolják.

A gyermeknyelv kutatása mind a nyelvészek, mind pedig a pszichológusok számára igen kedvelt kutatási terület. Részben azért, mert saját gyermeke nyelvi fejlődésére mindenki roppant módon kíváncsi, s a gyermek soha nem hallott mondataira a szülő mindig igyekszik tudományos vagy metafizikus választ keresni, részben azért, mert a gyermeknyelv valóban egyfajta „kulcs” az emberi nyelv természetének, kialakulásának a megértéséhez.

A gyermek anyanyelvi tanulásával kapcsolatban többféle tévhit él a felnőttekben. Az egyik az, hogy a felnőttek egy általuk tévesen „gyermeknyelvnek” vélt nyelven szólnak a gyermekekhez. Ezt a hamis, gyermekekhez szóló nyelvet jól ismerjük: erőltetett hangzás (gügyögés, sívítás), primitív szókincs, alacsony fokú szerkesztettség. A felnőttek kedveskedésnek, szeretetnek vélik ezt a gügyögést, holott a kedveskedést, a szeretetet normális hangzással, szavakkal és nyelvtannal is ki lehet fejezni. A szeretet minden hangba, szóba, nyelvtani szerkezetbe belevihető. Az ilyen gyermekekhez szóló „primitívizált” nyelv nem fejleszti kellően a gyermek beszédét, s különösen három-, négyéves kortól visszaveti a nyilvános, társadalmi beszédmód kialakulását, komoly nyelvi akadályt jelentve az iskolába készülő gyermeknek.

A gügyögő beszédnek megfelelően van „gügyögő írás” is. A gyermekköltészetnek, gyermekirodalomnak a nagyon gyakori, dilettáns válfaját értjük rajta. A jó gyermekíró nem attól jó, hogy „egyszerűen” ír, hanem attól, hogy virtuóz: úgy tud írni, hogy azt a gyerekek is megértik, játszva belemászik a fülükbe. Nem hiszem, hogy az effajta kínrímek, illetve kissé mesterkéltségek sorok ennek megfelelnek: „A kis evet / ma nem evett... / Fa odvából / a kis evet / szomorúan / kinézeget. / Alig várja / hogy a tájra / rákacsintson / a tavaszi / Nap sugára.”

A gyermek anyanyelvtanulásával kapcsolatban a másik tévhit az, hogy a gyermekhez nem kell beszélni, mert úgysem érti. Nagyfokú szülői értetlenséget tükröznek az ilyesfajta vélekedések. Hiszen a gyermek a felnőtt beszédben elhangzó minták alapján, az „embergyerekekben” már meglévő „beszédtanuló program” segítségével tanulja meg a nyelvet. Nem pusztán utánzással (hiszen akkor ugyanazt mondaná, mint a szülei), hanem a hangzó nyelvből „eltanult” példák, minták alapján. Ez teszi lehetővé a szülők által készített „anyanyelvi naplók” megszületését.

Anyanyelvi napló

Az „anyanyelvi naplók” mutatják meg valójában a gyermek nyelvi kreativitását. Vegyünk sorra néhány sajátos gyermeknyelvi jelenséget!

Igen ősi, a nyelvkeletkezésben is föltehetőleg nagy szerepet játszó nyelvi lehetőség az ismétlés. Ennek gyermeknyelvi formája a szótagkettőzés, szókéttőzés (ikerszavasítás). Pl. dudú (autó), koko (csoki, motor), nana, nanna (nagyamama), bebebe (tejbegríz).

Ugyancsak a nyelvkeletkezéshez vezetnek bennünket vissza a hangutánzó szavak. A magyar nyelv egyébként is bővelkedik hangutánzó szavakban, a gyermeknyelv azonban mindig. Pl. sziszi (kígyó), bipbipbip (távírányító), vuvu (kutya), ninó(autó) (mentő-, rendőr-, tűzoltóautó), szí (szóda), pszí (spré, dezodor).

A gyermek a nyelvfejlődés folyamatában lépésről lépésre sajátítja el az artikulációs lehetőségeket. Nyilvánvalóan a nagyon könnyen kiejthető hangoktól jut el a nagyobb izommunkát igénylő hangokig. Mivel ez a tanulási folyamat kapcsolatban a növekedéssel, az izmok megerősödésével, a korai időszakban a nehezebben kiejthető hangokat, hangkapcsolatokat egyszerűsíti, könnyebb artikulációval ejti ki. Pl. cucor (cukor), főbelék (főzelék), tettő (kettő), büzli (műzli), pappan (szappan). Ugyanez az oka a hangkihagyásnak, csonkításnak. Pl. aa (anya), inye (dinnye), kumpi (krumpli), Maacka (Malacka), pucsi (pulcsi), szemüves (szemüveges), szee (szeretlek).

Minden nyelvi folyamatnak, törvényszerűségnek megvan az ellentettje is. A hangkihagyás ellentéte: a hangbetoldás. Ám érdekes módon ennek is a kiejtés megkönnyítésében van szerepe. Pl. kamilon (kamion), kinfli (kifli), sötörucc (strucc). Ez utóbbi példa szellemesen rávilágít a magyarban még ma is körülményes szó eleji mássalhangzó-torlódás elkerülésére. A 19. század végéig nyelvünk föloldotta a szó eleji mássalhangzó-torlódást. Azóta ez nem következetes, sőt már három és négy mássalhangzó is elképzelhető egymás után (az említett strucc, vagy sztráda; illetve példa a négy mássalhangzó egymás mellé kerülésére: Budapest Sportaréna).

A gyermeknyelvben is megfigyelhető a nyelvtörténetben sok új szó születését elősegítő hangátvetés (hangcsere). Pl. kucor (cukor), bakát (kabát), pafon (plafon).

Sőt, az említett hangalakváltozatok együttesen is jelentkezhetnek, mutatva az egyéni nyelvi kreativitást, vagyis az anyanyelv újraalkotását. Pl. pörömkölt (körömpörkölt), popogáj (papagáj), szemüge (szemüveg), Vitacécín (C-vitamin).

A gyermeknyelv egyik feltűnő jellegzetessége a szóhatár-eltoldódás. Talán ez a jelenség mutatja legnyilvánvalóbban, hogy a gyermek nem könyvből és szavanként tanulja az anyanyelvét. A nevelő nem különül el, az egyik szó átmegegy a másikba. Pl. ebra (zebra), zőregapád (az öregapád), de a legjobb irodalmi példa Vámos Miklós könyvcíme: *Zenga zének* (eredetileg: Zeng az ének).

A legérdekesebbek talán a gyermekek egyéni szavai. Ezeket nem szüleiktől tanulják, hanem a hallott minták alapján alkotnak csak saját maguk, illetve a család számára értelmezhető szavakat. Példaként itt most mindenki idézheti „családi anekdotáit” saját maga, gyermeke sajátos szavairól. Én egy gyűjtésből idézek, s mindenki elmélkedhet azon, hogy vajon miből is „vonódtak el” a következő szavak: togánom (köszönöm), luplu (fürdés), niki (csokikrém), dudovevec (innék), pakó (kupak), csó (olvassál). A szavak etimológiájának megfejtéséhez sokszor fontos az adott család, környezet ismerete. Egyébként még a nyelvész sem boldogul el.

A gyermek valódi, bátor, harcos nyelvújító! A hangtani és szóképzettani jelenségeken túl igen sajátos nyelvtani jelenségeket is találhatunk a gyermeknyelvben. A leginkább észrevehető a kicsinyítő képzők túlzott hatása (ez nyilvánvalóan a szülőknek a gyermekekhez való kommunikációjából ered). Pl. mamaci, babaovi (bölcsőde), hálóka (pizsama). A gyermek érzékeli a képzés lehetőségét, de azt még nem, hogy a magyar nyelvet előtte beszélők nem használták ki minden lehetőséget. Honnan is tudná? Nem tud utánanézni a szótárban vagy a világhálón. Ezért aztán elkezd gyártani a képzett szavakat. Pl. fogasorvos (fogorvos), kémpettyú (krémtúró), ormányzó (elefánt), énekész (énekes), savság (savanyúság), zenézík (zenét szerez), megszülikéz (megszül), nézdigöl (nézelődik),

megbibisedik (kisebesedik), nyihaházik (lovagol). Mint a nyelvtörténetben oly sokszor, a gyermeknyelvben is felbukkan a keveredés: amikor hasonló hangalakú és jelentésű nyelvi elemek vegyülnek. Pl. karimpács (kalapács + krampács), tyúklós (tyúk + kotlós), függönyleges (függőleges + függöny).

A gyermeknyelvfejlődés és a valódi nyelvtörténet későbbi fázisában bukkannak föl a szóösszetételek. Pl. nyakonfüggő (nyaklanc), alagútbácsi (kalauz bácsi), ibolyahimlő (rózsahimlő), madárgarázs (kalitka).

Bármelyik 19. századi nyelvújító megirigyelné a gyermek kreatív nyelvi tevékenységét! A gyermekben rejte ott van az ortológus, és szüntelenül kibújik belőle a forradalmár neológus!

A gyermek kommunikációs nevelése

Visszatérve kiinduló gondolatunkhoz: a gyermeknek a teljes nyelvi repertoárra szüksége van. „Normális” felnőtt családi beszédre, az anya és az apa által a saját, illetve a gyermekkel kapcsolatos cselekvések beszédrel kísérésére, folyamatos, a gyermekhez szóló beszédre. Ha ez nincs, akkor a gyermek a mindenütt szóló televízióból tanul meg beszélni...

A gyermekhez szóló beszéd legfőbb sajátosságait sok ezer éve ugyanazok a nyelvi szövegtípusok (folklórműfajok) őrzik. Ezek közül az egyik legfontosabb: a mese. A mesét most tekintsük csak egy kitalált vagy igaz történet elmesélésének.

A mese mellett a gyermek nyelvi fejlődésében a legnagyobb szerep a szóbeli gyermekfolklórnak jut. Ennek alapszövegei minden szülőben „kódolva” vannak. Ez azt jelenti, hogy „parancsra” aligha tud valaki sokféle gyermekmondókát elmondani, ám, ha gyermeke születik, a program „előhívódik”. Olyannyira, hogy a szülő a régi szövegeket újakkal egészíti ki, s úgy adja tovább.

Ha megkérdeznék a szülőket, hogy hányféle szöveget mondanak az anyanyelvet tanuló gyermeküknek, egészen biztosan nem tudnák megmondani, s kevés számú műfajra gondolnának. Mese, mondás, dal, mondóka? Pedig egészen biztosan ők is sokkal többet tudnak. Így működik a nyelv! Anyanyelvi tudásunk nem használt elemei elraktározódnak – legalábbis a gyermekkori szövegek használatának elmúltával, úgy hatéves kortól húsz-harminc évre, akkor azután gyermekünk megszületésekor búvópatakként felbukkannak, majd ismét háttérbe szorulnak, s a nagyszülők nyelvi repertoárjában kapnak főszerepet ismét.

Mondóka, bölcsődal

A gyermeknyelvi folklór legjellemzőbb szövegtípusa a mondóka, amely megszámlálhatatlanul sok további apróbb altípusra oszlik. A gyermekmondóka talán az egyik legősibb folklór- és nyelvi műfajunk, mégis a 20. század közepéig alig érdeklődtek iránta. Az azóta eltelt időszakban azonban számos alapos népköltési gyűjtés készült. Ezek közül is számomra az egyik legteljesebb, a *Bihari gyermekmondókák*. A nagyváradi *Fáklya* című újság 1976-ban tette közzé Pályázat gyermekmondókák gyűjtésére című felhívását, amelynek eredményeként (a romániai) Bihar megyéből 34 településről majdnem 7000 gyermekmondóka érkezett. Ezután még személyes gyűjtőmunka is indult, amelynek az eredménye újabb csaknem 3000 szöveg. Ebből a majdnem 10 000 szövegből készült az 5765 mondókát tartalmazó, pontosan elrendezett válogatás. Most csak a 16 nagy típust sorolom föl: dajkarímek, időszámítás, időjárás, állatvilág, növényvilág, hangutánzók, gyermekkonyha, számolósdi, nyelvgyakorló-nyelvtörő, varázsmondóka, mesemondóka, csúfolók, beugratók, cívódók, játékmondókák, kiolvasók-kiszámolók. A magyar nyelv szinte minden múlt- és jelenbeli történése, folyamata, a nyelvtan minden területére lehet példákat hozni ebből a páratlanul gazdag gyűjteményből. Léteznek archaikus, már nem értett, csak mormogott szövegek, más nyelveket utánzó „értelmetlen” szövegek, bravúros nyelvtörők (amelyek segítenek a hangok megtanulásában, a beszédhibák kiküszöbölésében), kigyújthatók a kicsinyítés lehetőségei, de talán a legfontosabb: a baba, a gyermek fejlődésének, a mozgások, a beszéd, a társas viselkedés, a játék stb. elsajátításának minden mozzanatára találunk mondókát (életreceptet).

Aligha tudatosul bennünk, hogy ezek a „receptek” ott vannak mindannyiunkban, s hogy – bár a szüleinktől, nevelőinktől tanultuk – egyesek múltja talán a honfoglalás előtti időszakba, talán valamilyen közös európai folklórvilágba vezet vissza bennünket.

Katona Imre legalábbis ilyenféle következtetésre jutott a csaknem minden (talán minden!) népnél meglévő alapvető műfaj, a bölcsődal elemzésekor. Elaltatásakor gyakorlatilag mindenütt énekelnek a gyermeknek. Altatás nélküli bölcsődal nem ismeretes. A bölcsődal az elaltatás mellett szolgálja

a gyermek nevelését (zenei és nyelvi nevelését) is. A dal segítségével bemutatják neki a közvetlen környezetét, kijelölik ebben a helyét. A bölcsődalok a népdaloknál régiesebbek, de folytonos megújulásra is alkalmasak. Nemzeti-nyelvi sajátosságaik vannak, de sokkal inkább nemzetköziek. Szépen példázzák, hogy azonos élethelyzetekben (a gyermek megnyugtatása, elaltatása) mekkora hasonlóságok alakulhatnak ki a különböző kultúrák között. A folklorista összefoglalása így hangzik: „A bölcsődalok voltaképpen lírai előformák, a költészet kezdetei, az ösztönös-tudatos (lírai) ráhatás anyai eszközei, az egymást váltó nemzedékek megszakítatlan folyamatosságának, a hagyomány fennmaradásának bizonyítékai. A nagy és kis társadalom, otthon és külvilág, jelen és jövő kapcsolatának költői ábrázolásai, melyek azonban túl is mutatnak magán a költészetben.”

Kitekintés az óvodai, iskolai anyanyelvi nevelésre

Mire kell figyelni az iskolás korú gyermekek nyelvi, anyanyelvi képzésénél? Mind a szülőknek, mind a pedagógusoknak, s nem csak a magyartanárnak vannak feladatai.

A szülő és esetleg óvónő veheti észre legelőször, ha a gyermeknek beszédhibája van. A gyermek beszédének figyelése úgyszólván minden szülő számára kedves foglalatosság, figyeljünk tehát arra is, hogy milyen a hangképzés. Az erős, kirívó beszédhibákat bármelyik szülő fölismerheti: ilyen az r hangok rossz képzése, a selypítés-pöszeség, vagyis főként az s, sz, c, z hangok kellemetlen mellékközeje; s ilyen a gyakori beszédelakadás, a dadogás, vagy ennek ellentéte, a túlzott hadarás is.

Hogy ezek közül melyik a logopédiai, azaz a beszédtanárra vonatkozó eset, nem a mi dolgunk eldönteni. Ha fölvetődik valamilyen beszédhiba gyanúja, kérjük az óvoda vagy az iskola segítségét – segíteni fognak általában maguktól is. Csak megnyugtatásul teszem hozzá, hogy Magyarországon fejlett logopédiai, beszédtanári hálózat van, elérhető, mindenki számára igénybe vehető. És még valamit: a beszédhibák túlnyomó része a 18–20. életévig bezárólag nagyon eredményesen javítható. Nem azt mondtam, hogy gyógyítható, mert nem szeretném azt sugallni, hogy a beszédhiba egyértelműen orvosi eset lenne. Sokkal inkább pedagógiai. S erre is igaz: minél korábban kezdik a beszédjavító gyakorlatokat, annál gyorsabb és sikeresebb az eredmény.

Harminc éve, amikor általános iskolás voltam, még semmit sem hallottunk a diszlexiáról és a diszgráfiáról, az olvasási és írási zavarokról. Ma már mindenki ismeri ezeket a fogalmakat, s egy kicsit túl is értékeli. Hallani olyan adatokat, hogy a mai iskolások nagy százaléka diszlexiás vagy diszgráfiás. Itt is érdemes megnyugtatással kezdeni: nem minden olvasási és írási zavar jelent diszlexiát vagy diszgráfiát. Nagyon jól emlékszem, hogy magam is kezdetben milyen nehezen tanultam meg összeolvasni a betűket, sőt ma is a v helyett néha f-et írok, s ilyenkor nem bosszankodom, hanem csak nosztalgikusan elgondolkodom az idő múlásán.

S hogy ez nagyon sokunkkal így volt, álljon itt Döbrentei Kornél visszaemlékezése:

„Az milyen betű – mutatott (apám) az L-re. Lő – mondtam. Remek. És ez? Ó. Kítűnő. Akkor mondd egybe a kettőt! – Lőő! – vágtam rá lelkesen. No nem egészen, közölte apám türelmes mosolylyal, mint aki tisztában van azzal, hogy az előbbi válasz csupán véletlen félreértés. Gondold át még egyszer! Ez milyen betű? Lő. Pontosan. És ez? Ó. Nagyszerű! Akkor együtt a kettő? Lázasan gondolkodtam. Nem érttem, az előző válasz miért nem volt jó. Nem vitás, az lő, az meg ó. Hátha csak próbára akar tenni apa, hogy biztos vagyok-e a dolgomban. Lőő! – vágtam rá határozottan. Apám arca idegesen összerándult...”

A kisleány nemcsak apját, hanem a sokkal türelmesebb nagypapját is kikészítette a lőőval – mai észszel azt mondanánk diszlexiás volt, s mindenféle különleges módszer nélkül a betűk mestere, kiváló költő lett belőle. A tudomány megállapítása szerint a betűk rendszeres összekeverésének nagyobb százaléka kell ahhoz, hogy valóban külön tanításra szoruljon a gyerek. Egyébként vannak külön diszlexiás és diszgráfiás gyerekeket tanító iskolák is.

Gyermeksajtó, gyermekirodalom

A gyermeknyelv természetéből adódóan alapvetően beszélt nyelv. Az irodalom létrejöttével azonban megszületett írott formája a gyermekirodalom és a gyermekszajtó. Újabban pedig már felhasználható a gyermek anyanyelvi nevelésében a lejegyzett gyermekfolklor, illetve annak „könnyített”, egyszerűsített (népszerűsített) változata, az átírt folkloriszöveg (mese) is. Klasszikus példája ennek Benedek Elek vagy Illyés Gyula „nép”mesegyűjteménye.

Azt is hangsúlyozni kell, hogy a gyermekeknek a felolvasás is életre szóló élmény. Nem baj, ha az anyuka, apuka nem előadóművész! Azzal, hogy könyvet vesz a kezébe, lapozgat benne, belekezd az olvasásba, a gyermek figyelme rögtön ráterelődik. A Magyar Olvasástársaság (mert már ilyen is van, hiszen a gyermekeket – és a felnőtteket – rá kell nevelni az olvasásra) kiadott egy sokatmondó című tanulmánygyűjteményt: *Olvasz nekem! Kalauz szülőknek, óvodásoknak, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében*.

Négy évvel ezelőtt az egyik főiskola felkérésére áttekintettem az akkori gyermeksjajtót – főként nyelvi szempontból. Azt már önmagában örömmel tapasztaltam, hogy még mindig (mindennek ellenére) van hagyományos szövegeket közlő gyermeksjajtó. Ráadásul nemcsak *Dörmögő Dömötör*, *Buci Maci* és *Kincskereső*, de vannak például a határon túl is gyermeklapok (pl. *Napsugár* – Kolozsvár, *Hírhozó* – burgenlandi gyermekeknek). S ezek mindegyikében találtam meséket, régi és mai (jó és kevésbé jó) gyermekverseket, játékos feladatokat (kifestő, kivágó).

Mivel négy évvel ezelőtt az akkori gyermeklappiac szinte valamennyi termékét megkaptam, megállapíthattam, hogy a piacgazdaság ebben a szektorban is megjelent, vagyis két részre szakadt a kultúra. Igaz, megvannak a korábbi nagy múltú, igényes lapok, amelyek magasabb kulturális igényt szolgáló irodalmat közölnek, ám hihetetlen erővel betörték a vélt, és ennek nyomán valós tömegigényt kielégítő bulvárlapok, különösen a kevésbé sem változatos, kaptafára gyártott képregényűjságok. Ezek működésüket a televíziós mesecsatornákon nevelkedő, sokasodó számú gyermekekre alapozzák. Sőt, a hagyományos gyermeklapok némelyike is bulvárosodni kényszerült. A gyermeksjajtó leképezi a felnőttajjtót.

A négy évvel ezelőtti gyermeksjajtóban hiányokat is fölfedeztem. Nem találtam bennük népmesét, tréfás anekdotát, nyelvi játékot. És csak nagyon kevés szöveget fedeztem föl a legjobb magyar írók, költők munkáiból. Ugyanaz a helyzet, mint a „nagy” médiában.

Lehet, hogy arról van szó, hogy a „két kultúra” lassan tényleg véget ér? Az irányzat szerint úgy, hogy a „magas” kultúra kihál.

Most azonban még csak azt mondhatom, hogy az igényes gyermeksjajtónak óriási nevelő, szocializációs feladata van, illetve lenne. A legnagyobb: a betűk szeretetére, az egyéni fantáziát keltő, ezért a kreativitást szolgáló olvasásra rászoktatni a gyerekeket. Jelezhető, hogy az igényesebb gyermeklapot olvasó gyermekből olvasó ember lesz.

A gyermekirodalomban ugyancsak megvan ez a kettősség. De azért abban az országban, amelyben a mai szülők java része Csupák István, Weöres Sándor, Tamkó Siraó Károly, Kiss Dénes, Lázár Ervin írásain nevelkedett, még van esély az igényes gyermekirodalom továbbélésére. Nagy örömmre nemrégiben magam is ajánlhattam a kedves olvasóknak egy ifjú apuka, Nyulász Péter remek mondókáskönyvét (*Zsubatta*). Ebben a kötetben a kedves, nem gügyögő, és sokban a mai életet tükröző versikéket jelekkel látták el. A jelek pedig ezt mutatják: beszédöröm-felkeltő versek, ritmusfejlesztők, mozgással kísérhető versek (diszlexia megelőzésére), mindennapok mondókái, nyelvtörők, nyelvi és szójátékok, tematikus szókincsfejlesztők (diszlexia megelőzésére).

„Anyanyelvünket csak együtt...”

A szülők és a szerkesztők után nem árt a tanítókat és tanárokat is megszólítani. Ne mellőzzék a nyelvtanórákat! A tudatos anyanyelvi, nyelvi készségek sok más területen bűvópatakként térnek vissza: nemcsak az idegennyelv-tanulásban, az illőbb, szabadabb, választékosabb írásbeli és szóbeli megnyilatkozásokban, de akár egyéb, kreativitást igénylő tudásformákban, a logikai-filozófiai műveltségben is. Ne feledjék: a jó kommunikációs készség társadalmi sikert jelent – persze ez természetesen nem csak a magyartanár feladata, de ennek tudatosítása föltétlenül.

Még valami: az anyanyelvi készségek tanulása sohasem lehet lezárt folyamat, és nem korlátozódik csak az iskolára. Itt is érvényes az élethosszig való tanulás eszméje. Sokszor szoktam idézni Panek Zoltán mondását, most is ezt teszem: „Anyanyelvünket csak együtt tudhatjuk jól!”

A beszéd- és nyelvi készségek fejlesztésének terén két dologtól föltétlenül tartózkodjunk. Nem jó a nemtörődömség, de nem szükséges a túlzott féltés, félelem sem. Ha nem vagyunk biztosak valamilyen, nem kell rögtön mindenfélét elképzelni, hanem forduljunk szakemberhez, először is a tanítókhöz, tanárokhöz.

Irodalom:

Balázs Géza: *Nép- és honismeret. A magyar nép kultúrája. 5–6. osztály, A változat.* Pauz-Westermann Kiadó, Celldömölk, 2006.

Balázs Géza és Grétsy László szerk.: *Nyelv és nyelvhasználat a családban.* NKÖM, Budapest, 2006.

Bocsák Veronika–Benkő Zsuzsanna–Hölgyesi Györgyi: *Olvass nekem! Kalauz szülőknek, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében.* Trezor Kiadó, Budapest, 1995.

Csepeli György: *A szociálpszichológia vázlata.* Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, é. n.

Faragó József és Fábíán Imre (közéteszi): *Bihari gyermekmondókák.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982.

Katona Imre: *Az európai népek bölcsődalai.* 99–110. In: Katona Imre: *Utak a néprajzhoz – a néprajz útjai. Alapozó tanulmányok a népről és a néprajztudományról.* Budapesti Művelődési Központ, Budapest, 1992.

Nyulász Péter: *Zsubatta! Beszédfejlesztő mondókáskönyv.* Móra Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Alföldy Jenő

Mi az, hogy „Mark Twain”?

Emlékképek a gyerekirodalomból

Amikor módszeresen kezdünk gondolkozni a gyerekirodalomról, és ennek örvén a gyerekirodalom befogadójáról, a gyermekről, s netán hasznos pedagógiai, alkotáslélektani és egyéb tanulságokra szeretnénk jutni, már késő: ekkorra már jóvátehetetlenül felnőtté váltunk, s tekintetünk alig tud áthatolni a felnőttvilág sűrű rengetegén. Ellenvetésül azt mondhatná valaki, hogy a gyermekbetegségeink is rég elmúltak már, mégis mi értünk jobban gyógyításukhoz, s nem maga a bárányhimlős vagy kanyarós gyerek. Csakhogy ez hibás logika, mert a beteg gyermek nem orvosa önmagának, az *orvoslás* mindig is a felnőtt feladata volt – az *olvasás* elsajátítását és gyakorlását azonban ő, a gyermek végzi, csaknem önállóan, attól fogva, hogy a betűkkel megismerkedett. Az olvasói élmény nem úgy *történik meg* a gyerekkel, mint a mandulagyulladás vagy a mumpsz, illetve a belőlük való kigyógyulás: bizonyos erőfeszítéseket is kell tennie érte – több-kevesebb ellenállást kell magában legyőznie, hogy a korának megfelelő műélvezet birtokába jusson. Mi viszont a gyerekirodalomról elmélkedve kétségtelenül olyasmire kényszerülünk, mintha az évtizedek óta kinőtt gyermekcipőt akarnánk felhúzni újból a lábunkra.

Ha van mégis valamilyen pötszerünk, amelynek igénybevételével boldogulhatunk ezen a területen, akkor nem egyéb az, mint emlékezetünk. Segítségével fölidézhetjük saját, gyakor volt mese- és versélményeinket, az első regényeket, amelyeket felolvastak nekünk, majd eleinte szótagolva, később folyamatosan, a kíváncsi és türelmetlen előrelapozás kezdeti kísértéseit legyőzve, olvasni kezdtünk. Felnőttként persze sok minden segítségünkre lehet alvó emlékezetünk fölélesztésében – gyermek- és ifjúsági irodalmi művek újraolvasása, szakirodalom, írói memoárok, az olvasó gyerekek megfigyelése, kikérdezése, tanulmányozása és így tovább –, de ezek iránt sem táplálhatunk túlzott bizalmat. A felnőtt olvasott gyerekirodalom és a különféle forrásművek egészen más funkciót töltenek be, mint amikor gyerekként fogadtunk be hasonló műveket, és a gyerekek nem nagyon szeretik, ha olvasmányélményeikről faggatják őket. Ez, azt hiszem, így is van rendjén. A felnőtt – legyen bár szülő, pedagógus vagy öregebb jó barát – körültekintően s bizonyos tapintattal próbál játékony katalizátorként belépni a gyerek és a könyv közti kölcsönviszonyba.

Ugyanazon könyvekkel kapcsolatban is nagy különbség tátong a gyermek és a felnőtt olvasó élménye között. Míg a gyermek tökéletesen beleéli magát a mesebeli királyfi, a juhászbojtar, Okos Kata, a kiséger vagy más kölyökállat helyébe, addig a felnőtt inkább a szerző vagy valamelyik fonóbeli mesélő szerepét próbálja rekonstruálni, azét, aki a történetet egykor kitalálta, variálta, helyezethoz alkalmazta, stilizálta, s bizonyos hanglejtést, muzsikát és „dramaturgiát” adott a műnek. Igaz, a felnőttek egy része hajlamos arra, hogy többé-kevésbé maga is gyerekké alakuljon át mesélés közben. Előfordul, hogy a gyerek belemegy a játékba, s elfogadja, hogy a felnőtt éppolyan gyerek, mint ő, csak nagyobb, de általában mást vár a felnőttől: ragaszkodik az eredeti szerepekhez, ahhoz, hogy a felnőtt a jól értesült mesélő, ő pedig a tájékozatlan, szájtáti hallgató. Ebben a „normális”, mert bizalomteli felállásban teheti föl kérdéseit a gyermek, s jelezheti kétségeit, ha a mese vagy vers hallatán szükségesnek tartja – aztán vagy elfogadja a mű játékszabályait, vagy nem, s az esti mesét megszakítva, fálnak fordul és elalszik. A gyerekek közt vannak kielégíthetetlen kérdezők, és vannak, akik nemigen kételkednek a felnőtték szájából hallott vagy az írott szövegekben, akkor sem, ha meglepő dolgokról, csodás alakokról és eseményekről értesülnek. Az alaphelyzet ugyanis az, hogy a saját léterükön kívüli világ ismeretlen, s amit a felnőtt mond, az nekik igaz, s amikor szól a mese,

akkor tudomásul veszi, amit hall, és örül, ha csodálkozhat a varázslatos történeteken. S éppúgy örül annak is, hogy azt hallja, amit már előre tud, mert már tucatszor is hallotta a mesét, még többször a ritmusélmény többletével kántálható verset.

Két fontos esztétikai élménytípusát regisztráltuk az előbbieken: egyik a meglepetés keltette csodálkozás, a bűvölet, másik az ismétlődésekben és fokozásokban megvalósuló reveláció, a ráismerés öröme. Mind a kettő a költői mágia eszköze. Ezek ideális arányát nem tudnám pontosan meghatározni, de kétségtelen, a siker jórészt azon múlik, hogy ezeket a kellő mérték szerint tudja-e váltakoztatni a mese. Gyereke válogatja, hogy milyen ez az arány. Mert a gyerek is egyéniség, más-már igényekkel, eltérő szokásokkal, alapélményekkel, fogékonysággal. A temperamentum is különböző. Van, akinek az ismétlés nyújt nagyobb örömet, és van, akinek mindig új élményre van szüksége. Nem mondanám, hogy az előbbi típus a nehezebb, s az utóbbi a fürgébb észjárású, s az sem biztos, hogy a folytonosan kérdezősködő gyerek okvetlenül okosabb, mint a mindent gond nélkül tudomásul vevő és „kritikátlanul” elfogadó. Nagy a különbség gyerek és gyerek közt abban, hogy melyik életkorban tör ki rajta a kérdezősködési láz, és mikor válik meghatározóvá a későbbi, hol pubertás-, hol kamaszkori, hol még későbbi szkepszis – a gyerek- és a felnőttkor közti átmenet idején kialakuló oksági szemlélet és a következtetési igény e szükségyszerű kísérőjelensége. A felnőtt olykor destruktívnak tartja a játékrontó közbekérdezőt: a mesélés játékszabályainak felborítását látja benne, pedig csak azzal szembesül, hogy a gyerek összeveti egymással a képzeletbeli és a tapasztalati világot. A kisgyerek sokszor úgy igyekszik oldani a mese által fölkellett feszültséget, hogy ilyesmit vet közbe: „De ugye nem igazából lett volna halál fia a legkisebb fiú, ha nem szólítja öreganyjának a hetvenhétret hajlott hátú anyókat?”

Minden nehézség ellenére hasznos lehet gyerekeink vagy tanítványaink megfigyelése, amint a mesét hallgatják, a könyvvel ismerkednek, ahogy befogadói élményekhez jutnak. Ám eközben újabb akadályokkal kell számolnunk. Egyrészt át kell hidalni azt az óriási távolságot, amely a megfigyelt és a megfigyelő személyiség között fennáll – a gyermek befogadói élménye mindig talányos marad számunkra, mert a tetszés meg a nemtetszés szűkszává, jórészt gesztusokban kifejezett, „metakommunikatív” jeladásait nem könnyű feldolgozni megfigyelői pozícióból. A megfigyelés ezen a téren legalább annyira befolyásolja a kísérlet tárgyát, mint a legtöbb más kutatási területen. A néma megfigyelés meg a részletekre vonatkozó vizsgálati módszer – például a „te kinek a helyében lettél volna legszívesebben?” kérdése – célravezetőbbnek tetszik, mint a tetszés-nemtetszés általalánosságban megrekedő firtatása.

Érdemes kétféle ismeretet egymáshoz rendelnünk, s egyiket a másik segítségével értelmeznünk: a gyerekkorunkban szerzett olvasmányaink emlékét – ami voltaképpen saját gyermekolvasói lényünk és egykori érzelmi hangoltságunk felidézésével egyértelmű – és a felnőttként summázó, véleményt alkotó énünket. Így a fölídézett gyermekkori olvasmányélményeinket felnőttkori világismeretünkbe foglalva próbáljuk elkerülni a félrevezető körülmények csapdáját. Elbizakodottságra semmi ok: jó lesz, ha legalább arra emlékeztetjük magunkat, hogy milyen sokat felejtettünk ötvenöt-hatvan év alatt – sőt, már nyolc-tizenégy éves énünk másnap reggelére a villanyoltás előtti, a szülői tilalmat kijátszó, takaró alatti, zseblámpás éjszakai olvasmányainkból.

Azért így is meglepően sok minden megmaradt. Sok szerző nevét elfelejtettem, olykor meg se néztem, annál jobban megmaradt bennem a könyv mint tárgy emléke, a papír, a nyomdafestéké, az enyv illatáé, az illusztrációké. Vannak könyvek, amelyeknek csak az ábráira emlékezünk. A gazdagon illusztrált könyvek némelyikét el sem olvastam, mert beteltem a rajzokkal: úgy éreztem, már mindent tudok a szereplőkről és környezetükről, sok újat már nem tudhatok meg a szövegből. Ez nem volt igaz – csak nagyon töredékesen tudtam volna elmondani, miről szól a könyv, de szerencsére nem kellett róla beszámolni, ezért megmaradtam abban a hiszemben, hogy már ismerem a történetet. Így voltam egyik-másik Verne-könyvvel, talán azért, mert amikor négy évvel idősebb testvérem megkapta és olvasta őket, én még csak a képek nézegetésére voltam képes.

A kisebb gyereket alig érdeklí, ki a könyv írója, mikor és hogyan élt; ez csak úgy tizenegy-tizenkét éves korban kezd érdekessé válni. Vannak ötvenötvenöt éves könyvélményeim, amelyekre ma is „jól” emlékszem – vagy legalábbis elég éles emlékképeket őrzök róluk –, de fogalmam sincs, ki a könyv szerzője. Nem tudom, ki az írója első olvasmányélményeim közül például a *Csutora Jancsi és cimborái* című mesekönyvnek, amelyben sci-fi-szerű tudományos-technikai lódítások, furfangos valóságmesék és tréfás történetek váltakoztak egymással – középkori párbajhősök vetélkedésében dőlt el, hogy az erőnél is fontosabb az ész, és „mai”, azaz harmincas-negyvenes évekbeli cirkuszi bohócok, pierrók és árlekinók ültették föl egymást a porondon. A szereplőket egyszerű, jól körülhatárolt jellemvonások különböztették meg egymástól. Sok humor volt ebben a könyvben, Csutora Jancsi, a

bajszos-pipás, kedélyes figura például olyan gyorsan és óvatlanul röppent a forró afrikai sivatagból az északi sarkra repülő, gőzt lehelő vasparipáján, hogy bizony a hirtelen hőmérséklet-változástól megnáthásodott. Ma is magam előtt látom a rajzot, amelyen Jancsi a kandalló mellett üldögélve, jól bebugyolálva, gőzölgő teával ápolgatja magát... Ugyanígy nem tudnám megmondani, kitől származik az *Okos Bence* című, rég nem látott képeskönyvem, amelynek hőse, a kucsmás-csizmás parasztfiú, egy igazi „matematikai zseni”, a királyi udvar urait kápráztatja el bűvös négyzeteivel és jól kifundált számtani feladványaival. A könyv nyilván a falusi tehetségkutató mozgalom lázában keletkezett a harmincas évek végén. Sok jóra való törekvés ment füstbe a közbejött világháború éveiben, majd a negyvennyolc után beköszöntő sematizmussal, amely a gyermekirodalmat is előntötte. Ez azonban alig érdekelt Okos Bencével kapcsolatban hat-hét évesen, csupán a mindenféle nagyurak és tudorok eszén túljáró gyerekhős története nyűgözött le, anélkül, hogy a bűvös négyzetek és a számtani feladványok rejtélyei különösebben lekötöttek volna.

Korai kedvenceim közt megemlíteném még azt a könyvet, amelyet sokáig legtöbbször forgattam: ez a *Gulliver utazása Liliputban* gyermekeknek szóló átíratja volt, a regény amerikai rajzfilm-változatához készült Walt Disney-rajzokkal illusztrálva. Nem tudtam betelni vele – és be kell vallanom, hogy főleg azok a részletek ragadták meg képzeletemet, amelyek egyáltalán nem szerepelnek Jonathan Swift eredeti művében. Például Fecsegi, az öreg bakter, aki az óriást, azaz a hajótörött Gullivert fölfedezi a tengerparton, vagy a liliputi király udvarában spionkodó három cselszövő, akik előkészítik a háborút a szomszéd birodalmacska ellen. A tréfás kedvű átdolgozó, illetve fordítója így nevezte meg őket: Eszecs-kém, Szemecs-kém és Fülecs-kém. Merthogy *kémek* voltak az istenadták. Mit mondjak, el voltam ragadtatva ettől a humortól hatévesen. Gyerekkorban egész más alapon dől el, mint a felnőttben, hogy jó-e a könyv vagy sem. Amikor egyetemi vizsgáimra készültem, s belefelejtkeztem a kötelező olvasmányokba, Swift újból egyik legkedvesebb íróm lett, de korántsem azért, mint amikor hét-nyolc évesen fogadtam szívembe. A gyerekeknek szánt átírat magyar fordításának alig volt köze az ő-Gulliverhez, annál több a számomra ismeretlen átdolgozóhoz és az illusztrátorhoz, Walt Disney grafikáinak felhasználójához.

Nehezemre esne most mélyebben belevágnom az egyik legkényesebb témába, ami a gyerekirodalom kapcsán fölmerülhet: a *giccs* kérdésébe. Tisztában vagyok vele, micsoda kiáltó esztétikai különbség van az eredeti *Gulliver* és a hollywoodizált gyermekváltozat között – valahogy mégis kínos álszentségnek vagy illetéktelenségnek érzem, hogy esztétaként anatómiát kiáltok a színes cukormázra, mellyel a szatirikus regényt bevonták, és édeskés nyalókát csináltak a jelentős műből. Akinek ez volt a kedvence hatéves korában, az ugyanis én voltam, így ez az emlék arra int, hogy megfelelő körültekintéssel nyilatkozzam a gyerekkorban fogyasztott szórakoztató könyveszeti termékekről. Annál is inkább, mert az elmúlt évtizedek folyamán sok iskolában megfordultam (apakti óvodákban is), és az osztálytermek, folyosók falain mindenütt visszaköszöttek az amerikai filmek Miki egerei, Donald kacsa, Plútó kutyái és más mesealakok. De újabban épp olyan gyakran feltűntek a jó ízléssel kitalált Mici mackó-, Malacka- és Fülecs-figurák is, Saint-Exupéry hercegecskéi, kisorókái, Félix Salten Bambija, Csukás István Süstije, a vidám cimborák Lázár Ervin erdei kompániájából, a rajzfilmből ismert Vuk és Karak – és így tovább, a vízipók-csodapóktól a Jankovics Marcell által rajzfilmre álmódott Kukorica Jancsiig, János vitézig. Bizony hogy nemcsak a gyerekkönyv és a meseillusztráció utóbb felsorolt művészei és nagymesterei, hanem az ügyes irodalmi, grafikai és filmes kis- és nagyiparosok is megnyerik maguknak a gyerekeket, és tanítóik is bajosan tudnának ezen változtatni. Kénytelenek figyelembe venni azt a tágabb környezetet, amelyben a gyerekek élnek, s ez a környezet a játékipar és a televízió révén igen tág hatósugarú. Nem mondhatok egyebet, csak annyit, hogy az óvodai és iskolai kínálatban legyenek mindig jelen a gyerekirodalom és művészet remekei is – nehogy a giaccs kiszorítsa őket. S legalább a tankönyveinktől tartsuk távol az ilyen műveket (Walt Disney rajzai már fel-felbukkantak egyik-másik első osztályos tankönyvben, itt-ott Barbie baba is). Főlősleges volna ezek kártékony voltáról elméldkednem, nemcsak azért, mert óriási ellenállásba ütköznek, hanem azért is, mert a gyerekeket körülvevő világgal együtt készen kapják őket a tanítók. Talán elég annyit elmondani róluk emlékeztetőül, mint a cukorkáról, a rágógumiról vagy a kóláról: ártalmas, jóllehet édes és illatos. Tudnivaló ez, miként az is, hogy kenyér, krumpli, főzelék, csirke, hal és saláta helyett nem táplálhatjuk gyermekeinket rendszeresen marcipánnal, cukros tejszínhabbal és tic-tac-kal. S a lelki higiénia nem kevésbé fontos, mint az egészséges táplálkozás.

Folytatódjék azonban a visszatekintés fél évszázadosnál régebbi könyvtelvényeimre. Le sem tagadhatnám, hogy leggyakoribb olvasmányaim sokáig a népmesék voltak, még tizenegy-tizenkét éves koromban is, míg nem átadták helyüket a nagyobb olvasói önfegyelmet kívánó, de kalandokban és izgalomokban korántsem szűkölködő Fekete István-, Molnár Ferenc-, Verne-, Jókai- és Dumas-regé-

nyeknek, Gárdonyinak, Móricznak, Mikszáthnak és a többieknek. Addig a székely tündérmesék voltak a kedvenceim Benedek Elek könyveiben, hasonlóképpen a kalotaszegi és más vidékekről származó népmesék, Kriza János, Arany László, Móra Ferenc gyűjtései, Illyés Gyula és mások feldolgozásai. Ezeket persze sűrűn váltogattam a Grimm testvérek, Hauff és Bechstein meséivel, amelyek egészen más szellemiséget árasztottak, hát még azok a Wilhelm Busch karikatúráival telerajzolt rosszcsont-történetek, amelyek hátborzongató gonoszítottakat mutattak be izgalmasan és nevetetően, miközben kellő ijedelmet is keltettek bennem. Ezek főleg abban különböztek a magyar népmeséktől, hogy naturalisztikusabbak voltak – a javítóintézetbe való lurkók rendszerint élethű falusi vagy kisvárosi környezetben követték el viszolyogtató csínyjeiket, az ódon népmesék pedig egy álomszerű mesevilágban játszódtak, amelyet nem lehetett összetéveszteni a valósággal.

Alsós (akkori szóval: elemista) koromban jól egészítették ki ezeket az olvasmányokat Lev Tolsztoj jól temperált meséi. Az orosz klasszikus történeteit életszerűnek és igazságszeretőnek éreztem, s nem zavart, ha volt bennük némi kegyetlenség, mert a világ rendje nem borult fel tőlük, beleilleszkedtek az ember és a természet kölcsönviszonyába. Igazi mesevilágot varázsoltak elém a tajgán élő emberekkel s az emberszerűen viselkedő erdei és háziállatok sokaságával – a mesék állathősei is megérnének egy külön misét –, s ez a világ akkor sem volt idegenszerű, ha egészen más ésjárást, életformát és kultúrát éreztetett az orosz muzsikok és bojárók világa, mint amilyenben én magam éltem. Utólag csodálkozva veszem tudomásul ezt, ahogy az ugyancsak sokat forgatott *Ezeregyéjszaka* meséinek hatalmas idő-, tér- és mentalitásbeli távolságát is milyen könnyűszerrel áthidaltam. Bámulatos, hogy természetlő fogva milyen könnyen tudunk azonosulni a másféleséggel, a saját magunkétól eltérő emberfajtákkal, a legkülönbözőbb népek, nemzetek, társadalmi osztályok fiainak ízlésével, vérmérsékletével. Hiszen a névtelen és fölszámíthatatlan szerzőktől származó magyar népmesékben is megvolt erre az alap: a legkisebb királyfi bármikor váltható bennük a nincstelen szegényember legkisebb fiával, az erdei állatka és a pipe a hétfejű sárkánnyal meg a griffmadárral. A mesékben megfigyelhető erkölcsi ellentétek és az osztályellentétek közé nem tehetünk egyenlőségelet olyan gondtalanul, mint ahogy az iskolában tanították az ötvenes években, s még jóval később is. S az arab, a perzsa, a hindu vagy a kínai mesék hőseivel, szultánokkal, nagyvezírekkel és pária-gyerekekkel éppúgy együtt éreztünk – és éppúgy együtt éreznek a mai gyerekek is –, mint a magyar mese kisbojtárjával, királykisasszonyával vagy más mesehősökkel.

Megunthatatlan – legföljebb idővel mintegy „kinőtt” – olvasmányaim, a magyar népmesék, tündérmesék ugyanúgy nem takarékoskodnak a borzalmakkal, mint a többiek. Csupán közelebről megnézve különböznek ebben a tekintetben is azoktól a német eredetű, kicsiknek szóló meséktől, amelyek oly nagyon elterjedtek Magyarországon: a *Hőfihétkétől*, a *Piroska és a farkastól*, a *Jancsi és Juliskától*. Karinthynek tökéletesen igaza van, amikor humoreszkjében fölidézi a gyermekének mesekönyvből mesélő apukát, aki az élve felkoncolástól, kemencébe vetéstől, kútba fojtástól, megmérgezésétől és az embrevéstől a lefejezésig terjedő történeteken elhűlve így sóhajt föl az ironikus megkönnyebbülés kedvéért: „Ugye, mennyi báj és szépség van egy ilyen mesében?” Hát igen. A boszorka azért táplálja ketrecében Jancsit és Juliskát, hogy minél kövérebbek legyenek, amikor megsüti őket. Morbidabbat ki sem lehetne találni. A „gyermeki lélek” azonban, amelyről oly sok érzélgős butaságot fecsegték már össze, elképesztő rugalmassággal, hallatlanul erős lelki immunrendszerrel fölfegyverkezve, és valami nehezen követhető, mégis szilárd erkölcsi érzékkel tudja túltenni magát a gyermekmesékben feltáruló szadizmuson, kannibalizmuson s a különféle perverzításokon. Erkölcsi biztonságát jórészt annak köszönheti, hogy meg tudja különböztetni az igazságot az igazságtalantól. Persze az esti felolvasás után gyakran szüksége van a gyerekeknek a felnőtt segítségére, hogy mielőtt álomba merülne, a megidézett démonok elkotródjanak az ágy alá. Azt is megérti – a mesékben oly gyakran fölmerülő látszatok ellenére –, hogy bár a szép a jó megfelelője, a csúf pedig a gonoszé, azért a látszat gyakran csal: a királyfi varangy alakban sem gonosz, és a hetvenhétret hajlott vénségek néha tündérr királylányokká változnak át, ha keresztülbucskáznak a saját sarkukon.

A gyerekirodalom éppúgy nem nélkülözi a horroret, mint a felnőtteknek szóló művek, a nemesen zengő ókori és középkori eposzok, a modern háborús regények és a hazáért, szabadságért folytatott harcokat megidéző elbeszélések vagy ezek filmváltozatai. Bárki tapasztalhatta már, hogy a gyerekek sokáig lelki megrázkódtatások nélkül fogadják az elképesztő rémtörténeteket, de egy-egy apró részletre néha váratlanul heves érzelmenyilvánítással reagál. Sok évvel ezelőtt, egyik este követelte három és fél éves fiam, hogy a farkas menjen a malac közeléből, nehogy véletlenül fel akarja falni. Kiderült, hogy az előző este szívébe zárt mesefigurával, Mazsolával azonosította a malacot, őt pedig nem lehetett bántani.

Mégsem ajánlanám, hogy óvjuk meg gyerekeinket az erős ingerektől, az ijesztő mesealakoktól, a lángot fúvó sárkányoktól, a borzalmas boszorkányoktól, ördögöktől, a dermesztő szél- és jégkirálytól vagy az egész családot nagymamástul-nagypapástul felfaló gömböctől. Ellenkezőleg: épp ezekre van szükség, őket kell földézni, hogy tőlük megszabadulva, Erős Jánossal, Kukorica Jancsival, Vitéz Jankóval vagy a bátor kiskanással azonosulva eljussanak a katarzishoz, amely semmivel sem alacsonyabb rendű a mesékben, mint az aiszkhüloszi vagy a shakespeare-i tragédiákban.

Nem sokkal az után, hogy a gyerekeknek vannak már „kedvenc könyvei”, lesznek „kedvenc írói” is. Ez úgy a kisgyerekkor múltával, kilenc-tíz éves korban következik be. Az én kedvenc íróm Mark Twain volt tíz-tizenkét éves koromban, és nagyon érdekesnek találtam, amikor megtudtam, hogy neve írói álnév, s az író ifjúkori életformájára, folyami hajós múltjára utal: „mark twain” körülbelül annyi, mint „kettes mélység”. (Ez azért is érdekes volt, mert írói minőséget sugallt számomra – kezdetleges esztétikám szerint az eszmeiség vagy lelkiség *második fokozatára* utalt, egy viszonylag emeltebb szintre, mégsem annyira „mély” minőségre, hogy már csak felnőtteknek való legyen.) Az *Egri csillagok* olvasásakor ugyancsak jó volt megtudnom, hogy az idős Gárdonyit az „Egri Remete” ragadványnévvel illették kortársai. Ez növelte az író komolyságát, szavahihetőségét. Az ilyesmi persze a műben dől el, de a ráadásinformáció kedvező hatását sem tagadhatom. Azt is derék dolognak tartottam, hogy a Buda–Konstantinápoly utat Gárdonyi maga is végigjárta, mielőtt megírta volna hőseinek ezt a háromszázhatvan évvel korábbi vállalkozását. Nem értek egyet azokkal a mostanában terjedő véleményekkel, amelyek szerint az írói életrajzok teljességgel fölöslegesek. Amikor olvasunk, a beszélőt valamiképpen azonosítani próbáljuk egy elképzelt arccal, egyéniséggel, és ha nem tudjuk, hogy bajszos volt-e vagy sem, kövér-e vagy sovány, barátságos vagy szigorú-e a szemöldöke, beszédességéről vagy hallgatagságról árulkodott-e a szája szöglete, addig nem szólal meg bennünk egyértelműen az elképzelt hang, amellyel a szerzőt azonosítjuk. S ebben nemcsak az író arcképének van szerepe, hanem legalább annyira sorsának, léhelyzetének is; a portré nem pótolja a rövid életrajzot, amelyből egy-két színes és életszagú részlet sem hiányozhat. Mark Twaint olvasva, én fiatalos, vidám tenornak hallottam az író hangját. Egy sokat megélt vagabund, akitől a személyesen megélt kalandok sem idegenek. Gárdonyi mesélőhangját nagyapószerűen mélynek, komolynak és kissé tanító bácsisnak érzem, egyben megbízhatónak. Ő sosem csap be egy jópofa bemondás kedvéért, míg amerikai kedvencemnek nem minden állítása vehető komolyan, például amikor a rongyosra olvasott *Koldus és királyfi* éles kanyarokban, fordulatokban bővelkedő meséjével kápráztat el – de még hogy elkápráztat! Gárdonyi az oktatóm volt, akit szeretni is tudtam, Mark Twain a barátom, akire szerettem volna hasonlítani, noha sejtettem, hogy szívesen füllent.

Olvasói pályafutásunk során a beszéd megtanulásától a nagyobbacská gyerekkorig tartó időszak nagyjából az ártatlanság kora. Igaz, harmadikban-negyedikben már olyasmit is tudomásunkra hoznak az iskolában és az otthoni lapozgatásra szánt tankönyvekben, hogy a költő miféle szándékkal írta meg a *Nemzeti dalt*, s attól fogva már nemcsak azt jelenti a vers, amit közvetlenül értünk rajta, hanem sok minden más is. Ezért a pedagógiát és az irodalomtudományt a majd’ mindenkori ellenszenvvel és előítéllettel kezelő, alkalmi és hivatásos kritikusok rendszeresen elmarasztalják a pedagógusokat és az irodalmi művek elemzőit, korántsem minden esetben okkal és joggal. Okkal-joggal igen, amennyiben magyarázatuk maga alá gyűri és megöli a mű nyújtotta élményt. De okatlanul és jogtalanul, amennyiben le akarnak beszélni minket arról, hogy a művet értelmezzük, gondolkozzunk róla, és elhelyezzük a többi tudnivaló közé. A negyvennyolcas forradalom és Petőfi vezető szerepének ismerete nélkül a *Nemzeti dal* nem egyéb, mint pattogó hangulatú, serkentő szándékot kifejező dal, amely érezhetően valami jó és valami rossz közti választásra és cselekvésre biztat, de hogy mi végre, arról – ha nem áruljuk el neki – fogalma sem volna a gyermeknek. Ő csak annyit lát maga körül március tizenötödikén, hogy ünnepséget tartanak, zene szól, a felnőttek más hangon beszélnek, mint máskor, kokárdát tűznek a gallérjukra, és zászlócskát adnak a kezükbe. A történelem mankóját sem lehet egyszer s mindenkorra sutba vágni a „modern” oktatási elképzelések kedvéért, amelyek mindhárom vegyiszta esztétikai élmények fölkeltésére törekszenek. Nem kisebb szakértőre hivatkozhatom, mint T. S. Eliot, aki szerint nem lehet egy műről érvényesen elemzést adni úgy, hogy ne hoznánk szóba olyasmit is, ami nincs benne közvetlenül, s ami esztétikai tartalmától független háttérismeret, körülállás, adalék. Nem bizony. Petőfiről jó tudni, hogy történelmi szerepe volt versének. És ahhoz, hogy hallhatóvá legyen belső hallásunkban a *Huckleberry Finn* mesélőjének hangja, amint az író elmeséli a Mississippin tutajozó szereplők kalandjait, bizony nem árt, ha tudjuk, mit is jelent magyarul az, hogy „Mark Twain”.

Ha földézném, mit éreztem 1947. vagy 1948. március 15-én, a Nemzeti Múzeumban, amelynek mellvédjén elszavalták a *Talpra magyart*, nem tudom, hasznát venné-e a gyerekirodalom iránt érdek-

lódó, fiatalabb nemzedék. De a zseniális vers – amelynek esztétikai hatáselemeiről, szerkezeti bravúrájáról, lélektani és hangzásbeli szépségéről a többiek közt Illyés Gyula és Vas István írt remekebbnél remekebb elemzést – történelmi nyomorúságaink miatt jelképességében is szinte mindig az adott jelennek szóló, konkrét üzenetet hordozott, mióta csak élek. Negyvenkettőben és negyvenháromban életkori okokból még nem foghattam föl az antifasiszta tömegdemonstrációvá duzzadó pesti, március tizenötödikei megemlékezéseket, de 1947-ben már kapott a vers egy adag őszintén demokratikus és hazafias felhajtóerőt, s megéreztem-sejtettem valamit a *Nemzeti dal* időszerű jelentéséből. 1952-ben, amikor a verset egészében Rákosi ünneplésének szolgálatába akarták állítani, az itt-ott elhangzó, hangerősítőre kapcsolt versen valahogy mégis átütött a szabadság pátosza és reménye, jelezve Petőfi kisajátíthatatlanságát. Hasonlót éreztem érettségi évemben, 1957 elején is. Folytathatnám a sort 1973-mal, amikor fiatalokat vertek meg az utcán, s vittek be a rendőrségre, amiért szó szerint vették a költemény szabadságharcos üzenetét, és 1989-cel, amikor *majdnem* teli tudóval zengett a mű refrénje, emlékezetem szerint Cserhalmi György hangján, a Magyar Televízió színháza előtt. Ez a „majdnem” is fontos: azt az enyhe szorongásomat jelzi, amitől a rendszerváltás sokat ígérő pillanatában sem szabadulhattam – nyilván hozzászóltam az évtizedek folyamán, hogy a vers mindig az önmagát demonstráló látszat ellenében képviseli az igazságot.

Az *Egri csillagokkal* kapcsolatban szívesebben beszélek a mű erotikus üzenetéről, mint hazafias nevelő hatásáról. Azt hiszem, ez a rejtettebb érzelmi kisugárzás a legfontosabb egy jó ifjúsági regényben. Gergő és Éva játszótársi, majd szerelmi története, tiltott és titkos házassága, kalandos utazása, küldetése és létküzdeme, amely a családon, Török Bálint kiszabadítási kísérletén át Eger védelméig gyűrűzik, ezen az érzelmi alapon nyugszik: az erotikus vonzalmon, ami nélkül az úr-jobbágy ellenében átívelő szolidaritás és a közösen vállalt feladatok üressé és hiteltelenné válnának.

Aligha tévedek abban, hogy az ifjúsági irodalom legérzékenyebb pontját érintettem ezzel. Közhelyigazság, hogy a tíz-tizenéves korosztálynak szóló irodalom a legnehezebb írói feladat: a pubertáskorú *már* nem gyerek, és *még* nem felnőtt. Dajkamesék, csilingelő versikék már nem érdeklik, a „komoly” társadalmi és lélektani problémákat feldolgozó regények befogadására pedig még nem érett meg. Füst Milán emlékeztet *Látomás és indulat* című alapművében: mindnyájan ismerjük azt a belső ellenállást, amelyet egy ezeroldalas könyv elolvasása előtt kell magunkban leküzdeni. Ahelyett, hogy szégyenlősen megkerülnénk ezt a mindennapos érzést, jobb, ha szembenézünk vele, különösen ma (és már jó ideje, legalább negyed évszázada) az olvasási kedv, mondhatom, vészes megszappanása idején. Ennek okát nem csak a legtöbbször emlegetett televíziózásban látom. A tévé nemcsak az időt és energiát vonja el a fiataloktól és az egész olvasóközönségtől, nemcsak a könnyebb megoldást kínálja az élmény- és ismeretszerzéshez, hanem részese egy általánosabb jelenségnek is. Annak, hogy a mai élet megfosztja a felnövekvő nemzedéket a titoktól. Attól, ami az élet nagy, felnőttkorban megnyíló (ha megnyíló) misztériumait eltakarja előle. Arra a petrarcai lepelre, ahogy ő mondta, „bájos lepelre” (vagy talán így pontosabb: arra a *büvös lepelre*) gondolok, amely a késő középkori költő szerint nem csökkenti, hanem, ellenkezőleg, növeli, sokszorosára növeli érdeklődésünket, várakozásunkat és vágyakozásunkat a lepel mögötti dolog iránt, a festményen vagy a versben a test, a csók, a szerelmi beteljesedés iránt. Aki ezzel nem számol, aki ezek nélkül akar ifjúsági, sőt gyermekirodalmat művelni, az nincs tisztában a feladatával, és jobb, ha inkább a felnőtteknek szóló altatóirodalomban vagy másutt próbál érvényesülni.

Az egyik Tom Sawyer–Huckleberry Finn-történetben a két pajtás lánynak öltözve tér be egy nénihez, abban a reményben, hogy végre kapnak valamit enni, mert napok óta szökésben vannak. A néni gyanút fog, és egy pamutgombolyagot vet az egyikük ölébe: „na kapd el ezt, lányom”. Amikor látja, hogy a megszólított összekapja lábát, rögtön tudja, hogy fiúkkal áll szemben: a lányok ilyenkor szétfeszítik a szoknyájukat, hogy az ölükbe hulló tárgy fennmaradjon rajta. Azóta sem tettem kísérletet, hogy ellenőrizzem ezt a megfigyelést, de a lányok és a fiúk közti különbségről szerzett ismereteimhez ez a kép most már visszavonhatatlanul hozzátartozik. A szerelmes kamaszfiú is egyszer s mindenkorra Tamás úrfi viselkedésével azonos számomra, ahogy a szőke Beckyvel incselkedik. Azt hiszem, ilyen apró és látszólag jelentéktelen emléktörödékek által őrződnek meg életre szólóan legemlékezetesebb olvasmányaink.

Ezekhez kellene ragaszkodnunk, amikor szembenézünk a könyv, az olvasás aggasztóan növekvő veszélyeztetettségével.

Dobozi Eszter

Meddig kísérnek meséink?

Vannak olvasmányok, amelyek – életünk folyamán időről időre felbukkanva – mindig új és új fel- és ráismerésekhez juttatnak bennünket. Vannak olyanok, amelyeket csak bizonyos életszakaszokban érdemes forgatni. Túl korán éretlennek bizonyulhatunk megértésükhöz. Túl későn pedig nem lehetjük fel bennük azt a varázst, amely a velük idejekorán történő találkozás alkalmával még teljes erejével hathatott volna ránk. A valóban értékes művek azonban nem csupán a kellő pillanatban, hanem legkülönbözőbb életkorokban is megajándékozhatnak bennünket a nagy olvasmány élményével. Így lehetünk meséink közül a *Fehérlófia* történetével. A tőle való legfrissebb – és éppen ezért, vagy nem csupán ezért (?) legelevenebb – megérintettségem a közelmúltam fejleménye. Jóval (talán igen sokkal) túl „az emberélet útjának felén” irodalmi feldolgozások hozzák elem ismét, hosszú, feledtető idő után a fehér ló szülte fiú alakját. Előbb Buda Ferenc *Árvanföld* című kötetében (Kairosz, 2000) talállok rá az *Ég s föld között* című versre, melynek motívumrendszere háttérben ott sejtethetjük más eurázsiai vallási, mitikus képzetek mellett a Fehérlófia emlékét is. Csak néhány év telik el ehhez képest, látom ám, hogy egy másik Fehérlófia ihlette költeményről készül itthon a szomszéd dolgozószobában az irodalomtörténeti elemzés. Ezért tudok a létezéséről, és így ismerem meg a *Változat népmesére* című művet, melynek szerzője Benjámin László. (*Válogatott versek*, 1968)

De nem csak ez a dolgozószobáink között oszcilláló kíváncsiság ebreszti fel újfent érdeklődésem e régvolt olvasmányemlék iránt. Az élet szerencsétetett meg olyan fordulatokkal, amelyek révén előbb-utóbb magam elé kell képzelmem az alsó világból a felvilágra visszaérkezőt, a kéz és láb nélkül elesetten és roskatagon pihegőt, a mesék legkisebb fiát. És látnom kell lázálmaimban a véres jelenetet, mikor még a griffet lovagolva saját testéből lemetszett húsdarabokkal eteti ezt a mitikus, a sas és az oroszlán jellegzetességeit egyaránt magában hordozó nagy madarat. Az öncsonkító mozdulat is sokáig foglalkoztat, de még tovább az elszánás, amellyel ezt a képtelennek föltűnő műveletet el lehet – ha el lehet – végezni. A cselekvéssor szimbolikájának sok köze van megmenekülésemhez. Szimbolikájának végig gondolása ment meg ugyanis attól, hogy visszautasítsam az elfogadhatatlant. Ami a mesében ott van kimondatlanul, segít tudatosítani: nincs más út, mint megbékélni a szenvedéssel, mikor szenvedni kell. Nincs más út, mint ezt a ránk mértet az életünk részévé avatni. Az avatásban-avatódásban vele eggyé válni. Így adatik, ha adatik: legyűrni félelmeinket, szorongásainkat. A fájdalmakat. A lelkit is, a testit is. Ahogyan Fehérlófia viaskodik az ellene uszuló erővel, viaskodom én is az ő történetével. Meg természetesen a magaméval. Katarzisszerű borzongásom ettől ugyanaz, mint a megvilágosodásra emlékeztető pillanatnyi felszisszenés: mikor a világítótestre odaragasztott festett képen, matricán(?) (olyan kis kártyácska méretűn, amelyeneken mama – akár könyvjelző gyanánt is – az Énekeskönyvben vagy a Bibliában tartotta az ajándékként kapott Igét) fejem fölött kínomból ébredve foldereng Krisztus arca. Nem a prófétáló, nem is a meggyötört, hanem a diadalmas. (Ki tette és akarta, hogy éppen ide juttassanak, ahová valaki, egy előttem itt fetrengő saját maga megennyhülésére, az utána következőkére(?), az enyéme(?) ide fölragasztotta a Megváltó képét – kérdeztem szavak nélkül akkor, ott. Ki volt ez a sorstárs? Tanúságtévő, hogy így üzent?) Ma már inkább azon töprengek, milyen különös, hogy ez a kétféle borzongás, ez a kétféle katarzisszerűség – ha jól meggondolom – nem ok nélkül ugyanaz. Az áldozat misztériumát mutatja meg az egyik is, a másik is. Pedig milyen távoli az a kétféle kultúrkör, amelyből egyik és másik származik! A távolságnál viszont mennyivel többet ér, hogy mibennünk ez a kétféle világkép (az ázsiai gyökerű, majd a keresztény/keresztény) mégis csak összeér. Eggyé érlelődik. Szintézisre jut. Szintézis pedig azért teremthető belőlük, mert – ezt az egyik legősibb népmesénk is tanúsítja – mentálisan már az évezredek távolába visszanyúlóan készen állottunk a Tanítás befogadására.

A *Változat népmesére* szerzőjét is a mesebeli történet végkifejlete foglalkoztatja. Fehérlófia sorsa attól a pillanattól kezdve, hogy párbajban szerzett szolgálóinak/társainak gonoszkodása következtében bezáratik az alsó világba. A vers kétharmada az alulról fölfelé vezető úton követi végig hősét, amint – szédülve és borzadva bár – a griff hátán röpül a „csillagokon túl” a méretlen időben. A kozmikus utazás egészen addig tart, amíg el nem válnak egymástól a pólusok – a vers szerint egyszerre idézve a kalevalai kozmogóniát és a bibliai teremtéstörténetnek a káoszba rendet vivő mozzanatait:

»Kettéválik a „fönt” s a „lent”,
ketté a vizek és a földek,
éj gyászol és hajnal dereng,
Nap süt és Hold süt, nyár van és tél – «

A *Változat népmesére* a tragikusra váltott megérkezés jelenetével zárul: a célba röppenő griffmadár szavára „már senki sem válaszol”. A mű nem tér ki a mesének mindent jóra fordító befejezésére, mely szerint az önmagát feláldozó Fehérlófián a griffmadártól kapott csodaszernek köszönhetően (Arany László feldolgozásában az üveg bortól) kinőnek levágott, a griffmadár táplálékként repülés közben fölélt végtagjai. Új erőre kapván megmenti a királykisasszonyokat, az öreg királytól pedig elnyeri a legkisebbik királylány kezét és apjának fele királyságát, hogy boldogan élhessenek, míg meg nem halnak. A versbeli hazaérkezés akkora áldozatokat követel az alsó világból hazakivánczoltól, hogy az már nem érheti meg az utazás végső stációját. Fehérlófia elfogy a mindenséget átszelő úton. A vágyott világba nem juthat el, csak az élettelen csonka test.

Buda Ferenc *Ég s föld* között című költeménye arról szól, hogy a Gonosz (mellyel a mi mesehősünk is megküzd az alsó világban) ősidők óta változatlanul be van kódolva a világ rendjébe. A miénkbe is. Buda varázsverse a rossz elem legyőzéséért íródott. A kérdés kimondásáért: megmenthető-e az emberiség?

„VALAKI FÖLVISZ-E
FÖLDTŐL AZ ÉGIG
FEKETÉTŐL A KÉKIG
A VÉRTŐL CSUSZAMLÓS KÉRGŰ
VILÁGFA
LEGTETEJÉIG?”

Bruno Bettelheim írja *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* című könyvében (Gondolat, 1985), hogy néhány kivételes alkotásától eltekintve a népmesékkal nem tud versenyre kelni a gyermekirodalom. A népmesék „több segítséget nyújtanak az ember belső problémáinak megértéséhez és megoldásához, bármilyen társadalomban éljen is, mint a gyermekhez szóló minden egyéb irodalom.” A mese „minden más olvasmánynál mélyebbre hatolva, mindig a gyermek valóságos lelki és érzelmi színvonalán fejt ki hatását.” Szimbolikájával alkalmas arra, hogy tudattalanjának történéseit felszínre emelje. Megtanítja arra, hogy az élet nehézségeivel mindenkinek meg kell birkóznia. A mese szembesíti a gyermeket az emberi lét törvényeivel. Olyanokkal is (mint például az öregedés, a halál, az emberi lét határai, az ember örök vágyai), amelyeket az úgynevezett „biztonságos” történetek megkerülnek, elfednek. Megismerteti a gonosz és az erény képzetével, a jó és rossz erők konfliktusával. Bruno Bettelheim a népmesének művészi értéket tulajdonít. „Mint minden nagy művészetnek, külön-külön mondanivalója van minden ember számára, de a különböző életkorokban mást és mást jelenthet ugyanannak az embernek is.”

Tanítványaimat, akik ez idő szerint tizenöt-tizenhat évesek, faggatom arról, vajon emlékeznek-e kisgyermekkorukból a Fehérlófiára. Előbb értetlenül néznek rám, aztán fölelevenednek bennük a részletek. Az első néhány mondat után átveszik a mesemondást tőlem. Felváltva, egymástól elkapva a szót fűzik föl az elfelejtettnek hitt történetet. Főként a mesehős származása izgatja őket, mint megtudom. A cselekményből elsősorban a kalandos fordulatok maradtak meg emlékezetükben. A birkózások Fanyúvóval, Kómorzsolóval, Vasgyúróval, a mosolyra ingerlő nevet viselő Hétszűnyű Kapanyányimonyókkal, a sárkánnyal. Rémlik nekik a boldogulást jelentő befejezés is. Ám a griffmadár megjelenésére csak ügyel-bajjal tudom rávezetni őket. Semmit nem tudnak már a madárhátan megtett útról. S hogy Fehérlófiának saját teste tagjait, egyes változatok szerint vérét is kellett áldoznia azért, hogy kijuthasson a gonosz erők birodalmából, meglepetésként hat rájuk. Állításaik szerint ezeket a részleteket az ő meséjük nem tartalmazta. Kiderül, van közöttük olyan diák is nem

egy, aki a Fehérlófia mesejátékszerű feldolgozásának előadásában színpadi szerepet játszott kisgyerekként. Tagadják ők is a véres motívumok meglétét. Egyik leány szinte hisztérikusan elutasító ezzel a mesealakítással szemben. Ilyen szörnyűséget nem tartalmazhat mese – ismételteti felindultan. (Az óra hátralevő részében mellesleg mégis, vagy éppen az előbbiekből következően, ő lesz az, aki az áldozatvállalás léttörvényét tanulságként az osztály előtt megfogalmazza.)

Igazolni látom tehát a nevelésben-nevelődésben a népmesék fontosságát hangsúlyozó pszichológus tételét: a gyermek „pillanatnyi érdeklődésének, szükségletének megfelelően” egyazon mesében más-más értelmet találhat. A meséhez való vissza-visszatéréssel újabb jelentések merülnek fel, és ezek kiszoríthatják a régieket. Feltételezésem szerint az én középiskolás diákjaim azért felejtették el egyöntetűen a kevésbé akciódús, de a korábbiaknál drámaibb részleteket, mert ezek kívül estek kisgyermekkori érdeklődésükön. Azért nem emlékeznek a griffnek testét-vérért felkínáló mesehősre, mert az áldozat fogalma ismeretlen volt előttük. Hogy olykor szükség van önfeláldozásra, nem kellett – vélhetőleg – megtapasztalniuk. (Magam is emlékszem a közelmúltból olyan esetekre, amikor elfogadhatatlannak tartották még gimnazisták is az áldozatvállalást mint a problémamegoldásnak az irodalmi mű által sugallt formáját. Az önfeláldozó hős a szemükben nem több, mint a balek megtestesítője. Ezt szűrhettem le méltatlankodó véleménynyilvánításaikból.)

Mostani kilencedikes diákjaim utoljára ötödikes korukban találkozhattak a Fehérlófiával, hiszen tankönyvükben, a meséről szóló fejezetben az élen szerepelt. Azóta ugyanazon kiadó modernizált, a legújabb gyermekirodalmi kánonokhoz igazodó tankönyvváltozatában már nem lelhetjük meg ezt a népmesénket. Ósrégi világképünket a legalapvetőbb erkölcsi értékekkel együtt ábrázoló olvasmány összetettségére gondolva csak sajnálkozhatunk előlött. Hiányérzetünket még az sem enyhíti, ha remélhetjük, hogy más, nem iskolai körülmények között feltételezhetően elő-előfordul majd a jövődő kisdíákok, kisdíákokból nagydíákokká, felnőttekké váló gyermekeink életében Fehérlófia alakja. Hiszen itt él közöttünk. Itt él, Jankovics Marcellnek köszönhetően, rajzfilmes változatában. Tudunk róla színpadi műfaj formájában – Hegedűs Géza feldolgozásában. Az Internet keresőjében tucajtájjal tűnik elő Fehérlófia kocsmá, étterem, íjászklub, sportegyesület, gyermekszínhátszó kör, különböző cégek fantázianeveként. S olvasom, hogy a kecskeméti Katona József Gimnázium diákszínhátszó köre készül előadni egyik tanárú átdolgozásában.

Szekér Endre

„Ha a világ rigó lenne...”

(Szeszélyes könyvleltár)

Súlyos évtizedekkel vállamon, hetven év után – csak „hetvenkedve”, pontatlanul, szeszélyesen emlékezve a gyerekkorra és az ifjúságra: megpróbálok „könyvleltárt” összeállítani. Kisgyerekként világosan emlékszem arra, hogy szolnoki lakásunkban sok könyv volt. A *volt* szót alá kell húzni, mert minden odaveszett a háború idején. (Egyre pontosan emlékeznek az ott lakók: zongoránkat az orosz katonák ledobták a harmadik emeletről az udvarra, és jóízűn röhögtek a húrok pattogásakor.) Emlékek idéződnek fel bennem: Nagymamám azt mondta, hogy „olvastam”, vagyis lapozgattam a 48-as szabadságharc történetét. Én is emlékszem arra, hogy zongorázni tanultam. Egyszer Édesanyám felolvasta Eötvös nagyapám verseit, amire én azt mondtam, hogy „nagyon szép”. Ezen meglepődtek. Édesapám többször felolvasta nekem Arany János *Fiamnak* című versét: „Kis kacsóid összetéve szépen, / Imádkozzáll, édes gyermekem.”

Aztán bombázták Szolnokot, pincébe menekültünk, majd közeledett a front, és mi Bécsig jutottunk el. Egy hazafias verset hallottam az elemi iskolában. Aztán egy Jézuskához szóló verset. Majd hazakerültünk: Budapestre, Kiskunhalasra, aztán Kecskemétre. Ebben az időben már könyveket kaptam: egy régi Shakespeare-kötetet, Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúkját* (nagyon tetszett, sokszor elolvastam), Kosztolányi az *Aranysárkányát*, Genius kiadásban, átdolgozott, ifjúsági kiadás, amelybe pesti barátaink írták be: „Emléklül Bandikának, 1945. évi Karácsonyra Hargitai és családja.” S a kötetben megjegyzés: „Szekér Endre könyvei 12.” Tehát ekkor 12 könyvem lehetett. Ekkor került hozzám Eötvös nagyapám néhány könyve, így a Jókai Mór *Egy ember, aki mindent tud*, Athenaeum-kiadás, 1885. Nagyapám joghallgatóként vette 1891-ben. Ebbe a könyvbé is beleírtam: „Szekér Endre könyvei.” Hogy hanyadik? Nem tudom. De mellette egy másik Jókai-kötet, *Az új földesúr*, Franklin-kiadás, 1896: Eötvös János (pecséttel jelzett aláírás), mellette Zsigmond név, aztán Gál János, 1919. december 29. Gárdonyi Géza *A láthatatlan ember* című könyvét meghatottan nyitom ki, mert Édesanyámék ajándéka volt: „Bandikánknak a szép bizonyítványért Édesanyád és Édesapád 1947. VI. 22.” És Nagyapám könyveiből: Szini Gyula *A rózsaszínű hó*, Athenaeum, 1913. Én 1951-ben írtam bele a nevem. Szini Gyula *A sápadt asszony*, Singer és Wolfner é.n. „Magyart a magyarnak” nyomtatva a cím alatt. Én 1953-ban írtam bele a nevem. Szabad volt-e aláírással és a dátummal elcsúfítani az első oldalt? Azt hiszem, hogy: nem. De a fiatal könyvgyűjtő nem éppen izléses mániája ez.

Ebből az előbbi pár sorból kimaradtak a mesék. Nem emlékszem rájuk. Rájuk telepedhetett nyomasztóan a háború, a bombázás, a menekülés, a valóság. És a máig megmaradt könyvek – csak a fiatal könyvgyűjtőt mutatják be. (Ehhez kapcsolódik az, hogy van egy füzetem 1950-ből „Irodalmi feljegyzések” címmel, innen-onnan kiírt lexikoncikk, pl. Áprily Lajosról, Ambrus Zoltánról. S a nyolcadik oldalon Babits Mihály *Mennyei színjáték* című versét másoltam le.) De egy számomra fontos pillanatot le kell jegyezni. Szekér Józsefnétől, Marika nénitől 1954-ben egy komoly könyvet kaptam, Tolsztoj *Háború és béke* című regényét, Makai Imre fordításában. Az Új Magyar Könyvkiadó jelentette meg 1954-ben. (Ez a bejegyzés: „Szeretettel Bandikának 1954 karácsonján Marika néni.”) S egy meglepetés: a kötetet szerkesztette: Illyés Gyula. S itt kell elmondanom, hogy a Kiskunhalason élt idős nagynéném, Szekér Paulina nekem adta az Új Idők lexikonát, mind a 24 kötetet. Elérzékenyülten gondolok Rá és ajándékára. Májig ezt használom. Ezt írta be az első kötetbe: „Kis Bandikámnak szeretettel Paulina, Kiskunhalas, 1950. aug. 27.) Mindkét nagynénémnek nagy hálaival tartozom: az egyik az igényességre nevelt, a másik a tudásra, a tanulásra, a lexikon-olvasásra.

Diákkoromban – az ötvenes években – számos értékes irodalmi mű nem jelenhetett meg, és a könyvtárban is sok könyv „tiltott” volt, nem kölcsönözhető. Kecskeméten, a zsidópiacra a ponyvára helyezve fedeztem fel fontos könyveket. Itt, az ócskapiacra vettem meg Schöpflin Aladár *A magyar irodalom története a XX. században* című munkáját (Grill-kiadás, 1937) 1950-ben, melyet bekötöttem, s máig ezt használom. S ott ismerkedtem meg egy színházi ember, Ivánovics Sándor fiával, akitől megvettem Baudelaire *A romlás virágait* (Genius-kiadás 1923), Oscar Wilde költeményeit Kosztolányi fordításában (Genius-kiadás), Petrarca szerelmi szonettjeit (Franklin-kiadás) stb. 1953-ban. És a pesti antikváriumokban értékes, dedikált könyveket vettem: Szabó Lőrinc *Kalibán!* című verskötetét („Drága Hertelendy, dobja el ezt a könyvet, nagyon megköszöni jöttét Szabó Lőrinc, 1935. IV. 4.”) vagy Kosztolányi Dezső *Meztelenül* című verseit („Balassa Józsefnek szeretettel Kosztolányi Dezső, Bp. 1927”).

Közben elfutott az ifjúság, múltak felettem is az évek, évtizedek. Megnősültem, gyerekeink születtek. S most még inkább figyeltem a fiataloknak szóló irodalmi alkotásokra. És a személyes, baráti találkozáskor – mint apa – dedikáltattam könyveket, kislányomnak, Zsuzsinak és fiamnak, Zsoltinak. Weöres Sándor a *Ha a világ rigó lenne* című gyerekverskötetét így dedikálta: „Szekér Zsoltinak szeretettel Weöres Sándor, Kecskemét, 1976. V. 26.” A kolozsvári Létay Lajos Zsuzsi lányomnak és Zsolti fiamnak ajánlotta a *Repülj madárka* című kötetét 1975. jún. 1-jén, Buda Ferenc, Pintér Lajos, Kiss Anna, Galambosi László, Páskándi Géza dedikációi közül hadd emeljük ki az újvidéki Fehér Ferenc üdvözlését a *Szeptemberi útravaló* című kötetéből: „Szekér Zsolt kis barátomnak, szeretettel küldöm ezt a Szeptemberi útravalóba szánt dedikálást s szívből kívánok minden jót, szép előrehaladást. Fehér Ferenc, Újvidék, 1984. szept. 30-a.” Kiss Benedek pedig külön verset írt Zsolti fiunknak, mely először folyóiratban, majd a *Fütyü úrfi* című 1986-os verskötetében jelent meg. Címe: *Solti szekér*.

A vers így szól:

„Van egy szekér, solti, / Ülj föl, Szekér Zsolti, / csapj rá a lovakra, / erre menj meg arra, / s hogy mindenki hallja: / a ráf és saroglya / hadd zörögjön, / csörömpölgjön, / solti szekér, / Szekér Zsolti / hét határon átörögjön!”

Hála Istennek, most már unokáink hallgatják, mondják Weöres Sándor gyerekverseit. Bár még nem tudnak olvasni, de kívülről mondják a *Galagonyát*, *A liba péket*. Dorka, Zita (a nagyon kicsi Lizi még nem) tudják, hogy a nagypapa, mármint az én kedvenc versem *A kutya-tár*. És mondják kívülről, hogy: „Harap utca három alatt / megnyílt a kutya-tár, / sippal-dobbal megnyitotta / Kutyafulú Aladár”... Kis unokáink is versközélen élnek, könyveket kapnak, dedikálják a költők a nekik szánt műveket. Kiss Benedek a *Sára könyve* (1999) elé ezt írta: „Dorkának és Zitának sok szeretettel, szeressék a nagypapát, mint a »költő bácsit« Kiss Benedek.” Nagy Gáspár verskötetének szép rajzait Keresztes Dóra készítette, így a két név, Keresztes Dorka meg Szekér Dorka közel van egymáshoz. Buda Ferenc *Árvaföld* című verskötetét így dedikálta: „Az ifjabbik Szekér-családnak, Zsoltinak, Editnek, a kis Dorkának, a még kisebb – mert ki sem látszó – Zitának, e.t.c. ajánlom szeretettel Buda Feri bácsi Kecskemét, 2002. Borbála napján” – / „Na meg egy lány...” / Ugyanis Buda Ferenc egyik lánya Borbála, s így lett a dedikáció hosszabb, Borbála-napon.

Utóirat: A korábban emlegetett Bandika – Bandi bácsi lett. Hetvenéves. A következő nemzedékek még szeretettel mondják Weöres Sándor verseit. Reméljük, hogy az újabb nemzedékek is Weöres-versből tudják meg, hogy milyen lenne a világ, ha rigó lenne.

Kovács Lajos

Az elit olvasók élménye volt-e a kincs keresése?

Félrevezethet a cím: nem az *eltűnt idő nyomában* járunk. Mégis úgy kell tennünk, mintha valaminek a végére értünk volna. Mintha most valami más történe.

Az olvasómozgalom szélárnyékában

Különös pillanatban született meg Magyarországon egy országosnak megálmodott gyermekirodalmi lap és tábor. 1973-ban, az *olajválságos* évben vezették be az országos „piacra” a korábban Dél-Magyarországon (regionálisan) megjelenő és terjesztett *Kincskereső* gyermekfolyóiratot. Akár bele is bukhatott volna vidéki vakmerőségébe a szegedi álom: legyen egy irodalmi kalauza, olvasnivalót kínáló kiskatéja a kiskamaszok térférgő korosztályának! Burkoltan bizonyára az is fölsejlett, hogy legyen mankója, kézikönyve a kalauzt keresgélő pedagógusnak, könyvtárosnak, szülőnek...

Volt ugyanakkor már egy se felülről szervezett, se alulról irányított olvasómozgalom és egy olvasótábori (félíg) földalatti mozgalom az országban a túrt, vonakodva meg is támogatott kategóriából.¹ Aki nem ízlelte soha egyik „mozgalom” gyümölcsét sem, nehezen érti, mit keres itt a két csizma az asztalon. Az egyik fiatalos frissességgel, népszerűen terelgette a még hajlamos olvasókat a felülről kívánatos és az alulról lehetséges könyvek mezsgyéin, a másik az olvasóknak nevezettek közé *álcázva* magát inkább volt (maga)tartásképző, etikapótló, elbutulásriadót fújó *nyári iskola* (lásd: nyári szabadegyetemek). Amikor erről Baka István költő-szerkesztőt megfaggatta az *Olvasó Nép* riportere, világos elhatárolódással tisztázódott, hogy *ezekben az értelmekben a Kincskereső* által kitalált szerveződés nem olvasómozgalom. Pedig az övénél *olvasóbb* tábor (1974-től) aligha volt akkor az országban.

Nem szándékunk azt állítani, hogy elhalászták egymás elől a méltó fogalmakat ezek a mai figyelmünkre is érdemes, közösségteremtő erő. Higgyünk inkább abban, hogy volt a kiüresedések éveit után egy tartalmi fel- és áttöltődés, általa egy *szótárszinonima*-gazdagodás a hetvenes években, mely máig érezteti (gyengülő) hatását. Volt ennek a korszaknak egy sorok között olvasó (meg író) mozgalma, ahol játékosan összemosódhattak, délibábot játszhattak a kifejezésekkel azok, akik különböző szándékokkal sok hasonlót (ma már azt is látjuk: sok eltérőt) gondoltak.

A gyermekfolyóiratnál nagyobb léptekkel kevesen haladtak céljuk felé. Néhány évi regionális (elsősorban Csongrád megyei) *Kincskereső*-korszak után létrejöhetett az országos folyóirat, egy évvel később pedig már saját nyári tábora volt a gyermeklapnak. Sosem nevezte magát olvasótábornak? Természetes és nyilvánvaló állapota volt az olvasás, eszköze az irodalom, színességét a testvérművészek (bábjáték, színjátszás, történelmi játék, képzőművészet) összekapaszkodása adta.

Kincskereső táborba „járni”, *Kincskeresőt* olvasni, művészt érteni-reprodukálni-alkotni, kihagyhatatlan élményeik közé tartozott.

Két generáció lelte örömét benne: egy olvasáspedagógiáját megújítani akaró felnőtt nemzedék (pedagógusok, könyvtárosok, *gyermekbarátok*) és az őt erre készítő gyermekkorosztály.

¹ Itt most csak utalunk (a teljesség igényét meg sem célozva) olyan nevekre, mint Kamarás István, Varga Csaba, vagy legjelentősebb költőink közül az akkor még élő Ratkó József és barátaik tevékenységére.

Hová lettek a nemzedékek?

A szegedi táborok (mert zömmel szegediek voltak – még egyszer-egyszer Zánkán és Mártélyon is) évzáró „vizsgái” lettek a közös olvasás, a kiterjesztett gyermek- és iskolamozgalom éves örömeinek. Szokatlanul népes táborokban foroghattak, vitélkedhettek a meghívottak, a többször visszatérő választottak.

A folyóirat filozófiája (a „megcélzott” korosztály miatt) elütött minden hazai folyóirateszménytől. A *Kincskeresőt* nemcsak az élő, a kortárs irodalom (és társművészetek) pódiumává emelte. Leszámolt azzal a téves szereposztással, hogy a klasszikusokat „tájalja” egyedül az iskola! (Akinak ízlik a „menza”, annak ott van étteremként hozzá a könyvtár! stb.) „Kicsézlete” a tankönyvmegrendelőt, a satuba szorított tankönyvíró, és kitágította az érzékeny (de nem a pejoratívan vájt-) fülűek örömeire az egykönyvű iskolát. Szükség és fantázia szerint volt a *Kincskereső* lexikon, almanach, enciklopédia vagy antológia – mert néha tematikus volt, máskor filozofikusan heterogén, aki tudott harsányan nevetetni és kerek szemmel elcsodálkoztatni, fölfedeztetni, vagyis eklektikusan mindenevővé csábítani a „néma-barát” szerkesztő-főmunkatárs Simai-Baka kettős maga volt az előítélet-mentesség apostola. Mielőtt azonban a heroizmus kódébe vesznénk, maradjunk a produktumnál, a folyóiratnál.

Olvasmány volt mindenekelőtt. Elhitte Németh Lászlónak, hogy a gyerekolvasó föl tud emelkedni a felnőttek irodalmához (Greza Ferenc személyében Németh László-kutató adta a nevét egy korszakában a főszerkesztéshez). S elfogadta ugyanakkor a gyermekirodalmi aranykor minden ellenvetését arról, hogy igenis van sajátosan gyermekkorra hangszerelt művészet.

A tankönyv anakronisztikus, ideologikus féllábáról átbillent(h)ette az iskolát a valóságos (jó-tékony) egyensúlyba. A szemeket nyitotta ki a könyvekkel, a könyvekből átemelt *nem tankönyvi* tartalmakkal. Ugyanakkor a könyvkiadás prókátora és konkurenciája lett, aminek a kortárs (gyermek)irodalom élvezhette az előnyeit: felfedezett, vagy felfedezéseket siettetett, sőt képes volt a nemes mecénás szerepre, a megrendelő bőkezűségére (óriási szerzőgárdáját mindig az érték és minőség mentén „dolgoztatta”, és megfértek az érték és minőség gerincvonalán egymás mellett). Az élő – kortárs – szerzők bizalmára és versengésére építette frissességét, a sokszínű, gyakran lappangásukból föltámasztott (vagy kevésbé ismert) klasszikusokra sajátos, egyedi filozófiáját.

Két nemzedék lel(het)te örömét mindebben. A nemzedék azonban itt többé nem korosztályi, inkább szellemi közelségben értendő. Volt immár egy pedagógus-könyvtáros-szülő-alkotó nemzedék, s az ő *Kincskeresőt* „használó”, felhasználó, olvasóvá segítő pedagógiája. És volt egy erre kíváncsi – egymást követő korosztályokat összekötő – fogékonyság (nevezzzük az egyszerűség kedvéért olvasótábornak – az olvasó gyerekek táborának).

A kínálatra nem az egész társadalom mozdult meg. Volt ugyanis ebben a társadalomban erős fogadókészség az ideológiára, az egykönyvűsége, a sablonra is. (Van és lesz is.) Mint ahogy volt ilyen könyvkiadás, tankönyvrendelő és -író szándék ezután is (van és lesz is?).

Soha nem fog kiderülni, miért nem nevezte magát elitnek ez a *Kincskereső*vel magára eszmélt pedagógia. Mint ahogy a *Kincskereső* sem nevezte magát az elit gyermek- és iskolamozgalom szellemi műhelyének (pedig az volt). És nem érezte elitnek magát a gyermekgeneráció (de hát neki nem is természete az elitizmus gögje).

Csak éppen fenekestül felfordult körülöttük és bennük ez a világ az 1990-es évek közepére. S mert *eladó az egész világ* lett, a folyóirat kihullott az értékeitől megfosztott kezekből. És nem maradt belőle más, csak a *nyári tábori folyóirat-nélküliség*. A nemzedéki megmaradás és az értéktörzés (rög)eszméje.

Elveszett illúzió?

Ha csak ennyit tudunk magunkról: semmivé váltunk. Eltűnt idővé. Dokumentált régmúltta. Minőségi elitje leszünk egy kacattörténelemnek. A kacatokat kidobálja léghajójából a realista utazó.

A *Kincskereső*: folyóirat ma is. A *Kincskereső* folyóirat ma nem az, ami volt. Húsz évig egy országos szellemi közösség volt. Költők és írók fellapozható könyve, olvasó gyerekek havilapja. Akik kilencszer kiolvasták, tizedszer találkoznai akartak egymással egy nyári táborban.

Aki ezt sosem tette, aki ma ezt nem ezzel a szándékkal teszi, nem érti, mi volt a *Kincskereső*. Mi volt az irodalom egy összetartozó (kortól független) nemzedéknek. Azoknak a *Kincskereső* (és ez kiáltás) nosztalgia, túllámodott illúzió. Elveszett.

Szegeden nincs *Kincskereső* tábor, csak *Kincskereső* van. Kecskeméten *Kincskereső* tábor van és kincskeresők vannak. Egymáshoz immár semmi közük: két távolodó, közeli város egy kicsi országban (lásd: táguló világegyetem!).

Kecskemét közvetítésével most leveleznek egymással egy éven át a kincskeresők. Egy virtuális *Kincskeresőt* olvasnak és írnak közösen, a sokkönyvű könyvtár(ak)ban, hogy találkozhassanak

egymással majd a nyári táborban. Ott is olvassák és írják a maguk *Tábori Kincskeresőjét*. Egy hiányt tapasztalnak a város, az ország, néha Európa felára, mert keresik, amit egyszer előtűnt már átéltek azóta felnőtt nemzedékek – mára apáik, anyáik. Nem olcsó nosztalgiazás azt állítani: küldik őket maguk helyett (után). Ennyi idő telt el közben. És ők emlékeznek a maguk könyveire, kincseire, a maguk keresgéléseire. De most minden másképp van. Most Kecskemét van, ahol nincs *Kincskereső*, csak tábori, amit együtt alkotnak most is a kortalanság összefogásával. És – sajnos – nagyon kicsi ez a tábor ahhoz a régihez képest.

Mi közünk egymáshoz?

Miért szakadtak el a fonalak? Így kellett-e lennie?

Azok folytatják-e, akik elkezdték? (Van még Előszállás, Dorog, Kiskunfélegyháza, Kecskemét... Nincs már Mindszent, Hajdúszoboszló, Újfehértó, Ercsi, Vép, Körmen, Veszprém... Volt is, nincs is Kapuvár, Szeged, Zalaegerszeg, Somberek...) Az iskoláik, a könyvtáraik még megvannak. A családok is. Visszatérőben is egyre többen – egy nagyon kicsi táborban. Egy nagyon nagy – országos – kaput nyitogató könyvtárban. Kecskeméten nekifeszültek ennek a kapunak, be ne csapja a *forgószél*.

Volt egy gyermek- és iskolamozgalom, és van egy gyermek- és iskolamozgalom. Van, aki *viszi át a túlsó partra*. A kevesebbeket is, a mégis és mindig újakat is.

Kihalnak az olvasómozgalom, olvasótáborok. Ki tapasztalja be a hiányait?

Van egy *Kincskereső* tábor – eztán se fogja olvasótábornak nevezni magát.

Nincs már Baka István költő-szerkesztő, hallgatag tornyából figyel csak Simai Mihály író-szerkesztő, hová lett Regős Helga képszerkesztő – elsősorban ők teremtették (naponta-havonta-évente) a *Kincskeresőt* minden más érdemesek társaságában.

Itt vannak azóta a *Kincskeresőn* felnőtt színészek, rádiósok, írók, költők, esszéisták, szerkesztők, zenészek – és a tanárok, a könyvtárosok, legtöbben a szülők. Hány ezren fordultak meg a 30 év alatt a *Kincskereső* táborokban? A nagy létszámúakban és a túlélő picinyekben? A költőiskolákban, a diákszerkesztőségekben, az alkalmi színtanodákban, a klubtalálkozókon, az Európa Jövője nemzetközi találkozóján?... A tábort építették tovább (és újra, mert ez nemesen sziszifuszi vállalkozás), ahol rongyosra szakadoztak a könyveink, a folyóirataink, Koleszár Mártáék levélközlegei, a Katona József Könyvtár játéka.

Akik élték-éltek ezt a harminc évet, nehezen hiszik el, hogy nincs értékörzés. És hogy *Kincskereső* nélkül ugyanolyan marad a világ, a gyerek, az irodalom. Az iskola és a könyvtár. Az ember.

Kincskereső nélkül is van világ. Más. Más *Kincskeresővel* is. Más az olvasó, másként kreatív. A szegedi születésű *Kincskereső* szellemiségét ezért folytatja (mert újraépíti) a kecskeméti *Kincskereső* tábor.

Író és költő barátaikkal – a (még) olvasó, magára (még) nem maradt – mai gyerekeknek eggyel több az esélye a találkozásra. A könyv intimítását a közös felfedezések, egymáshoz fordulások és egymásnak feltett kérdések tehetik *közügygyé*. Nem a beavatók szűk szerkesztői, kiadói érdekei mentén alakul ki egy kiadói politika. A gyerekekre támaszkodó, őket segítő szülő-pedagógus-könyvtáros érdek(lődés) megőrzése, megtartása lehet a mai mindennapok stratégiája.

Ami elmúlt végérvényesen

Felroható-e hibájául a *kincskeresősnék* (a *Kincskeresőnek*), hogy egyetlen volt, maradt csaknem harminc éven át? Miközben például hadat üzent az egytankönyvűségnek, látszólag ő maga *egygyermek-folyóirattá* központosodott. Van persze az állításban egy nyilvánvaló tévedés: nem magát tette, nevezte ki egyetlené. S még csak nem is a hatalom *tűrés* kategóriájának monopolizált letéteményese lett. Csupán arról van szó, hogy nem alakult ki konkurense, versenytársa, hasonló célt követően más utat választó alternatívája. Ez aligha lehet a *Kincskereső* folyóirat és tábor hibája. A *tűrés* itt abban érhető tetten, hogy az államilag létrehozott korosztályi kínálat korábbi két tagjához, a kicsinyeknek szánt *Dörmögő Dörmötör*hez és a kisiskolásoknak indított *Kisdoboshoz* *illesztették* a kamaszok irodalmi igényeit vállaló *Kincskeresőt*. Ám a szegedi lap (a másik két budapesti, centrális irányítású periodika mellett) többszörösen is ellenállt a központosításnak: „vidéki” maradt egyfolytában (kritikus fenntartási problémák idején többször is azonnal felmerült „budapestiesítése”, pl. *Móra* kiadás „megmentése”), emellett a legnagyobb erőt a már annyiszor említett tábori és klubmozgalmának köszönhetette, amivel végképp nem tudott mit kezdeni az állami mecenatúra. Szinte elképzelhetetlen ma már, milyen egyértelmű és természetes lett – egy évvel az országos „belépő” után – az újabb, tábori költségek vállalása, folyamatos

biztosítása, majd a mozgalomba ágyazott keretek fokozatos leépülése, illetve megszélidülése. A szegedi mindennapokból nyaranta csak néhány formális elem (úttörős tábornyitás és -zárás) utalt a mozgalmi háttérre. A „kiszorítósi” jellegzetes (Baka István által kitalált) mozzanata volt a kétévente megszervezett klubtábor; itt még a szerkesztőség is háttérbe vonult azzal, hogy nem *kínálta* a tábori programokat, hanem *kérte* az iskolai vagy könyvtárkluboktól. Ez az egész évre háttérrel biztosító *olvasói kör* többszö-
rösen is megtermékenyítette a későbbiekben a nem kevés válságba kevert (keveredett) kincskeresést. Önszerveződévé tette az egész éven át élő közösségeket, kreatív, egyéni utakat indított el magából. Az irodalmi lap nem megszálta a létrejött csoportokat, hanem merített a munkáikból (például publikálta azokat², táborokba hívta és bemutatkozásra serkentette a – már akkor kitalálták! – „pályázó” klubokat, a ma divatos interjúkkal véleményt és javaslatokat kért saját megújulásához ezektől az országszerte létező kis sejtektől). Az eredmény ma legfőképpen a kecskeméti *Kincskereső* tábor éves levelező pályázataiban, tovább élő nyári táborokban érhető tetten. Képessé vált – egy háttérintézményként jelentkező könyvtár³ és egy önszerveződéssel létrehozott egyesület⁴ segítségével – önmaga továbbműködtetésé-
hez, folyamatos létezéséhez.

Erre a lépésre a gazdát váltó folyóirat nem vállalkozott. Új úton jár, eltávolodva korábbi kapcsolataitól. Ez azért veszteség, mert ilyen úton nem a *Kincskereső*nek, hanem – egészséges versenyterepen – egy másik (harmadik stb.) gyermekirodalmi lapnak kellene (lehetne) ösvényt vágnia!

Ami elmúlt végérvényesen, az az egyetlen út illúziója. De nézzünk körül, és kérdezzük meg magunktól: elmúlt-e végérvényesen? (S most ne keressünk indokot azzal, hogy kicsi az ország, hogy a vékonyodó olvasókör nem tud eltartani több gyermeklapot, és hogy nagyobb az érdeklődés a magazinok, az „irodalmiatlantított” és „képesített” eklektika iránt! Elég ellenérv erre a magyar „felőtt” irodalmilap-kínálat zsugorodó példányszám mellett is fennmaradt spektruma, vagy a gyermekkönyvkiadás talpon maradása a legpusztítóbb szennyáradatok ellenére. S ezek az érvek még a terjesztés rögöt szellemét is képesek – ha nem is palackba zární, de – szervezetten kordában tartani.) Nem a gyermekfolyóirat-kiadás mutat azonban igazán jellemző példákat és mozgást meg nagy energiákat, hanem az iskolákra újabb rázúduló, az értéket és minőséget gyakran üzleti megfontolások hálóiba gabalyító „levelezőverseny-szerveződések” elszaporodó hada. Az olvasás, a könyv „ügyét” hirdető üdvhadseregek egymás ötleteit plagizáló pénzkaszírozó „pályázatai” éppen az érték és minőség hiányát tudják – ideig-óráig – meglovagolni. Az ötletrohamok hullámverésében ez az ár-apály jelenség azonban nem mérlegeli a folyamatok, a megújulni képes hagyományok szükségleteit. Ahogyan elsőpőr lendülettel érkezik, úgy vissza is vonul, ha elfogy belőle a szusz, vagy más „hasznosabb” példát lát követendőnek, kiszoríthatónak. Az erre befektetett szellemi és anyagi kapacitások sosem válnak a könyv, az olvasó, a gyermekirodalom érdekében *szolgáltatóvá*. Az nem kétséges, hogy miért van több befektetési kedv, lendület, marketing a gyors sikert ígérő, ám gyakran hasonlóan gyors mohóságba fulladást, fantáziátlan kifulladás eredményező, a részvételi kedvet elapasztó „mozgalmak” mögött. Annál elkedvetlenítőbb, hogy a már igazoltan sikeres és érvényes folyamatok (pedig amúgy is kevés van belőlük) kiszorulnak a *mindenáron* piacról támogatás, „szponzorálás” tekintetében⁵.

Szegény könyv, olvasó, gyermekirodalom.

Lehetséges, hogy a *Kincskereső* (folyóirat és tábor) is legendává változik (változott) ebben a tülekedésben? Legendájává annak, amit a kreativitás hiánya napjainkra szívesebben emel talapzatra ahelyett, hogy tanulna tőle és mérítene belőle? Látványosabb, sikeresebb lett emlékezni, a folyamatok végére pontot tenni?

Emléktáblákat avatni kifizetődőbb is, elegánsabb is mostanában. A legelszántabbak egyelőre még mindig táborokba gyűlnek. De hát kik itt a „bitangok”⁶?

² Olyan kiadványokat is közreadott a szerkesztőség, mint *A Kincskereső tanárkézben*, *A Kincskereső táborvezetőkézésben* és *A Kincskereső klubvezetőkézésben* című „trilógia” már 1980–82-ben (kiadta a Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat Szegeden).

³ Kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár

⁴ Kincskereső Egyesülete

⁵ Ennek is van – örvendetes és kincskereső – publikációja a kecskeméti Katona József Könyvtár és a Kincskereső Egyesülete Kincsestár (Könyvtári játékok) sorozatában, mely öt kötetben 2002-ben gyűjtötte össze évtizedes munkájának megőrzésre méltó, az olvasáshoz elvezető – játékos – erőfeszítéseit (szerkesztője a kincskereső kezdetéről – diákkorától napjainkig – alkotó résztvevője Koleszár Márta, folyamatos résztvevője és mentora Ramháb Mária könyvtárigazgató).

⁶ József Attila után.

Lovász Andrea

A gyerekkor alkímiája

Az utóbbi években tagadhatatlanul elindult egy megújulási folyamat a magyar nyelvű gyerek- és meseirodalomban. Szijj Ferenc (*Szuromberek királyfi*), Darvasi László (*Trapiti*), Háty János (*Alfabéta és a negyven rabló*) gyerekkönyvei után egyre több és újszerűbb meseregény születik, elég csak Lugosi Viktória (*Hümmögő*), Böszörményi Gyula (*Gergő és az álomfogók*), Varró Dániel (*Túl a Maszat-hegyen*) munkáira gondolnunk. És egészen új, mindenféle irodalmi, kritikai előzmény nélküli gyerekkönyv is viszonylag sok jelenik meg mostanában: eddig ismeretlen szerzők ismeretlen műveiből bőséges a választék. A nem szakmai szemmel érdeklődőnek válogatási szempontot, irányítót találni nem is olyan könnyű. Szerencsére létezik néhány díj meg elismerés, ami kitüntetett figyelmet irányít bizonyos művekre, illetve bizonyos szerzőkre. Évente kiosztják az IBBY-díjat (Az Év Gyerekkönyve Díj), van az Animus Kiadónak saját díja (Aranyalma Díj) meg a Csodaceruzának (Körtemuzsika Díj), és van díja a Magyar Írószövetségnek (Év Könyve díj). E díjak és elismerések valóban fontosak lehetnek a már megjelent művek tekintetében, de nem ösztönző jellegűek, azaz új munkák születését nem segítik elő. Ezért volt különleges szerepe a 2003-ban meghirdetett Édes Anyanyelvünk pályázatnak, mert oda ismeretlen, még meg nem jelent munkák, elsőkötetes szerzők is pályázhattak. A gyermekirodalmi kategóriában meglepően sok, pontosan 558 pályamű érkezett elbírálásra. Ezek közül 17 művet díjaztak, azok közül is 7 már olvasható könyv alakban: Békés Pál: *A Bölcs Hiánypótló* (Móra, 2005), Péterfy Gergely: *Misikönyv* (Kalligram, 2005), Scheer Katalin: *Nefelé* (Noran, 2005), Fischer Mária: *Piros mezők* (Pro Pannonia, 2006), Balázs Ágnes: *Fekete szivárvány* (Móra, 2005), Orbán János Dénes: *Búvocska* (Medium – Erdélyi Híradó, 2005), Bencs János: *A Seuso-kincs rejtélye* (Coldwell Könyvek, 2004).

A megjelentek közül most csak néhányat emelek ki. A kiválasztott könyvek mindegyike a mese- és gyerekvilág-teremtés emblematisz példája lehetne: a Szijj–Darvasi névvel fémjelzett autonóm, sajátosan egyéni hangvételű, az adott életművek egészébe szervesen illeszkedő irodalmi szövegek továbbörökítői. Igényes irodalmiságuk mellett közös vonása e könyveknek, hogy mindegyik esetében kiemelt szerepe van a grafikai megjelenítésnek: az minden esetben a szöveggel egyenrangú, pontosan megtervezett és művészi igényességgel kivitelezett. A 2005-ben megjelent meseregények közül hangsúlyozottan igaz Scheer Katalin, Péterfy Gergely és Orbán János Dénes esetében is, hogy a világteremtésnek nemcsak a nyelv, hanem a kép is elengedhetetlen eszköze: Csíkszentmihályi Berta *Nefelé*-képei, Szenteczki Csaba *Misikönyv*-képei és Csillag István *Búvocska*-képei önmagukban is narratív értékűek. Békés Pál világát pedig már *A kétbalkezes varázsló* óta csakis Sajdik Ferenc kesernyés humorú rajzaiban tudjuk elképzelni.

A gyerekkor alkímiája a „gyerekkor-csinálás” művészetét jelenti: hogyan lehet felnőtként gyerekvilágot ábrázolni/teremteni, egyáltalán, milyen a mai magyar meseregények gyerekképe. A gyerekkorhoz mindenképpen kell valamiféle csoda – legyen ez a tételmondat. Ez a csoda pedig nemcsak a szó szoros értelmében vett elvarázsolást, alakváltoztatást és alakváltást jelent, hanem az egész világ átrendeződését; pontosabban egy, a mi valóságunkkal párhuzamos mágikus, misztikus valóság létezésének a lehetőségét. Scheer Katalin *Nefelé*-ének és Péterfy Gergely *Misikönyv*-ének gyerekhősei váratlanul és számukra is meglepetésszerűen szereznek tudomást erről a bizonyos mögöttes világról. Az új tudás azonban nemcsak információtöbbletet szolgáltat számukra, azaz kizárólag e világ ismeretében érthetők meg a mindennapok történései és világunk szabályai, hanem mindjárt felelősséggel is jár, hiszen mindannyiunknak meg is kell menteni azt a világot. Ahogyan ezt már Michael Ende és Maurice Maeterlinck meséi óta tudjuk, nem lehet kívülállónak, érintetlennek maradni:

a csodát megélni, vagy esetenként megharcolni kell. Békés Pál regényében *A Bölcs Hiánypótló* világa nem is tematizálja mesevilág–gyerekvilág viszonyát, hanem magától értetődő módon azonosságot feltételezve e kettő között a gyerekszemmel látott/tudott/elképzelt világot helyezi a realitások mögött megbúvó csodavilág magyarázó szerepébe. Orbán János Dénes *Bübockája* e sorban egészen mást kínál: bizarr vagy éppen kínos pokoli természetrajzot gyerekkönyv-köntösben, gyerekszemmel. Ez utóbbiban nem a csoda maga, hanem a világ berendezkedésének egy negatív, fonák magyarázata kerül ismeretelméleti pozícióba.

Scheer Katalin *Nefeléje* gyerektörténet. Nemcsak a főhősök életkora miatt, hanem az események komplexitása miatt is, azaz gyerekekkel gyerekdimenziójú kalandok esnek meg egy gyerekvilághoz képest óriási, valóban kertnyi arborétumban. A szereplők a mindennapi gyerekvilág szereplői, vagy éppen a gyereknél kisebb pici tündérek. S a gonosz is, mert annak is kell lennie minden mesében, gyereknévű és léptékű: mindösszesen elveszi az emberek kedvét. Lineáris, jól követhető a történetbonyolítás, nincsenek benne igazán nagy kalandok – valójában hősök nincsenek benne. Így a könyvön megjelölt 5–12 éves célcsoport helyett inkább 5–7 éveseket írtam volna. A könyv legfőbb erénye így nem a cselekmény lesz, hanem a cselekményekben megbúvó, azokat magyarázó, vagy éppen az egyes szereplőkhöz kapcsolható háttér-információk gazdagsága. Ezek ugyanis egy valóban varázslatos mesevilágot teremtenek a *Nefelé* szereplői köré. Mint kiderül, Nefelé is mitológiai alak nevét viseli (= felhő), s a születés előtti lét ábrázolása a kerttel, az orsóját pörgető Anankával, a születések, a kert királynőjével, az embereket kísérő cseréptündérekkel, a földi élet felé vezető Bánatos-síksággal, a Bánatos-forrással sokkal közelebb áll a mítoszok, mintsem a mesék világához. Emellett a történetek és utalások szintjén egyaránt jelen lévő erős filozófiai látásmód, életszemlélet az, ami valóban különlegessé teszi e szöveget. A szerzőnek sikerül elkerülni a didaktikusságnak még a látszatát is, így Szofi (= bölcsesség) kalandjai akár Jostein Gaardner Sofijának (*Sofie világa. Regény a filozófia történetéről*) előtörténeteként is olvashatók. A gnosztikusok vagy éppen a platóni ideatan filozófiájához kapcsolható mítoszi-mesei történetek és leírások szerves egységet képeznek, és egy valóban titokzatos, sejtelmes, rejtélyekkel terhes dimenziót hoznak létre. Ez a párhuzamos dimenzió sohasem kimondott, csak intuitív tudásunk lehet arról, hogy minden pici mozzanat mögötteseként létezik egy másik világ, ez a sejtés pedig mindenképpen megmenti a történetet, hiszen az izgalmasnak csak ritkán nevezhető történeteknek egy különös, megfjejtendő, titokzatos attribútumot kölcsönöz. A regényben ugyanakkor jelen van egy nagyon erőteljes „zöld” irányultság is, már maga az események helyszínének kiválasztása sem véletlen: a kert, mint olyan, nemcsak szigetet jelent a „zilált nagyvárosban”, hanem mitológiai, kultúrtörténeti státusánál fogva is kiemelt jelentéssel bír. Így lesz kerek a *Nefelé* világa: természet és emberi hétköznapiak és transzcendens valóság harmóniájában és egységében. Bár a „mezei virágok betürendes katalógusának” felmondásával szitkozódó cseréptündér mozzanatában jelen lévő játék ilyen szempontból kifejezetten riasztó. És nemcsak azért, mert nehéz nem Lázár Ervinre gondolni az ötlet kapcsán, de azért is, mert teljesen uralja a könyv szövegvilágát, és fárasztóvá teszi. A felsorolástól az olvasó/hallgató még nem fogja ismerni a virágokat, legfeljebb rácsodálkozhat a magyar nyelvben és névadásban rejlő gyönyörűségekre. Hasonlóképpen a többi nyelvjáték, poén is mintha könnyedebb akarná tenni a szöveget – gondolok elsősorban a fejezetek ismertetőire, pl. „amolyan epilog, amely nem a fán lóg, hanem a történet végén” –, amelyek éppen az ellenkező hatást érik el: erőltettek és kilógnak a szövegből.

Péterfy Gergely *Misikönyvének* az alapszituációja riasztóan hiteles: „ezerévente egyszer eltűnik a világ”. A címszereplő Misinek a feladata, hogy a teljes széthullástól, a Nagy Mihasznától, a Martalócoktól megmentse a világot, megállítsa a lefelé bomló időt – mint a későbbiekben kiderül, nem először. A születés előtti létezés, a lélekvándorlás, a körkörös időszemlélet éppen annyira magától értetődő itt is, mint a *Nefelében*. Ez a fajta világlátás természetes módon ötvöződik a csodák által meghatározott mesevilággal, hiszen a dimenzióváltás benne nem egyszerűen tér- vagy időbeli utat jelent, hanem ontológizáló és ismeretelméleti relevanciái is vannak. Metafizikai előadás tulajdonképpen a *Misikönyv*, és miközben Misi az Öregek Tornyában találkozik saját őseivel, és alázáll a kilenc ajtóhoz „legbelsőbb önmagába”, angyalokkal találkozik, megbocsátásával újjáépíti földig rombolt városát, majd fogságba esik, és az általa teremtett Elrontott Lények Serege megmenti őt. Mindeközben Misi a platóni anamnézis gyönyörű példáját mutatja. Itt a létezés körébe lépés fizikailag is lehetséges, a lélek belső terei valódi termek és alagutak és folyosók, és el lehet tévedni bennük: a fizikai realitással szelídül, azaz mesei tereké transzformálódott metafizikai dimenziók szokatlanul új jelentésmezővel ruházzák fel a gyerekkönyvet. És Misi segítségével a világ természetesen megmenekül, és megtanuljuk közben azt is, hogy az ellentmondásban gyönyörűség rejlik. A *Misikönyv* szövege nem csupán a leírtakkal egyenlő, hanem sokkal több azoknál, ugyanis egy

olyan mögöttes, eddig többnyire intuitívan tudott, ám itt nagyon is explicitté tett tudáshalmazt kínál fel, amelyik további, több szintű értelmezési síkokat generál: megérvés, megélés és megtudás egységét követeli meg az olvasótól és teremti meg az olvasó számára. Emellett külön öröm, hogy a tanítás módja is lehet gyönyörű: a *Misikönyv*nek puritánul egyszerű a nyelvhasználata. Nincs benne túlméselés, semmi diszítetttség. A kötet grafikája tökéletes összhangban van a szöveggel, maga is csak sejtet, torzít; a tördelés meg valóban tördelés: a szétmálló időnek megfelelően töredezett. Olyan könyv Péterfy Gergelyé, amit többször kell, többször érdemes elolvasni, mert mindig újabb és újabb regiszterek nyílnak meg benne. És már csak az ilyen és ehhez hasonló mondatokért is: „Mindig tudtat, hogy egyszer csak ez lesz, hogy senki sincsen. Csak az ilyesmit az ember úgyse meri soha bevallani magának. Másnak meg végképp nem. Hát ez van.”

Békés Pál címszereplő főhőse, *A Bölcs Hiánypótló*, „túl a hegyen, túl a vízen. Nem is egyen, hanem tízen, túl a földön, túl az égen, talán épp a világvégen” lakik, és ő az a bizonyos valaki, aki megjavítja és helyrehozza és kipótolja minden és mindenki hiányosságát, legyen az öreg karosszék vagy értelmetlen mondat. A regény hősei sok viszontagság után megérkeznek hozzá, megvívják e regény nagy csatáját, legyőzik a Bödönöket (vö. *A kétbalkezes varázsló* kukáival) – és megelégedetten távoznak, úgy, hogy minden hiányosságuk marad a régiben. Így kissé csalódottan távozik a gyerekolvasó (is): az a megoldás, hogy „mindennek máshol van a helye, mint hinnénk”. Az elvárások egészen mások, egészen konkrétak voltak: a Hiánypótló igenis pótoljon, ne pedig a hiányból faragjon erényt. Akárcsak Gyárfás Endre *Varázsgombóc*ában, az olvasói elvárásokkal szöges ellentétben, a boldog befejezés mégsem jelent megnyugvást vagy a feszültségek feloldását: minden változatlan, csupán a jelenségek (át)értelmezése hoz némi változást. De attól persze a fizikai paraméterek mit sem változnak: a törpékből nem lesznek óriások, a szőrös rém csupasz marad, az órának továbbra is hiányzik az időérzéke, a lyuk meg saját létezésével vagy nemlétezésével sincsen tisztában. A hagyományosan kanonizált mesevilágtól való eltérés természetesen írható a műmesék, modern mesék megkülönböztető jegyeinek számlájára is, ti. az elvárások ellenében működő befejezés éppen a különöst hivatott kiemelni, éppen a negatív, a fonák hangsúlyozásával kíván különbözni. Ám itt mégsem csupán erről van szó: az ellen-befejezés ugyanis párosul egy nagyon is explicit, nagyon is direkt tanítással: „Van, aki veszít a hiánnyal – akkor pótolni kell. És van, aki nyer rajta.” A befejezés ugyan lét és tudat prioritásának kérdésére adott válaszként is értelmezhető, és lehetne a könyv legfőbb erényének tartani az ilyenfajta kimondott, aláhúzott didakszist, de éppen a kimondás, a szentenciaszerű megfogalmazás, a rögzítés az, ami riasztóvá teszi. Mert nem hagy nyitva kérdéseket az olvasó számára (legfeljebb a gyerek fog csodálkozni a befejezés kurta-furcsaságán), hanem lezár és kioktat. Ráadásul esetünkben olyan tartalmat próbál közvetíteni a gyerek számára, amelyik a gyerek életkori sajátosságaiból adódóan nem jelentkezhethet sohasem megoldásként: a hiányosságokat ebben a korban egyszerűen nem lehet erényként megélni. Maga a Bölcs Hiánypótló alakja is beszédes, hiszen így, nagy kezdőbetűkkel írva nem egy egyszerű (ha mégoly egyedüli is) varázslót jelöl, hanem elvként, idolként, „mesterként” egy személybe sűrít olyan attribútumokat, amelyek nem személyhez kötöttek, és ezzel a gesztussal el is távolodik az érinthetőség, a megfoghatóság lehetőségétől: értelmezhetetlenné, megközelíthetetlenné válik. Természetesen a meseregény történéseinek síkján nagyon is emberi tulajdonságokkal bír, ti. egy konzolidálódott szelíd motorossal van dolgunk, és ez akár új értelmezési horizontot is felvethet a szabadság–lázadás–különbözőség tengelye mentén. *A Bölcs Hiánypótló* olyan mesevilágot teremt, amelyik kizárólag gyerekek számára nyitott: esetlen hőseivel, kissé erőltetett nyelvi humorával, szituációival, inkább negatív értelmű infantilizmusával és kimódolt tanulságával idegen a felnőtt olvasó számára. Végül is bölcselkedővé válik, s a szereplők emblematikussága, súlyosan terhelt metaforikussága nem válik erényére a könyvnek. Sajátos világa ugyanakkor különleges színfoltot jelent a (hipotetikus) gyerekvilág felvázolásában: Török Sándor *Kököszi és Boboszfájának* utódeként olyan mágikus, varázslatos lényekkel, teremtményekkel népesül be a gyerekvilág, amelyek a mindennapok kérdéseire nagyon is választ adhatnak. Ahogyan Nefelég vagy a morcok, vagy a *Misikönyv* rajzpapíron született Elrontott Lényekinek serege valahol egy számunkra láthatatlan világban vannak, azaz nem mondhatjuk rólok, hogy nem léteznek, úgy *A Bölcs Hiánypótló* jó és gonosz, ép és csálé teremtményei sincsenek kívül a létezés körén: ők egy új, felfedezhető, megélhető dimenziót nyitnak a gyerekvilág számára. E territórium meghatározható akár az irodalmiság koordináta-rendszerében is, de megengedi a metafizikai irányultságú definíálhatóságot is. Azonban minden esetben tagadhatatlanul valami többletről, pontosabban valamiféle értéknövekedésről lehet beszélni: akár irodalmi, akár pszichológiai vagy akár filozófiai értelemben történő gazdagodása ez a gyerek- és felnőttvilágnak egyaránt.

Orbán János Dénes *Bűbocskája* mögöttes valóság helyett sokkal inkább alattas valóságot mutat. Pokoli természet- és társadalomrajza néhol ijesztően realiztikus, vagy éppen naturalisztikus leírás-

sokban bővelkedik. De ez a világ is magyarázó elvként működik számunkra. Búbocska kiskorúsága nemcsak a könnyed/ebb hangvételre jelent garanciát, hanem az olvasó számára a főhőssel párhuzamosan történő beavatódás lehetőségét is megerősíti. Mindezekkel együtt a *Búbocska* nem is gyerekvagy meseregény, hanem csupán álcázott felnőttmese. Az ördögeregény műfajmegjelölés és a szöveget körbeölelő, az impresszumban olvasható szituációs és nyelvi játékok már jelzik az olvasónak, hogy többről van itt szó, mint egy írástudó által rögzített elbeszélésről: a témával való játék ennél sokkal komolyabb, azaz sokkal komolytalanabb. Ez nem tudósítás, nem beszámoló. Az olvasóírányító paratextuális jelek nem megerősítik, hanem éppen gyengítik az olvasottak hitelességét: ez csak játék. Profán misztériumjáték a szereplőkkel, a föld alatti és feletti régiókkal, a mindenféle ördögi eseményekkel. Kis „pokológiát” olvashatunk – a gyerekeregény álcájának megfelelően – természetesen mindenféle fordulatos eseményekkel, egy gyerekördög főszereplő (földi) viszontagságaival, rengeteg humorral körítve. Közben pedig jó kis társadalmi szatírárt nyújt a *Búbocska*; nem is a felnőttekkel való összekacsintás ez, hanem a könyv egésze elsősorban felnőtteknek szól. Ami közös az előző mesekönyvekkel, az a földrajztudósi pontossággal megrajzolt és behatárolt mögöttes (szóhasználatunkban: alattas) világ ábrázolása. Bár a *Nefelében*, a *Misikönyvben* vagy a *Bölcs Hiánypótlóban* arról szerzünk tudomást, hogy saját unalmas, egyforma hétköznapjainkban, illetve ezek mögött rejlik a csodák lehetősége, itt az emberi világgal párhuzamosan tételezett „szörnyen” mulatságos túlvilág nem megközelíthető az emberek számára, azaz csak egy esetben, ha haláluk után a pokolba/ra kerülnek. Mindenképpen közös azonban a meseregények esetében elengedhetetlen jellemvonás, ti. a főhősök gyerekek, gyerekkorúak: ha a csoda nem is része a mindennapjainknak, a gyerekeknek, pontosabban kizárólag a gyerekeknek azért lehetőségük van kilépni ebből a világból, megtapasztalni azt a másikat. Búbocska, Misi és Szofi egyaránt saját valóságából kilépve avatódik be egy másik valóság titkaiba, és megszerzett tudásával helyreállítja saját világának elrontott egyensúlyát.

Bár mind a négy könyv gyerekirodalomként jelent meg, feltűnően nem gyermeki a hangvételük: a *Nefelé* csupán gyermeki dimenzióba zsugorítva (írhatnám szuszakolva) mesél valami egészen másról. A *Misikönyv*nek csak a főhőse gyerekkorú, azaz még ő sem, hiszen éppen csak most megint tízéves. A *Bölcs Hiánypótló* szereplői gyermeki dimenziójúak ugyan, de a figurák jelelméleti telítettsége messze ezen túlmutató. A *Búbocska* meg éppenséggel pokoli szatíra, melyben a gyerekkorú főszereplő is csupán kellék, vagy apropó a játékhoz. A célkorosztálynak megfelelően végre nem a mindennapok illemszabályai, vagy éppenséggel az állatvilágból merített mesei köntösbe csomagolt tanmesékkel van dolgunk. Ha már lehetséges ún. csatolt tudás a gyerekirodalmi szövegek esetében, akkor az végre nem gügyögősen ismeretterjesztő, hanem a gyereklélek kettős dimenziójának, a gyerekek kettős látásának megfelelően egy metafizikai dimenziót is megnyitva filozofikus mélységű. A mögöttes világ létezésének lehetősége itt bizonyosság, és ennek nagyon erős egzisztenciális vonatkozásai is vannak, azaz a lét-nemlét tengelyen mozogva, a kétségeket, szorongásokat oldva törvényként rögzítődik, hogy a földi életbe történő lépés csupán időleges, csupán egyetlen szekvenciája egy teljesebb értékű létezésnek. Mindenképpen friss, új ez a közös látásmód, talán Kamarás István *Apuapuja* óta nem születtek ennyire leplezetlenül pozitív értelemben bölcsekedő, felnőtt gyerekeregények.

A gyerekkor alkímia így a gyerekvilág titkait jelenti, annak a rejtett spektrumnak a felnyitását, amit csak a gyerek lát és érez a világból: a gyerekkor nagy kérdéseire adott lehetséges válaszokat: Miből lettem? Hogyan születtem? Én is meg fogok halni? / Ugye, mi nem fogunk meghalni? Egyáltalán lehet-e / kell-e válaszokat adni bárki felnőttnek? Egyáltalán meghallhatók-e felnőttként ezek a valódi kérdések? A gyermeki világ történéseiről természetesen minden korosztály nyelvén lehet szólni, és megszólíthatók a születés-halál nagy kérdéseire adott válaszlehetőségekkel az 5-6 évesek éppen úgy, ahogyan a 10-12 évesek. A történet maga, a világ berendezkedése, a nyelv, amelyen megszólal, adott esetben lehet akár negatív értelemben is túlságosan gyerekes (legalábbis felnőtt szemmel olvasva mindenképpen az), holott a tudás, amit sejtetni enged, a titkok, amelyekbe bepillantani enged, nagyon is felnőttesen komolyak. Természetesen a gyermeknekornak sajátos, a felnőttekétől külön értelmezése van az általa feltett lételméleti kérdésekre. E könyvek esetében valami olyan különös, komplex, integráló, írhatnám: panteisztikus világkép generálódik a gyermeki és a felnőtt lételméleti, metafizikai eszmék és elképzelések egybeolvadásával, amelyeknek sajátossága éppen e kettősségben rejlik: a megsejtett és az érvekkel bizonyított, az ösztönösen felismert és a kulturális örökség részeként ránk hagyományozódott világ- és létértelmezés. Talán éppen így teljes értékű a tudás: a gyerekek intuitív tudása és a felnőttek kulturálisan kodifikált ismeretegyüttese tökéletes harmóniát alkot. Esetünkben az írás, alkotás folyamatából, valamint a célközönség életkorából adódó óvó, tanító szándék, ha lehet, még nemesebbé teszi a feladatot és az eredményt egyaránt: olyan világok születnek gyerekkor és filozófia találkozásából, amelyek integráns, releváns részét képezik egész

bölcséleti rendszerünknek. A gyerekkor irányából történő létértelmezés ugyanis nemcsak a gyerekek, hanem ugyanolyan súllyal a felnőttvilág kérdéseire is lehetséges alternatívákat kínál. Nemcsak a hétköznapi problémamegoldásáról van szó elsősorban (ti. majd a gyerekek megoldják), hanem a gyerekkor sajátos látásmódjával, világértelmezésével új dimenziók, új összefüggések, új kérdések megnyitásával új és új lehetséges világok születnek a felnőttvilág számára is – ha tetszik logikai és (esetünkben) irodalmi értelemben is. A gyerekirodalom szempontjából hozadékként, pontosabban okként és okozatként egyaránt adódhat a megállapítás, hogy e könyvek szerzői komolyan veszik nemcsak a gyereket mint megnyerendő, meghódítandó közönséget, olvasótábort, hanem komolyan veszik a gyerekséget, a gyereket magát is; a gyerekek nem „kis pupák”, hanem sokkal inkább irigylésre méltó, kitüntetett ismeretmóddal felruházott entitások. És jó esetben nem a gyerekkor dicsőítéséről van szó, hanem éppen csak az ismeretlennek, a másnak, a különlegesnek járó elismerésről: az általunk nem ismert titokvilágba, csodavilágba történő bepillantás, belépés felett érzett pátoszmentes megilletődésről: a gyerekkor titkai egyben a mi születésünk, a mi eredetünk titkai is.

Folyóiratunk megjelentetését a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alap

nka
Nemzeti Kulturális Alap

és a

József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány
támogatja.